

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Historický ústav

Historie – české dějiny

Josef Halla

Opozice na Slovensku v letech 1968–1989

Disertační práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vladimír Goněk, DrSc.

Brno 2018

Bibliografický záznam

HALLA, Josef: *Opozice na Slovensku v letech 1968–1989*. Vedoucí disertační práce doc. PhDr. Vladimír Goněk, DrSc. Brno: Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2018. 201 + XX stran.

Anotace

Disertace popisuje situaci opozice na Slovensku mezi roky 1968 a 1989. Úvodní část se věnuje archivním pramenům v České republice a na Slovensku, problémům při jejich výzkumu a zmiňuje nejdůležitější literaturu.

Druhá část se zabývá politickou situací v Československu v době před pražským jarem, v roce 1968 a v prvních letech normalizace.

Třetí část analyzuje nejrozličnější typy opozice (disentu) proti komunistickému režimu na Slovensku v období normalizace mezi lety 1968 a 1989 – náboženskou opozici, občanskou opozici, snahy maďarské menšiny, ekologické hnutí, neoficiální uměleckou scénu, jejich činnost a vliv na společnost. Významný vliv pro činnost opozice měl samizdat. Práce vyjmenovává jednotlivé formy a metody perzekuce a uvádí příklady významných osobností slovenské opozice.

Následuje závěr, seznam zkratk, pramenů a literatury a obrazové přílohy (archivní dokumenty, fotografie).

Annotation

The dissertation describes the situation of opposition in Slovakia between the years 1968 and 1989. The first part focuses on the archival sources in the Czech Republic and Slovakia, the problems of their research and the most important literature of Czech and Slovak historians.

The second part deals with the political situation in Czechoslovakia before the Prague Spring, in 1968 and the first years of normalization.

The third part analyses different types of opposition (dissent) against the communist regime in Slovakia during the period of normalization between the years 1968 and 1989 – religious opposition, civil opposition, efforts of the Hungarian minority, environmental movement, an unofficial artistic scene, their activities and influence on the Slovak society. Importance influence at the activity of opposition had a samizdat. This dissertation lists individual forms and methods of persecution and gives examples of important personalities of the Slovak opposition.

The final part contains a conclusion, a list of abbreviations, sources and literature and attachments (archive materials, photographs).

Klíčová slova

normalizace, opozice, dissent, politická perzekuce, lidská práva, Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, Výbor na ochranu práv maďarské menšiny v Československu, tajná církev, laický apoštolát, poutě, samizdat, neoficiální umělecká scéna, underground, Bratislava/nahlas, Svíčková manifestace, Hnutí za občanskou svobodu, nezávislé občanské iniciativy, Bratislavská pětka, Sametová (Něžná) revoluce, Občanské fórum, Veřejnost proti násilí

Kľúčové slová

normalizácia, opozícia, dissent, politická perzekúcia, ľudské práva, Charta 77, Výbor pre obranu nespravedlivo stíhaných, Výbor pre ochranu práv maďarskej menšiny v Československu, tajná cirkev, laický apoštolát, púte, samizdat, neoficiálna umelecká scéna, underground, Bratislava/nahlas, Sviečková manifestácia, Hnutie za občiansku slobodu, nezávislé občianske iniciatívy, Bratislavská päťka, Zamatová (Nežná) revolúcia, Občianske fórum, Verejnosť proti násiliu

Keywords

normalisation, opposition, dissent, political persecution, human rights, Charter 77, Committee for the Defense of the Unjustly Prosecuted, Committee for the Protection of the Hungarian Minority Rights, Secret Church, Lay Apostle Movement, pilgrimages, samizdat, unofficial art scene, underground, Bratislava Aloud, The Candle Demonstration, Movement for Civic Freedom, independent civic initiatives, The Bratislava Five, Velvet (Gentle) Revolution, Civic Forum, Public against Violence

*Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

V Brně dne 26. září 2018

Mgr. Josef Halla

.....

Poděkování

Poděkovat všem kolegyním a kolegům z řad historiků, archivářů, knihovníků, pracovníků badatelen a studoven, jakož i pamětníkům, za jejich čas, práci, ochotu a pomoc by vedlo k riziku, že bych na někoho mohl zapomenout. Jejich jména, ev. instituce, o které jde, najdete v textu, zejména v poznámkách pod čarou, a vězte, že jejich pomoc v řadě případů byla významná. Srdečně děkuji všem, kteří se podělili nejen o své znalosti a vzpomínky!

Děkuji doc. PhDr. Jaroslavu Pažoutovi, PhD., za možnost podílet se na jeho projektu *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989*, díky kterému se předmět mého zájmu nerozšířil jen časově a prostorově.

Děkuji akademickým informačním agenturám České i Slovenské republiky za možnost strávit díky mezinárodní smlouvě Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky v oblasti vzdělávání pět měsíců na stipendijním studijním pobytu v Bratislavě, kde mě velkoryse přijal Ústav politických vied Slovenskej akademie vied a jeho skvělí pracovníci. Byla to velice zajímavá životní zkušenost, vykonaná nadto po patnácti letech práce úředníka...

Děkuji své alma mater, Historickému ústavu a zvláště panu doc. PhDr. Vladimíru Goňcovi, DrSc., Jean Monnet Chair, za upozornění na mnohé aspekty tématu, na které mě navedl díky svému nevídanému rozhledu, dále za trpělivost a shovívavost se solitérem, který se umanutě rozhodl svůj volný čas a část dovolených zaobírat tématem, který je předmětem této práce. Případné nedostatky jdou plně na vrub autora.

Na závěr musím poděkovat za toleranci a podporu svým nejbližším přátelům a zejména rodině. Bez nich by to nešlo...

OBSAH

Obsah	9
Úvodní poznámka	12
I. Úvod	14
I. 1. Archivní prameny	14
I. 1.1 Problémy při archivním výzkumu	14
I. 1.2 Archivy ve Slovenské republice	15
I. 1.3 Archivy v České republice:	20
I. 1.4 Digitální archivy a sbírky oral history	23
I. 1.5 Soukromé archivy	24
I. 2. Literatura	24
I. 3. Co by mělo být přínosem této disertační práce?	34
II. Politická situace v Československu	37
II. 1. Předjaří	37
II. 1. 1. Nejoblíbenější první tajemník	40
II. 1. 2. Saša Dubček superstar...	41
II. 2. Pražské jaro 1968	41
II. 2. 1. Konsolidace aneb ustupování a opouštění myšlenek ledna ještě před srpnem...	42
II. 3. Politická situace v Československu po okupaci	44
II. 3. 2. Normalizační propaganda	47
II. 4. První léta normalizace (1969–1972)	50
II. 4. 1. Havlův dopis Dubčekovi	50
II. 4. 2. První výročí okupace a Dubčekova role při přijetí zákonného opatření	50
II. 4. 3. Dubček velvyslancem v Turecku	57
II. 4. 4. Prověrky	58
II. 4. 5. Seznamy nepřátelských osob, exponentů pravice...	59
II. 4. 6. Formy a metody perzekuce	59
III. Okruhy opozice	61
III. 1. Náboženská opozice	61
III. 1. 1. Rodina jako základ laického apoštolátu a tajné církve	65
III. 1. 2. Způsoby trestního postihu	66
III. 1. 3. Perzekuce kněží	67

III. 1. 4. Perzekuce řádů a kongregací a jejich členů	73
III. 1. 5. Další případy náboženské perzekuce – pašování náboženské literatury	77
III. 1. 6. Svíčková manifestace	84
III. 1. 8. Židé	85
III. 1. 9. Další náboženské společnosti	86
IV. Samizdat	87
V. Občanská opozice	89
V. 1. Individuální postihy počátkem normalizace	89
V. 2. Helsinský proces	91
V. 3. Charta 77	92
V. 3. 1. Vznik Charty 77 a reakce režimu na ni	95
V. 3. 2. Vznik Charty 77 a Slovensko – dvě otázky	98
V. 3. 2. 1. Charta 77 a Slovensko	98
V. 3. 2. 2. Slovensko a Charta 77	99
V. 3. 2. 3. Některá statistická data k Chartě 77...	100
V. 3. 3. Slovenští signatáři – signatáři ze Slovenska...	100
V. 4. Monitorování porušování lidských práv	107
V. 4. 1. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)	107
V. 5. Portréty některých představitelů občanské opozice	108
V. 5. 1. Miroslav Kusý	108
V. 5. 2. Milan Šimečka	114
V. 5. 3. Tomáš Petřivý	117
V. 5. 4. Hana Ponická	118
V. 5. 5. Ján Čarnogurský – postižení advokáta disentu	121
V. 6. Akce DELTA	121
V. 7. Maďarská opozice a její národnostní otázka	123
V. 7. 1. Výboru na ochranu práv maďarské menšiny	123
V. 7. 2. Miklós Duray	123
V. 8. Případy individuální perzekuce dalších osob	126
VI. Perzekuce představitelů vědy a kultury	128
VI. 1. Pukanecký organista (Ivan Kadlečík)	129
VI. 2. Dominik Tatarka – duchom slobodný karpatský pastier	133
VII. Aktivity týkající se kvality života a krajiny	136

VIII. Občanské iniciativy koncem 80. let	140
VIII. 1. Hnutí za občanskou svobodu	140
VIII 2. Bratislavská pětka	146
VIII. 3. Podpora bratislavské pětky	150
IX. Alexandr Dubček – život mimo stranu	152
IX. 1. Mechanizátor (Akce BREZA)	152
IX. 2. Dubčekovy dopisy – forma protestu proti perzekuci rodiny	152
IX. 3. Dubček a Charta 77	153
IX. 4. Dubčekův návrat na mezinárodní scénu (1988–1989)	154
IX. 4. 1. Dubček vs. KSČ – stížnosti, „kontaktáž“ a denunce v médiích	154
IX. 4. 2. Doktorát z boloňské univerzity – po 18 letech mimo Československo	156
IX. 4. 3. Dubček reaguje na tzv. Palachův týden (a zastává se Havla)	157
IX. 4. 4. Propuštění Václava Havla – setkání s Dubčekem	158
IX. 4. 5. Listopad 1989 a návrat Alexandra Dubčeka do politiky	158
X. Odpor – odboj?	160
XI. Reflexe normalizace v umění	163
XII. Pád režimu	167
XII. 1. Studentský pochod 16. listopadu 1989	167
XII. Závěr	168
Seznam zkratk:^{a)}	180
Prameny a literatura:	186
Archivní prameny	186
Archivní inventář	186
Edice	186
Literatura	187
Denní tisk, časopisy a sborníky	195
Internetové zdroje	200

Úvodní poznámka

Předmětem odborného zájmu autora této práce byly problematika politických procesů v 50. letech, organizace bývalých československých politických vězňů a otázka jejich soudní a mimosoudní rehabilitace. Věnoval jsem jim diplomovou práci,¹ několik studií a referátů,² spolupodílel jsem se na výstavě o K 231.³ V řadě případů tak narazíte nejen na řadu osobností ze Slovenska, jejich perzekuci v českých táborech pro nesvobodné pracovní síly, pevných věznicích a pomocných technických praporech, ale i na věznění politických vězňů z českých zemí na Slovensku. Na slovenskou stopu při formování organizací bývalých československých politických vězňů v roce 1968, na jejich činnost v exilu, ale i po roce 1989. To, že se předmětem mého zájmu stala témata opozice, opozičních projevů a disentu na Slovensku v době normalizace, způsobila náhoda. V rámci grantového projektu⁴ *Libri prohibiti*,⁵ věnovanému Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (dále VONS), probíhal archivní výzkum v řadě archivů v českých zemích a proběhnout měl i ve slovenských

---

¹ HALLA, Josef: *Organizace bývalých politických vězňů: Klub K-231 v exilu (1985–1990)*. Diplomová práce. Brno: Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2001.

² TÝŽ: Organizace bývalých politických vězňů: Klub K-231 v exilu (1985–1990) – sociální, dokumentační, politický a morální aspekt jednoho krajanského sdružení. In: PROFANTOVÁ, Zuzana (ed.): *Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989*. Sv. 1. Bratislava: Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied – ÚPN, 2005, s. 252–277; TÝŽ: Průběh a podmínky rehabilitací a odškodnění v českých zemích do r. 1989. In: FAJMON, Hynek (ed.): *Sovětská okupace Československa a její oběti. Sborník příspěvků z konference „Oběti událostí 1968 a 1969. Odškodnění: ano či ne?“* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 85–97.

³ BLAŽEK, Petr – BURSÍK, Tomáš – HOPPE, Jiří – HALLA, Josef: *Aby se to už neopakovalo. Katalog k výstavě o dějinách sdružení bývalých politických vězňů K-231*. Výstavu připravil Ústav pro studium režimů (dále ÚSTR) k čtyřicátému výročí vzniku K 231 – Sdružení bývalých politických vězňů 2008. Praha: ÚSTR, 2008. 83 s. + CD-ROM.

„*Aby se to už neopakovalo*“ – *Výstava o dějinách K 231 – Sdružení bývalých politických vězňů*. Dostupné online z: <<https://www.ustrcr.cz/vystavy/k-231>> [cit. 27. 8. 2018]. Šlo o první výstavu nově vzniklého Ústavu pro studium totalitních režimů.

⁴ *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989* (projekt Grantové agentury České republiky 2007–2009). Ve stejné době byl nositelem grantu Grantové agentury Akademie věd České republiky *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Dějiny opoziční skupiny (1978–1989)* Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky (dále jen ÚSD AV ČR), hlavní řešitel Petr Blažek.

⁵ *Knihovna Libri prohibiti*. Dostupné online z: <<http://www.libpro.cz>> [cit. 27. 8. 2018]. Ta existuje v Praze od roku 1990 a je spojena s osobou Jiřího Gruntoráda (1952), dělníka, signatáře Charty 77 a vydavatele samizdatové literatury (edice Popelnice), vězněného v letech 1980–1984. Kromě samizdatové shromažďuje i exilovou a krajanskou literaturu a vlastní sbírky dokumentů (VONS, Charta 77 a další).

archivech. Koncem roku 2007 ohlášenou badatelskou návštěvu nemohli vykonat ani hlavní řešitel projektu, ani několik jeho spolupracovníků z týmu, který se několik let předtím podílel na uspořádání sbírky VONS⁶ a redakci sdělení VONS v Knihovně Libri prohibiti, a tak jsem se stal dalším spolupracovníkem a jen během let 2007–2009 jsem tam strávil několik týdnů. Výstupem tohoto projektu byly tři sborníky⁷ a edice sdělení VONS,⁸ tvořily také část monografie hlavního řešitele projektu.⁹

V dalších letech jsem tam v rámci svého doktorského studia jezdil provádět archivní výzkum přinejmenším jeden či dva týdny v roce v rámci své dovolené a mezi zářím 2016 a lednem 2017 jsem strávil pět měsíců v rámci stipendijního studijního pobytu v bratislavském Ústavu politických věd Slovenské akademie věd (dále ÚPV).¹⁰

---

⁶ PAŽOUT, Jaroslav a kol.: *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (1958) 1977–2006. Katalog*. Dostupné online z: <http://www.libpro.cz/docs/vons-katalog-celek_1489476734.pdf> [cit. 27. 8. 2018].

⁷ *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989* 1–3, 2007–2009. Sborník grantového projektu „Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989“. Praha: Libri prohibiti 2008–2010. Dostupné online z: <<http://www.vons.cz/sbornik-vons>> [cit. 27. 8. 2018; platí pro č. 1].

⁸ PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989. Edice dokumentů*. Praha: Academia, 2014. Tištěná publikace obsahuje obsah, registry všech sdělení a restřiky a přiložený nosič CD edici sdělení VONS.

⁹ PAŽOUT, Jaroslav: *Trestněprávní perzekuce odpůrců režimu v Československu v období takzvané normalizace (1969-1989)*. Praha: ÚSD AV ČR, 2017. Habilitační práci obhájil Jaroslav Pažout v roce 2015 na FF Univerzity Hradec Králové.

¹⁰ Ústav politických věd Slovenskej akademie vied vznikl ke dni 1. 3. 2002 z Politologického kabinetu Slovenskej akademie vied, jehož počátky se datují dnem 1. 2. 1990. Politologický kabinet se pod vedením historika Jozefa Jablonického a jeho kolegů věnoval na Slovensku výzkumu let 1967–1970 v rámci zřízené Komise vlády Slovenskej republiky pro analýzu udalostí z roků 1967–1970. Jablonický byl předsedou slovenské části a místopředsedou československé komise. Viz *Ústav politických vied Slovenskej akademie vied*. Dostupné online z: <<http://upv.sav.sk>> [cit. 27. 8. 2018].

I. ÚVOD

Časovým vymezením tématu jsou léta 1968 až 1989, s určitými časovými přesahy před a po vymezeném období. Geograficky je předmětem zájmu území Slovenska, je ovšem pochopitelné, že mnohé z událostí se zčásti odehrávaly, nebo byly ovlivněny z českých zemí, zejména hlavního města Československa – Prahy. V práci se objevují zmínky také o Slovácích žijících v českých zemích, nebo naopak Čechách žijících na Slovensku, resp. o vzájemných kontaktech obou částí bývalé federace a jejich obyvatel. Nechybí ani zmínky obyvatelích původem z Československa, ať již se v zahraničí považovali za krajany, emigranty či exulanty, a o kontaktech s nimi, resp. také o kontaktech s občany jiných států, zejména na poli lidských práv a náboženského života.

Nejprve budou zhodnoceny archivy v České republice a na Slovensku, ve kterých lze nalézt archivní dokumenty k tématu opozice (disentu) a opozičních projevů v období normalizace. Jde jak o klasické archivní instituce, tak i o jejich elektronické badatelný. V online podobě dnes máme i rozsáhlé sbírky rozhovorů pořizovaných formou oral history. Důležitými zdroji dokumentů osobní povahy jsou i osobní archivy, fondy a sbírky.

I. 1. Archivní prameny

Studium archivních pramenů považuji za primární. Archivní prameny tvoří základ historického výzkumu, v rámci heuristické práce je ale nutné k nim přistupovat kriticky, zejména z důvodu, že jde o archivní prameny vzniklé v době totalitního režimu a často pocházející od jeho hlavních hybatelů – stranického, bezpečnostního i justičního aparátu.

I. 1.1 Problémy při archivním výzkumu

Archivnictví se v České republice (dále ČR) řídí od roku 2005 velmi liberálním zákonem,¹¹ jak co do přístupu k archivním dokumentům (úlevy díky § 37, kde je u řady archivních fondů nadřazen zákonu na ochranu osobních údajů¹²), tak i v otázce využití vlastních reprografických prostředků. Pouze za cenu nosičů informací (CD, DVD) lze získat elektronické soubory archivních dokumentů.¹³ Některé archivní fondy a sbírky

---

¹¹ Zákon o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů č. 499/2004 Sb., v aktuálním znění.

¹² Zákon na ochranu osobních údajů č. 101/2000 Sb., v aktuálním znění.

¹³ Méně, i z kapacitních důvodů, se předkládají soubory ve formátu *.tiff či *.raw, které spolu s formátem PDF/A vyhovují nejlépe archivním standardům. Více k archivní legislativě a standardům v ČR na stránkách ministerstva vnitra *Archivnictví a spisová služba*. Dostupné online z: <<http://www.mvcr.cz/archivnictvi-a-spisova-sluzba.aspx>> [cit. 27. 8. 2018].

i v problematice soudobých dějin lze najít i online, resp. jsou takto k dispozici výstupy některých projektů, popř. jsou v elektronické podobě k dispozici knihy, časopisy a studie, včetně edicí archivních dokumentů.

Největším omezením je, pokud se archiv rozhodne nezpracované fondy nepřístupňovat a svůj přístup nemění ani přes zájem badatelů.

Archivnictví na Slovensku se řídí zákonem, který má některá omezení u některých fondů, zejména soudních, a zohledňuje na rozdíl od českého předpisu zákon na ochranu osobních údajů i u archiválií vzniklých z činnosti státobezpečnostního aparátu i Národní fronty (včetně Komunistické strany Slovenska, dále KSS).¹⁴ I tak je bádání ve slovenských archivech standardní, s kvalitními a ochotnými pracovníky. Pouze použití digitálního fotoaparátu je až na výjimky zpoplatněno.

Nejzvláštnější situace je v Archivu ministerstva vnitra Slovenské republiky, který poslední čtvrtstoletí sídlí v Levoči v nevyhovujících prostorách bývalého krytu pod místním sportovním stadionem.¹⁵ Je přístupný pouze na povolení vedení Odboru archivů a registratur Ministerstva vnitra Slovenské republiky. Žádost musí být potříčně odůvodněna a žádá se o ni e-mailem. Ve výsledku je přístupný několika badatelům ročně.¹⁶

I. 1.2 Archivy ve Slovenské republice

Dokumenty bývalé Státní bezpečnosti spravuje Archiv Ústavu paměti národa Bratislava,¹⁷ vzniklý v roce 2004 jako odezva na myšlenku vytvářet v bývalých totalitních zemích paměťové instituce, schraňující archiválie bezpečnostního aparátu mimo struktury ministerstva vnitra, které má ve většině zemí v gesci problematiku archivnictví. Slovenská situace byla o to komplikovanější, že – kromě skartací spisů v souladu se skartačním plánem (bez ohledu na to, že nám řada těchto dokumentů citelně chybí) – došlo po ztrátách části dokumentů v rámci tzv. Lorencovy skartace¹⁸ v prosinci 1989 k dalším letech opět

¹⁴ Zákon o archívoch a registratúrach č. 395/2002 Zb. z., v aktuálném znění.

¹⁵ Archiv ministerstva vnútra Slovenskej republika Levoča nemá internetovou stránku. Jeho adresa je: Sídlisko Západ, 054 01 Levoča (pri športovej hale).

¹⁶ *Odbor archivov a registratúr*. Patří do sekce *verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky*. Dostupné online z: <<https://www.minv.sk/?odbor-archivov-a-registratur1>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁷ *Archív Ústavu pamäti národa Bratislava* (dále jen Archiv ÚPN). Dostupné online z: <<http://www.upn.gov.sk/sk/o-archiv-upn>> [cit. 27. 8. 2018]. Zákon č. 553/2002 Zb. z., o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939–1989 a o založení ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa), v aktuálném znění.

¹⁸ Alojz Lorenc (1939) byl nejprve příslušníkem ČSLA. K StB nastoupil v roce 1970 a využil zde své znalosti v oblasti šifer. Roku 1981 se vydal na dráhu funkcionáře, stal

k diskutabilním krokům – od pokusu falšovat evidenční záznamy,¹⁹ přes další likvidaci dokumentů, které Ústav paměti národa od slovenských tajných služeb nepřevzal ve stejném stavu, v jakém byly fyzicky dochovány ke konci roku 1989 (lze to, stejně jako v českých zemích, vyzorovat na neúplných seznamech dokumentů, resp. zapsaných jednou osobou, ač svazek vedlo osob více). Nicméně se v archivu dochovalo několik běžných kilometrů archiválií z proveniencí všech organizačních součástí Státní bezpečnosti (dále StB) od 40. let do konce 80. let 20. století, z doby Slovenské republiky i poválečného Československa. Včetně vyšetřovacích svazků; je nutné vždy zdůrazňovat, že si StB vedla své vlastní vyšetřování.

V archivu bohužel nejsou, až na některé kopie, **dokumenty Veřejné bezpečnosti**, které zůstaly ve správě Archivu ministerstva vnitra Slovenské republiky²⁰ a chybí i některé archiválie, které nebyly po rozpadu Československa delimitovány a zůstaly v ČR. Ty jsou pochopitelně přístupné v Archivu bezpečnostních složek.

Zpřístupňování archiválií tohoto archivu se řídí zákonem o Ústavu paměti národa a v praxi lze studovat prakticky všechny archiválie. Určitá omezení jsou dána v oblasti osobních a citlivých

---

se náčelníkem Správy SNB hlavního města Bratislavy a Západoslovenského kraje, od roku 1985 byl I. náměstkem federálního ministra vnitra. Tím zůstal do 21. 12. 1989. Po odchodu ze státní služby napsal knihu (*Ministerstvo strachu? Neskartované spomienky generála Lorenca*. Bratislava: Tatrapress, 1992) a poté založil s kolegy firmu, zabývající se kryptografickou ochranou. Jeho vzpomínky vyšly knižně: JANÍK, Pavol: *Dešifrovaný svet*. Banská Bystrica: Forza, 2000.

Ke skartaci viz ŽÁČEK, Pavel: „Můžou přijít, jsme hotovi...“ Tzv. Lorencova skartace z prosince 1989 v dokumentech. In: *Paměť národa*, úvodné číslo, 2004, s. 28–41.

¹⁹ *Rekonstruované svazky*. Dostupné online z: <<http://www.upn.gov.sk/rekonstrukcia>> [cit. 27. 8. 2018]. Najdeme zde 29 osob a k nim vedené svazky, u nichž došlo k pokusu vyškrábat, přepsat nebo jinak upravit záznam v evidenci, resp. byla příslušná stránka vytržena... Jsou zde mj. ekonom a politik Róbert Harenčár (TS EKONÓM), spisovatel a scenárista Albert Marenčin (TS IRIS), historik Štefan Štvrtecký (TS RASŤO), nebo novinář Juraj Vereš (TS ALEŠ). Viz mj. SIVOŠ, Jerguš: Pokusy o pozmeňovanie záznamov v registračných protokoloch KS ZNB S-ŠtB Bratislava. In: JAŠEK, Peter (sest.): *Interpretácia dokumentov Štátnej bezpečnosti. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 16. novembra 2010*. Bratislava: ÚPN, 2011 s. 117–133; TÓDOVÁ, Monika: Nieкто chcel kryť tridsať agentov. In: *sme.sk* 13. 10. 2007. Dostupné online z: <<https://www.sme.sk/c/3533781/niekto-chcel-kryt-tridsat-agentov.html>> [cit. 27. 8. 2018]. Jak se v případě nutnosti rekonstrukce svazku postupuje, viz ĎURINA, Ľubomír – RAGAČ, Radoslav: Rekonštrukcia svazkov v Archíve ÚPN. In: *Paměť národa*, roč. 4, č. 3/2007, s. 77–84.

²⁰ Viz pozn. č. 15.

údajů,²¹ zejména z důvodu, že v soudních sporech na Slovensku je Ústav povětšinou brán – ač je správcem a dokumenty má zpřístupňovat ze zákona – jako zodpovědný, nikoli osoba (nebo média, zejména bulvární), která dokumentů využije i k denunciaci...

Zákon o Ústavu paměti národa umožňuje fyzickým osobám, aby ke svazku vedeném na jejich osobu podali vlastní vyjádření, čehož namnoze využívají osoby, u nichž je uvedena (i) kategorie A – agent.²² Další se o své uvedení v registrech, resp. o neoprávněné evidování v registru svazků v kategorii agent soudí.²³

Soudní spisy jednotlivých soudů všech stupňů od okresních (obvodních) přes městské a krajské až po Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky (dále SSR) a prokuratur (městské, okresní, krajské, generální) jsou pro poznání minulosti soudní perzekuce v době totalitního režimu velice důležité. Obsahovaly důkazní materiály, odborné posudky nebo i jiné dokumenty, které nebyly součástí vyšetřovacího spisu. Jejich nedílnou součástí jsou

---

²¹ Na Slovensku do zákona na ochranu osobních údajů implementováno i Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov (GDPR). Zákon č. 18/2018 Zb. z., o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v aktuálnom znení. V ČR toto před zahájením platnosti nařízení dne 25. 5. 2018 legislativně zajištěno nebylo.

²² Jde konkrétně o § 23 odst. 2 zákona č. 553/2002 Zb. z., v aktuálnom znení, který zní: *Ak fyzická osoba, ku ktorej je evidovaný osobný zväzok alebo zväzok s osobnými údajmi, odovzdá ústavu vlastné vyjadrenie k obsahu zväzku alebo k faktu registrácie v evidencii v informačných systémoch zväzkov bezpečnostných zložiek, je ústav povinný zaradiť vyjadrenie k údajom o tejto osobe ako nedeliteľnú súčasť dokumentu a sprístupňovať ju oprávneným žiadateľom spolu s dokumentmi alebo záznamami o evidencii.* V textu jsou tyto případy zmíněny uvedením zmínky o existenci vyjádření dotčené osoby. Citace z právních dokumentů jsou v celé práci použity z těchto zdrojů: *Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv*. Dostupné online z: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu>> [cit. 27. 8. 2018]; *Automatizovaný systém právních informací (ASPI)*. Dostupné online z: <<https://www.noveaspi.cz>> [cit. 27. 8. 2018]; *Elektronická zbierka zákonov Slovenskej republiky*. Dostupné online z: <<https://www.slov-lex.sk/ezz>> [cit. 27. 8. 2018].

²³ V těchto případech odmítnou nabídku Ústavu o vložení svého stanoviska. Nevýhodou takového postupu je medializace kauzy. Mnozí žalující netuší, že mohou docílit vymazání elektronického odkazu na evidenci svého svazku, ale nikoli fyzické úpravy úřední knihy.

Zdaleka nejznámějším sporem se v posledních letech stal spor Andreje Babiše, který došel až k Ústavnímu soudu Slovenské republiky. Ten ale ve svém zdůvodnění uvedl přelomové stanovisko, že Ústav není zodpovědný za údaje uvedené v archiváliích, které pouze spravuje, neboť není nástupnickou organizací StB (to, že by se měli stěžovatelé soudit se slovenským ministerstvem vnitra, ale vnitro obratem odmítlo). Viz mj. *Rozsudky*. Dostupné online z: <<http://www.upn.gov.sk/sk/registracne-protokoly-agenturnych-a-operativnych-zvazkov-stb>> [cit. 27. 8. 2018]; ZÚBOROVÁ, Dominika: ÚPN: Rozhodnutie Ústavného súdu v kauze Babiš je prelomové. In: *teraz.sk* 12. 10. 2016. Dostupné online z: <<http://www.teraz.sk/najnovsie/upn-rozhodnutie-ustavneho-sudu-v-kauze-b/285840-clanok.html>> [cit. 27. 8. 2018].

samozřejmě i spisy pocházející z rehabilitačního řízení po roce 1989 (resp. i spisy z rehabilitačního řízení na přelomu 60. a 70. let).

V přístupnosti je dodržení zákona na ochranu osobních údajů prioritou a žadatel o zpřístupnění spisu musí získat souhlas dotyčné osoby, resp. jejích příbuzných.

Problematické ale mohou být dvě skutečnosti: v některých případech je základem úspěšné badatelské žádosti znalost spisové značky jak původního spisu, tak spisu rehabilitačního, u kterého může být spis uložen. Daleko problematičtější a v případě soudních spisů politicky motivovaných případů obzvláště diskutabilní je také úprava spisové služby v resortu pro soudy.²⁴ Pro trestní spisy je skartační znak a lhůta „S 20“, tj. dvacátý první rok po soudu by měl být skartován celý spis (se značkami „T“, „To“, „Nt“...), až na rozsudek, kde je „S 75“. V praxi by tak neměly existovat spisy z doby totalitního režimu a už i některé rozsudky. Zdali skartace řady spisů z případů majících perzekuční pozadí byla provedena s poukazem na resortní předpis, nebo šlo o vítanou příležitost, jak se zbavit spisu se soudci, kteří zůstali ve funkcích nebo zastávali i vyšší pozice, můžeme pouze spekulovat...

Stejně je to i u rehabilitačních spisů („Rt“), takže se nedá vyloučit, že některé soudy a prokuratury využily předpisu a zlikvidovaly i tento druh spisů (a bohužel mnohdy i s těmi spisy, jejichž rozsudky měly rehabilitovat). Pouze u výjimečných trestů je spis „A 30“.

Nelze odhadnout, při počtu několika desítek tisíc spisů, týkajících se politicky motivovaných soudních sporů, je dochováno, ale dovolím si odhadnout, že míra dochovanosti je u prokuratur daleko nižší, zejména u spisů týkajících se vazeb...

Pokud bychom měli pokračovat v perzekuci po vyšetřování a soudním procesu dále, v případě, že byli lidé odsouzeni k nepodmíněnému odnětí svobody, resp. strávili delší dobu ve vazební věznici, vznikly k jejich osobám další archivní dokumenty, popř. záznamy o nich v úředních knihách a evidencích. **Dokumenty z doby věznění** se nacházejí v Archivu Zboru justiční a vězeňské stráže v Leopoldově.²⁵ Dokumenty jsou přístupné a naleznete zde osobní spisy a evidenční karty k osobám, které se narodily na Slovensku, např. v Nitře narozeného historika Milana Hübla, bratislavského rodáka, historika Jaroslava Mezníka, nebo básníka a překladatele Jana Vladislava; ten se narodil v sousedním Hlohovci. K mnohým osobnostem opozice však osobní spisy bohužel chybí...

---

²⁴ Spravovací a kancelársky poriadok pre súd, č. 543/2005 Zb. z.

²⁵ *Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Leopoldov*. Dostupné online z: <<http://www.zvjs.sk/index.php?archiv-zboru-a-expozicia>> [cit. 27. 8. 2018].

Slovenský národní archiv Bratislava²⁶ (dále SNA) spravuje mj. archiválie Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska (dále ÚV KSS; 992 běžných metrů archiválií), slovenské Generální prokuratury a Nejvyššího soudu, ale i Veřejnosti proti násilí (dále VPN). SNA je součástí soustavy archivů spadajících pod ministerstvo vnitra – krajské, okresní a městské; v nich jsou dokumenty organizací a institucí regionální provenience.²⁷

Ústav politických věd SAV spravuje z důvodu svého původního poslání sbírku Komise vlády Slovenské republiky pro analýzu událostí z let 1967–1970.²⁸

Ústřední archiv Slovenské akademie věd Bratislava²⁹ nás může seznámit s osudy jednotlivých ústavů akademie věd a jejich pracovníků. Pro historiky jsou zajímavé archivy (sbírky) některých ústavů Slovenské akademie věd (dále SAV), kde najdeme dokumentaci k osobnostem slovenské opozice (např. k Milanu Šimečkovi ve Filozofickém ústavu SAV³⁰).

Literární archiv Slovenské národní knihovny v Martině³¹ (dále LA SNK) spravuje osobní fondy spisovatelů a publicistů.³²

Cenné informace k děním na vysokých školách podávají jejich **univerzitní archivy**.³³ Zejména personální materiály se ale často staly předmětem skartace, ev. předání osobám, na které byly založeny...³⁴

---

²⁶ *Slovenský národný archív Bratislava*. Dostupné online z: <<https://www.minv.sk/?slovensky-narodny-archiv-1>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁷ *Štátne archívy*. Dostupné online z: <<https://www.minv.sk/?statne-archivy>> [cit. 27. 8. 2018]. *Štátne archívy s regionálnou územnou pôsobnosťou* jsou v Banské Bystrici, Bratislavě, Košicích, Nitře, Prešově, Trenčíně, Trnavě a Žilině (se sídlem v Bytči). Pod ně patří jako jejich pobočky (*pracoviská*) na úrovni archivů okresních. Městské archivy jsou v Bratislavě a Košicích.

Kromě toho existují *špecializované verejné archívy*, kam patří mj. Archív Ústavu pamäti národa, Archív Rozhlasu a televízie Slovenska, Ústredný archív Slovenskej akadémie vied, Archív Univerzity Komenského (všechny v Bratislavě), Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky Leopoldov, Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin.

²⁸ Komisia vlády Slovenskej republiky pre analýzu udalostí z rokov 1967–1970. Dostupné online z: <<http://www.upv.sav.sk/index.php?ID=212>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁹ *Ústredný archív Slovenskej akadémie vied Bratislava* (dále ÚA SAV). Dostupné online z: <<http://archiv.sav.sk>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁰ *Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied*. Dostupné online z: <<http://www.klemens.sav.sk/fiusav>> [cit. 27. 8. 2018].

³¹ *Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin*. Dostupné online z: <<http://www.snk.sk/sk/informacie-pre/odbornikov/literarny-archiv.html>> [cit. 27. 8. 2018].

³² Jde mj. o Ivana Kadlečíka, Ladislava Jána Kalinu, Alberta Marenčina, Vladimíra Mináče, Hanu Ponickou, Jána Roznera, Juraje Špitzera, Dominika Tatarku a Jana Tesaře. Některé pozůstalosti byly zcela nebo zčásti koupeny, získány darem nebo kombinací obojího v období normalizace...

Produkce rozhlasových stanic a televizních studií a podklady k nim se na Slovensku nacházejí v archivu společné organizace – **Rozhlas a televízia Slovenska**,³⁵ u filmů a veškerého podkladového materiálu k nim je to **Slovenský filmový ústav** a jeho archiv.³⁶

I. 1.3 Archivy v České republice:

Řadu archivních dokumentů z provenience bezpečnostního aparátu, týkajících se slovenských občanů, nejen těch, žijících, nebo se do kontaktu ze státobezpečnostním aparátem dostavších v českých zemích, nalezneme v **Archivu bezpečnostních složek Praha**³⁷ (dále ABS). Ten vznikl roku 2008 jako součást Ústavu pro studium totalitních režimů (dále ÚSTR), kdy byl Archiv ministerstva vnitra (dále AMV) vydělen ze soustavy archivní správy.

Někteří rodáci ze Slovenska byli, nejen proto, že v českých zemích studovali, pracovali, vykonávali zde základní vojenskou službu, nebo zde byli zatčeni a vyšetřováni, souzeni českými soudy (např. Tomáš Petřivý, Milan Šimečka...). U nich se zpravidla nacházejí příslušné **soudní spisy**. Ty jsou buď stále umístěny u příslušných soudů nebo, došlo-li k převzetí soudních spisů z doby normalizace, se nacházejí v místně příslušném archivu.

Národní archiv Praha³⁸ (dále NA) spravuje dokumenty z provenience ústředních orgánů státní správy (ministerstva, organizace s celostátní působností), ale také fond (archiv) Ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále ÚV KSČ). Dále se zde ve fondu Správa Sboru nápravné výchovy (dále SSNV) nacházejí spisy občanů, kteří se narodili v českých zemích. Najdeme tam např. Pavla Šremera, který byl souzen v procesu Petr Uhl a spol., ale více než třináct let poté žil a pracoval v Bratislavě; bohužel zde – ani v Leopoldově – není spis Milana Šimečky, který byl skartován roku 1986.³⁹

---

³³ *Archív Univerzity Komenského Bratislava*. Dostupné online z: <<https://uniba.sk/o-univerzite/rektorat-uk/archiv-uk-a>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁴ V Archivu VŠMU podle jejich tvrzení nejsou dokumenty k Jánovi Ladislavu Kalinovi. Jeho osobní spis byl podle e-mailu A. Míhokové ze dne 9. 6. 2017 skartován.

³⁵ Archív Rozhlasu a televízie Slovenska. Dostupné online z: <<https://www.rtv.slovensko.sk/poskytovanie-archivu>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁶ Archív Slovenského filmového ústavu. Dostupné online z: <<http://www.sfu.sk/slovensky-film-zbierky-fondy/filmovy-archiv>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁷ *Archiv bezpečnostních složek*. Dostupné online z: <<http://www.abscr.cz>> [cit. 27. 8. 2018]. Jeho dokumenty se nacházejí v Praze a v Kanicích u Brna, kde jsou i badatelné. Archiv má i vlastní online badatelnu – *eBadatelna Archivu bezpečnostních složek*. Dostupné online z: <www.ebadatelna.cz> [cit. 27. 8. 2018].

³⁸ *Národní archiv*. Dostupné online z: <<http://www.nacr.cz>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁹ Dopis ředitele Ústavu nápravného zařízení Ruzyně, Praha, 17. 6. 1992. In: KUSÁ, Jolana – KOPSOVÁ, Raisa (ed.): *Milan Šimečka. Listy z vězení. Dopisy z vězení*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1999, s. 347.

Své archivní sbírky má i **Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky**⁴⁰ (dále ÚSD AV ČR, nebo ÚSD), kde najdeme nejen materiály Sbírký Komise vlády České a Slovenské federativní republiky pro analýzu událostí let 1967–1970, ale i sbírku týkající se Občanského fóra (dále OF). Některé další sbírky osobností exilu a disentu byly předány Národnímu archivu.

Cenné sbírky mají dvě instituce, které původně vznikly pro monitorování činnosti opozice. V Praze od roku 1990 existuje **Knihovna exilové a samizdatové literatury Libri prohibiti**,⁴¹ Zde jsou uloženy dokumenty Charty 77 a sbírka VONS, které jsou pro zpracovávání tématu opozice velmi cenné.

V bavorském Scheinfeldu budoval od roku 1986 historik Vilém Prečan **Československé dokumentační středisko nezávislé literatury** (dále ČSDS).⁴² To se v 90. letech přestěhovalo do zámku Dobřichovice u Prahy, poté působilo na dvou místech v Praze a nyní je deponováno v prostorách svého současného správce, Národního muzea v Praze, kde je součástí Archivu Národního muzea (dále ANM).⁴³ Sbírký a fondy např. Jána Ladislava Kaliny, Milana Šimečky, Harolda Gordona Skillinga, Charty 77, Hnutí za občan svobodu a Dominika Tatarka jsou však nezpracované a od záměru napevno začlenit Československé dokumentační středisko a jeho sbírky do struktur Národního muzea poslední dva roky nepřístupné v terezínském depozitáři.⁴⁴ Tatarkova pozůstalost je i v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze⁴⁵ (dále LA PNP).

---

⁴⁰ *Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky*. Dostupné online z: <<http://www.usd.cas.cz>> [cit. 27. 8. 2018]. Jsou zde hlavně Sbírký Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970 a Archiv Koordinačního centra Občanského fóra, Kruhu nezávislé inteligence, Klubu angažovaných nestraníků, nakladatelství Index Köln Adolfa Müllera a Sbírký soudobé dokumentace.

⁴¹ Viz pozn. č. 5.

⁴² *Československé dokumentační středisko*. Dostupné online z: <<http://www.csds.cz>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴³ *Československé dokumentační středisko*. Dostupné online z: <<http://www.nm.cz/Hlavni-strana/Oddeleni-HM/Ceskoslovenske-dokumentacni-stredisko>> [cit. 27. 8. 2018]. Od roku 2016 je v Národním muzeu součástí archivního úseku Historického muzea (ANM).

⁴⁴ Ani přes opakovanou snahu se autorovi v posledních dvou letech nepodařilo získat k předložení některé archivní dokumenty z ČSDS.

⁴⁵ Několik kartonů textů, korespondence a magnetofonových nahrávek je v Tatarkově fondu (dále f.) v LA PNP. Dostupné online z: <<http://badatelna.eu/fond/5566>> [cit. 27. 8. 2018].

Archiv Kanceláře prezidenta republiky Praha⁴⁶ má ve svých fondech dokumenty týkající se žádostí o milost a týkající se amnestií řady politických vězňů, řada zajímavých archivních dokumentů se nachází ve fondu Gustáv Husák.⁴⁷

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky⁴⁸ disponuje nejen stenografickými záznamy schůzí Federálního shromáždění (dále FS) a České národní rady (dále ČNR), ale – ve spolupráci s Národní radou Slovenské republiky (dále NR SR) – vytvořili společný Digitální repozitář⁴⁹ a najdeme zde i dokumenty Slovenské národní rady (dále SNR).

Dokumentační centrum v Knihovně Václava Havla⁵⁰ (dále KVH) není, vzhledem k tomu, že archiválie z doby jeho působení ve funkci prezidenta republiky jsou v Archivu Kanceláře prezidenta republiky, prezidentskou knihovnou a archivem v americkém slova smyslu⁵¹.

Kromě řady dobových záznamů zpravodajství a dokumentů (cenných obzvláště pro výzkum událostí roku 1968) vznikla celá řada rozhlasových pořadů a televizních dokumentů po roce

---

⁴⁶ *Archiv Kanceláře prezidenta republiky.* Dostupné online z: <<https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/kancelar-prezidenta-republiky/archiv-kpr>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁷ Na jejich existenci upozornil autor monografie o Gustávu Husákovi Michal Macháček a byly využity při zpracování části životních osudů Pavla Čarnogurského. Dvoudílná publikace *Súboj z komunizmom* (Bratislava: Kalligram, 2013, resp. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2015) se zabírá archiváliemi a pozůstalostí, které se dochovaly, a zmiňuje, že se k Husákovi dostaly některé Čarnogurského materiály, zejména týkající se Slovenského národního povstání (dále SNP); dle Macháčka nejspíše z vlastní iniciativy StB a nikoli Husákovy ingerence do vyšetřování kauzy v roce 1976.

⁴⁸ *Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.* (dále APS). Dostupné online z: <<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=244>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁹ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.* Dostupné online z: <<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=82>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁰ *Dokumentační centrum Knihovny Václava Havla.* Dostupné online z: <<https://archive.vaclavhavel-library.org/?l=cs>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵¹ *The Ronald Reagan Presidential Library.* Dostupné online z: <<https://www.reaganfoundation.org/library-museum>> [cit. 27. 8. 2018]. Stránky archivu jsou dostupné online z: <<https://www.reaganlibrary.gov/archives/document-collections>> [cit. 27. 8. 2018].

Některé jednotliviny nebo odkazy na události v Československu lze nalézt pro dobu normalizace v knihovnách tehdejších prezidentů USA, zejména Ronalda Reagana. Způsob, jakým je zachování archivních dokumentů, včetně dokumentů osobních, memorabilií, dobových dokladů, literatury a předmětů, aplikováno v tomto případě, bere při osobní návštěvě v kalifornském městě Simi Valley vskutku dech a není to jen pavilon, vytvořený pro jeho prezidentský letecký speciál Air Force One, který sem byl převezen a na místě opět smontován, část věnovaná atentátu na něj nebo týkající se jednáním se sovětskými protějšky.

1989 (Archiv České televize,⁵² Archiv Českého rozhlasu⁵³), mnohé informace byly zveřejněny online formou prostřednictvím internetové sítě.

Některé dokumenty se nacházejí i na jiných, zejména historických, akademických pracovištích. Řada dokumentů, zvláště z oblasti ochrany lidských práv, se nachází v archivech lidskoprávních organizací a spolků. Dokumenty týkající se náboženské opozice lze nalézt v archivech církví, církevních spolků, řeholních řádů a kongregací.

Archivní prameny k tématu opozice na Slovensku nalezneme přirozeně v dalších zemích.⁵⁴

I. 1.4 Digitální archivy a sbírky oral history

Řada institucí má v dnešní době i své online badatelny, ev. na svých webech umístěné dokumenty, za všechny jmenujme eBadatelnu ABS, stránky k jednotlivým projektům ÚSD (1967–1970, 1989), Dokumentační centrum KVH. Je paradoxní a zároveň, že jednou z prvních institucí, která měla archivní dokumenty na internetu, byla česká rozvědka – Úřad pro zahraniční styky a informace. Její *i-badatelna.cz* se samozřejmě týkala dokumentů bývalé I. správy SNB, které měla ještě počátkem tisíciletí v držení.

Několik tisíc pamětníků máme podchycené v rozhovorech provedených nejen metodou oral history (Paměť národa,⁵⁵ Paměť národa – slovenská pobočka,⁵⁶ Centrum orální historie ÚSD AV ČR,⁵⁷ referát Oral history ÚPN⁵⁸, Příběhy bezpráví⁵⁹).

---

⁵² *Archivní a programové fondy České televize.* Dostupné online z: <<http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/archiv-a-programove-fondy-ct>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵³ *Archiv a programové fondy Českého rozhlasu.* Dostupné online z: <<http://www.rozhlas.cz/archiv/oarchivu>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁴ Zde jsem výzkum, až na studium několika jednotlivin, nejen z důvodu nedostatku času, neprováděl. Jde o národní archivy dané země, jako *The National Archives London Kew*. Dostupné online z: <<http://www.nationalarchives.gov.uk>> [cit. 27. 8. 2018]. Zde se například nacházejí archivní dokumenty k případu Pavla Lička.

Pro bádání na téma práce lze využít archivních dokumentů v paměťových institucích zemí sovětského bloku, archivů jejich zpravodajských služeb (v posledních letech bylo umožněno studium např. v Archivu Služby bezpečnosti Ukrajiny, tamní civilní kontrarozvědky). Cenné informace lze nalézt i v archivech organizací, institucí a osobností, např. *Verein Bruno Kreisky Archiv Wien*. Dostupné online z: <<http://www.kreisky.org/mission.html>> [cit. 27. 8. 2018]. V něm najdeme dokumenty zachycující pomoc rakouské administrativy československému disentu, zejména osobnostem, které emigrovaly do Rakouska.

Pominout z okolních zemí nelze ani *The Vera and Donald Blinken Open Society Archives at Central European University Budapest*. Dostupné online z: <<http://www.osaarchivum.org>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁵ *Paměť národa. Projekt sdružení Post bellum, Českého rozhlasu a ÚSTR.* Dostupné online z: <<http://www.pametnaroda.cz>> [cit. 27. 8. 2018]. Zdaleka největší sbírka rozhovorů (asi 8500) pokrývá pamětníky a jejich vzpomínky k událostem 20. století.

Je nutné zmínit i sociální sítě *youtube* nebo *facebook*, zde najdeme řadu pramenů jak oficiální vložených, tak těch, umístěných osobami nedisponujícími autorskými právy.

Výčet možností není zcela jistě úplný, řada projektů, majících na svých stránkách uložené dokumenty vztahující se k normalizaci v Československu je už offline a někdy je nedohledáte ani ve webových archivech, na druhé straně další neustále vznikají.

Vzpomínky (nejen ty, pořízené metodou *oral history*) jsou významným pramenem, ke kterému se jako ke každému jinému musí přistupovat kriticky, i vzhledem k skutečnosti, že tazatelé někdy spíše naslouchají...

I. 1.5 Soukromé archivy

Řada osobností má ze své činnosti zachovánu řadu dokumentů a pokud je nepředala nějaké archivní (muzejní) instituci, nacházejí se v jejím držení, resp. rodiny. Po skonu dané osoby může dojít k selekci větší či menší části pozůstalosti, nicméně stále ještě můžeme očekávat (znovu)objevení a případné zveřejnění korespondence, deníkových záznamů, autorských textů, fotografií, např. při nedávném výročí 50 let od okupace se objevily neznámé fotografie i filmové záběry.⁶⁰

I. 2. Literatura

Ani takřka tři desetiletí po listopadu 1989 nemáme k dispozici souhrnné zpracování československých dějin, opřené zejména o archivní dokumenty. Existuje řada odborných studií, zpracována jsou dílčí témata – jak v knihách, kolektivních monografiích, sbornících i časopisecky, časové úseky nebo regiony. Ponejvíce jsou zpracovány pro období tématu práce léta (1963) 1967–1972 s důrazem na rok 1968 a léta 1985–1990, kde je největší zájem badatelů soustředěn na rok 1989.

---

⁵⁶ *Post bellum SK*. Dostupné online z: <<https://www.postbellum.sk>> [cit. 27. 8. 2018]. Projekt Příběhy 20. storočia dodal niekoľik set rozhovorů a koordinuje práci s pamětníky na Slovensku.

⁵⁷ *Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky*. Dostupné online z: <<http://www.usd.cas.cz/pracoviste/centrum-oralni-historie>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁸ *Referát oral history*. Dostupné online z: <<http://www.upn.gov.sk/sk/referat-oral-history>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁹ *Příběhy bezpráví*. Dostupné online z: <<https://www.jsns.cz/projekty/pribehy-bezpravi>> [cit. 27. 8. 2018]. Součást jednoho ze vzdělávacích programů organizace Člověk v tísni.

⁶⁰ *1968. Rekonstrukce okupace*. Dostupné online z: <<https://www.ceskatelevize.cz/specialy/rekonstrukce-okupace>> [cit. 27. 8. 2018].

Nejen pro období normalizace, ale i pro dobu předcházející existence nemáme komplexní dílo, které by zpracovalo dějiny KSČ, KSS, nebo StB v celé šíři a po celou dobu jejich existence.

Pro dějiny KSČ máme práci Jacquese Rupnika,⁶¹ osm dílů sborníku a další publikace projektu *Komunistická strana Československa a bolševismus*,⁶² pro dějiny KSS máme práce Jana Peška nebo Stanislava Sikory, pro dějiny StB máme práce Jerguše Sivoše⁶³ nebo Pavla Žáčka.⁶⁴ Roku 2017 vyšel *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*.⁶⁵

Stále nedocenená je práce Komise vlády České a Slovenské federativní republiky pro analýzu událostí let 1967–1970, soustředěná do ÚSD AV ČR. Za pomoci archivářů nejen z národních archivů v Praze a Bratislavě a tehdejšího AMV shromáždili členové komise a jejich spolupracovníci nejen z ÚSD AV ČR rozsáhlý archivní materiál, získali dokumenty i ze sovětských archivů, pozůstalosti a vytvořili sbírky týkající se hlavních opozičních skupin a klíčových událostí. Kromě řady odborných publikací a studií, které dosud využívají takto nashromážděný materiál, nelze nezmínit vzorně kvalitní edici⁶⁶ *Prameny k dějinám československé krize 1967–1970*.⁶⁷ Dosud vyšlo 11 dílů (22 svazků; jeden by měl být ještě

---

⁶¹ RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002.

⁶² *Komunistická strana Československa a bolševismus*. Dostupné online z: <<http://www.dejinyksc.usd.cas.cz>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶³ SIVOŠ, Jerguš: *XII. správa ZNB. Dokumenty k činnosti Správy kontrarozvedky v Bratislave v rokoch 1974–1989*. Bratislava: ÚPN, 2008.

⁶⁴ ŽÁČEK, Pavel: *ŠtB na Slovensku za „normalizácie“. Agónia komunistickéj moci v zvodkách tajnej polície*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, Oddelenie pre dokumentáciu zločinov komunizmu, 2002; TÝŽ: *Nástroj triedného štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990*. Bratislava: ÚPN, 2005.

⁶⁵ BARTA, Milan – KALOUS, Jan – POVOLNÝ, Daniel – SIVOŠ, Jerguš – ŽÁČEK, Pavel: *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. Praha: Academia – ÚSTR, 2017. Nemohu nepodotknout, zdali je dostatečné mít složeny portréty jednotlivých osob pouze na základě jejich osobních spisů a dalších personálních údajů z archivní produkce bezpečnostního aparátu, v případě, že tyto osoby zastávaly pracovní nebo společenské funkce před, během nebo po služebním poměru.

⁶⁶ Některé edice jsou spíše komentovanými prepisy textů a nedrží se důsledně ediční teorie a metodiky, viz např. ŠTOVÍČEK, Ivan: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002.

⁶⁷ Na edici se podíleli současní pracovníci Ústavu Jitka Vondrová (její podíl bych obzvláště zdůraznil!), Jiří Hoppe a Jiří Suk, z bývalých pracovníků nebo Josef Belda,

vydán), věnovaných vládě a prezidentovi, Národnímu shromáždění, ministerstvu vnitra, komunistické straně, otázkám mezinárodních a vojenských souvislostí, federalizace, občanské společnosti, spontánním projevům občanů a médií.⁶⁸

Díky iniciativě Petra Pitharta začal v letech 1993–1994 výzkum tématu Občanské fórum. Petr Pithart pro projekt pomohl získat finanční prostředky a čtyři mladé historiky. Jedním z výstupů se stala oceňovaná monografie Jiřího Suka, jediného z kvarteta, který tématu normalizace zůstal věrný, *Labyrintem revoluce*.⁶⁹ Archivní fondy a sbírky týkající se listopadu 1989 a OF (v regionech, podnicích i organizacích) jsou v řadě českých regionálních archivů a muzeí, materiály Koordinačního centra (dále KC) OF jsou právě v ÚSD AV ČR.⁷⁰

To dokumenty VPN⁷¹ se do SNA dostaly až roku 2004. Po rozpuštění strany Veřejnost proti násilí – Občanské demokratické unie koncem⁷² roku 1992 byla část uložena v prostorách

---

Antonín Benčík, František Cigánek, Ondřej Felcman, František Koudelka, Jaromír Navrátil, Jindřich Pecka, nebo Jozef Žatkuliak.

⁶⁸ Řada z dokumentů je na tématickém webu Ústavu *Pražské jaro 1968*. Dostupné online z: <<http://www.68.usd.cas.cz>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶⁹ SUK, Jiří: *Labyrintem dějin. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize*. Praha: Prostor, 2003. Řada z dokumentů je na tématickém webu Ústavu *Demokratická revoluce 1989*. Dostupné online z: <<http://www.89.usd.cas.cz>> [cit. 27. 8. 2018].

⁷⁰ Občanské fórum – koordinační centrum Praha, nezpracováno. Dostupné online z: <<http://www.badatelna.eu/fond/180816>> [cit. 27. 8. 2018].

⁷¹ ANTALOVÁ, Ingrid – MISTRÍKOVÁ, Mária (red.): *Veřejnosť proti násiliu 1989–1991. Svedectvá a dokumenty*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1998; ANTALOVÁ, Ingrid – BOMBÍKOVÁ, Petra (red.): *Veřejnosť proti násiliu – Občianske fórum. Svedectvá*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1999; ŽATKULIAK, Jozef a kol.: *November '89. Medzník vo vývoji slovenskej spoločnosti a jeho medzinárodné súvislosti*. Bratislava: HÚ SAV – Prodama, 2009; TÝŽ (ed.): *November 1989 a Slovensko. Chronológia a dokumenty (1985–1990)*. Bratislava: HÚ SAV – Nadácia Milana Šimečku, 1999; BALUN, Peter – STREŠŇÁK, Gábor: *November*. Bratislava: ÚPN, 2009; BUDAJ, Ján – SNOPKO, Ladislav: *Umelecká beseda na križovatke dejín*. Bratislava: Slovenská výtvarná únia, 2009.

⁷² Politické hnutí Veřejnosť proti násiliu bylo dne 19. 10. 1991 přeměněno na politickou stranu Občanská demokratická unia – Veřejnosť proti násiliu. Již 19. 3. 1992 se rozhodlo vypustit druhou část názvu a 18. 12. 1992 se po neúspěšném výsledku ve volbách rozpustilo. Část archivu byla předána Nadácii Milana Šimečku, část byla v soukromém držení. Roku 1999 došlo ke zcelení obou částí a Nadácia začala jednat o jejich deponování do SNA, k čemuž došlo v červenci 2004. MISTRÍKOVÁ, Mária – MARKOVÁ, Margita – JANŠOVÁ, Tatjana: *Veřejnosť proti násiliu (VPN) (18.11.1989 – 31.12.1992). Dočasný čiastkový inventár*. Bratislava: SNA, 2009, s. 2–3.

Nadace Milana Šimečky,⁷³ *část dokumentov v súkromnom objekte mimo Bratislavy*.⁷⁴
Roku 1999 byly obě části spojeny a než byly převezeny do SNA, uběhlo dalších pět let...⁷⁵

Literatura vznikla jak v ČR, tak na Slovensku, mnohá díla vznikla i v dalších, zejména okolních zemích. Specifikem je výskyt prací z doby před rokem 1989, vyšlých v exilu či samizdatu, resp. tam oficiálně vydaných.

Pokud bych měl přinejmenším stručně zmínit o autorech odborných prací z oboru historie vztahujících se k normalizaci, z českých historiků práce zejména Viléma Prečana,⁷⁶ Oldřicha Tůmy,⁷⁷ Miroslava Vaňka,⁷⁸ Milana Otáhala,⁷⁹ Jiřího Suka,⁸⁰ Jaroslava Pažouta,⁸¹

---

⁷³ Nadácia Milana Šimečku vznikla v únoru 1991. Mezi zakladatele patřili Martin Bútor, Juraj Flamik, Fedor Gál, Miroslav Kusý, František Mikloško, Peter Tatár a Peter Zajac. Dodnes se snaží v duchu myšlenek Milana Šimečky přispívat k rozvoji občanské společnosti, lidských práv, vzdělávání (včetně inkluзивního, práce s Romy, informovanost o holocaustu). V 90. letech organizovala i historické a filozofické konference, zpracovávala dílo Milana Šimečky, které v poslední době zveřejňuje online, a publikovala řadu výstupů k tématu normalizace, včetně projektu oral history. Dostupné online z: <<https://www.nadaciamilanashimecku.sk>> [cit. 27. 8. 2018].

⁷⁴ MISTRÍKOVÁ, Mária – MARKOVÁ, Margita – JANŠOVÁ, Tatjana: *Verejnost' proti násiliu (VPN) (18.11.1989 – 31.12.1992). Dočasný čiastkový inventár*. Bratislava: SNA, 2009, s. 3.

⁷⁵ O rok později musely být dezinfikovány, neboť byly napadeny plísní. Tamtéž, s. 8.

⁷⁶ Vilém Prečan (1933) je český historik a pedagog, který ve druhé polovině 50. let začal profesní kariéru na Slovensku, kde byl kolegou Milana Šimečky. Zaobíral se tématem SNP. Spolueditor Černé knihy 1968, na počátku normalizace z HÚ ČSAV vyhozen. Roku 1976 emigroval do NSR. Roku 1986 v bavorském Scheinfeldu založil ČSDS, které vedl. V letech 1990–1998 byl po návratu do vlasti prvním ředitelem ÚSD ČSAV (AV ČR). Jeho bibliografie viz BŘEŇOVÁ, Věra – DRÁPALA, Milan: *Bibliografie Viléma Prečana*. Praha: ÚSD AV ČR, 2013.

Organizátor řady výzkumných projektů a konferencí, důležitý spojovací článek mezi exilem a domovem, spolupracovník disentu a samizdatu. Každé z těchto jeho rolí by mohla být věnována konference s řadou příspěvků...

⁷⁷ TŮMA, Oldřich: *Zítřka zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*. Praha: Maxdorf, 1994; TŮMA, Oldřich – JAROŠ, Oldřich – KOUDELKA, František – NOSKOVÁ, Alena: *Srpen '69. Edice dokumentů*. Praha : Maxdorf, 1996; TŮMA, Oldřich – Vilímek, Tomáš (eds.): *Pět studií k dějinám české společnosti*. Praha: ÚSD AV ČR, 2008; TÍŽ: *Opozice a společnost po roce 1948*. Praha: ÚSD AV ČR, 2009; TÍŽ: *Česká společnost v 70. a 80. letech. Sociální a ekonomické aspekty*. Praha: ÚSD AV ČR, 2012.

Po odevzdání této práce vyjde publikace *Projevy a podoby protirežimní rezistence v komunistickém Československu 1948–1989* (Praha: ÚSD AV ČR, 2018), kde jsou studie Oldřicha Tůmy, Jaroslava Cuhry, Tomáše Bursíka a Tomáše Vilímka.

⁷⁸ VANĚK, Miroslav: *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. Praha: Maxdorf, 1996; VANĚK, Miroslav a kol.: *Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: ÚSD AV ČR, 2002; VANĚK, Miroslav – URBÁŠEK, Pavel (eds.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. 1. díl. Disent v období tzv. normalizace. 2. díl. Politické elity v období*

Tomáše Vilímka,⁸² Jaroslava Cuhry,⁸³ Petra Blažka,⁸⁴ Pavla Žáčka, Petra Cajthamla,⁸⁵ Zdeňka Doskočila,⁸⁶ Jana Mervarta,⁸⁷ ale i Jana Rychlíka⁸⁸ a Michala Macháčka...⁸⁹

---

tzv. *normalizace*. Praha: Prostor, 2005; VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha: Prostor – ÚSD AV ČR, 2006; VANĚK, Miroslav – KRÁTKÁ, Lenka (eds.): *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha: Karolinum, 2014.

⁷⁹ OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969–1989*. Praha, Maxdorf – ÚSD AV ČR 1994; TÝŽ: *Normalizace 1969–1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha, ÚSD AV ČR 2002; TÝŽ: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*. Praha, ÚSD AV ČR 2011.

⁸⁰ SUK, Jiří: *Politika jako absurdní drama. Václav Havel v letech 1975–1989*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2013; TÝŽ: *Veřejné záchodky ze zlata. Konflikt mezi komunistickým utopismem a ekonomickou racionalitou v předsrpnovém Československu*. Praha: Prostor, 2016; SUK, Jiří – ANDĚLOVÁ, Kristina (eds.): *Jednoho dne se v našem zelináři cosi vzbouří*. Praha: ÚSD AV ČR, 2016; SUK, Jiří – KOPEČEK, Michal – ANDĚLOVÁ, Kristina – VILÍMEK, Tomáš – HERMANN, Tomáš – ZAHRADNÍČEK, Tomáš a kol.: *Šest kapitol o disentu*. Praha: ÚSD AV ČR, 2017.

⁸¹ PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných*. Praha: Academia, 2014; TÝŽ: *Trestněprávní perzekuce odpůrců režimu v Československu v období takzvané normalizace (1969–1989)*. Praha: ÚSD AV ČR, 2017.

⁸² VILÍMEK, Tomáš: *Solidarita napříč hranicemi. Opozice v ČSSR a NDR po roce 1968*. Praha: Vyšehrad – ÚSD AV ČR, 2010; TÝŽ: *"Všichni komunisté do uren!" Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státněbezpečnostní fenomén*. Praha: ÚSD AV ČR, 2016.

⁸³ CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Praha: ÚSD AV ČR, 1997; TÝŽ: *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*. Praha: ÚSD AV ČR, 1999.

⁸⁴ BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu: 1968–1989*. Praha: Dokořán, 2005; BLAŽEK, Petr – BURSÍK, Tomáš: *Pražský proces 1979. Vyšetřování, soud a věznění členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Dokumenty*. Praha: ÚSD AV ČR, 2010; BLAŽEK, Petr – PAŽOUT, Jaroslav (eds.): *Dominový efekt: opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989*. Praha: ÚSD AV ČR, 2013; BLAŽEK, Petr – SCHOVÁNEK, Radek (eds.): *Prvních 100 dnů Charty 77. Průvodce historickými událostmi*. Praha: Academia, 2018. Petr Blažek spravuje webové stránky VONS.cz – webové stránky o dějinách Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (1978–1989). Dostupné online z: <<https://www.vons.cz>> [cit. 27. 8. 2018].

⁸⁵ CAJTHAML Petr: Politický úkol. Aktivní opatření v období krize komunistického režimu. In: *Securitas imperii* (ÚSTR), sv. 17/2, 2010, s. 80–105; CAJTHAML, Petr – BLAŽEK, Petr: Dezinformace, lži a pomluvy. Kampaně proti opozici v Československé televizi 1968–1989. In: *Soudobé dějiny*, roč. 11, č. 1–2/2004, s. 300–303.

⁸⁶ DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: *Doplněk*, 2006; TÝŽ: „My lidí krágl'ovat' nebudeme, ale ani kríglovat' našu společnost nedovolíme.“ Projev Gustava Husáka na aktivu funkcionářů KSČ z obvodu Prahy 9 v závodě ČKD v Praze–Vysočanech 31. května 1969. In: KOCIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RÁKOSNÍK, Jakub (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. 8. Praha: ÚSD AV ČR – Dokořán 2011, s. 187–207.

Ze slovenských historiků práce zejména Jozefa Jablonického,⁹⁰ Michala Barnovského,⁹¹ Jána Peška,⁹² Stanislava Sikory,⁹³ Eleny Londákové,⁹⁴ Miroslav Londáka,⁹⁵ Norberta Kmetě, Juraje Marušiaka, Róberta Letze, Jerguše Sivoše,⁹⁶ Petera Jaška,⁹⁷ Jána Šimulčíka,⁹⁸ Patrika Dubovského...

-
- ⁸⁷ MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno: Host, 2010.
- ⁸⁸ RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Vyšehrad – ÚSTR, 2012; TÝŽ: *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v době normalizace*. Praha: ÚSD AV ČR, 2012.
- ⁸⁹ MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad 2017.
- ⁹⁰ JABLONICKÝ, Jozef: *Samizdat o disente 3. Záznamy a písomnosti*. Bratislava: Kalligram, 2007.
- ⁹¹ BARNOVSKÝ, Michal – PEŠEK, Ján: *Vzovretí normalizácie. Cirkvi na Slovensku 1969–1989*. Bratislava: Veda, 1999.
- ⁹² PEŠEK, Ján: *Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku 1953–1970*. Bratislava: Veda, 2000; TÝŽ: *Centrum moci. Aparát Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska 1948–1989*. Bratislava: AEPRESS, 2006; TÝŽ: *Štátna moc a bezpečnosť na Slovensko 1945–1948–1989*. Bratislava: HÚ SAV – Prodama 2013; PEŠEK, Jan a kol.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948–1989. Personifikácia politického vývoja*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003; PEŠEK, Jan – LETZ, Róbert: *Štruktúry moci na Slovensku 1948–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004.
- ⁹³ SIKORA, Stanislav: Vývoj vo vedení komunistickej strany Slovenska od augusta 1968 do apríla 1969. In: *Historický časopis*, roč. 60, č. 2/2012, s. 235–256; TÝŽ: Občania proti normalizácii. K protestom slovenských občanov proti normalizačným tendenciám v rokoch 1968–1969. In: MICHÁLEK, Slavomír a kol.: *Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín. Pocta historikov Milanovi Zemkovi*. Bratislava: Historický ústav SAV – Prodama, 2014, s. 476–496.
- ⁹⁴ LONDÁKOVÁ, Elena: Rok 1968. Novinári na Slovensku + CD (záznam z konferencie 4.11.2008). Bratislava: HÚ SAV, 2008.
- ⁹⁵ LONDÁK, Miroslav: Rok 1968 a ekonomická realita Slovenska. Bratislava: Prodama – HÚ ústav SAV, 2007; LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav a kol.: Rok 1968 a jeho miesto v našich dejinách. Bratislava: Veda, 2009; LONDÁK, Miroslav – LONDÁKOVÁ, Elena – SIKORA, Stanislav: *Od predjaria k normalizácii. Slovensko v Československu na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia*. Bratislava: Veda, 2016.
- ⁹⁶ Jerguš Sivoš byl roku 2003 jedním ze dvou prvních odborných spolupracovníků – historiků v týmu Jána Langoše a v současnosti je tak služebně nejstarším zaměstnancem Ústavu paměti národa. Vzhledem ke své erudici kompetentního znalce problematiky StB, její organizace a fungování a je schopen dokumenty jí vytvořené přesně analyzovat a interpretovat, byl autorem odborného posudku pro soudní spor s Andrejem Babišem.
- ⁹⁷ JAŠEK, Peter: *Biľak zradca alebo kolaborant? Peter Jašek*. Bratislava: Marenčin Media, 2017. Sestavil sborníky *Dvadsiate výročie Nežnej revolúcie. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 11.–12. november 2009*. Bratislava: ÚPN, 2010; nebo *Interpretácia dokumentov Štátnej bezpečnosti. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 16. novembra 2010*. Bratislava: ÚPN, 2011; *1989. Rok zmeny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 4.–5. novembra 2014*. Bratislava: ÚPN, 2017. Editoval sborníky *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe*.

Z prací k vojenským dějinám alespoň ty od Michala Štefanského,⁹⁹ nebo Daniela Povolného,¹⁰⁰ k vojenským dějinám doby normalizace,¹⁰¹ nebo pobytu sovětských vojsk a jejich následkům.¹⁰²

Vznikla celá řada sborníků a kolektivních monografií, za všechny alespoň ty, týkající se období normalizace jako celku, osobností Milana Šimečky,¹⁰³ Jozefa Jablonického,¹⁰⁴ nebo Alexandra Dubčeka.¹⁰⁵ Dubčekův život byl zachycen při příležitosti 50. výročí od

---

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislava 14.–16. novembra 2011. Bratislava: ÚPN, 2012; *Politický exil z krajín strednej a východnej Európy. Motívy, stratégie, aktivity a perspektívy na Východe a Západe, 1945–1989. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 19.–20. novembra 2013.* Bratislava: ÚPN, 2017.

⁹⁸ ŠIMULČÍK, Ján: *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969–1989.* Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997; TÝŽ: *Čas svitania. Sviečková manifestácia – 25. marec 1988.* Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška, 1998; TÝŽ: *Zápas o nádej. Z kroniky tajných kňazov 1969–1989.* Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000; TÝŽ: *Čas odvahy. Najväčšia podpisová akcia za náboženskú slobodu – 500 000 občanov ČSSR.* Bratislava: ÚPN, 2017. Iniciátor stránok o slovenském (převážně katolíckém) samizdatu. Dostupné online z: <www.samizdat.sk> [cit. 27. 8. 2018].

⁹⁹ ŠTEFANSKÝ, Michal: *Slovensko v rokoch 1967–1970. Výber dokumentov.* Bratislava: KV SR 1992.

¹⁰⁰ POVOLNÝ, Daniel: *Operativní technika v rukou StB.* Praha: ÚDV, 2001; TÝŽ: *Operace Dunaj. Krvavá odpověď Varšavské smlouvy na pražské jaro 1968.* Praha: Academia, 2018.

¹⁰¹ BAKA, Igor – MASKALÍK, Alex – MEDVECKÝ, Matej – MINAŘÍK, Pavel: *Vojenské dejiny Slovenska.* VII. zväzok (1968-1992). Bratislava: Magnet Press Slovakia, 2016.

¹⁰² FELCMAN, Ondřej – VOLKOVÁ, Květoslava: *Co stála srpnová invaze.* Praha: ÚSD AV ČR, 1994; PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968–1991. Chronologický přehled.* Praha: ÚSD AV ČR, 1996; BARTA, Milan a kol.: *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968.* Praha: ÚSTR, 2008; TOMEK, Prokop – PEJČOCH, Ivo: *Černá kniha sovětské okupace. Sovětská armáda v Československu a její oběti (1968–1991).* Cheb: Svět křídel, 2015; TÍŽ: *Okupace 1968 a její oběti. Nové pohledy na invazi armád Varšavské smlouvy do Československa roku 1968, počátek okupace a její oběti.* Praha: VHÚ, [2017].

¹⁰³ KUSÁ, Jolana – MÜNZOVÁ, Alma (přípr.): *Velké a malé dejiny Milana Šimečku.* Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1992; KUSÁ, Jolana – ZAJAC, Peter (eds.): *Prítomnosť minulosti, minulosť prítomnosti.* Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1996.

¹⁰⁴ KMEŤ, Norbert (red.): *Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmú. Pocta Jozefovi Jablonickému.* Bratislava: Veda, 2005; KMEŤ, Norbert – SYRNÝ, Marek (eds.): *Odvaľujem balvan. Pocta historickému remeslu Jozefa Jablonického.* Bratislava – Banská Bystrica: ÚPV SAV – Múzeum SNP, 2013.

¹⁰⁵ BENČÍK, Antonín – DUBČEK, Alexander – ČECH, Viliam – ČECHOVÁ, Anna: *Osem mesiacov pražskej jari – 21. august 1968.* Martin: Osveta – Obroda, 1990; LALUHA, Ivan – UHER, Ján – KOČTÚCH, Hvezdoň: *Dubček. Profily vzdoru.* Bratislava: Smena, 1991; DUBČEK, Alexander: *Nádej zomiera posledná. Z pamäti.*

pražského jara i v celovečerním filmu RTVS *Dubček. Krátka jar, dlhá zima* (ten je ale prezentován jako dokudrama) a v divadelní hře *#Dubček*.¹⁰⁶ Kritická monografie, která by

---

Literárne a edične spracoval Jiří Hochman. Přeložila Eva Šimečková. Bratislava: Národná obroda, 1993; Bratislava: Nová práca, 1998²; MICHALOVÁ, Tereza: *Dubček známy neznámy*. Bratislava: Bradlo, 1993; Bratislava: Prospero, 1998², rozšíř. vyd.; MIHÁLIK, Ladislav: *Alexander Dubček 1921–1992*. Bratislava: Spoločnosť Alexandra Dubčeka, 1997; MAXA, Hubert: *Alexander Dubček. Človek v politice (1990–1992)*. Bratislava – Brno: Kalligram – Doplněk, 1998; UHER, Ján: *Alexander Dubček. Život a doba*. Košice: Oriens, 1999; LALUHA, Ivan, – POLLÁK, Pavel – UHER, Ján: *Alexander Dubček vo fotografii*. Bratislava: Spoločnosť Alexandra Dubčeka – Nová práca, 2000; LALUHA, Ivan (ed.): *Cesty k novembu 1989. Aktivity Alexandra Dubčeka. Zborník zo seminára pri príležitosti 10. výročia Novembra 1989*. Bratislava: Nová Práca, 2000; TÝŽ: *Alexander Dubček. Politik a jeho doba*. Bratislava: Nová práca, 2000; BENČÍK, Antonín: *Utajovaná pravda o Alexandru Dubčekovi. Drama muže, ktorý predběhl svou dobu*. Praha: Ostrov, 2001; HOPPE, Jiří – BÁRTA, Miloš (red.): *Úloha Alexandra Dubčeka v moderních dějinách Československa. Sborník z konference konané 19. listopadu 2001 v Praze*. Praha: Masarykova dělnická akademie, 2002; ŽATKULIAK, Jozef – LALUHA, Ivan: *Alexander Dubček. Od totality k demokracii. Prejavy, články, rozhovory 1963–1992*. Bratislava: Veda, 2002; LALUHA, Ivan – PEKNÍK, Miroslav: *Revolučné a protitotalitné hnutia v Európe po II. svetovej vojne*. Bratislava: Veda, 2004; LALUHA, Ivan: *Alexander Dubček. Spomienky, úvahy, komentáre*. Nitra: Garmond, 2006; LALUHA, Ivan – PETROVIČOVÁ, Eleonóra – PEKNÍK, Miroslav – BABIČOVÁ, Katarína: *Alexander Dubček. Politik, štátnik, humanista*. Bratislava: ÚPV SAV – Veda, 2009; KÁLLAY, Karol – FELDEK, Ľubomír: *Alexander Dubček. Posledná kapitola*. Bratislava: Slovart, 2009; BANÁŠ, Jozef: *Zastavte Dubčeka! Príbeh človeka, ktorý prekážal mocným*. Bratislava: Ikar, 2009; ; BENČÍK, Antonín: *Téma: Alexander Dubček. Pražská jar '68, „Normalizácia“, Nežná revolúcia '89*. Praha: XYZ, 2010; Praha: Křesťanskosociální hnutí, 2012². doplň. vyd.; LALUHA, Ivan a kol.: *Alexander Dubček, jeho doba a súčasnosť*. Bratislava: ÚPV SAV – Veda, 2014; JURÍK, Ľuboš: *Rok dlhší ako storočie*. Martin: Matica slovenská, 2015.

Autor neměl k dispozici kolektivní monografii, která vyšla v srpnu 2018: LONDÁK, Miroslav – MICHÁLEK, Slavomír a kol.: *Dubček*. Bratislava: Veda – HÚ SAV, 2018. ŤAŽKÝ, Ladislav: *Porazení vítazi: (po tretej Zádušnej vojne). Kn. 1, Matúš*. Martin: Matica slovenská, 2009; ŤAŽKÝ, Ladislav: *Lovci ľudských tvári: porazení vítazi 2. Kniha druhá*. Martin: Matica slovenská, 2010. Porazení vítazi jsou velice zajímavou literární reflexí normalizace s autobiografickými motivy.

Vznikla i Dubčekova bibliografie v tisku, jejíž rozsah k roku 2007 nejlépe dokumentuje skutečnost, že má publikace 350 stran. Viz ŠVÁČOVÁ, Soňa a kol.: *Alexander Dubček v slovenskej a českej tlači. Personálna bibliografia*. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2007.

¹⁰⁶ Po inscenacích *Dr. Gustáv Husák – väzeň prezidentov, prezident väzňov, Tiso a Holocaust* jde o čtvrtou hru Viliama Klimáčka pro toto bratislavské divadlo, vedené Jurajem Kukurou. Snahou je téma zpřístupnit zejména mladé generaci, vyvolat společenskou diskusi a sebereflexi. Kupříkladu hra *Tiso* je monodrama, jehož text tvoří citace z Tisových textů. Dostupné online z: <<https://divadloarena.sk/sk/predstavenia/dubcek>> [cit. 27. 8. 2018].

zachytila jeho život a myšlení v celé jeho šíři a v kontextu – podobně jako v životopisu Gustáva Husáka od Michala Macháčka¹⁰⁷ – nám zde ale chybí...

Neocenitelným pramenem jsou mnohá díla spisovatelů, publicistů a vědců z doby normalizace, reflektující tehdejší dobu a zachycující mnohdy i jinak neznámé detaily z jejich každodenního života a myšlenky, které by jinak nebyly publikovány, jsou deníkové záznamy a korespondence.

Z deníkových záznamů jmenujme alespoň Júlia Vanoviče¹⁰⁸ nebo Mariana Városse.¹⁰⁹ Odraz autorových prožitků najdeme v dílech Ivana Kadlečíka, Dominika Tataruky, Hany Ponické. U autorů, kteří přes existenční a zdravotní potíže nepodlehli svodu sebekritiky, nepodepsali Antichartu, nestali se spolupracovníky StB. Jejich dobové texty vypovídají bez autocenzury a nepřibarveně o každodennosti doby, kdy *denne sa odohráva lámanie v kolese. Rovní sa krivia a kriví sa vyťahujú, ako keby boli rovní. Nastáva vláda priemeru a podpriemeru.*¹¹⁰

Korespondence Milana Šimečky je neocenitelným zdrojem jeho životních postojů, doplňujícím jeho v samizdatu a exilu publikované práce, a místy je až intimním nahlédnutím do nitra svého pisatele, který – zjednodušeně řečeno – si zoufá, ač doufá... Jeho korespondence s Vilémem Prečanem,¹¹¹ nebo vězeňská korespondence¹¹² z doby vazby v letech 1981–1982 je nadčasová a i dnes inspirativní. Zajímavým dokladem je

---

¹⁰⁷ MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad, 2017. Autor (1986) v ní obsáhl dekádu badatelského úsilí a nahlédl na Gustáva Husáka optikou rozprostřenou od osobních vzpomínek rodiny a spolupracovníků, přes jeho memorábie, soukromé úvahy (resp. nepublikované práce nejen jeho dvorního historika Viliama Plevzy) až po archiválie československé a sovětské proveniencie.

¹⁰⁸ VANOVIČ, Július. *Zápisky z mŕtveho času. Antimemoáre*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014. Jeho zápisky z let 1970–1975, ale vlastně celá kniha je syrovým vyličením literárního vědce, který normalizaci prožil jako korektor.

¹⁰⁹ VÁROSS, Marian: *Deň za dňom samota*. Bratislava: Marenčin PT, 2016.

¹¹⁰ VÁROSS, c. d., s. 46.

¹¹¹ ČELKO, Vojtech: *Korešpondencia Prečan – Šimečka v začiatkoch normalizácie*. In: *Česko-slovenská historická ročenka*. Brno: Academicus 2012 [vyd. 2013], s. 181–189; PREČAN, Vilém: *Milan Šimečka o životě a dějinách. Útržky korespondence a tři literární texty z doby bezčasu (1979–1985)*. In: KMEŤ, Norbert (red.): *Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmu. Pocta Jozefovi Jablonickému*. Bratislava: Veda, 2005, s. 247–276.

¹¹² Viz pozn. č. 39. Vzhledem ke zničení vězeňského spisu nemáme k dispozici asi třetinu dopisů, které byly napsány. Ty byly zabaveny vězeňskou cenzurou a založeny do osobního spisu.

i korespondence Ivana Kadlečíka s někdejší kolegou Albínem Baginem¹¹³ a přítelem Ludvíkem Vaculíkem.¹¹⁴

Jednou z forem rezistence vůči zvláštní totalitní moci byly písemné stížnosti. Ponižující obtěžování StB bylo předmětem řady sdopisů a dokumentů otištěných ve výše uvedené publikaci Jozefa Jablonického *Samizdat o disente*, za své zbraně si zvolil *holé ruky* a *ostré pero*¹¹⁵ kněz Viktor Trstenský.¹¹⁶

Na druhé straně máme (polistopadové) paměti a vzpomínky představitelů moci – Gustáva Husáka,¹¹⁷ Vasila Biľaka,¹¹⁸ Alojze Lorence,¹¹⁹ Petra Colotky,¹²⁰ Ivana Knotka,¹²¹ Lubomíra Štrougala;¹²² zajímavé pro nás jsou např. i vzpomínky Alexeje Kosygina.¹²³

---

¹¹³ BAGIN, Albín – KADLEČÍK, Ivan: *Poste restante*. Ivanka pri Dunaji: F. R. & G., 2018.

¹¹⁴ VACULÍK, Ludvík – KADLEČÍK, Ivan: *Poco rubato. Korešpondencia 1969–1989*. Bratislava: F. R. & G, 1994.

¹¹⁵ MAJERČÁKOVÁ, Marta: Nezabudnutelný otec Trstenský z Trstenej. In: *Katolícke noviny*, roč. 122, č. 1, 5. 1. 2007. Dostupné online z: <<http://www.katolickenoviny.sk/1-2007-nezabudnutelny-otec-trstensky-z-trstenej/>> [cit. 27. 8. 2018].

¹¹⁶ Viktor Trstenský (1908–2006), římskokatolický kněz, vězněn v letech 1950–1953, 1958–1960. Pracoval jako lesní dělník a skladník, v letech 1969–1974 působil opět jako farář ve Staré Lubovni, poté mu byl opět odňat souhlas a nuceně přestěhován do rodné obce. Nikdy se k němu ale neobrátili zády jeho farníci. Svědectví jeho neúnavné snahy o nápradu jsou publikace *Nemohol som mlčať* (Bratislava: Nové mesto, 1994) a *Nemôžem mlčať* (Bratislava: Nové mesto, 1995. Viz i A ZVJS, evidenčná karta, Viktor Trstenský; A ZVJS, osobný spis, Viktor Trstenský; *Viktor Trstenský (1908–2006)*. Dostupné online z: < <https://www.upn.gov.sk/sk/viktor-trstensky-1908-2006/>> [cit. 27. 8. 2018].

¹¹⁷ Jejich nejčastějším zpracovatelem byl historik a dlouholetý ředitel ÚML ÚV KSS Viliam Plevza (1934). Po roce 1989 vyšla publikace *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril*. Bratislava: Tatrapress, 1991. Některé jeho práce o Husákovi ale nebyly publikovány, jak píše Michal Macháček v životopisu Gustáva Husáka, který čerpal i ze soukromých archivů.

Z dalších např.: kol.: FORMÁČKOVÁ, Marie. *V hlavní roli Gustáv Husák*. Mnichovice: BVD, 2009; Štrougal o Husákovi a jiné vzpomínky na minulosť. Praha: Bondy, 2009; MICHÁLEK, Slavomír – LONDÁK, Miroslav (eds.): *Gustáv Husák: moc politiky, politik moci*. Bratislava: Veda, 2013; KINČOK, Branislav a kol.: *Gustáv Husák a jeho doba*. Bratislava: ÚPN, 2015.

¹¹⁸ BIĽAK, Vasil: Paměti Vasila Biľaka I–II. Praha: Agentura Cesty, 1991. *Milníky môjho života se objevily v 80. letech v samizdatu. Poslední vydání – Až po mé smrti*. Praha: BVD, 2014. – bylo po zákroku jeho syna Dimitrije a dcery Naděždy Ševcové staženo z prodeje.

¹¹⁹ Viz pozn. č. 18.

¹²⁰ COLOTKA, Peter: *Vo víre času*. Praha: D + Gallery, 2015; TÝŽ: *S oštiepkami do Povstania*. Praha: D + Gallery, 2017.

¹²¹ KNOTEK, Ivan: *Kto koho zradil? Rozhovory s Ivanom Knotekom o páde socializmu v Československu*. Bratislava: ProMédia, 2001; TÝŽ: *Odkryvanie pravdy. November 1989 a dnešok*. Nové Zámky: AZ print, 2009.

Velice specifickým a pro – řekněme – studium každodenního života příslušníka StB je jedna z administrativních pomůcek – autentizovaný sešit¹²⁴ Miloslava Chovance.¹²⁵ Ještě zajímavější jsou samozřejmě autentizované sešity jeho nadřízených Alojze Lorence nebo Karla Vykypěla.¹²⁶

Máme rovněž řadu publikací ze sociologie¹²⁷ nebo politologie.¹²⁸

I. 3. Co by mělo být přínosem této disertační práce?

S odstupem takřka tří desítek let od obnovení demokratických poměrů v Československu a skoro poloviční době platnosti liberálního archivního zákona máme přístup k drtivé většině dochovaných archiválií a sbírek nejen úřední provenience. Dokumenty lze do určité míry, dané tamní legislativou a zvyklostmi, také v okolních zemích a státech, které v československém prostředí vyvíjely nějakou činnost. Stále ještě nemůžeme říct, že máme a známe všechny zásadní dokumenty, a to nejen ze sovětského prostředí.

---

¹²² ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*. Praha: Epoque, 2009; TÝŽ: *Ještě pár odpovědí*. Praha: Epoque, 2011.

¹²³ ANDRIJANOV, Viktor: *Alexej Kosygin*. Praha: Orego, 2007.

¹²⁴ Autentizovaný sešit je administrativní pomůcka. Sešit se před používáním zabezpečí proti manipulaci s listy, ty se očislují, zaeviduje se a předá konkrétnímu příslušníkovi, který do něj zapisuje pracovní poznámky, zápisy z porad, jednání, ideálně v chronologické posloupnosti. Ne(s)mělo by se v něm trhat. Po ukončení služebního poměru se odevzdává (ke skartačnímu řízení se dá předložit v případě popsání nebo neupotřebení). Měl by dát poměrně věrný obraz práce jeho držitele.

¹²⁵ ŽÁČEK, Pavel: *V čele ŠtB. Pád režimu v záznamech důstojníka tajnej policie*. Bratislava: ÚPN, 2006. Kariéra příslušníka StB Miroslava Chovance (1950) je podána na základě řady jiných dokumentů z provenience StB a bez zajímavosti není ani vydařené grafické zpracování publikace. Chovanec prošel od vstupu do SNB roku 1972 a StB o dva roky později řadou funkcí ve Východoslovenském kraji, od roku 1987 v Praze, roku 1989 byl zástupcem náčelníka II. S SNB.

¹²⁶ Pracovala s nimi parlamentní Komise 17. listopadu, která je měla za tím účelem zapůjčeny z míst, kde byly předtím uloženy – v tehdejším AMV či zpravodajských službách.

Karel Vykypěl (1943) vstoupil v Brně do SNB v roce 1965, o tři roky později k StB, svůj kariérní vzestup završil v 80. letech v Praze, od roku 1988 ve funkci náčelníka II. S SNB.

¹²⁷ Např. MOŽNÝ, Ivo: *Proč tak snadno? Některé rodinné důvody sametové revoluce*. Praha: SLON, 2009; KABELE, Jiří – HÁJEK, Martin: *Jak vládli? Průvodce hierarchiemi reálného socialismu*. Brno: Doplněk, 2008; TÍŽIK, Miroslav – KMEŤ, Norbert (eds.): *Příliš lidská tvář socialismu? Reforma zdola a okolnosti reformního procesu v Československu 1968*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2016.

¹²⁸ Mj. KOPEČEK, Lubomír: *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. TÝŽ: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

Po zahraniční, exilové a domácí samizdatové produkci z let 1968–1989 není problém se seznámit, získat, nebo přeložit jakoukoli knižní nebo časopiseckou publikaci, každoročně jsou vydány a vytištěny desítky monografií, stovky studií a tisíce jiných mediálních výstupů k problematice opozice, disentu, totalitního režimu, lidským právům v době normalizace. Nahrávají se rozhovory, publikují paměti, edice dokumentů úřední povahy, soukromé korespondence, fotografie, jednotlivé obory reflektují činnost osobností ze svého oboru – od filmů a filmových a televizních dokumentů přes výtvarná díla, literární historii a kritiku až pro dějiny průmyslu, ekonomie, služeb a využití volného času.

Přese všechno, co vzniklo, jsou stále ještě ve stavu bádání o tomto období určitá bílá místa. Je to dáno do velké míry odděleným zkoumáním daného období v České republice a na Slovensku a ač existují společné projekty, konference a publikace, myslím, že by bylo vhodné, aby obě země podporovaly – nejen v historii – podporu vydávání publikací formou povinného výtisku pro národní, univerzitní a krajské knihovny ve druhé zemi (ale i ve své!).

V pražské Národní knihovně nejsou všechny publikace, najdeme výjimky i u české produkce, ale lze zde studovat i některé publikace, které nejsou ani v bratislavské Univerzitní knihovně. Mezery v české produkci odborných historických publikací jsou zde větší než u nás u slovenské (nehovořím o publikacích překladových, kde by to bylo o dost komplikovanější z hlediska autorských práv). Dalo by se to provést i zvýšením podílem elektronických verzí publikací a jejich případným uvolněním zdarma nebo za symbolický poplatek např. rok od vydání (alespoň v režimu čtení), podporou jejich digitalizace, vzdáleného přístupu k systémům digitálních knihoven, lepšímu IT vybavení knihoven.

Větší podpora studijných výměn nejen v rámci základního univerzitního studia, ale během doktorátu a zejména po jeho získání, kde také dochází k odchodu osob po přinejmenším desetileté odborné přípravě mimo obor z důvodů nepřiměřeně nízkého finančního ohodnocení nebo omezeného množství tabulkových míst. Takových podnětů je ještě celá řada...

Z charakteru práce je zřejmé, že autor preferuje primární archivní výzkum a excerpci pramenů a literatury a méně v práci rezonuje práce s pamětníky a teoretickými pracemi, ovlivněnými zahraničními metodologickými přístupy. Autor uznává všechny způsoby přístupu k tématu, kde je cílem maximální míra objektivity, kritický přístup ke všem zdrojům, jejich ověřování. Zároveň si myslí, že historik není ani vyšetřovatel, ani soudce, ani ideolog a historie je (by měla být) jen jedna – bez nálepek politické či jiné orientace.

Mezery jsou podle něj v nevyužití možností archivního výzkumu, kde máme stále ještě archivní dokumenty nebo osobní svědectví, které nebyly ‚objeveny‘, zpracovány, analyzovány

a interpretovány. Měli bychom více spolupracovat navzájem navzdory odlišným přístupům k tématu, napříč různými vědními obory a samozřejmě zejména se slovenskými kolegy.

Osobně si myslím, že by bylo prospěšné, kdyby v každé zemi vzniklo alespoň jedno pracoviště, kde by se přistupovalo ke studiu československých (česko-slovenských) dějin, resp. by tam byl takový přístup koordinován.

Přál bych si, kdyby se touto prací podařilo oslovit českého čtenáře, upozornit ho na některé osobnosti, jejichž život, činnost a dílo byly inspirativní, alespoň v základu postihnout specifika a podobnosti normalizace na Slovensku a situace tamní opozice a disentu.

A konkrétně? Počet slovenských chartistů nespočítáme na prstech svých rukou (bylo jich asi šedesát), opoziční aktivity nebyly jen v oblasti snah o plnohodnotný náboženský život, včetně života v řádech a kongregacích, nebo v prostředí laického apoštolátu. Jak pestrá byla aktivita slovenských ochránců přírody a nakolik jim nešlo jen o faunu a flóru, stav ovzduší a vod. Kolik vzniklo kvalitních uměleckých děl nebo bylo napsáno inspirativních myšlenek – a jak jsou mnohdy nadčasová a mají svoji výpovědní hodnotu i dnes! – u osobností stojících na okraji oficiální vědy a kultury, degradovaných na méně kvalifikované pozice nebo nemajících i vůbec žádnou možnost působit v oboru. I na Slovensku byla porušována základní lidská práva, lidé byli vylučováni z politických a společenských organizací, z práce ve svém oboru, ze studia, nemohli cestovat, svobodně se vyjadřovat, byli perzekvováni za myšlenky a činy slovem i písmem. Specifikem byl vztah k Československu, Slovenské republice, slovensko-české vztahy (ty ovlivňovala i oboustranná neznalost poměrů v druhé části republiky), k federaci a její podobě, k sovětské armádě (druhá okupace), vztah osob příslušných k jednotlivým denominacím a regionům, skutečnost, že bratislavští intelektuálové se znali v daleko větší míře, jak nahlíželi na Čechy na Slovensku (jak potomky těch prvorepublikových, tak ty, co přišli po válce), na Maďary, Rusíny (Ukrajince), Židy, na ty, co studovali či pracovali v českých zemích...

II. POLITICKÁ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU

Z textů věnovaných normalizaci bych zmínil pro české země ty od Milana Otáhalo,¹²⁹ který se věnoval i vymezení období normalizace na tři období – 1969–1972, 1972–1987 (zde je určitým předělem rok 1977, kdy vznikla Charta 77) a 1988–1989.

Na slovenské straně se tématu opozice, nebo spíše disentu, jak se častěji na Slovensku pozpívá, věnovali ve svých textech Ján Pešek, Róbert Letz,¹³⁰ v řadě studií pak Norbert Kmeť a Juraj Marušiak.¹³¹

II. 1. Předjaří

Léta 1963–1967 označují slovenští historici jako *predjarie*.¹³² Na přelomu let 1962–1963 působily v Československu dvě komise pro stranickou rehabilitaci – Kolderova¹³³ a poté barnabitská.¹³⁴ Druhá se věnovala případu Gustáv Husák a spol., známému také jako *causa*

---

¹²⁹ Viz pozn. č. 79.

¹³⁰ Zejména PEŠEK, Jan – LETZ, Róbert: *Štruktúry moci na Slovensku 1948–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004.

¹³¹ Viz mj. KMEŤ, Norbert: Disent. In: KMEŤ, Norbert – MARUŠIAK, Juraj (eds.): *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov – Bratislava: Vydavateľstvo Michala Vaška – ÚPV SAV, 2002, s. 280–287; TÝŽ: Reflexia normalizácie na Slovensku. In: ANDRŠ, Pavel (red.): *Ve službách česko-slovenského porozumění/porozumenia. Pocta Vojtovi Čelkovi*. Praha: ČSDS – Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela – Múzeum SNP v Banskej Bystrici, 2016, s. 234–253; TÝŽ: Komunistická strana Slovenska 1969–1985 In: KOCIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RÁKOSNÍK, Jakub (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. 7*. Praha, ÚSD AV ČR – Dokořán 2010, s. 236–266.

MARUŠIAK, Juraj: Medzi disentom a politickou opozíciou. Predstavy československých disidentov (1969–1989) o charaktere vnútropolitických zmien. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2009*. Brno – Bratislava: Academicus - Česko-slovenská/Slovensko-česká komisiá historikov 2009 s. 181–206; TÝŽ: Špecifické aspekty pôsobenia „občianskeho“ disentu na Slovensku po roku 1969. In: KOVÁČ, Dušan a kol.: *Slovenské dejiny v dejinách Európy : vybrané kapitoly*. Bratislava: Veda – HÚ SAV, 2015 s. 219–241.

¹³² LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav – LONDÁKOVÁ, Elena: *Predjarie. Politický, ekonomický a kultúrny vývoj na Slovensku v rokoch 1963–1967*. Bratislava: Veda, 2002; SIKORA, Stanislav: Predjarie 1963–1967 ako genéza reformného procesu v ČSSR. *Historické štúdie*, č. 47, 2013, s. 261–275.

¹³³ UHER, Ján (1928–2003): *Zo zákulisia rehabilitácií. Tajomstvo Kolderovej komisie*. Bratislava: Kalligram, 2001.

¹³⁴ Archivní dokumenty ke všem rehabilitačním komisím jsou v NA ve f. ÚV KSČ. K tématu mj. VEBER, Václav: O rehabilitacích a o tom, co s nimi souvisí. *Securitas imperii*, č. 16 (1/2010), s. 10–29; GRISOVÁ, Hana: „Barnabitská“ komise. *Její činnost a výsledky*. Magisterská práce. Olomouc: Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2011. Dostupné online

slovenských buržoazních nacionalistů.¹³⁵ Jedním z těch, kteří se zasadili o rehabilitaci svých někdejších stranických kolegů, byl i nový první tajemník ÚV KSS Alexander Dubček. Ten od roku 1945 stoupal jako funkcionář ve stranické hierarchii, poslancem Národního shromáždění (dále NS) se stal po rezignaci Ladislava Novomeského na podzim 1951.¹³⁶

V době kritiky kultu osobností ve Svazu sovětských socialistických republik (dále SSSR) studoval v Moskvě Vysokou školu politickou při Ústředním výboru Komunistické strany Sovětského svazu (dále KSSS), kde jeho *konškoláky* byli mj. Lenárt a Jakeš, a i to přispělo, že se ve funkci snažil o rehabilitaci tzv. buržoazních nacionalistů. Osoby z řad historiků, právníků i funkcionářů strany, kteří se zúčastnili práce těchto komisí (nebo pozdější Pillerovy), získaly pro ně tak šokující informace, že to v řadě případů vedlo k jejich přehodnocení minulosti státu, strany i vlastní – většina z nich se roku 1968 aktivně zapojila do obrodného procesu a poté byli ze strany vyloučeni.

Zprávy rehabilitačních komisí měly vliv na personální změny a došlo k nahrazení nejzkompromitovanějších stranických funkcionářů (např. Viliam Široký, Karol Bacílek). Roku 1963 došlo k rehabilitaci řady komunistických funkcionářů, jedním z nich byl právě Husák,¹³⁷ kterému osobně vrátil stranickou legitimaci Dubček a byl jedním z těch, kteří s ním jednali o jeho budoucím uplatnění. Husák dal ale před postem náměstka ministra přednost akademické kariéře. Zapojil se mj. do diskuse některých historiků, spisovatelů a novinářů o Slovenském národním povstání a občanském odboji a historickém výkladu této dodnes na Slovensku rezonující události.¹³⁸

Dalším tématem, které hýbalo slovenskou společností, byla otázka postavení Slovenska a jeho státních a zákonodárných orgánů v rámci Československa. Po vyhlášení socialistické ústavy

---

z: <https://theses.cz/id/7ma90s/dp_hana_grisova.pdf> [cit. 27. 8. 2018]. Sérii článků o barnabitské komisi od Gustáva Husáka otiskl roku 1968 týdeník *Nové slovo*.

¹³⁵ MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák v kauze slovenského buržoazního nacionalismu*. Diplomová práce, strojopis. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2011. Dostupné online z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/87059>> [cit. 27. 8. 2018].

¹³⁶ APS, f. APS, inv. č. 428/21, k. 26, Alexander Dubček. Povolání náhradníka na uprázdněný poslanecký mandát. Jeho spis zahrnuje léta (1948) 1951–1970 a 1989–1992.

¹³⁷ MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad, 2017. Z dalších monografií a sborníků zejména PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády: Gustáv Husák prehovoril*. Bratislava: Tatrapress, 1991; MICHÁLEK, Slavomír – LONDÁK, Miroslav: *Gustáv Husák: moc politiky, politik moci*. Bratislava: Veda, 2013; KINČOK, Branislav a kol.: *Gustáv Husák a jeho doba*. Bratislava: ÚPN, 2015.

¹³⁸ Hned několika historiků se kritický názor na Husákovu práci dotkne v době normalizace – Vilém Prečan, Jozef Jablonický...

roku 1960 došlo k upevnění centralizace. V roce 1963 se k otázce federace vyjádřil Miloš Gosiorovský a diskuse o ní neutichla až do roku 1968. Debata ukázala rozpory a určitou míru vzájemného nepochopení jak mezi Čechy a Slováky, tak mezi Slováky navzájem.

Velice kritické projevy k postavení Slovenska, politickým procesům i antisemitismu měli na sjezdu slovenských novinářů koncem května 1963 Miroslav Hysko, Roman Kaliský a Agneša Kalinová.

Husákův rehabilitační rozsudek se po Bratislavě šířil neoficiálně. Na stroji ji nechal přepsat a rozmnožit novinář z týdeníku *Kultúrny život* Pavel Ličko, který za to v roce 1964 dostal stranický trest *pokarhanie s výstrahou*.¹³⁹

Došlo k oživení v oblasti kultury, v médiích začaly vycházet kriticky laděné příspěvky vyjadřující se nejen k minulosti posledních patnácti až dvaceti let, ale i současnosti.

Dále fungovala cenzura a objevovaly se zákazy a pracovní právní postihy. Nebylo náhodné, že kriticky píšící média byla postihována i na podzim 1967, kdy došlo k mocenským zákrokům proti pražským *Literárním listům*¹⁴⁰ a bratislavskému týdeníku *Kultúrny život*.¹⁴¹ Zastavení ‚Literárek‘ souviselo se IV. sjezdem Svazu československých spisovatelů koncem června 1967 v Praze.

Díky tomuto pnutí docházelo k cenzurním zásahům, funkcionářské kritice i nátlaku (včetně personálních zásahů) do řady médií, zejména těch, vydávaných spisovatelskými svazy, čemuž se velice zasvěceně věnuje ve své práci Jan Mervart.

V procesu se spisovatelem Janem Benešem a kameramanem Karlem Zámečnickem byl in absentia odsouzen Pavel Tigrid za velezradu na 14 let... Nejen výše zmíněné poukazuje, že *zlatá šedesátá* jsou do velké části mýtem a skutečnost, že vznikly kvalitní filmy (československá nová vlna), vyšly vynikající knihy (původní i překladová tvorba) a lidé četli nejen je, ale ve velkém i denní tisk a časopisy (a k dostání byla v českých zemích řada

¹³⁹ Viz mj. V „dolžnosti bojca“. Hovoríme s reportérom a spisovateľom Romanom Kaliským. In: MACHALA, Drahoslav: *Otvorené okná Literárneho týždenníka 2*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 55–56. Do redakce časopisu dokument přinesla Ličkova redakční kolegyně, publicistka, redaktorka a překladatelka Viera Millerová (1924–1977), která se později stala druhou ženou Gustáva Husáka.

¹⁴⁰ Dne 6. 10. 1967 vyšly první „Lit-erárky“... Čtenáři si ministerstvem řízeného časopisu moc neužili, již od počátku března 1968 začaly vycházet Literární listy („Lit-erárky“ se od února 1968 přejmenovaly na Kulturní noviny).

¹⁴¹ K novinám viz mj. *Kulturny život a slovenská jar 60. rokov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001 MARUŠIAK, Juraj: *Kulturny život a reformný proces v roku 1968*. In: TÍŽIK, Miroslav – KMEŤ, Norbert (eds.): *Priliš ľudská tvár socializmu? Reforma zdola a okolnosti reformného procesu v Československu 1968*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2016 s. 430–461. Tomuto důležitému periodiku se věnuje také Jan Mervart, viz pozn. č. 87.

slovenských titulů a naopak). Po večerech navštěvovali koncerty včetně jazzových a bigbítových a divadla (nejen) malých forem.

V průběhu 60. let stále více sílila kritika prezidenta a nejvyššího představitele ÚV KSČ Antonína Novotného, která kulminovala ve druhé polovině roku 1967 a na zasedání ÚV KSČ ve dnech 19.–21. prosince 1967, kde byl kritizován v souvislosti s jeho srpnovou návštěvou Slovenska, došlo i na názory, že by měl být zbaven funkce I. tajemníka strany. Jednání pokračovalo ve dnech 3.–5. ledna 1968 a třetí den byl novým prvním tajemníkem strany zvolen, jako první Slovák, Alexander Dubček.

II. 1. 1. Nejoblíbenější první tajemník

Nový první tajemník byl zjevením. Nebyl až tak mladý (46 let) a ani zdaleka nejmladší ve funkci, ale na rozdíl od svých předchůdců si dokázal získat brzy velkou popularitu mezi lidmi (ironicky lze dodat, že po *nejkrásnějším prezidentovi* to nejen na Slovensku nebyl problém), a to i těmi, kteří se do té doby o politiku a její představitele vůbec nezajímali. Měl pro spoluobčany charisma (a získal tak zájem i těch, kteří vlastně politiku zcela ignorovali), ale jak se později ukázalo, neměl důraz a – ač mezi lidmi vystupoval vlastně přirozeně a s určitou nejistotou a zranitelností – rozhodně nebyl myslitel nebo řečník. Jedním ze znaků pražského jara je také to, že strana (jako by jiné nebyly...) s lidmi přese všechny své limity, kterých se více či méně jako celek a stejně tak i její vedoucí představitelé jako osobnosti nezbavily – vedla skutečný dialog, nevyhýbala se setkáními s nimi, její členové velmi čile vystupovali v médiích...

S přibývajícím časem ve funkci, s blížící se (viděno zpětně) okupací a i po ní, ukazující bezradnost až naivitu a osoba, která má své limity. To vše se ještě jednou řešilo na přelomu 80. a 90. let...

V názvech publikací, studií a článků *jako by* se někdy zračila snaha jejich autorů poddat objekt svého zájmu a leckdy i obdivu a přátelství jako – skoro! – ideálního představitele. Neznámější Slovák v Evropě (tehdy – co Nepela¹⁴²; a jelikož se Slováci daleko více hlásí ke svým rodákům, i kdyby šlo vlastně o osoby, které se již v několikáté generaci narodily v cizině, pak v zámoří to byl určitě jeden z nejlepších hokejistů historie Stan Mikita¹⁴³),

---

¹⁴² Ondrej Nepela (1951–1989), krasobruslař, olympijský vítěz ze Zimních olympijských her v japonském Sapporu 1972, mistr světa (1971–1973) a Evropy (1969–1973). V letech 1973–1986 působil mezi profesionáli v lední revue Holiday on Ice, poté byl trenérem v NSR. Oficiálně zemřel na rakovinu, ve skutečnosti šlo o následky AIDS.

¹⁴³ Stan Mikita (1940–2018), kanadský hokejista, který do roku 1948 žil na Slovensku pod jménem Stanislav Gvoth. V dresu Chicago Blackhawks odehrál 22 sezón, získal řadu ocenění a byl první hvězdou ligy původem z Evropy.

státník evropského významu (ale směřoval zemi do – západní – Evropy?). Tyto řádky nemají být ironizováním ani autorů, ani páně Dubčekova, podobné heroizaci a přikrášlování (nebo na druhou stranu zklamání a odmítání) jsme se nevyvarovali ani u Masaryka, Štefánika, Beneše, Husáka, Havla, Klause...

II. 1. 2. Saša Dubček superstar...

Dubček a jeho vliv na populární kulturu, Západ v něm mohl vidět do určité míry *star*,¹⁴⁴ ono to ale v porovnání s předchůdci...

Jeho osobnost byla reflektována i umělci. Najdeme i fotografie a zpravodajské šoty,¹⁴⁵ které nejsou čistě reportážní, pro účely zpravodajství, výtvarná díla.

Jako ikonická se ukazuje fotografie Alexandra Dubčeka na plovárně, zachycující ho při skoku z věže. Jde o úkon, který vyžaduje nejen fyzickou kondici, schopnosti zvládnout techniku skoku, ale i smělost, skočit pět metrů do prostoru. Dubček se do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ nebál vstoupit, ale jestlipak věděl, co vše jej v ní čeká?

Na jaře 1969 proběhla v Městské knihovně v Praze výstava *Výstava fotografií a karikatur Dubček s námi*. Pořádající *Dubček – klub*, jak se píše v bulletinu, měl 920 členů a 16 poboček po celé republice.¹⁴⁶

II. 2. Pražské jaro 1968

Označení pro dění v politice, kultuře i společnosti v Československu prvních osm měsíců roku 1968, kdy došlo k určitému narovnání poměrů a k probuzení občanského života.

---

¹⁴⁴ Dubčekova tvář s komentářem *Party Boss Dubcek* se objevila na obálce prestižního týdeníku *Time* 5. 4. 1968. Objevili se tam i Stalin, Tito, Chruščov, Brežněv, Ceausescu. Dostupné online z: <<http://content.time.com/time/covers/0,16641,19680405,00.html>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁴⁵ Herečka Iva Janžurová (1941) a zpěvačka Marta Kubišová (1942), protagonistky populární hudební série *Píseň pro Rudolfa III.* (vysílaný v letech 1967–1968), mu po návratu z Moskvy chtěly popřát a předat mu květinu a andílka pro štěstí, ale na místě zjistily, že jej nemají, ale našly jej ve voze...x Pro něj krátce před okupací vznikla *Modlitba* (Jindřich Brabec – Petr Rada), která byla před natočením 25.8.1968 dopracována. POLÁČEK, Tomáš: Marta Kubišová: Symbol srpna 1968. In: *idnes.cz* 21.8. 2003. Dostupné online z: <https://revue.idnes.cz/marta-kubisova-symbol-srpna-1968-dzv-/lidicky.aspx?c=A030821_140905_lidicky_jup> [cit. 27. 8. 2018]; FORMÁNKOVÁ, Pavlína: MARTA KUBIŠOVÁ nejen o srpnu 1968. In: *xantypa.cz* 7-8/2008. Dostupné online z: <<http://www.xantypa.cz/vime-vic/221-3/marta-kubisova>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁴⁶ DEYL, Marcel – MAYEROVÁ, Dana: *Výstava fotografií a karikatur Dubček s námi*. Informace pro potřebu tisku, rozhlasu, televize a filmu. Praha: Tiskové oddělení Městské knihovny – Dubček-klub Praha, 1969. V letech 1972–1975 byl veden objektový svazek, krycí jméno (dále kr. jm.) DUBČEK KLUB Praha, registrační číslo (dále reg. č.) 18913, archivní číslo (dále ar. č.) OB-780-MV.

Dubčekovo zvolení mělo velký ohlas v Československu i v zahraničí a kritika Novotného byla ještě silnější. Bylo rozhodnuto vypracovat Akční program KSČ. V médiích se objevují příspěvky o revizi politiky strany i o otázce demokracie a případné (nekomunistické) opozice. V únoru 1968 vyšly opět Literární noviny, zastavené po IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů v roce 1967.

Dne 22. března 1968 rezignuje Antonín Novotný na funkci prezidenta republiky, jeho nástupcem byl 30. března 1968 zvolen Ludvík Svoboda. Dne 6. dubna 1968 podala demisi československá vláda, o dva dny později byla jmenovaná nová, v čele s Oldřichem Černíkem. Změny nastaly i v celé řadě institucí a organizací, nevyjímaje ani státobezpečnostní aparát...

Z hlediska lidských a občanských práv zaujmou přinejmenším snahy o vznik tří organizací a obnovení jedné politické strany. Snahy některých sociálních demokratů zůstaly ve fázi příprav, proti byla i většina z těch, kteří se před dvěma desetiletími v pohodě sloučili...

Kromě Klubu angažovaných nestraníků (dále KAN) se na scéně objevili *bývalí lidé* neboli osoby odsouzené podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb., kteří se snažili o vznik organizace bývalých československých politických vězňů pod názvem Klub K 231.¹⁴⁷ Na Slovensku její obdobu tvořila Slovenská organizace na ochranu lidských práv (dále SONOLP).¹⁴⁸

Dne 20. dubna 1968 rezignovali na místa v redakční radě týdeníku *Kultúrny život* Ladislav Novomeský, Miroslav Válek a Vojtech Mihálik. Šlo o spor federalistů a demokratů, ale i o postoj v cause spisovatele Ladislava Mňačka, který emigroval do Izraele. Trio umělců vydalo dne 3. května 1968 v časopise prohlášení, aby nejprve byla vyhlášena federace a poté se řešila demokratizace. Tato priorita nebyla částí slovenské společnosti a většinou české sdílena a bylo mj. poukazováno, že právě bez demokratizace nebude federalizace...

II. 2. 1. Konsolidace aneb ustupování a opouštění myšlenek ledna ještě před srpnem...

Historička Jitka Vondrová, na základě rozsáhlého archivního studia, upozornila, že už od drážďanského zasedání můžeme hovořit o období konsolidace.¹⁴⁹ Sovětští představitelé znepokojení nad situací v Československu vyjádřili již na drážďanské schůzce 23. března

¹⁴⁷ Rozmach občanského života je zaznamenán nejen v edici ÚSD, ale i ve vynikající práci Jiřího Hoppeho *Opozice '68. sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009. Dále např. viz pozn. č. 3.

¹⁴⁸ K ní např. POTOCKÝ, Peter – LANGEROVÁ, Ivica: *SONOP – zastánca a presadzovateľ ľudských a národných práv. Emilovi Vidrovi in memoriam*. Bratislava: SONOP, 1993.

¹⁴⁹ VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (eds.): *Komunistická strana Československa: konsolidace (květen – srpen 1968)*. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, sv. 9/2. Praha: ÚSD AV ČR, 2000.

1968, ještě kritičtější byli v Moskvě 4. – 5. května 1968. Záhy po něm proběhlo 13. května 1968 zasedání ÚV KSČ, kde jedním z bodů programu byl postup proti klubům – KAN a K 231.

Kroky politické a stranické reprezentace byly stále více opatrnější a bojácnější a pod rostoucím tlakem bratrských stran v čele s Brežněvem a KSSS. Jejich nátlak zesílil po vydání textu 2000 slov, jejichž autorem byl spisovatel Ludvík Vaculík, koncem června.

O nepovolení významných projektů pražského jara, klubů, bylo jednáno i v Čierné nad Tisou. Proto se nelze divit, že k rozhodnutí o skutečnosti, že nebudou přijaty jejich stanovy a kluby se nemohou stát členy Národní fronty a tím pádem existovat i de iure, došlo již počátkem září 1968.

Nový ministr vnitra Josef Pavel se snažil o obměnu vedení a všech, co porušovali zákony. Od 1. června 1968 se stal náměstkem Viliam Šalgovič, jak se později ukázalo, trumf ‚zdravých sil‘. Byla snaha přestat s operativní činností směrem k obyvatelům, nešlo-li o podezření ze spolupráce či napojení na cizí zpravodajské služby, omezit činnost na úseku vnitřního nepřítele, řadu problematik předat Veřejné bezpečnosti.

I v StB byli lidé, kteří snahu ministra Pavla a některých dalších politiků podporovali, to ale neznamená, že došlo k přerušení či dokonce ukončení činnosti operativy, servisních složek a práce s agenturou. To, že bdělost a ostražitost některých součástí a příslušníků zůstala zachována, svědčí zprávy o aktivizaci reakčních sil, bývalých lidí, aktivizace církve, které se neomezovaly pouze na KAN, K-231, sociální demokracii, SONOLP nebo Dílo koncilové obnovy. Máme dochovány záznamy o sledování nebo nasazení operativní techniky na osoby, které byly vyhodnoceny nebo jejich konání jako nepřátelské socialismu...

Zprávy byly vypracovávány, poznatky získávány, v čem došlo k útlumu, bylo využití informací a realizace...

Ve dnech 22. – 24. května 1968 přijal ÚV KSS svůj *Akčný program*, v jeho textu ale byly patrné zásahy a vliv konzervativců (Biľak, Indra, Lenárt...). Ti paradoxně ztratili vliv až na srpnovém sjezdu KSS krátce po okupaci, neboť byli proti Gustávu Husákovi. Ten vystoupil na městské konferenci KSS v Bratislavě, která proběhla ve dnech 4.–5. července, ostře proti Biľakovi – *so starou perepúťou, ktoré sa naňho vešia, do nových pomerov nemožno prejsť*.¹⁵⁰

---

¹⁵⁰ DANGL, Vojtech – BYSTRICKÝ, Valerián a kol.: *Chronológia dejín Slovenska a Slovákov II (1918–2010). Od najstarších čias po súčasnosť. Dejiny v dátumoch, dátumy v dejinách*. Bratislava: Veda, 2014, s. 879.

Husák ovlivnil i datum sjezdu KSS, když byl dne 18. července 1968 na zasedání ÚV KSS jako host, neboť do něj tehdy stále nepatřil!¹⁵¹

II. 3. Politická situace v Československu po okupaci

V noci z 20. na 21. srpna 1968 proběhla okupace Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy. V následujících dnech odletěli představitelé státu do SSSR, kde dne 27. srpna 1968 podepsali moskevský protokol neboli Protokol o jednání delegace SSSR a ČSSR. Mezitím došlo k obrovskému celonárodnímu odporu proti okupaci, který stál životy desítky osob, byly stovky zraněných a obrovské materiální škody. O čtyři dny později ho přijal ÚV KSČ, došlo k anulování XIV. (vysočanského) sjezdu KSČ.

Ještě než se připojil Husák k delegaci do Moskvy, ovlivnil drtivou většinu slovenských delegátů mimořádného sjezdu KSČ, aby neodjeli na vysočanský sjezd. Ve dnech 26. – 29. srpna 1968 mimořádný sjezd KSS. První den jednání proběhl v duchu mimořádného, tzv. vysočanského sjezdu KSČ, ale 27. srpna směr jednání zvrátil Gustáv Husák po návratu z Moskvy a delegáty přesvědčil, aby respektovali výsledky jednání v Moskvě a Moskevský protokol a distancovali se od vysočanského sjezdu. Husák byl zvolen 1. tajemníkem strany ÚV KSS místo Vasila Biľaka.

Husák dne 5. září 1968 na zasedání ÚV KSS sdělil, že vůči novinářům nebudou vyvozeny postihy za jejich postoje po okupaci. O den později je zastaveno vydávání časopisu *Kultúrny život*. Husák to sám dlouho nedodržel, na zasedání ÚV KSS 12. března 1969 na představitele médií zaútočil.

Přijetí bratrské pomoci bylo posvěceno Národním shromážděním dne 18. října 1968, které schválilo Smlouvu mezi vládou Československé socialistické republiky (dále ČSSR) a vládou SSSR o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky, která byla podepsána o dva dny dříve. Moskevský protokol nepodepsal pouze František Kriegel,¹⁵² mezi poslanci se našli čtyři odvážlivci, kteří hlasovali pro smlouvu – Kriegel, František Vodsloň,¹⁵³ Gertruda Sekaninová-Čakrtová a Božena Fuková.¹⁵⁴ Všichni čtyři byli dne 16. října 1969 zbaveni mandátu poslance.¹⁵⁵

¹⁵¹ DANGL – BYSTRICKÝ, c. d., s. 880.

¹⁵² V srpnu 2018 vyšel životopisný román režiséra Ivana Fíly, který připravuje o Františku Kriegelovi celovečerní film. Viz FÍLA, Ivan: *Muž, který překážel*. Praha: Universum, 2018.

¹⁵³ František Vodsloň (1906–2002), za účast v odboji odsouzen k trestu smrti a vězněn, po válce funkcionář KSČ. Jako zemědělský tajemník, podřízený Antonína Novotného, prováděl ve Středočeském kraji kolektivizaci. V letech 1957–1967 byl ‚odložen‘ do čela

Dne 14. – 17. listopadu 1968 na zasedání ÚV KSČ byla schválena rezoluce, která za hlavní nebezpečí uvnitř strany označila pravicový oportunismus. Došlo zde k výraznému oslabení reformního křídla. Se závěry souhlasilo zasedání ÚV KSS 19. – 20. listopadu 1968.

Společenský ohlas měla listopadová stávka vysokoškolských studentů v Praze a Bratislavě.¹⁵⁶

Dne 16. ledna 1969 československé občany zasáhl čin Jana Palacha.¹⁵⁷ Dny poté a jeho následný pohřeb byly ukázkou občanského vzdoru, kdy se dal názor a protest vyjádřit i účastí na jeho pohřbu. Z Bratislavy odjeli pouze tři zástupci spisovatelů – Zora Jesenská,¹⁵⁸ Jozef Bžoch¹⁵⁹ a Milan Hamada.¹⁶⁰ Události na Slovensku zaznamenali i dokumentaristé ve filmu *Tryzna*.¹⁶¹

Československého svazu tělesné výchovy a Československého olympijského výboru. Poslancem parlamentu v letech 1948–1954 a 1960–1969. Signatář Charty 77.

¹⁵⁴ Božena Fuková (1935–2017) pocházela ze slovenských Bystričan a působila jako ekonomka. V letech 1964–1969 a 1990 byla poslankyní NS, resp. FS. Během normalizace pracovala jako účetní a referentka. V roce 1990 zasedala krátce v komisi pro odchod sovětských vojsk, v letech 1990–1992 pracovala v parlamentu v kanceláři a poté na ministerstvu zahraničních věcí. Viz Zemřela Božena Fuková, v roce 1968 hlasovala proti sovětské okupaci. In: www.ceskenoviny.cz. Dostupné online z: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zemrela-bozena-fukova-v-r-1968-hlasovala-proti-sovetske-okupaci/1488135>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁵⁵ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, Federální shromáždění 1969–1971, Stenoprotokoly 5. schůze Sněmovny lidu dne, 16. 10. 1969. Dostupné online z: <<http://www.psp.cz/eknih/1969fs/sl/stenprot/005schuz/s005001.htm>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁵⁶ K vývoji ve slovenském studentském hnutí mj. ŠOOŠ, Mikuláš: *Roky nádeje 1968–1969. Studentské politické aktivity*. Bratislava: Hronka, 2014.

¹⁵⁷ Titulů k Janu Palachovi (1948–1969) je celá řada, za všechny alespoň LEDERER, Jiří: *Jan Palach. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Novinář, 1990; BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Michal – BENEŠOVÁ, Michaela a kol.: *Jan Palach '69*. Praha: Univerzita Karlovy – ÚSTR – Togga, 2009. Více informací lze nalézt zde: *Jan Palach. Multimediální projekt Univerzity Karlovy*. Dostupné online z: <www.janpalach.cz> [cit. 27. 8. 2018]. Dne 21. 8. 2018 měl premiéru celovečerní film režiséra Roberta Sedláčka (scénář Eva Kantůrková) *Jan Palach*.

¹⁵⁸ Zora Jesenská (1909–1972), spisovatelka, překladatelka a literární historička. Nechutná reakce mocenských míst po její smrti byla zpracována jejím manželem, Jánem Roznerem (1922–2006), v knize *Sedem dní do pohrebu* (Bratislava: PT, 2009). Knihu zdramatizovalo Slovenské komorní divadlo v Martine. Dostupné online z: <<http://www.skdmartin.sk/archiv?x=624746755a7a30784a6d316c626e55394d6a496d615751394d7a513d>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁵⁹ Josef Bžoch (1926–2018), literární kritik, publicista, redaktor. Ten měl poté na řadu let omezenou možnost publikace, i pro své vyšetřování roku 1972. K práci se mohl plnohodnotněji vrátit až v průběhu 80. let.

¹⁶⁰ Vzpomínka literárního kritika, teoretika a historika a pedagoga Milana Hamady (1933), viz BŽOCHOVÁ-WILD, Jana – BŽOCH, Adam (zost.): *Zborník Osemdesiat Jozefu Bžochovi*. Bratislava: Petit Press, 2006, s. 44–45. Milan Hamada nemohl během

Z následovníků se jisté informace veřejnost dozvěděla jen o studentovi Janu Zajícovi. Ohlas a reakce Palachova činu lze zaznamenat i na Slovensku, jak ostatně vyplývá z monitoringu StB. Jeho následovníkem se stal Michal Levčík,¹⁶² nedostudovaný učeň, který krátce pracoval v Praze jako dělník. Počátkem dubna 1969 nastoupil základní vojenskou službu, dne 11. dubna 1969 se v Košicích u Památníku neznámého protifašistického bojovníka na Náměstí osvoboditelů polil hořlavinou a zapálil...

V březnu 1969 mělo 36. hokejové mistrovství světa původně probíhat v Československu. Po okupaci se Československý svaz ledního hokeje zřekl pořadatelství, kterým bylo následně pověřeno Švédsko. Zde se šampionát ve dnech 15. – 30. března 1969 konal. Českoslovenští reprezentantanti obsadili třetí místo. Rozdílem skóre zvítězil SSSR před Švédskem a naší reprezentací. Ve vzájemných zápasech domácí dvakrát prohráli se Sověty, dvakrát přehráli naše hráče, ale pro ně bylo satisfakcí, že v obou utkáních – 21. a 28. března – porazili sovětské hokejisty, a to 2:0 a 4:3. Po druhém utkání vypukly v Československu oslavy, které vedly k tzv. hokejovým událostem.¹⁶³ Na několika místech došlo k výtržnostem a toho moc využila.¹⁶⁴

---

normalizace publikovat, na rozdíl od řady kolegů, kteří mohli něco, občas... Je otázkou, nakolik v tom hrály roli jeho břitké kritiky poezie ministra kultury Miroslava Válka...

¹⁶¹ *Tryzna* (1969) byl jeden z dokumentů, který v té době vznikl. Podíleli se na něm Vlado Kubenko, Dušan Trančík a Peter Mihálik. Režisér Dušan Trančík (1946) měl dva roky zákaz činnosti. Skvělým vykreslením roku 1968 na Slovensku je dokument *Čas, ktorý žijeme*. Mezi postiženými tvůrci byl i dramaturg Eduard Urc.

¹⁶² Nepsrávně uváděn jako Lefčík nebo Leučík. Viz FURMANÍK, Martin: Samoupálenie vojaka Michala Lefčíka 11. apríla 1969 v Košiciach v kontexte doby. In: HRADECKÝ, Tomáš – HORÁK, Pavel – BOŠTÍK, Pavel a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století 9*. Ústí nad Orlicí: Ofis, 2014, s. 405–416; BLAŽEK, Petr: Slovenský následovník? Šest dokumentů k sebeupálení Michala Lefčíka v Košicích 11. dubna 1969. In: *Paměť a dějiny*, roč. 8, č. 1/2014, s. 58–68; IČO, Pavel: Smrt v plameňoch. In: *Slovenské pohrebništvo*, roč. 6, č. 4/2016, s. 10 a 12.

V roce 1991 připravil Tibor Ičo krátký dokument *Obet a obeta* (Slovenská televízia 1991, režie Jozef Mríz). Mríz byl za svoji účast na srpnovém vysílání a činnost během roku 1968 z televize na dvě dekády vyhozen. Předtím se s Ivanem Kadlečikem podílel na literárním časopise *Krok*, viz pozn. č. 532.

Zatímco Levčík je *obeta*, *obeti* je nadějný košický jazzman Ladislav Martoník (1944–1968).

¹⁶³ KALOUS, Jan: ČSSR – okupanti 4:3. Analýza jedné březnové noci. In: *Paměť a dějiny*, roč. 3, č. 2/2009, s. 22–43.

¹⁶⁴ *Správa o priebehu udalostí na Slovensku v súvislosti s hokejovým zápasom medzi ČSSR a ZSSR v dňoch 21. 3. 1969 a 28. 3. 1969*. Dostupné online z: <<http://www.upn.gov.sk/august-68/data/dokumenty/rozne/Sprava%20v%20suvvislosti%20s%20hokejovym%20zapasom%20medzi%20CSSR%20a%20ZSSR%20v%20marci%201969.pdf>> [cit. 27. 8. 2018].

První období normalizace bylo završeno dne 17. dubna 1969,¹⁶⁵ kdy byl do čela ÚV KSČ zvolen po Dubčekově rezignaci na dubnovém předsednictvu ÚV KSČ (dále PÚV KSČ) jeho nástupcem ve funkci prvního tajemníka Gustáv Husák. Dubček¹⁶⁶ zůstal jako člen PÚV KSČ a bylo rozhodnuto, že stane v čele FS. Dne 28. dubna 1969 se proto jeho první předseda Colotka stal předsedou slovenské vlády a její dosavadní předseda, Štefan Sádovský, se stal prvním tajemníkem ÚV KSS.

Ve funkci předsedy parlamentu ale Dubček vydržel od 28. dubna 1969 do 15. října 1969.¹⁶⁷ V souvislosti s odvoláním z funkce člena PÚV KSČ na zasedání ÚV KSČ ve dnech 25. – 26. září 1969 napsal dne 29. září 1969 dopis, ve kterém rezignoval na funkci předsedy FS a člena jeho předsednictva, kterému ho adresoval.¹⁶⁸

II. 3. 2. Normalizační propaganda

Počátek normalizace byl ve znamení zesílených propagandistických snah o to jediné správné, internacionalistické a třídní vidění situace v Československu, a nevybíravá kritika nepřátel socialismu, pravicových sil, oportunistů a sionistů. Zdejšími autorům tohoto specifického žánru v *krizových letech* podali pomocnou ruku odborníci vskutku nejpovolanější – sovětští propagandisté. Jejich rétorické figury o kontrarevoluci, fašistech, špiónech a vrazích se v repertoáru jejich ruských nástupců (a proruských blouznivců v obou našich zemích) drží dodnes, ve snaze obnovit někdejší sovětský (velko/ruský) imperiální charakter.

K protestům v Bratislavě po prvním zápase viz i příspěvek na stránce *Vtedy.sk. Verejnoprávna galéria spomienok národa* Tlačovej agentúry Slovenskej republiky *Rok 1969: Hokejisti porazili tím ZSSR a bratislavské ulice zaplnili fanúšikovia*. Dostupné online z: <Rok 1969_ Hokejisti porazili tím ZSSR a bratislavské ulice zaplnili fanúšikovia – fotografie – Vtedy> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁶⁵ NA, f. 02/1 PÚV KSČ 1966–1971, svazek (dále sv.) 92, archivní jednotka (dále ar. j.) 153, 17. 4. 1969, bod 4, K hlasování o abdikaci Alexandra Dubčeka.

¹⁶⁶ V jeho poslaneckém spise je Čestné prohlášení, že *ani písemně ani ústně nevyzval vlády zemí Varšavské smlouvy k vojenskému zákroku v Československé socialistické republice*. APS, f. APS, inv. č. 428/22, k. 26, Alexander Dubček. Čestné prohlášení – 1968. Fotokopie, bez data. Je nutné poznamenat, že Dubčekův otec Štefan (1893–1969) strávil desátá léta 20. století v USA za práci a měl dokonce americké občanství. Dubček sám se v domě, kde žil Ludovít Štúr, narodil čtvrt roku po návratu rodiny do vlasti. Léta 1925–1938 strávil s rodiči a bratrem v SSSR, kam rodina odjela v rámci projektu Interhelpo. Domů se vrátili ve chvíli, kdy byli vystaveni rozhodnutí, zdali přijmout občanství sovětské (Štefan Dubček odmítl v USA vstoupit do armády, a proto tam byl rok vězněn).

¹⁶⁷ NA, f. 02/1 PÚV KSČ 1966–1971, sv. 104, ar. j. 172, 24. 9. 1969, bod 13., Návrh stanoviska PÚV KSČ k odvolání Alexandra Dubčeka z funkce, 8 listů.

¹⁶⁸ APS, f. APS, inv. č. 428/24, k. 26, Alexander Dubček. Dopis o rezignaci.

Publikace *K událostem v Československu*, tzv. Bílá kniha, je typickým produktem sovětské propagandy po srpnu 1968.¹⁶⁹ Je zde popsána i situace, kdy *22. srpna v Košicích skupina kontrarevolučních živlů hrubě napadla ženu náčelníka politického oddělení košické vojenské letecké školy plukovníka Belase,*¹⁷⁰ *kteřou zbili, svlékli do naha, pomalovali barmami a vodili po městě.*¹⁷¹

Událost inspirovala studenta FAMU Františka Feniče k natočení dokumentárního filmu *Človečina* (1974).¹⁷² Podobná scéna jako symbol zmanipulované veřejnosti a těžkosti, kterým čelili ti, kteří nebyli pomýleni,¹⁷³ se objevila ve filmu *Tobře hrana zvonit nebude* o rok později.¹⁷⁴

Najdeme v ní i řadu příkladů o průběhu kontrarevoluce v Československu a řádění pravicových živlů. Najdeme zde i zmínku o lékaři a publicistovi Vladimíru Maňákoví, filozofu Júliu Strinkovi, historikovi Michalu Dzvóníkovi a pochopitelně i o Ladislavu Mňáčkovi a politických vězňích, mj. Emilu Vidrovi a SONOLP; několik stran je věnováno dodnes hlavní kontrarevoluční síle, fašistům, špiónům a vrahům z K 231.

Okamžitě po okupaci Československa se rozezněla špatnou češtinou rozhlasová stanice Vltava,¹⁷⁵ která vysílala z NDR sovětskou propagandu, a to do 13. února 1969.¹⁷⁶ Jelikož bylo

---

¹⁶⁹ BLAŽEK, Petr: Okupační propaganda na československém území po 21. srpnu 1968. In: VOLNÁ, Kateřina (ed.): *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro. Sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.–9. září 2008*. Praha: ÚSTR, 2009 s. 199–217.

¹⁷⁰ Jozef Belas (1920–1974), voják, poslanec NS a FS (1964–1971), náčelník vojenskopolitické fakulty Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Bratislavě, krátce vedl VHÚ v Bratislavě (po Šolcovi). Jeho žena, Valentina Belasová (1922–2005), strhávala protiokupační plakáty, na kterých zahlédla jméno svého manžela.

¹⁷¹ *K událostem v Československu. Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků*. Praha: Tisková skupina sovětských žurnalistů, 1968, s. 139.

¹⁷² *Človečina* (FAMU 1974, režie František Fenič). Dostupné online z: <https://http://www.ferofenic.cz/cz/tvorba_01.html> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁷³ ČINÁTL, Kamil: Jazyk normalizační moci. In: BÍLEK, Petr A. – ČINÁTLOVÁ, Blanka (eds.): *Tesilová kavalérie. Popkulturní obrazy normalizace*. Příbram – Praha: Pistorius & Olšanská – Ústav české literatury a literární vědy FF UK v Praze, 2010, s. 31–32.

¹⁷⁴ *Tobře hrana zvonit nebude* (ČSSR 1975, režie Vojtěch Trapl). Funkcionář v oblasti filmu, dramatik, pedagog, scenárista a režisér Trapl (1917–1998) film natočil podle své vlastní divadelní předlohy. K události viz ROKYTKA, Roman: August 68: Košický incident sa stal námětom normalizačného filmu, in: *sme.sk* 21. 8. 2014. Dostupné online z: <<https://kosice.korzar.sme.sk/c/7343169/august-68-kosicky-incident-sa-stal-nametom-normalizacneho-filmu.html>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁷⁵ HERTL, David: Vltava – socialistický hlas pravdy. Rozhlasový projekt na podporu posrpnové normalizace. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*, roč. 34, č. 3/2012, s. 23–25.

nutné mít také nějaký tisk, který by nezamlčoval fakta, začaly dne 5. září 1968 vycházet *Zprávy*. Do 11. května 1969 vyšlo 63 čísel, s nepravidelnou periodicitou jednou až dvakrát týdně. Antologie z textů pak byla – jako v podobných případech – vydána jako propagandistická publikace.¹⁷⁷

Plenární zasedání ÚV KSČ ve dnech 10. – 11. prosince 1970 schválilo **Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ**. Jak se později ukázalo, ideologická a mentální vyprázdňenost vedení KSČ neumožnila do konce 80. let, včetně naplnění proklamovaných slov o změnách v době přestavby, vydat další zásadní programový dokument, který by reagoval na *vývoj ve straně a společnosti*.

V průběhu normalizace vycházely propagandistické publikace, které se věnovaly událostem pražského jara, týkaly se exilu a jeho představitelů, Charty 77, bývalých politických vězňů. Antologie textů povětšinou z Rudého práva a dokumentů ÚV KSČ vyšly např. pod tituly *Fakta nelze zamlčet*,¹⁷⁸ *Operace Československo*,¹⁷⁹ *Ztroskotanci a samozvanci*,¹⁸⁰ *Nezažloutlé stránky dějin*.¹⁸¹

Rafinovaným způsobem bylo publikování dokumentů z provenience StB. Denunciace byly vyráběny i jako televizní dokumenty, mj. k případu Pavla Lička, nebo karavanu s literaturou, nebo třeba jako ‚detektivky‘ z produkce nakladatelství Magnet-Press.

K tématu přispívala v tisku i knižně řada propagandistů, např. Ladislav Alster,¹⁸² Milan Matouš,¹⁸³ Jaroslav Kojzar,¹⁸⁴ zástupce Pravdy Arnošt Bak a další, řada publikací vycházela pro potřeby strany, Socialistické akademie,¹⁸⁵ ČSLA či SNB.

---

¹⁷⁶ ČERNÝ, Tomáš – ROŽÁNEK, Filip – VODŇANSKÝ, Tomáš: Špatná čeština a anonymní hlasatelé. Vysílačka Vltava šířila v srpnu 1968 bludy. In *vltava.rozhlas.cz* 21. 8. 2017. Dostupné online z: <<https://vltava.rozhlas.cz/spatna-cestina-a-anonymni-hlasatele-vysilacka-vltava-sirila-v-srpnu-1968-bludy-5958683>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁷⁷ *Zprávy proti kontrarevoluci. Výbor článků z časopisu Zprávy*. Praha: Svoboda, 1971.

¹⁷⁸ *Fakta nelze zamlčet. Svědectví lidí a dokumentů I–III*. Praha: Rudé právo, 1971. Obsahuje články z Rudého práva, bratislavské Pravdy a týdeníku Tribuna z let 1969–1971.

¹⁷⁹ *Operace Československo. Fakta nelze zalmčet*. Praha: Rudé právo, 1972.

¹⁸⁰ *Ztroskotanci a samozvanci*. Praha: Rudé právo, 1977.

¹⁸¹ *Nezažloutlé stránky roku 1968. Sborník článků uveřejněných v Rudém právu od října 1987 do dubna 1989*. Praha: Rudé právo, 1989.

¹⁸² Ladislav Alster (1927–1991), šachový reprezentant, autor řady knih o šachové hře, jako politický komentátor neopomínal upozorňovat na svého někdejšího – v královské hře nepochybně úspěšnějšího – soupevníka Lud'ka Pachmana (1924–2003), který se po roce 1968 z přesvědčeného komunisty stal neméně zapáleným katolíkem a po několika vyšetřováních, pobytu ve vazbě a ve vězení emigroval roku 1972 do NSR.

¹⁸³ MATOUŠ, Milan: *Fronta bez příměří. Československo v boji proti ideologické diverzi*. Praha: Svoboda, 1974. Matouš (1928) se stal po dvaceti letech v ČSLA náměstkem

II. 4. První léta normalizace (1969–1972)

Po odvolání Dubčeka v dubnu 1969 se již normalizace rozběhla naplno. Nastala doba vyhazovů, prověrek, kádrování, vyřizování si účtů, policejního vyšetřování i soudních procesů.

II. 4. 1. Havlův dopis Dubčekovi

Václav Havel, který se roku 1968 jednou s Dubčekem letmo potkal, rozhodl poslat Dubčekovi soukromý dopis. Dne 9. srpna 1969 na něj apeloval, aby se po pečlivém zvážení rozhodl tak, aby neztratil čest a nepošlapal to, co ztělesňoval v roce 1968.¹⁸⁶ Je otázkou, nakolik to rezonovalo ve vedení Občanského fóra v listopadu a prosinci 1989, neboť dopis byl zveřejněn v knize jeho esejů a článků *Do různých stran*, která byla v říjnu 1989 prezentována na frankfurtském knižním veletrhu a větší část z nákladu byla pár týdnů poté odvezena do Československa.¹⁸⁷

II. 4. 2. První výročí okupace a Dubčkova role při přijetí zákonného opatření

V souvislosti s prvním výročím okupace se objevovaly letáky a další tiskoviny, které byly vyhodnoceny jako závadové a které mohly pomoci nepřátelským silám narušit konsolidaci společenských poměrů.

V srpnových dnech došlo na řadě míst Československa k protestům proti okupaci, na Slovensku byla situace klidnější, byť lidé například v Bratislavě nebo Žilině demonstrovali.¹⁸⁸

ředitele ÚML (1970–1990), publicista, 1989 krátce vedl Socialistickou akademii. Stále je publikačně činný.

¹⁸⁴ Jaroslav Kojzar (1937), novinář a publicista, dosud činný v Haló novinách. Kojzar byl zeťem Zdeňka Nejedlého.

¹⁸⁵ Socialistická akademie, organizace existující mezi lety 1936 a 1990. Měla na starosti stranické vzdělávání a osvětu.

¹⁸⁶ HAVEL, Václav: *Spisy III. Eseje a jiné texty z let 1953–1969*. Praha, Torst, 1999, s. 911–929. Dostupné online z: <<https://archive.vaclavhavel-library.org/www/Archive/Detail/641?q=Alexander%20DUb%C4%8Dek>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁸⁷ HAVEL, Václav: *Do různých stran. Eseje a články z let 1983–1989*. Uspořádal Vilém Prečan. Scheinfeld – Schwarzenberg, Československé dokumentační středisko, 1989, s. 420–433.

¹⁸⁸ BÁRTA, Milan – BŘEČKA, Jan – KALOUS, Jan: *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha, ÚSTR, 2012, s. 242–243. K tématu situace na Slovensku viz i SIKORA, Stanislav: Občania proti normalizácii. K protestom slovenských občanov proti normalizačným tendenciám v rokoch 1968–1969. In: *Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín. Pocta historikov Milanovi Zemkovi*. Bratislava: Historický ústav SAV – Prodama, 2014 s. 476–496; TÝŽ: *Po jari krutá zima. Politický vývoj na Slovensku v rokoch 1968–1971*. Bratislava: Historický

Toto nařízení bylo namířeno proti lidem, demonstrujícím v celém Československu v srpnu 1969 proti pobytu sovětských vojsk u příležitosti prvního výročí okupace. Demonstrace skončily zabitím pěti osob, zraněním desítek dalších, včetně trvalých následků, a zatčením několika stovek osob.

Aby mohly být demonstrující po zadržení snadněji a tvrději odsouzeni, navrhla federální vláda zákonné opatření. Na jednání dne 22. srpna 1969 odpoledne ho představili předseda vlády Oldřich Černík a místopředseda vlády Karol Laco.¹⁸⁹ Na jednání je přišli podpořit například předseda Nejvyššího soudu Otomar Boček¹⁹⁰ a ministr Bohuslav Kučera.¹⁹¹

Dne 21. srpna 1969 začala 9. schůze předsednictva FS v 10 hodin. Listina přítomných má čtyřicet¹⁹² jmen, z nichž bylo dvacet dva přítomno, jedenáct z nejrůznějších důvodů (nemoc, lázně, jednání, zahraniční cesta) omluveno a u sedmi údaj není (mj. Dubček, Husák).¹⁹³

Na programu měli dva body: 1) Současná vnitropolitická situace a opatření k udržení klidu a pořádku a 2) Vládní návrh zákonného opatření předsednictva FS o některých přechodných opatřeních nutných k obnově a udržení veřejného pořádku.

V rozpravě vystoupilo šestnáct osob. Na počátku je konstatováno, že Dubček je v Bratislavě, první místopředseda Smrkovský na dovolené u Banské Bystrice a druhý místopředseda Hanes

---

ústav SAV, 2013; SIKORA, Stanislav: Politický vývoj na Slovensku v rokoch 1968–1971. In: LONDÁK, Miroslav – LONDÁKOVÁ, Elena – SIKORA, Stanislav: Od predjaria k normalizácii. Slovensko v Československu na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia. Bratislava: Veda, 2016, s. 11–129.

¹⁸⁹ Karol Laco (1921–2009), právník, pedagog, děkan Právnické fakulty Univerzity Komenského (1953–1954, 1956–1957, 1961–1963), specialista na ústavní právo a stoupenec federalizace. Poslanec SNR a FS (1969–1990). V letech 1969–1988 byl místopředsedou federální vlády. Viz ŽATKULIAK, Jozef: Laco Karol. In: PEŠEK, Jan a kol.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 189–194.

¹⁹⁰ Otomar Boček (1926–1993), advokát, předseda Nejvyššího soudu (1968–1970), pracovník Ústavu státu a práva Akademie věd.

¹⁹¹ Bohuslav Kučera (1923–2006), politik, poslanec NS a FS (1960–1990), 1968 ministr spravedlnosti, 1969–1971 ministr bez portfeje, předseda Československé strany socialistické (1968–1989). Byl součástí delegace Svobody v Moskvě v srpnu 1968 jako člen Ústředního výboru Národní fronty. Dlouholetý a velmi agilní spolupracovník StB v kategorii agent.

¹⁹² Předsednictvo FS tvořilo 20 poslanců SL a po deseti poslancích z každé části SN. Dostupné online z: <
<http://www.psp.cz/eknih/1969fs/sn/stenprot/001schuz/s001004.htm>> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁹³ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Listina přítomných, 21. 8. 1969.

odletěl na služební cestu do Rumunska a místopředseda Gabriška¹⁹⁴ jel za Husákem.¹⁹⁵ Návrh předkládal státní tajemník ministerstva vnitra Ján Majer.¹⁹⁶ Vyličil situaci, zejména v Praze, kde byli dva mrtví, několik zraněných (a asi tři desítky příslušníků SNB) a více než tři sta zadržených, z asi dvou tisíc účastníků nepokojů. Michal Chorváth¹⁹⁷ na to reagoval, že *jde o nesmírně malou skupinu lidí, tak malou skupinu, že nemůže politicky, ani společensky vystoupit... Po jednom roce, když se vše stupňuje, je dva tisíce demonstrantů směšné číslo.*¹⁹⁸ Gabriška před jedenáctou prohlásil: *Je nás, soudružky a soudruzi, přesně 20, je třeba účast jednadvaceti; i když soudruh Neubert, s. Husák a s. Hanes nám dali plnou moc, doporučuji přesto, aby podle zákona jsme potom požádali ještě o podpis, dříve než to budeme vydávat ven, soudruha Husáka.*¹⁹⁹ Než se kolem poledne rozešli, bylo jich dvacet jedna. Sešli se pak krátce v 16 hodin, kdy dostali informaci o situaci v Praze a krajích ke druhé až třetí hodině. Druhý den začala schůze v 9 hodin. Přítomno podle listiny přítomných bylo dvacet tři poslanců, šestnáct omluveno a Karol Cserge, který byl předchozí den přítomen, bez omluvy chyběl. Na odpolední část v 15 hodin dorazili tři dopoledne omluvení poslanci – Alexander Dubček, Ondrej Klokoč a Karel Neubert. Jednání se nakonec zúčastnilo dvacet šest členů předsednictva ze čtyřiceti.

---

¹⁹⁴ Jozef Gabriška (1921–), v letech 1960–1971 poslanec NS a FS z Východoslovenského kraje, místopředseda FS (1969–1971), předseda KNV (1969). Údaj o úmrtí se nepodařilo dohledat.

¹⁹⁵ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Přepis stenografického záznamu jednání, 21. 8. 1969, s. 2.

¹⁹⁶ Ján Majer (1923–2012), účastník SNP, po válce nastoupil k policii a působil v různých funkcích na řadě míst celého Československa. Od 21. 6. 1968 náměstek ministra vnitra, od září 1. náměstek, 1. 1. 1969 – 12. 5. 1970 státní tajemník ministerstva vnitra. Odvolán pro své postoje v srpnu 1968 a vyloučen ze strany a nepomohlo mu ani, že v srpnu 1969 koordinoval bezpečnostní opatření proti demonstracím. Po roce 1989 nebyl z těchto důvodů mimosoudně rehabilitován. Více k němu: BÁRTA, Milan: Ján Majer – život ve službě ministerstva vnitra. In: HRUBOŇ, Anton – LEPIŠ, Juraj – TOKÁROVÁ, Zuzana (eds.): *Slovensko v rokoch neslobody 1938–1989 II. Osobnosti známe – neznáme. Zborník z vedeckej konferencie, Banská Bystrica 22.–23. mája 2012.* Bratislava: ÚPN, 2014, s. 189–198.

¹⁹⁷ Michal Chorváth (1910–1982), slovenský literární kritik, básník, redaktor a politik, od roku 1945 zastával řadu funkcí v politice a v médiích. Poslancem FS byl v letech 1969–1971. Viz *Slovenskí spisovatelia. Michal Chorváth* <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/michal-chorvath> [cit. 27. 8. 2018].

¹⁹⁸ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Přepis stenografického záznamu jednání, 21. 8. 1969, s. 13.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 22.

Gabriška na úvod informoval o situaci v republice a o Černíkově žádosti o pokračování schůze.²⁰⁰ Jednali opět přerušovaně. Na krátkém, třiminutovém pokračování schůze (mezi 9:47 – 9:50) Gabriška informoval: *Soudruh Černík prosí, abychom ještě vydrželi. Časově se problém poněkud natahuje, protože ve vládě příslušná opatření ještě zpracována nemají. Bude to trvat asi hodinu, sejde se vláda a předsednictvo ÚV KSČ. Po této schůzi by přišel s. Černík k nám a předložil své náměty. Podle stručné informace by šlo i o otázku postihu lidí, kteří se provinili a kteří jsou zajištěni. Podrobně je těžko říci, o co půjde, protože se věc ještě zpracovává. Soudruh Černík předpokládá, že by nám své náměty předložili kolem 16 hod. V tom je jistě také určitá časová rezerva. Má přijít osobně s. Černík, soudruh Laco, který materiál připravuje a snad i další soudruzi, kteří na tom pracovali.*²⁰¹

Znovu se sešli v 16 hodin, schůzi vedl Gabriška, kterého o to požádal Dubček, narychlo povolany ze Slovenska, že se necítí dobře. Černík poté odůvodnil navržená opatření²⁰² – druhý bod jednání (vystoupilo celkem dvacet čtyři osob) – a poslanci během toho dostali text, na jehož prostudování dostali čtvrt hodinu. Po páté vystoupil místopředseda vlády Laco a podal odborný výklad navrženého opatření.²⁰³ Jednání ztěžovalo, že měl novější verzi textu, než obdrželi poslanci, s odlišnými formulacemi, na což ho upozornil Dubček.²⁰⁴ Ten také vystoupil s dotazy v diskusi.²⁰⁵

Dávají současné předpisy možnost – *Nedávají, především pokud jde o rychlost v rozhodování, ale i pokud jde o sankce. Řeší zákaz pobytu, otázku samosoudce, zkrácené soudní řízení bez průtahů a zvyšuje se možnost uplatnit horní hranici trestu odnětí svobody např. u asociálních elementů.*²⁰⁶

Černík dodal, že jinak to dopadne, jako s živly z března 1969, a není možné je urychleně odsoudit...

Poslední se týkal, zdali kancelář FS měla možnost provést odbornou expertizu textu, *aby se toto opatření nedostalo do rozporu s ústavou nebo jinými zákony.*²⁰⁷

Pracovník kanceláře Tichý odpověděl, že kancelář FS expertizu z časových důvodů udělat nemohla.²⁰⁸

---

²⁰⁰ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Přepis stenografického záznamu jednání, 22. 8. 1969, s. 31.

²⁰¹ Tamtéž, s. 38.

²⁰² Tamtéž, s. 39–45.

²⁰³ Tamtéž, s. 47–51.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 51.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 55–61 a 65–66.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 62.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 61.

Císařovo stanovisko k zákonnému opatření: *plně podporuji... podsvětí politicky využitě a zneužitě může sehrát vážnou protispolečenskou roli*²⁰⁹

Vlastně jediným kritickým momentem jsou Dubčekova slova: *... je nutno učinit taková opatření, aby nemohlo dojít k zneužití tohoto přechodného zákonného opatření k porušení naší čs. zákonnosti, neboť v mnohém výkladu to může být posunuto do té či jiné polohy.*²¹⁰

To rozezlilo poslance Jozefa Valo, který byl proti diskusi k návrhu: *Proč se obávat, že na někoho dopadne také ta vodička. Až bude klid, budeme mít možnost udělat přehled, kdo se dostal nahoru a kdo dostal pendrekem a nezasloužil si to.*²¹¹

Gabriška před hlasováním přítomným sdělil, že mají problém: *Kvůli některým návrhům ze zákonného opatření platil zákaz majorizace a je nutné, aby hlasování bylo provedeno podle § 60, zákona č. 56/60 [zde má být správně 69 – pozn. aut.] o jednacím řádu Federálního shromáždění.*²¹² *Přítomných nás je 26 členů předsednictva FS, z toho 13 členů zvolených Sněmovnou lidu, 9 členů zvolených ČNR a 4 členové zvolení SNR. Vzhledem k tomu, že byly některé technické otázky, jednali jsme se soudruhy, kteří se nemohli dostavit na naše dnešní zasedání. Dávají nám svůj souhlas. Je to jednak s. Hanes, který včera o těchto otázkách s námi diskutoval a žádal, abychom informovali předsednictvo, že s nimi vyslovuje souhlas. Dále je to s. Kapišovský, který se nemohl dostavit, protože už neměl letadlo. Navrhují proto, abychom počítali s jejich hlasem, jakoby byli přítomni.*²¹³

Ke dni 22. srpna 1969 je datováno prohlášení²¹⁴ poslanců Dalibora Hanese²¹⁵ a Vasiľa Kapišovského.²¹⁶ Jestli ale hovořili s Hanesem, který byl v Rumunsku, dne 21. srpna 1969,

---

²⁰⁸ Tamtéž, s. 75.

²⁰⁹ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Přepis stenografického záznamu jednání, 22. 8. 1969, s. 82.

²¹⁰ Tamtéž, s. 87–88.

²¹¹ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Přepis stenografického záznamu jednání, 22. 8. 1969, s. 91–92.

²¹² Znění § 60 zákona č. 56/1969 Sb., o jednacím řádu Federálního shromáždění Československé socialistické republiky, ze dne 3. 6. 1969: *V případech stanovených v čl. 57 odst. 2 ústavního zákona hlasují odděleně členové předsednictva Federálního shromáždění zvolení Sněmovnou lidu a členové předsednictva Federálního shromáždění zvolení Sněmovnou národů. Usnesení je přijato, hlasuje-li pro ně většina všech členů předsednictva zvolených Sněmovnou lidu a většina všech členů předsednictva zvolených Sněmovnou národů z poslanců, kteří byli zvoleni v České socialistické republice, a většina všech členů předsednictva, kteří byli zvoleni ve Slovenské socialistické republice.*

²¹³ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Přepis stenografického záznamu jednání, 22. 8. 1969, s. 97.

²¹⁴ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Text Prohlášení: *S návrhem zákonného opatření předsednictva Federálního*

nemohli s ním probrat text zákonného opatření, neboť jej sami neznali do odpoledne druhého dne! Hanes se s československou delegací v Bukurešti vrátil do Prahy až 25. srpna!²¹⁷ Prohlášení tak bylo antedatované a fundování slovenští pedagogové z Právnické fakulty Univerzity Komenského – Laco a Hanes – tak nebyli na šítu jen s právníckou etikou...²¹⁸

Je tedy vysoce diskutabilní, zdali slovenská část SN byla usnášeníschopná a zákonné opatření mělo být 22. srpna 1969 schváleno. Jelikož kromě procedurálních připomínek některých poslanců měl jako jediný obavy Dubček (ale nebyl proti), bylo by nepochybně schváleno ihned poté, co by dorazili i slovenští zástupci SN alespoň v šesti.

Hlasování bylo jednomyslné. Husák měl prosbu, *zda by bylo možno zákon podepsat a v noci publikovat, aby jeho účinnost byla už od zítřka*, což bylo také odsouhlaseno. Jednání zakončil Gabriška v 19:12 slovy: *Osobně jsem toho názoru, že čestní a pracovití lidé toto naše opatření přijmou se zadostiučiněním.*²¹⁹

Zákonné opatření z dílny místopředsedy vlády Laca, prosazované Černíkem, pak podepsali kromě něj i prezident Svoboda a předseda parlamentu Dubček... Nejen historici si často kladou otázku, do by se stalo, kdyby nedošlo k vojenské okupaci. Zatáhli by muži pražského jara zpátečku a začali ty příliš horlivé usměrňovat? A jak? Prosazením úprav, kompromisů, odvoláním a vyhazovem oponentů, nebo nějakou formou jejich perzekuce? A tady, po roce a dni po okupaci, máme legislativní normu umožňující potlačování lidských práv, podepsanou třemi z těch, jejichž jména změny o rok dříve symbolizovala. Pro stovky osob, které byli

---

shromáždění o některých přechodných opatřeních nutných kupevnění a ochraně veřejného pořádku, který předložila vláda Československé socialistické republiky dne 22. srpna 1969, jsem byl seznámen a vyslovuji s ním souhlas. Hanes to měl podepsat v Praze a Kapišovský v Košicích.

²¹⁵ Dalibor Hanes (1914–2007), účastník SNP, právník, pedagog a politik, mj. poslanec FS (1969–1990). Mezi lednem a říjnem 1969 předseda Sněmovny národů (dále SN) FS, do roku 1971 předseda FS.

²¹⁶ Vasil' Kapišovský (1914–2002), za války spolupracovník NKVD na frontě, po válce pedagog a politik ukrajinské národnosti, poslancem, mj. ve FS 1969–1971. Viz BARNOVSKÝ, Michal: Kapišovský Vasil'. In: PEŠEK, Jan a kol.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 169–171.

²¹⁷ ČTK: Návrat čs. delegace z Rumunska. In: *Rudé právo*, roč. 49, č. 200, 26. 8. 1969, s. 1). Dostupné online z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/8/65/1.png>> [cit. 27. 8. 2018].

²¹⁸ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Listina přítomných, 22. 8. 1969.

²¹⁹ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969. Přepis stenografického záznamu jednání, 22. 8. 1969, s. 99.

na základě tohoto zákonného opatření zadržení, ve vazbě a potrestání, bylo paradoxní, že před svou perzekucí v řadě případů z jejich slov vyšlo slovo *Dubček*...²²⁰

Usnesením č. 79 bylo na 9. schůzi schváleno prohlášení k současné vnitropolitické situaci a opatření k udržení klidu a pořádku, reagující na události ve dnech 20. a 21. srpna 1969 na Václavském náměstí v Praze, a usnesením č. 80 poté i zákonné opatření.²²¹

Dne 25. srpna 1969 Dubček adresoval oběma sněmovnám návrh, aby zákonné opatření dodatečně schválily.²²² Bylo schváleno usnesením FS dne 15. října 1969 a bylo zveřejněno ve Sbírce zákonů pod číslem 99/1969 Sb.²²³

Na návrh PÚV Národní fronty byl odvolán na schůzi FS dne 9. července 1970 z funkce poslance Sněmovny lidu (dále SL) FS. Odvolání bylo zdůvodněno *všeobecně známými skutečnostmi o vážných politických chybách, jichž se Alexander Dubček dopustil v letech 1968 a 1969 a za něž byl vyloučen z řad členů Komunistické strany Československa. Poslanec Dubček se zpronevěřil významnému poslání a odpovědnosti, které měl jako vysoký funkcionář Komunistické strany Československa a státu a poslanec Federálního shromáždění. Nese velký podíl viny za společenský rozvrat a chaos, k němuž v naší republice došlo v roce 1968. Skutečnost, že byl vyloučen z řad členů komunistické strany za postoje, jež ve svých důsledcích nebezpečně ohrozily socialistické zájmy našeho lidu a způsobily vážné politické a hospodářské škody našemu státu, narušily spojenecké a bratrské svazky republiky se zeměmi, s nimiž nás spojují společné cíle socialistické výstavby a obrany proti imperialistické agresi, sama o sobě přesvědčivě dokazuje, že poslanec Alexander Dubček ztratil oprávnění působit jako zástupce lidu v nejvyšším zastupitelském sboru socialistického Československa. V rozpravě nikdo nevystoupil a návrh byl jednomyslně přijat.*²²⁴

²²⁰ K demonstracím v srpnu 1969 viz BÁRTA, Milan – BŘEČKA, Jan – KALOUS, Jan: *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: ÚSTR, 2012.

²²¹ APS, f. FS I, inv. č. 40, k. 26. 9. schůze předsednictva Federálního shromáždění, 21. a 22. 8. 1969.

²²² APS, f. FS I, inv. č. 1/P, k. 146. Zpráva předsedy Federálního shromáždění č. 8/SN a 9/SL.

²²³ Sbírka zákonů, částka 33, 22. 8. 1969. V částce č. 39 dne 30. 10. 1969 vyšlo pod č. 118/1969 Sb. Usnesení Federálního shromáždění ze dne 15. 10. 1969 o schválení zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění.

NA, f. 02/1 PÚV KSČ 1966–1971, sv. 106, ar. j. 175, 9. 10. 1969, bod 5., Informační zpráva o provádění zákonného opatření Federálního shromáždění z 22. 8. 1969 č. 99/69 Sb. o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku.

²²⁴ APS, f. APS, inv. č. 428/23, k. 26, Alexander Dubček. Usnesení č. 208 a zápis. Fotokopie.

Po zavedení zákonného opatření se od září 1969 zvýšil počet trestních stíhání, který převýšil prvních osm měsíců roku i celý rok 1968. Ponejvíce šlo o nezákonné opuštění republiky, jeho přípravu, hanobení představitele republiky a státu světové socialistické soustavy.²²⁵

II. 4. 3. Dubček velvyslancem v Turecku

Dubček dne 29. září 1969 ještě zůstal členem PÚV KSČ. Po jednání přijal dne 16. prosince 1969 místo velvyslance v Turecku²²⁶ (to již v PÚV nebyl), dne 29. ledna 1970 rezignoval na funkci člena ÚV a dne 29. dubna 1970 byl zbaven mandátu poslance SNR.

I na postu velvyslance v Turecku vydržel Dubček několik měsíců. Není obvyklé, aby byl velvyslanec sledován vlastní tajnou službou – zde rozvědkou StB. V rámci Akce BUKANÝR²²⁷ byl i coby velvyslanec sledován.

Roku 2018 proběhla v Turecku výstava věnující se Dubčekově pobytu zde v pozici velvyslance a vyšla i kniha.²²⁸

Nešlo o první zájem moci o Dubčeka, v letech 1964–1966 byly opakovaně zjišťovány aparátem informace o něm a o jeho manželce z období jejich zaměstnání v dubnické zbrojovce za druhé světové války. Alexander Dubček se stejně jako otec zapojil do aktivit ilegální KSS a roku 1944 i do SNP, kde byl dvakrát zraněn (byl plukovníkem v záloze). Dubček si stěžoval jak předsedovi ÚKRRK KSS Viliamu Šalgovičovi i prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Antonínu Novotnému, bylo to projednáváno na zasedáních ÚV, ale bez efektu. Snaha o získání kompromitujících informací o takto vysoce postaveném funkcionáři zřejmě byla možná a bez trestu.²²⁹

---

²²⁵ CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Praha: ÚSD AV ČR, 1997.

²²⁶ NA, f. 02/1 PÚV KSČ 1966-1971, sv. 107, ar. j. 177, 29. 10. 1969, bod 9, Pracovní zařazení Alexandra Dubčeka; NA, f. 02/1 PÚV KSČ 1966-1971, sv. 108, ar. j. 179, 10. 11. 1969, bod 2, K dopisu Alexandra Dubčeka 29. 10. 1969; NA, f. 02/1 PÚV KSČ 1966-1971, sv. 113, ar. j. 186, 5. 1. 1970, bod 12, Informace o zabezpečení nástupu Alexandra Dubčeka do Ankary.

²²⁷ K osobě Alexandra Dubčeka kr. jm. BUKANÝR, reg. č. 80410, ar. č. 13717.

²²⁸ ÜRÜNDÜL, Polat: *Alexander Dubček. From the Prague Spring to ambassador in Ankara (Alexander Dubček: Prag Bahari'ndan Ankara'daki' Büyükelçi'ye)*. Ankara: 2018; *Alexander Dubček – from Prague Spring to Ambassador in Ankara*. Dostupné online z: <https://www.mzv.sk/ministerstvo/detail/-/asset_publisher/IwIppvnScIPx/content/dubcek-v-ankare/pop_up?p_p_auth=z0iUFCBU> [cit. 27. 8. 2018]

²²⁹ PEŠEK – LETZ, *Štruktúry moci na Slovensku 1948–1989*, s. 223–224.

II. 4. 4. Prověrky

Rok 1970 byl ve znamení výměny stranických legitimací²³⁰ a stranických prověrek.²³¹ V dubnu 1970 došlo k přitvrzení, respektive v části stranických organizací k opakování již vykonaných prověření. V případě KSČ bylo určitým faktorem, zdali lidé ze strany vystoupili, byli vyškrtnuti nebo vyloučeni.²³²

Mnozí lidé rozhodnutí komisí nemohli vůbec ovlivnit, bylo jim oznámeno jako hotový fakt, další se z nejrůznějších důvodů nebránili, nebo naopak se snažili obhájit, bylo na tom kterém případě, zdali jim to pomohlo či uškodilo. Komise mohla často použít i součinnostně získané či dodané informace, ať ty z prostředí prověřovaných (od kolegů, ze společenských organizací), nebo z příslušných součástí samosprávy (málo zmapovanou zůstane činnost některých uličních výborů) a státní správy (včetně bezpečnosti veřejné i státní).

Roku 1971 proběhly sjezdy KSČ i KSS, vždy o rok později sjezdy organizací NF (mj. spisovatelů, novinářů), které uplatňovaly závěry sjezdů do své činnosti, a tak došlo v řadě organizací a institucí k prověřování i 1972...

Společenská angažovanost (včetně případů, kdy takto byla vyhodnocena něčí činnost, která takto nebyla myšlena a byla apolitická) a otázka členství v KSČ se pak na další dvě desetiletí stala hlavní náplní činnosti pracovníků kádrových a personálních složek podniků a organizací, počínaje vyvozování důsledků z činnosti rodičů a jiných členů rodiny při snaze

---

²³⁰ Výměnu stranických legitimací můžeme považovat za určitý očištný rituál, který měl vždy po nějaké době očistit stranu od pasivních a nějakou nálepkou označených členů a učinit z nich druh občanů druhé kategorie – bývalý člen strany (vyškrtnutý, v horším případě vyloučený; zvláštní opovržlivostí bylo vystoupení ze strany z vlastní vůle).

²³¹ K prověrkám mj. MAŇÁK, Jiří: *Čistky v Komunistické straně Československa 1969–1970*. Praha: ÚSD AV ČR, 1997; ČERNÁ, Marie – CUHRA, Jaroslav a kol.: *Prověrky a jejich místo v komunistickém vládnutí: Československo 1948-1989*. Praha: ÚSD AV ČR, 2012; SIKORA, Stanislav: *Zo strany von! Čistky radového členstva KSČ na Slovensku v roku 1970*. In: ROGULOVÁ, Jaroslava – HERTEL, Maroš (zost.): *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elit v moderných dejinách. Jubileum Valeriána Bystrického*. Bratislava: Veda, 2016, s. 521–538.

Je nutné dodat, že prověrky a znovuzavedení kádrových (personálních) referátů vedlo k prověřování v organizacích, podnicích a ve školách si svou daň vybralo u studentů snažících se postoupit na vyšší stupeň, kdy v přihláškách nechyběly dotazy na členství strany u rodičů před rokem 1968, stejně jako v jejich dotaznicích byly otázky na neSOUHLAS s bratrskou internacionální pomocí a odsouzení událostí krizových let...

²³² SIKORA, Stanislav: *Zo strany von! Čistky radového členstva KSČ na Slovensku v roku 1970*. In: ROGULOVÁ, Jaroslava – HERTEL, Maroš (zost.): *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elit v moderných dejinách. Jubileum Valeriána Bystrického*. Bratislava: Veda, 2016, s. 521–538.

studovat střední či vysokou školu, přes zaměstnání, možnosti většiny odborné či zájmové činnosti až po ne-možnost cestování.

V situaci, kdy v českých zemích došlo k několika desítkám politicky motivovaných vyšetřování a soudů, kdy byli někteří aktéři odsouzeni i více letům odnětí svobody, nebyla situace na Slovensku tak drastická.

Nelze ovšem říct, že zde nedocházelo k vykonstruovaným obviněním, psychické rozpoložení, zdravotní stav i pracovní společenskou pozici ovlivňujícímu postupu StB, jejíž škála metod a forem šikany byla v některých případech velice pestrá (monitorování činnosti, sledování, odposlech, vytěžování agentury, kompromitace, denunciacie, dezinformace, výslechy, dlouhá vazba, věku a zdraví nevhodné podmínky vazby a výkonu trestu, včetně práce, finanční postihy, zabavování majetku a protisocialistických dokumentů, knih, tiskovin, hudebnin...

V některých případech sáhla bezpečnost i k výkonu, resp. krytí kriminálních aktivit – od nikdy nevyřešených krádeží přes fyzické inzultace po obvinění z mravnostních deliktů, obtěžování vulgárními a lživými dopisy a telefonáty, anonymy rodině, přátelům a zaměstnavateli.

II. 4. 5. Seznamy nepřátelských osob, exponentů pravice...

Byly vytvořeny seznamy nepřátelských osob. Ty sahaly od seznamů regionálních a oborových až po seznamy centrální. Centrální evidence byla dokonce posvěcena ÚV KSČ a vydána v souladu s příslušnou směrnicí a obsahovala do konce roku 1973 skoro 11 tisíc osob, exponentů pravice, bývalých členů KSČ, bývalých lidí. Šlo o zastřešující evidenci, která byla vypracována ve spolupráci s regiony.²³³

II. 4. 6. Formy a metody perzekuce

Totalitní moc se po celou dobu své existence pokoušela opozici a své odpůrce zastrašovat nejrůznějšími – od pracovních postihů a další formy mimosoudní perzekuce, přes domovní prohlídky a zabavování věcí, krátkodobá zadržení (zejména představitelů občanské opozice během ‚výročí‘ a předpokládaných protestních akcí), až po politické procesy. Řada občanů, nejen z řad opozice, byla vystavena snaze StB o získání informací nebo i spolupráce.

Metody činnosti opozice byly velmi pestré. Od tvorby písemných prohlášení, jejich šíření a zasílání, i do zahraničí, protestní dopisy úřadům, přes tvorbu samizdatu, snahu o distribuci

---

²³³ K tématu mj. ZERBST, Jan: *Systém evidence nepřátelských osob vedených Ústředním výborem KSČ a Federálním ministerstvem vnitra po roce 1968 s hlavním přihlédnutím k seznamům pravicových oportunistů a akce Norbert*. Bakalářská práce. Brno: Katedra historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, 2013.

literatury samizdatové a exilové, přes neoficiální přednášky, semináře, studium (včetně teologie pro tajné kněze a řeholníky), podpora neoficiální kultury, až po hladovky, účast na církevních poutích, demonstrace, petice a podporu nezávislé, alternativní, neoficiální kultury. Zároveň se představitelé opozice snažili svoji činnost dokumentovat, monitorování porušování lidských práv bylo ochranu před vyšší mírou perzekuce.

Politické procesy probíhaly po celá dvě desetiletí, měly několik kulminačních bodů (zhruba v letech 1977, 1980, 1983, 1988), ne vždy ale bylo dosaženo kýženého výsledku, jak je patrné z řady následujících příkladů. Nebylo řídké, že byli obžalovaní zproštěni viny, nebo byli odsouzeni „pouze“ k podmíněnému trestu, byly i případy, které k soudnímu projednání vůbec nedospěly.

III. OKRUHY OPOZICE

III. 1. NÁBOŽENSKÁ OPOZICE

Kromě třídních nepřátel, bývalých lidí, představitelů nežádoucích –ismů, bývalých (vyloučených, vyškrtnutých, ale i o své vůli odešlých) členů strany, a nonkonformních osob, byli oponentem komunistickém režimu lidé věřící, jakékoli denominace, neboť jedinou oficiální vírou byl marxismus-leninismus a vědecký ateismus.²³⁴ Patří sem i Židé (a sionisté, což mohl být kdokoli, kdo byl v kontaktu s Židem či jiným sionistů a nemusel být nějak výrazný filosemita), byť určitý negativní vztah k nim od římských katolíků je trvalý a tuto náladu uměli manipulací využívající představitelé moci využít i po roce 1989.

Perzekuce jednotlivých církví, církevních řádů a kongregací, náboženských spolků a organizací, jejich představitelů i obyčejných věřících probíhala po celou dobu období let 1948–1989. Po vytvoření církevní legislativy roku 1949 byla činnost církví podřízena církevním tajemníkům, resp. církevním referátům na Okresních národních výborech a Krajských národních výborech.

Po období určitého uvolnění v druhé polovině 60. let došlo od počátku 70. let k opětovnému zesílení restrikcí, včetně odnímání často před před několika lety vydaných státních souhlasů kněžím.

Řada kněží byla vyšetřována, obviněna a (od)souzena, zejména podle §178 tr. z., maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi.²³⁵

Zostřený postup vůči římskokatolické církvi, (vlastně ilegálním) církevním řádům a kongregacím, skryté církvi a laickému apoštolátu nastal po nástupu Jana Pavla II. a vnitropolitické krizi v Polsku.

---

²³⁴ Vědecký ateismus, ideologie povýšená na vědu („vědu“, neboť odkazovat např. ve využití výpočetní techniky na „klasika“?), nahradil religionistiku, sociologii či psychologii náboženství, které měl vědecky vyvracet. Někteří vědci a pedagogové v tomto oboru se po roce 1989 z kateder marxismu-leninismu přesunuli na religionistiku, na Slovensku vytvořili spolek humanistů Prométheus (humanistika aplikovaná z ateistických pozic, stoupenci myšlenek vyznávaných členy spolku jsou humanisté).

Pravda je taková, že zmrzačeny či vytěsňeny z vědeckého i vysokoškolského života byly i jiné obory jako sociologie nebo politologie.

²³⁵ Znění § 178 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi: *Kdo v úmyslu mařit nebo ztěžovat výkon státního dozoru nad církví nebo náboženskou společností poruší ustanovení zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.*

Na Slovensku bylo v letech 1975–1988 *evidovaných 90 trestných spisov s prvkom náboženskej motivácie s celkovým počtom 125 obžalovaných osôb, z ktorých bolo 113 odsúdených. Trestné stíhanie bolo zastavené u 10 osôb z dôvodu udelenia amnestie a 2 obžalovaní boli oslobodení*. Podle § 178 tr. z. to bylo 104 osob, dalších 11 podle § 101 tr. z. (zneužívání náboženské funkce).²³⁶

Byly i jiná, ‚drsnější‘ obvinění; StB se nevyhýbala obviněním z hospodářských trestních činů (např. kurýři náboženské literatury, Bystrík Janík), porušování domovní svobody (např. Štefan Javorský), nebo pokusu o diskreditaci obviněním z mravnostního deliktu (případ rómské rodiny z farnosti Antona Srholce ale ‚nabídka na odměnu‘ od StB nepřijala).

StB na Slovensku, XII. Správa SNB – Správa kontrarozvědky v Bratislavě (pod tímto názvem existovala v letech 1974–1990), měla jako jeden ze svých klíčových úkolů problematiku církvi, náboženských společností a sekt. Měl ji na starosti II. odbor pro boj s vnitřním nepřítelem.²³⁷

Z důvodu zdaleka největšího vlivu byla hlavním protivníkem římskokatolická církev, počínaje Svatým stolcem a papežem, přes církevní klérus a řády a kongregace a laickým apoštolátem konče. Ten byl pro komunisty nejhůře čitelný, neboť jeho součástí byli vesměs navenek apoliticky vystupující lidé, žijící řádným způsobem života, snažící se ‚pouze‘ žít plnohodnotný náboženský život.

Ve vztahu ke Svatému stolci probíhala prakticky po celou normalizaci československo-vatikánská jednání, která zejména v otázce obsazení uvolněných biskupských stolců neměla valné výsledky – československá strana buď nabídla pro Vatikán nepřijatelného kandidáta,

---

²³⁶ *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948–1989, sv. I.* Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 322. Podle DÁNYI, Ondrej a kol.: *Súčasný stav a perspektivy formovania vzťahov socialistického štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam*. Bratislava: Ústav vedeckého ateizmu SAV, 1989, s. 20. Rukopis uložený: ÚA SAV, f. Ústav vedeckého ateizmu, k. 43.

§ 101 tr. z. č. 140/1961 Sb., Zneužívání náboženské funkce. *Kdo z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky zneužije své náboženské funkce v úmyslu nepříznivě ovlivňovat věci obecného zájmu, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.*

²³⁷ RMV ČSSR č. 51/1980, Organizačný poriadok Správy kontrarozvedky v Bratislave. II. odbor pre boj proti vnútornému nepriateľovi mj.: *c) odhaľuje a dokumentuje nepriateľskú činnosť, a prevádza profylaktické opatrenia na úseku cirkvi a siekt vo vyčlenených objektoch s celoslovenskou pôsobnosťou. Vo vzťahu k spracovávaným objektom a bázam, po línii cirkvi a siekt u útvarov kontrarozvedky v rámci SSR prevádza riadiaco-organizátorskú, kontrolnú a analyticko-informačnú činnosť pod metodickým riadením X. S ZNB.* K XII. správě více viz např. SIVOŠ, Jerguš: SIVOŠ, Jerguš: *XII. správa ZNB. Dokumenty k činnosti Správy kontrarozvedky v Bratislave v rokoch 1974–1989*. Bratislava: ÚPN, 2008.

např. zkompromitovaného angažmá v *Pacem in terris*, nebo neakceptovala kandidáta, který by vyhoval druhé straně. K určitému zlepšení došlo v posledních dvou letech normalizace. Zejména díky skutečnosti, že v roce 1978 se papežem stal arcibiskup krakovský Karol Wojtyła. Velký význam pro věřící mělo, že koncem roku 1977 vznikla samostatná slovenská církevní provincie a došlo k úpravě církevní správy na Slovensku a hranic diecézí. Nevyhovujícího biskupa Júlia Gábriše ale arcibiskupem jmenovat nemohli, tím se stal až v červenci 1989 Ján Sokol.

Pokud ale projeví věřící snahu pozvat papeže Jana Pavla II. do Československa, mohlo se stát, že jejich iniciativa bude vyšetřována StB.

Státní zásahy do církve, umožněné legislativou z roku 1949, byly prováděny několika způsoby. Tlakem na obsazování míst biskupů a jiných církevních hodnostářů, včetně teologických fakult, zřízením organizace pokrokových kněží, která by prosazovala církevní politiku v intencích KSČ, prostřednictvím Státního úřadu pro věci církevní, krajských a okresních církevních tajemníků, kteří byli de facto nadřízenými zástupců kléru ve svém správně vymezeném území a jako převodovou páku využívali i poslušných kněží, resp. kněží, kteří byli spolupracovníky StB (v určité součinnosti s ní). Tak získávali informace o nežádoucích názorech některých kněží i věřících. Nežádoucí mohla být i přílišná obliba kněze a vyšší návštěvnost mší (a co teprve dojíždění přespolních), společenský život na farnosti a snaha tamního představitele církve o působení na mládež. Trestem bylo přeložení, nebo i ztráta státního souhlasu.

Zásahy byly proti vyučování náboženství, jednak se na počátku normalizace opět vrátilo do škol, a to ještě ne všude. Omezena byla i možnost studovat bohoslovectví, nadto bylo studium po dvou letech přerušeno a adepti bohoslovectví byli formováni v ČSLA na povinné dvouleté základní vojenské službě. Studium v zahraničí bylo legálně prakticky nemožné.

Kleslo vykonávání církevních svátostí, zejména církevních sňatků v některých regionech rapidně ubylo.

Problémy měl stát i představiteli řádů a kongregací. Jednak přibývalo mezi těmi, kteří zažili Akci K a Akci R a byli kdysi do některých klášterů soustředěni (či koncentrováni – autor zaregistroval i u studentů historie na Slovensku zděšení, že zde byly koncentrační tábory a na Jáchymovsku pak studenti hledají plynové komory).

Po celou dobu o církevních otázkách jednala strana na všech typech úrovně, od sjezdů po pravidelné schůze, a vydávala k nim vyjádření – jednak interní, jednak veřejná.

Do bezvýchodné situace se někdy dostali ti kněží, kteří byli tlačeni jak StB, státní správou, tak i vlastním církevním představeným.

Laický apoštolát, který se v našich zemích začal – po vzoru západních zemí – rozvíjet díky zahraničním zkušenostem některých kněží a teologů ve 30. letech, dostal sice díky ostré proticírkevní politice po roce 1948, uzavření církevních škol, spolků a institucí, klášterů a domů řádů a kongregací, politickým procesům od konce 40. let do poloviny 60. let a mimosoudní perzekuce veliký zásah, se ve 2. polovině 60. let nadechl – povzbuzen závěry druhého vatikánského koncilu i určitého uvolnění represe v Československu – a využil dokonale oživení občanské společnosti a oživení společenské angažovanosti v průběhu roku 1968, kdy k určitým změnám došlo i v církvi, ať již personálním – obsazení některých pozic, navrácení státního souhlasu kněžím z řad bývalých lidí i tolerance k náboru novicек a noviců do řádu i kongregací. Do tohoto oživení patří nesporně Dílo koncilové obnovy, dehonestace jeho aktivit i členů v rámci normalizační propagandy svědčí o dobré cestě, kterou se chtěli vydat. Nešlo-li to oficiálně a v pro církev tolerantnějším prostředí, rozhodli se mnozí v nastoleném směru pokračovat i přes nastalou normalizaci.

V rámci celé škály opozičních nebo spíše protirežimních aktivit na Slovensku byla činnost laického apoštolátu početně největší a pokrývala vlastně celé Slovensko. I vzhledem k jinému, silnějšímu vztahu k víře než v českých zemích (zejména v Čechách – zde nejen v dosídleném pohraničí), se zde religiozita zejména na venkově mezi zdejšími starousedlíky udržovala a přenášela se na nové generace. Ty ale dosahovaly vyššího vzdělání i mobility, a tak se do jejich religiozity rychleji a více dostávaly moderní prvky, příšle nejen díky druhému vatikánskému koncilu.

Otázka náboženských svobod ovlivnila i průběh náboženských poutí, které se leckdy staly manifestací podpory těm, kteří za ně bojovali, a těch oficiálních představitelů církve, kteří měli snahu o zlepšení církevní situace.

Římskokatolická církev měla mezi církvemi nejznatelnější podporu ze zahraničí, mezinárodní ukotvenost, která ji v různých formách pomáhala čelit tlaku režimu.

Protestantské církve, z nichž jsou největší Slovenská evangelická církev augšpurského vyznání, Reformovaná křesťanská církev a Církev bratrská, a jejich členové nebyli tak protirežimně vyhranění jako církve římskokatolická, avšak i v jejich řadách byli kněží bez státního souhlasu, a lidé perzekvovaní.

V letech 1968–1969 došlo k obnovení řeckokatolické církve, což bylo provázeno určitým napětím s církví pravoslavnou. Právě tyto dvě církve byly asi nejvíce zasaženy vzhledem k poměru členů spolupracovníky StB.

Stovky církevních představitelů a tisíce věřících byly v hledáčku StB, s různou mírou i výsledky rozpracovanosti. Pro moc, její státní, stranické i bezpečnostní orgány, byla kontrola a dohled nad církvemi jednou z priorit.

III. 1. 1. Rodina jako základ laického apoštolátu a tajné církve

Počátky činnosti v laickém apoštolátu u Vladimíra Jukla a Silvestera Krčméryho spadají do období jejich vysokoškolského studia v Bratislavě v roce 1943. Tehdy se také seznámili s chorvatským knězem Tomislavem Poglajenem, používajícím tehdy pseudonym Kolakovič.²³⁸ Toto setkání bylo pro ně dva, pro jejich vrstevníky, ale i pro jejich nástupce i o léta později iniciační. Málokdo tak ovlivnil práci zejména s věřící mládeží a laický apoštolát tak jako Kolakovič a jeho dva nejvýznamnější žáci – Jukl a Krčméry. Tak vznikla Rodina, společenství, které jako žádné jiné ovlivnilo stovky, ba i tisíce věřících na Slovensku, ale po válce i v českých zemích.

Oba se zapojili do SNP. Po válce odešli studovat do Prahy. Již v lednu 1946 se dostali do střetu se státobezpečnostním aparátem. V soudní vazbě, naštěstí. Již tehdy se v řadách tajné části československé bezpečnosti objevovali ‚horlivci‘, kteří – ať vědomě, nebo ne – používali dle sovětského vzoru jedince jako důkaz, ze kterého odvozovali trestnou činnost, presumpci viny a nevyhýbali se ani fyzickému či psychickému násilí.

Po studiích se jejich kroky rozešly. Matematik Jukl zůstal na fakultě a začal se studiem teologie, Krčméry působil krátce jako lékař v civilu a poté během základní vojenské služby. Oba se věnovali i vědecké a publicistické činnosti ve svých oborech.

Oba se stali politickými vězni 50. let, i když ani jeden nebyl odsouzen v některém z procesů, kdy byli souzeni členové jednotlivých odnoží Rodiny. Zatímco Jukl byl ale přiřazen do klasického monstrprocesu (Oto Mádr a spol.), vedeného Státním soudem Brno a odsouzen na 25 let, kde nechyběly naučené vyšetřovací protokoly, Krčméry byl zatčen během základní vojenské služby. Po několika měsících ve vazbě začal odmítat vypovídat a ve vazbě tak nakonec strávil skoro tři roky byl odsouzen souzen Vyším vojenským soudem v Trenčíně v roce 1954 na 14 let.

Jukl a jeho matka podali několik žádostí o snížení trestu, ev. udělení milosti, Krčméry zatvrzele odmítal a dokonce rodině tento postup zakazoval.

---

²³⁸ Kromě Jukla a Krčméryho ho zakládal Rudolf Fiby, prošli jím mj. František Novajovský, Jozef Gunčaga, Peter Murdza, Ladislav Stromček. Více k tématu ŠIMULČÍK, Ján: *Zápas o nádej. Z kroniky tajných kňazov 1969–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000.

Po návratu nicméně začali přemýšlet, jak navázat na svoji předchozí činnost. Rozhodli se v skryté církvi soustředit na práci s mládeží, zejména tou vysokoškolskou. V roce 1968 se obrací na z vězení se právě navrátilšího tajného biskupa Jána Chryzostoma Korce.

Roku 1974 vzniklo jako další z projektů Vladimíra Jukla a Silvestera Krčméryho Společenství Fatima.²³⁹

Jejich činnost přirozeně záhy upoutala StB, které se je snažila všemožně sledovat a mařit jejich činnost. Dlouholetou zkušeností z konspiračních forem práce, vězeňskými zkušenostmi, organizačním talentem, pracovitostí, nasazení a pílí ale nakonec neuspěli, je možné dodat, že zcela, jelikož *krúžky* působily na stále více místech a větším počtu a *stretká* probíhala pravidelně. Pro svou činnost získali nakonec několik tisíc studentů.

Plného společenského uznání se této trojici *generálů* dostalo až po roce 1989. Ján Chryzostom Korec se stal biskupem nitranským, arcibiskupem, kardinálem a oficiálně vyšlo několik desítek jeho prací. Vladimír Jukl i Sylvester Krčméry publikovali své vzpomínky.

Náboženská opozice byla (podobně jako v českých zemích ta občanská) nejpočetnější, co do počtu osob, tak i do objemu aktivit.

Už po roce 1948 vznikají zárodky tajné, skryté církve, tajně vysvěcení kněží a biskupové začínají ale v širším okruhu lidí působit až v polovině 60. let, což bylo nezřídka vlivem jejich dlouholetého věznění. Aktivity Jána Chryzostoma Korce, Silvestera Krčméryho a Vladimíra Jukla se stále rozšiřovaly, jejich vliv rostl i díky jejich žákům a spolupracovníkům, a to nejen ze Společenství Fatima. Získali i vliv mezi oficiálně působícími kněžími, i v jejich řadách byli perzekvováni, souzení, věznění, ti, kterým byl odejmut státní souhlas.

III. 1. 2. Způsoby trestního postihu

Uplatňovala na ně několik paragrafů – pobuřování (§ 100), poškození jména v cizině, výtržnictví (§ 202), nebo maření dozoru nad církvemi (§ 178),... a v několika případech i § 124 tr. z.

Paragraf 178 tr. z. byl poměrně často používán při trestněprávním postihu věřících, laiků, členů v té době nepovolených a de iure neexistujících řádů a kongregací, tak i duchovenstva. Jeho uplatnění mělo velmi široké použití. Provinit se mohl kněz, který sloužil mši v jiném kostele, než ve kterém působil jako zaměstnanec církevního oddělení odboru kultury ONV, pokud ji sloužil v jinou než ohlášenou hodinu, na jiném místě než v kostele, pokud ji učil

---

²³⁹ Kromě Jukla a Krčméryho ho zakládal Rudolf Fiby, prošli jím mj. František Novajovský, Jozef Gunčaga, Peter Murdza, Ladislav Stromček. Více k tématu ŠIMULČÍK, Ján: *Zápas o nádej. Z kroniky tajných kňazov 1969–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000.

bez státního souhlasu, pokud se snažil učit náboženství proti vůli škol a samosprávy např. na faře, pokud se věnoval dětem či mládeži ve svém volném čase a při tom s nimi prováděl náboženskou výchovu, duchovní cvičení nebo prováděl církevní úkony, pokud šířil (psal, překládal, přepisoval, kopíroval, tiskl, půjčoval, přenášel, převážel, zasílal) náboženskou literaturu (bez oficiálního schválení státní správou v součinnosti s oficiálními církevními místy – církevní imprimatur – byla každá další literatura neoficiální a nelegální).

Statistiky...

K rozporu užívání § 178 trestního zákona a znění zákonných norem vydala Charta 77 dne 8. července. 1982 dokument *K užívání § 178 trestního zákona v československé právní praxi* s příloženým právním rozbohem vypracovaným právníkem Jánem Čarnogurským.²⁴⁰

III. 1. 3. Perzekuce kněží

V roce 1971 byli zbaveni státního souhlasu kněží Ján Ďurica²⁴¹ a Ambróz Kubiš²⁴² z bansko-bystrické diecéze a Gabriel Povala.²⁴³ Ďuricu Okresní soud ve Zvoleně odsoudil podle § 178 tr. z. na 8 měsíců, Kubiše na 1 rok.²⁴⁴

---

²⁴⁰ Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. 1, s. 455–461.

²⁴¹ Ján Ďurica (1943), od roku 1966 kněz. Roku 1971 mu byl odebrán státní souhlas, odsouzen na 8 měsíců trestu odnětí svobody nepodmíněně podle § 178 tr. z., ale trest nenastoupil díky amnestii. Pracoval jako topič a od roku 1973 se do pastorače vrátil jako správce farnosti, od roku 1990 oficiálně v Tovaryšstvu Ježíšovu, studoval teologii ve Varšavě, doktorát získal v Trnavě, kde působí jako pedagog.

²⁴² Ambróz Kubiš (1944–2016), od roku 1966 kaplan v Detve a Žarnovici, kde byl roku 1971 zbaven státního souhlasu. Zpět do služby se vrátil až v roce 1977 jako farský administrátor. Farářem se stal opět až v roce 1990.

²⁴³ Gabriel Povala (1917–1988), po jezuitském gymnáziu od roku 1939 člen Tovaryšstva Ježíšova, od roku 1945 kněz. V letech 1950–1955 internován v Jasově, Podolínci a Želivi. Měl potíže se zaměstnáním, krátce byl i archivář, pracoval v žilinském muzeu (oficiálně jako dělník, ve skutečnosti se věnoval archeologickým a etnografickým pracem). Od roku 1964 byl při zaměstnání duchovním správcem řeholních sester Kongregácie Božského Vykupitele v Ústave sociálních služieb na Straníku u Žiliny, v roce 1969 představený Tretieho rádu rehole Panny Márie Karmelskej na Slovensku a učitelem náboženství. V roce 1971 se vrátil do muzea a pracoval i jako dokumentarista Archeologického ústavu SAV v Nitře. Roku 1981 přišel o státní souhlas a svoji činnost vykonával opět ilegálně. Roku 1982 byl odsouzen na 8 měsíců trestu odnětí svobody nepodmíněně, který si odpykal 25. 5. 1982 – 25. 1. 1983 v Ilave, ač byl i následkem drsných výslechů v 70. letech vážně nemocen. StB jej perzekvovala nepřetržitě čtyři desetiletí kdekoli, kde žil a působil... Více k němu viz PRIKRYL, Ľubomír Viliam: *Cirkev v Žiline v období komunistickej moci. K 20. výročiu smrti P. Gabriela Povalu SJ*. Trnava: Dobrá kniha, 2008.

²⁴⁴ ČARNOGURSKÝ, Ján: *Väznili ich za vieru*. Bratislava: Pramene, 1990, s. 16.

Štefan Podolinský,²⁴⁵ kněz bez souhlasu, byl za svoji náboženskou činnost byl vězněn již v letech 1958–1960.²⁴⁶ Trest vykonával mj. v Košicích a na Mírově. Dne 11. května 1960 byl propuštěn na amnestii.²⁴⁷ StB na něj svazky vedla již od konce 50. let.²⁴⁸

Dne 27. května 1983 byl poštovní úředník v Brezně Štefan Podolinský zatčen a obviněn podle § 178 tr. z. Vazba byla na něho uvalena poté, co hlídka VB zastavila jeho auto a vykonala v něm prohlídku, při níž zabavila náboženskou literaturu, filmy, magnetofon, kalich, hostie a štolu. Na 14. srpna 1983 bylo naplánováno hlavní líčení v jeho věci u Okresního soudu v Banské Bystrici. Do budovy se dostavilo asi pět desítek věřících, kteří Podolinského přišli podpořit. Předsedkyně senátu JUDr. Davidová líčení odložila na neurčito, prokurátor stáhl obžalobu a Podolinský byl propuštěn z vazby. Ve vazbě strávil necelé tři měsíce, 18. srpna 1983 byl propuštěn.²⁴⁹

Podruhé byl vězněn za své aktivity v Díle koncilové obnovy v roce 1968. Podílel se na práci podzemní církve, laického apoštolátu, šíření a výroby náboženského samizdatu. Roku 1985 bylo trestní stíhání zastaveno a po odchodu do penze v roce 1986 mohl nastoupit zpět

---

²⁴⁵ Štefan Podolinský (1932–2015) byl ordinován na kněze 12. 6. 1955. V letech 1958–1962 a 1971–1986 byl mimo pastorece.

²⁴⁶ Zatkli ho 18. září 1958 v Jasově, kde již dva roky působil jako duchovní správce tamního charitního domu. Dne 5. prosince 1958 ho Lidový soud v Moldavě odsoudil na 2 roky trestu odnětí svobody nepodmíněně pro trestný čin pobuřování proti republice podle § 81 tr. z. č. 86/1950 Sb. Trestní sazba byla 3 měsíce až 3 roky nepodmíněně (podmíněný trest nebyl možný).

²⁴⁷ A ZVJS, evidenční karta, Štefan Podolinský. Ludový súd Moldava, sp. zn. T 234/58, vazba na základě rozhodnutí Krajskej prokuratúry Košice, sp. zn. 1 Kv 032/58. Moldava byla tehdy okresním městem. Dnes, pod názvem Moldava nad Bodvou, náleží do okresu Košice – okolie a obec Jasov od ní leží 9 km. Charitní dům byl tehdy spolu s Ústavom sociálnej starostlivosti pre mentálne postihnutých v areálu premonstrátského kláštiera.

²⁴⁸ K osobě Štefana Podolinského byla již od konce 50. let vedena řada svazků – nejprve osobní svazek, reg. č. 17, a. č. 446, dále signální svazek, reg. č. 1109 (roku 1963 skartován). Dále se jednalo o svazek prověřované osoby (také pozorovací, signální, nepřátelské osoby – veden ve II. či III. kategorii) vedený pod kr. jm. SPOJÁR, reg. č. 1263 (skartován). Následoval osobní svazek s kr. jm. SPOJÁR, reg. č. 14211, který byl převeden k reg. č. 14546, a. č. KR-9024, a dnes je uložen in: Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Banská Bystrica, Zväzky kontrarozvedného rozpracovania.

²⁴⁹ Sdělení VONS č. 341a „Propuštění Št. Podolinského z vazby“, 28. 7. 1983. Původně vyšlo in: *Informace o Chartě 77*, roč. 6, č. 10/1983, s. 3; edice in: PAŽOUT a kol., *VONS*, s. 1141. V dokumentech VONS se jeho příjmení objevuje chybně jako Podolinský.

do kněžské služby.²⁵⁰ Po působení na několika místech svoji službu završil v obci Ľuboriečka – Osušie, kde působil v rámci Sekulárního Institutu Krista Velekněze.²⁵¹

Kněz Štefan Javorský²⁵² byl za svoji náboženskou činnost perzekvován velice tvrdě po celou dobu normalizace. V letech 1975, 1982 a 1989 byl opakovaně zatčen, vyšetřován, souzen a vězněn. Působil jako správce římskokatolické fary v Muráni.²⁵³

Dne 25. listopadu 1975 byl zatčen a do června následujícího roku držen ve vazbě. Okresní soud v Rožňavě ho odsoudil podle § 101 tr. z. č. 140/1961 Sb., Zneužívání náboženské funkce, na 18 měsíců nepodmíněně, Krajský soud mu trest zvýšil na 2 roky nepodmíněně a zákaz výkonu činnosti na 2 roky.²⁵⁴ Trest vykonal v Želiezovcích a v Ilavě.²⁵⁵

Když pracoval jako mistr v podniku Geologický prieskum Spišská Nová Ves, byl Okresním soudem ve Spišské Nové Vsi odsouzen dne 4. února 1982 za porušování a omezování domovní svobody na 2 roky nepodmíněně.²⁵⁶ Trest do roku 1984 vykonával v Prešově, v Ilavě a v Martině.²⁵⁷

Potřetí byl odsouzen jako důchodce poté, co ho Okresní soud v Popradu dne 6. dubna 1987 podle § 178 tr. z. odsoudil na 8 měsíců nepodmíněně a odvolací Krajský soud v Košicích dne 12. května 1987 trest potvrdil a rozhodl, že ho vykoná ve 2. NVS.²⁵⁸ Trest zahájil až

---

²⁵⁰ *Schematismus Rožňavskej diecézy*. Dostupné online z: <<http://www.burv.sk/schematismus2/knaz-86-en>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁵¹ *Sekulárny Inštitút Krista Veľkněza*. Dostupné online z: <<http://www.ikv.sk>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁵² Štefan Javorský (1924–2007) strávil na konci války osm měsíců v německém zajetí. Jeho studia v semináři přerušil rok 1950, kdy byl na tři roky přikázán k Pomocným technickým praporům. Zde přišel do styku se saleziány. Stal se stavebním technikem a tajně vystudoval teologii. Roku 1965 ho v Krakově vysvětil tamní arcibiskup Karol Wojtyła.

²⁵³ Muráň, obec v okrese Revúca, patří do Rožnavské diecéze.

²⁵⁴ *Rozsudok*. Okresný súd v Rožňave, sp. zn. 3 T 161/76, 23. 6. 1976. *Rozsudok*. Krajský súd v Košiciach, sp. zn. 4 To 334/76, 3. 8. 1976.

²⁵⁵ A ZVJS, evidenčná karta, Štefan Javorský.

²⁵⁶ *Rozsudok*. Okresný súd v Spišskej Novej Vsi, sp. zn. 5 T 322/81, 4. 2. 1982. *Rozsudok*. Krajský súd v Košiciach, sp. zn. 6 To 68/82, 25. 3. 1982. Podle § 238/2b tr. z., porušování domovní svobody, § 231/1 tr. z., omezování domovní svobody, a § 9/2 tr. z., spolupachatelství, mu hrozilo až 5 let, neboť se své příbuzné proti jejímu manželovi nezastal sám.

²⁵⁷ A ZVJS, evidenčná karta, Štefan Javorský.

²⁵⁸ *Rozsudok*. Okresný súd v Poprade, sp. zn. 3 T 1430/86, 6. 4. 1987. *Rozsudok*. Krajský súd v Košiciach, sp. zn. 6 To 151/87, 12. 5. 1987.

dne 29. října 1989, vykonával ho v Prešově a v Trenčíně.²⁵⁹ Dne 1. prosince 1989 mu byla udělena milost prezidenta republiky.²⁶⁰

Po propuštění se na několik let, před odchodem na odpočinek, mohl konečně zapojit do činnosti Saleziánů dona Bosca v Rožňavě. Zemřel v levočské nemocnici, kde působil kdysi jako stavební dozor.²⁶¹

Případy Štefana Javorského i dva následující – Ladislava Hanuse a Antona Zlatohlavého – mají společné také to, že byly soudy přesunuty do jiného okresu, než příslušeli podle trvalého bydliště, i z důvodu možné podpory věřících při soudních stáních!

Případ Ladislava Hanuse je v řadě případů jiný a v lecčems nepochopitelný. Proč se snažila státní moc šikanovat a potrestat odnětím svobody 80letého kněze, který se vlastně ‚provinil‘ jen tím, že během své dovolené kromě některých církevních úkonů sloužil v kostele mši svatou, máje státní souhlas?

Pro odpověď je nutné alespoň stručně nastínit, jakou osobností byl Ladislav Hanus. Šlo o významného slovenského kněze, vystudovaného ve 30. letech nejen v Československu, ale i v Rakousku, majícího skvělé vědomosti nejen v teologii a filozofii, ale i s přesahy do literatury, pedagogiky a kulturologie. Vědce a literáta, autora řady odborných prací, které jsou i dnes předmětem vědeckého zájmu a odborného studia. Šlo ale i o politického vězně, který byl roku 1954 odsouzen v procesu na 15 let a trest si odpykával mj. v Leopoldově, na Mírově, na Jáchymovsku, nebo ve Valdicích a propuštěn byl až roku 1965.²⁶²

Už jen skutečnost, že došlo k zahájení stíhání známého kněze, v jeho věku a z tak malicherné příčiny, vyvolala velmi kritickou odezvu z řad věřících nejen v Československu, ale i ve světě. Zejména v německy mluvících zemích byl totiž Hanus známý, v Československu se dočkal společenského i odborného uznání až po roce 1989.

---

²⁵⁹ A ZVJS, evidenční karta, Štefan Javorský.

²⁶⁰ A ZVJS, osobní spis, Štefan Javorský; A KPR, f. Milosti, Štefan Javorský. Výzva k jeho omilostnění zazněla z úst Václava Malého na listopadové demonstraci.

²⁶¹ HAMRÁČEK, Rastislav: Zomrel salezián kňaz don Štefan Javorský – „posledný politický väzeň ČSSR“. In: *Tlačová kancelária konferencie biskupov Slovenska* 13. 4. 2007. Dostupné online z: <<https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocikanku=20070413015>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁶² Ladislav Hanus (1908–1994), kněz, filozof, vězněn v letech 1952–1965. Roku 1954 byl odsouzen Nejvyšším soudem na 15 let, roku 1965 mu byl trest snížen o 1 rok 7 měsíců 28 dnů a 20. 7. 1965 udělena milost prezidenta republiky na 3 roky. Viz A ZVJS, osobní karta Ladislav Hanus; Tamtéž, osobní spis Ladislav Hanus, *Rozsudek*. Nejvyšší soud Praha, sp. zn. 1 T 22/54, § 78 a 86 tr. z.

Anton Zlatohlavý byl administrátorem farnosti v malé zemědělské obci Radoma²⁶³ v okrese Svidník, patřící do košické diecéze.²⁶⁴ Během svého působení koncem 70. let se zde dostal mezi dva mlýnské kameny – z jedné strany měl spory s děkanem, ze strany druhé se o jeho osobu začala zajímat StB. K jeho osobě byl roku 1979 založen svazek kandidáta tajné spolupráce a dne 14. listopadu 1979 byl získán 3. odborem StB ke spolupráci.²⁶⁵

V srpnu 1980 žádal vedení JRD Šandal²⁶⁶ – v rozporu se stanoviskem okresního církevního tajemníka – o výjimku, aby v neděli 17. srpna proběhla v čase poutě hrubá mše a obřad tak proběhl v době žní i jindy, než mimo ranní a večerní hodiny.

Byl obviněn z *nepriateľstva k socialistickému spoločenskému a štátnému zriadeniu republiky zneužil svoju náboženskú funkciu v úmysle nepriaznivo ovplyvniť veci všeobecného záujmu*. Měl totiž narušit průběh mši a ohrozit hospodářské výsledky, ačkoli JRD zajistilo na neděli pracovníky a většina obyvatel obce stejně nepracovala...²⁶⁷

Ode dne 1. prosince 1980 mu byl Onderkem odňat státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti. Obvinil ho z porušení CIC²⁶⁸ a svůj dopis²⁶⁹ nechal číst v kostelech... Dopis mu

---

²⁶³ Narodil se roku 1951 a po studiu bohoslovenství byla Radoma jeho druhým působištěm. *Katolícke farnosti okresu Sabinov*. Dostupné online z: <<http://www.kfsabinov.estranky.sk/clanky/zlatohlavy-anton.html>> [cit. 27. 8. 2018]. *Obec Radoma. História*. Dostupné online z: <<http://www.obecradoma.sk/-historia>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁶⁴ Košická diecéze vznikla roku 1804, od roku 1995 jde o arcidiecézi. V čele diecéze byl v letech 1962–1990 místo biskupa kapitulní vikář Štefan Onderko (1916–2006), který se stal generálním vikářem již v roce 1954. Patřil mezi přední činitele sdružení ZKD PIT. Dostupné online z: <<http://www.ke-arcidieceza.sk/historia>> [cit. 27. 8. 2018]; LINHARDOVÁ, Alžbeta: V rámci seriálu o osobnostiach mesta sme dnes na návšteve u bývalého kapitulného vikára ThDr. h. c. Štefana Onderka. In: *sme.sk* 10. 2. 2006. Dostupné online z: <<https://kosice.korzar.sme.sk/c/4503843/v-ramci-serialu-o-osobnostiach-mesta-sme-dnes-na-navsteve-u-byvaleho-kapitulneho-vikara-thdr-h-c-stefana-onderka.html>> [cit. 27. 8. 2018]; BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolícká cirkev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 132 a 141.

²⁶⁵ Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Agentúrne zväzky, svazek, kr. jm. PAVOL, reg. č. 13891, ar. č. 10220. K tomuto svazku je přiloženo vyjádření Antona Zlatohlavého, č.j.: 828/2005-10, ze dne 23. 2. 2005. V něm *připustil přijetí závazku ke spolupráci se Státní bezpečností, chápal jej však jako únikový manévr, který mu umožnil postavit – byť bez státního souhlasu – druhou farskou budovu v Radomě. Když pak spolupracovat otevřeně odmítl, přišel o státní souhlas a následně pro odpor vůči tomuto opatření skončil ve vězení*.

²⁶⁶ Šandal je sousední obec, zdejší kostel je filiálkou radomské farnosti.

²⁶⁷ PAŽOUT a kol., *VONS*, s. 926.

²⁶⁸ Měl porušit tehdy platný Kodex kanonického práva, platný od roku 1917 (CIC 1917), neboť došlo k zaměstnání *ženskej osoby neprimeraného veku na fare*. Viz LP, Sbíрка VONS, k. 59, inv. č. 340, sign. I/1.

odeslal krajský církevní tajemník Michal Sičák.²⁷⁰ Zlatohlavý se odvolal a snažil se ve své pastorační činnosti pokračovat. Dne 22. prosince 1980 byl zatčen a obviněn z § 178 tr. z. (tento paragraf měl porušovat po odnětí státního souhlasu).²⁷¹

Proti Zlatohlavého suspendování i zatčení protestovali tamní věřící, blokovali faru, protestovali na úřadech, dopisem biskupu Feranecovi²⁷² a hrozili i bojkotem voleb 1981.²⁷³

StB nebyla se spoluprací Zlatohlavého spokojena, nedodal jí žádnou podstatnou informaci, natož takovou, která by vedla k *realizácii*, a tak s ním spolupráci ukončila a v lednu 1981 svazek archivovala.²⁷⁴ Po několika dnech ovšem založila svazek další, osobní.²⁷⁵

Vzpurňý farář nechal přestavět faru, ačkoli k tomu úřady nedaly souhlas (církevní tajemník byl nemocen). Finančně i práci pomohli věřící, kteří dokonce uhradili i pokutu 17 000 Kčs.²⁷⁶

Městský soud v Košicích (nejspíše pro obavy z reakce věřících nebyl souzen ve Svidníku) ho dne 23. dubna 1981 odsoudil podle § 101 tr. z. a § 178 tr. z. na 2 roky odnětí svobody nepodmíněně, Krajský soud v Košicích trest o měsíc později potvrdil.²⁷⁷ Výkon trestu vykonal v Ilave, kde byl od 2. června 1981 do 1. listopadu 1982.²⁷⁸ Tehdy byl propuštěn na základě rozhodnutí prezidenta ČSSR.²⁷⁹ Poté byl ukončen i druhý svazek StB a archivován.²⁸⁰

Sdělení VONS.²⁸¹ Zpráva Amnesty International.²⁸² Ohlas v exilu.²⁸³

---

²⁶⁹ Dopis Š. Onderka A. Zlatohlavému, ze dne 22. 11. 1980. LP, Sbíрка VONS, k. 59, inv. č. 340, sign. I/1.

²⁷⁰ PAŽOUT a kol., *VONS*, s. 927. Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Operatívne zväzky, osobní svazek, kr. jm. STAVITEL', reg. č. 14634, ar. č. 10483.

²⁷¹ Zatčen ve 14:00. Ve věznicí byl od 23. 12. 1980 11:30.

²⁷² Jozef Feranec (1910–2003), v letech 1972–1990 biskup banskobystrické diecéze. Knězem byl od roku 1932 a byl aktivně činný v ZKD PIT.

²⁷³ PAŽOUT a kol., *VONS*, s. 928.

²⁷⁴ Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Agentúrne zväzky, svazek, kr. jm. PAVOL, reg. č. 13891, ar. č. 10220.

²⁷⁵ Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Operatívne zväzky, osobní svazek, kr. jm. STAVITEL', reg. č. 14634, ar. č. 10483.

²⁷⁶ Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Operatívne zväzky, osobní svazek, kr. jm. STAVITEL', reg. č. 14634, ar. č. 10483.

²⁷⁷ *Rozsudok*. Mestský súd v Košiciach, sp. zn. 7 T 269/81, 23. 4. 1981. *Rozsudok*. Krajský súd v Košiciach, sp. zn. 9 To 220/81, 22. 5. 1981.

²⁷⁸ A ZVJS, osobná karta Anton Zlatohlavý; A ZVJS, osobný spis Anton Zlatohlavý; LP, Sbíрка VONS, k. 59, inv. č. 340, sign. I/1.

²⁷⁹ A ZVJS, osobná karta Anton Zlatohlavý. Rozhodnutí č. 648/81-S/m.

²⁸⁰ Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Operatívne zväzky, osobní svazek, kr. jm. STAVITEL', reg. č. 14634, ar. č. 10483.

²⁸¹ Sdělení VONS č. 268 „Odsouzení Antona Zlatohlavého“, 17. 10. 1981. Původně vyšlo in: *Informace o Chartě 77*, roč. 4, č. 10/1981, s. 4–5; edice in: PAŽOUT a kol., *VONS*, s. 926–930.

Po roce 1989 se Zlatohlavý vrátil do pastorace, po patnácti letech v obci Budkovce²⁸⁴ byl ale po odmítnutí odejít jinam suspendovaný a po několika letech sporů byl z fary, kterou jeho stoupenci blokovali, vypovězen. Došlo dokonce na exekuci.

III. 1. 4. Perzekuce řádů a kongregací a jejich členů

StB si nemohla nevšimnout, že ačkoli zasáhla proti řádům a kongregacím velmi tvrdě na přelomu 40. a 50. let a řády (zrušení de facto, nikoli de iure)²⁸⁵ a kongregace nemohly fungovat, natož přijímat nové členy, nejen díky poněkud příznivější situaci během pražského jara (i díky Dílu koncilové obnovy), nejen, že mnohé řády a kongregace nebyly bez členů, ale doplnily své řady (včetně těch, kteří v té době legalizovali svůj poměr k nim) a jejich počet i se normalizace, naopak na přelomu 70.–80. let i rostl. Někteří z řeholníků dokonce studovali tajně teologii a byli vysvěceni na kněze.

Totalitní moci se nepodařilo zlomit ani řeholní řády a církevní kongregace. Některé dokonce měly koncem 80. let více členů než dvě desetky let předtím a nezlomily je ani soudní procesy, věznění, vyvlastňování domů, ve kterých žili společně.

Řehole menších bratří – františkáni²⁸⁶ patřili mezi ty, jejichž počet rostl, a to nejen v ženské větvi, kterou jsou Školské sestry sv. Františka²⁸⁷ (v čele s představenou Vincencií Zaňovou) pracovaly v Domově důchodců na Rusovské v Bratislavě, při gymnáziu na Novohradské bylo zase několik aktivních členů Československého červeného kříže. Slovenští františkáni byli roztroušeni po farách, zde začali působit adepti ve skupině. Na tajné vizitace dojížděl z Prahy Aleš Vojtěch Zlámal OFM...

---

²⁸² LP, sb. VONS, „Imprisonment of religious believers in the CSSR“. In: *Amnesty International Index*, 16. 5. 1982, uloženo in: LP, Sbirka VONS, k. 3, inv. č. 3, sign. IV/3.

²⁸³ Dále viz mj. článek „Svoboda vyznání v Československu. Několik příkladů z protináboženského boje“ popisující perzekuci kněží a řádových sester v Československu s uvedením případů Milana Gona, Jozefa Labudy, Václava Malého, Gabriela Povaly, Josefa Norberta Zemana a Antona Zlatohlavého in: *Studie*, roč. 24, č. 78/1981, s. 604.

²⁸⁴ Obec Budkovce je v okrese Michalovce. Dostupné online z: <<http://www.budkovce.sk>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁸⁵ DUBOVSKÝ, Ján: *Akcia kláštorů*. Martin: Matica slovenská, 1998; DUBOVSKÝ, Ján: *Akcia rehoľníčkov*. Martin: Matica slovenská, 2001.

²⁸⁶ *Rehola menších bratov – františkánov*. Dostupné online z: <<http://www.frantiskani.sk>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁸⁷ *Školské sestry sv. Františka z Assisi*. Dostupné online z: <<https://www.skolskesestryosf.rehola.sk>> [cit. 27. 8. 2018].

Do Řehole menších bratrů (OFM) tak v 70. letech vstoupili mj. Leo Peter Růčka, Bernardín Anton Šmid, Alois Glabasnia,²⁸⁸ Jaroslav Brázda, Bystrík Janík, Bartolomej Uriga... Vstoupil (a po několika letech vystoupil) i Štefan Náhlík... Ten později prozradil informace o OFM... Na spolupráci se podíleli i Josef Jan Baptista Bárta a tajný biskup Ján Chryzostom Korec. Noviciát, studium teologie, vysvěcení na kněze, trvalé sliby – to byla dlouhá, i desetiletí trvající cesta...

Žili společně v bytech či domech. Někteří byli jejich majiteli, jiní zde byli přihlášení k pobytu. Další možností bylo, že společně nemovitost (nebo byt) koupili. Zde vykonávali mše a další liturgické úkony bez státního souhlasu, rozmnožovali a šířili náboženskou literaturu, a to jak z tuzemské, samizdatové produkce, tak z té zahraniční, exilové...

V Bratislavě šlo o dva domy ve čtvrti Trnávka, vzdálené asi jeden kilometr. V ulici Staničná 5 byl spolumajitelem domu Peter Růčka, v ulici Na križovatkách 74 byli spolumajiteli Anton Šmid, jeho sestra Terézia – Bonaventúra Šmidová²⁸⁹ a Mária Majerčáková; sestra Náhlíkovy manželky. V Košicích šlo o dům v ulici Moravská 62, jehož majitelem byl Jaroslav Brázda. Mimochodem, v těchto třech komunitách působí Školské sestry sv. Františka dosud.²⁹⁰

StB tak celostátně rozpracovávala františkány v mužské i ženské větvi v celostátní Akci Vír.²⁹¹ Zásah v rámci Akce Vír proti františkánskému řádu proběhl na několika místech v celém Československu dne 27. března 1983, na Květnou neděli.²⁹²

V domech, kde žili a vykonávali v nich svoji činnost, byly provedeny domovní prohlídky, zabavena náboženská literatura a rovněž liturgické předměty. Patnáct osob bylo zatčeno

---

²⁸⁸ Alois Angelus Glabasnia (1955–2012). *K němu: ROZBROJOVÁ, Michaela: Perzekuce františkánského řádu v letech 1948–1989 a její dopad na současný řeholní život.* Bakalářská práce. Brno: Ústav religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2007.

²⁸⁹ *Terézia Bonaventúra Šmidová (1954).* Dostupné online z: <<http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/6875>> [cit. 27. 8. 2018].

²⁹⁰ *Školské sestry sv. Františka z Assisi – komunity.* Dostupné online z: <<https://www.skolskesestryosf.rehola.sk/dar-komunity>>.

²⁹¹ U tohoto případu vycházím i z mého referátu *Akce Vír ve světle dokumentů Státní bezpečnosti, uložených v Ústavu paměti národa*. VII. interdisciplinární symposium o totalitarismu. Plzeň, Katedra historie Filozofické fakulty Západočeské univerzity Plzeň, 23. 5. 2014 (sborník k sympoziu již nevyšel).

Akce „VÍR“ – informace a pokyn k dalšímu postupu, 7. 2. 1983. Na celostátní poradě dne 1. 2. 1983 se dohodli na koordinovaném postupu proti řeholníkům i řeholnicím. Před realizací měly být vyhodnoceny operativní materiály a jejich případné legalizaci jako důkazního materiálu. StB jednak měla výpověď bývalého člena řádu Štefana Náhlíka, jednak získala seznam členek řádu u představené Marie Macíkové.

²⁹² V Bratislavě, Košicích, Liberci, Plzni... Viz např. DUBOVSKÝ, Patrik: Akcia „VÍR“. Zásah Štb proti tajným františkánom 27. marca 1983 (mužská vetva). In: *Pamät' národa*, roč. 3, č. 2/2007, s. 32–44.

(osm na Slovensku,²⁹³ sedm v českých zemích²⁹⁴), někteří zůstali ve vazbě. Obvinili je podle §178 trestního zákona. Vyslechli přes dvě stovky svědků.

Záhy se ukázala neschopnost *plně rozkrýt, dokumentovat a postihnout trestnou činnost osob, které stojí v popředí a mají rozhodující podíl na činnosti a aktivitě františkánského řádu na území ČSSR.*²⁹⁵ Nakonec se rozhodli po dvou měsících vyšetřování obžalovat Petera Růčku a Antona Šmida. Jak bylo obvyklé, formulace z usnesení o zahájení trestního stíhání, které se prolínaly celým spisem až k závěrečné zprávě na konečné opatření byly použity bratislavským městským prokurátorem dne 13. června 1983 v podání obžaloby.²⁹⁶ Ta ale byla po měsíci, dne 13. července 1983, stažena.²⁹⁷

Když se na podporu zatčených a vyšetřovaných františkánů ozývaly mohutné protesty doma i v zahraničí, a to nejen v církevních kruzích. O případu prostřednictvím VONS věděly Amnesty International, Rádio Svobodná Evropa, Hlas Ameriky; jako v jiných případech jednotlivá sdělení zveřejňovaly v obou případech v Římě vycházející periodika – jak náboženské Studie, tak i socialistické Listy Jiřího Pelikána. Zastalo se jich asi sto kněží a přibližně 3400 věřících v petici kardinálu Františku Tomáškoví.

Když už nemohlo dojít k realizaci, snažila se StB šikanovat vyšetřované neuzavřením trestního stíhání. Vyšetřovatel StB ho zastavil z důvodu promlčení až 4. února 1987. Promlčení doba u tohoto trestného činu byla tříletá, tj. uplynula již 14. července 1986, což ale nebránilo StB ještě v prosinci toho roku zkoušet dobrou pověst obviněných v místě bydliště...²⁹⁸

Některé ze zabavených věcí jim ani poté nevrátili, resp. např. peníze, psací stroje či fotoaparát znovu zabavili, neboť sloužily k páchání trestné činnosti...

---

²⁹³ Jmenovitě Jaroslav Brázda, Alois Glabasnia, Peter Růčka, Anton Šmid, Marta Červená, Anna Holičková, Oľga Iváková, Štefánia Mihalusová.

²⁹⁴ Jmenovitě Miloslav Jáchym, František Kubíček, Jiří Mazanec, Alois Moc, Michal Pometlo, Vojtěch Zlámal, Jiří Tůma.

²⁹⁵ Akce „VÍR“ – pokyn k dalšímu postupu. Náčelník Správy vyšetřování Státní bezpečnosti genmjr. JUDr. Rudolf Šubrt svým bratislavským podřízeným, 14. 4. 1983, č.j. VS-0048/4-83.

²⁹⁶ Návrh obžaloby Obvodnímu soudu Bratislava 2, sp. zn. 1 Kv 179/83, 13. 6. 1983.

²⁹⁷ Dopis městského prokurátora Jakšíka o zpětvzetí obžaloby 13. 7. 1983 Odboru vyšetřování StB v Bratislavě, 28. 11. 1983. Byli propuštěni z vazby, ale trestní stíhání nebylo zastaveno. Veřejná bezpečnost byla žádána poté opakovaně o *vykonanie šetrenia v mieste bydliska obvinených, najmä čo sa týka ich povesti, stykov, či u Vašej súčasti nie je proti nim vedené trestné stíhanie a pod.*, např. 8. 12. 1986. Viz Obv. Peter RÚČKA a spol. – žiadosť o vykonanie šetrenia v mieste bydliska, 8. 12. 1986.

²⁹⁸ Uznesenie, 4. 2. 1987.

Žaloby zůstaly na prokuraturách, k soudům nedošlo. Pouze agilní Okresní soud v Plzni odsoudil na osm, resp. šest měsíců trestu odnětí svobody nepodmíněně tamní františkány Jiřího Mazance a Michala Pometla.²⁹⁹

Akce Vír skončila fiaskem. Jaksi do ztracena, nemastně neslaně (podmíněné tresty, nepodmíněný trest přibližně na dobu vazby) skončily i jiné případy, ale zde státněbezpečnostní aparát svůj boj proti organizované skupině, jakési vyšší formě nepřátelské činnosti (a také přísněji trestané) prohrál. Na celé čáře... Všechny postupně propustili, nejdéle (do poloviny července 1983) byli ve vazbě Brázda, Růčka, Šmid, Jáchym a v Plzni Mazanec a Pometlo (těm Krajský soud v Plzni 30. září 1983 změnil tresty na podmíněné)...

Bratislavský rodák Günther Mathias (uváděn i jako Matej) Rompf (1943) v 70. letech vstoupil do saleziánské kongregace. Vyučený zámečník pracoval jako údržbář v podniku Zahradnictvo a rekreační služby města Bratislavy (ZÁRES). Dne 14. dubna 1981 byl na něj zaveden svazek StB.³⁰⁰ Vyšetřování StB začalo dne 20. května 1981.³⁰¹

*Osoba z členů laického apoštolátu v Bratislavě zejména ve svém bytě v Prievozskej ulici, delší dobu – nejpozději od listopadu 1980 do května 1981 – vykonávala nepovolenou náboženskou činnost kazatele tím, že tajně uskutečňoval soustředování nezletilých žáků a cílevědomě a systematicky ovlivňoval jejich myšlení náboženskou ideologií.*³⁰² Rompf se ve svém volném čase věnoval povětšinou romským dětem z částí Bratislavy v okolí Slovnaftu, které pocházely ze sociálně slabších rodin a navštěvovaly povětšinou zvláštní (*osobitní*) školu v Nevádzovej ulici, hrál s nimi stolní hry, opatřil hračky, četl jim, promítal diapozitivy a filmy. Nevyhýbal se ani náboženským tématům... Děti byly vyslýchány StB a vypovídaly i před soudem...

²⁹⁹ Okresní soud v Plzni, rozsudek, sp. zn. 5T 131/83. K případu mj. BUDILOVÁ, Pavla (ed.): *Františkáni v Plzni 1293–2010*. Plzeň: Komunita bratří františkánů v Plzni – Římskokatolická farnost Plzeň – Severní předměstí, 2011, s. 26–29.

Michal František Pometlo (1935). Dostupné online z: <<http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/4509>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁰⁰ A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Zväzky rozpracovaných osob, osobní svazek, kr. jm. KAMERA, reg. č. 25690, ar. č. SR-70013. O uložení svazku bylo rozhodnuto dne 29. 3. 1984. Svazek podle všeho obsahoval jen několik dokumentů, seznam dokumentů ale není úplný a jiné dokumenty chybí...

³⁰¹ A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Vyšetřovacie spisy, reg. č. VS-ČVS-00328/81, ar. č. V-14575. O den později byl v 20:00 hod. zatčen a o dva dny později byl vzat do vazby a obviněn z § 178 tr. z. Vazba, Mestská prokuratúra Bratislava, sp. zn. 1 Kv 238/81.

³⁰² Tamtéž.

Ve dnech 18. a 25. září 1981 proběhlo u Obvodního soudu pro Bratislavu 2 soudní líčení, při kterém byl Rompf odsouzen na dva roky odnětí svobody nepodmíněně.³⁰³ Odvolací soud u Městského soudu proběhl 26. listopadu 1981. Trest mu byl snížen na osm měsíců.³⁰⁴ Do trestu se mu tak započítalo šest měsíců a pět dnů vazby, zbylé necelé dva měsíce si ale musel odsedět v Martině.³⁰⁵

Poté dokončil tajná studia teologie, ordinován byl 11. ledna 1985. Po roce 1989 se Rompf zapojil do obnovené činnosti Saleziánů dona Bosca v Bratislavě, je členem jejich komunity na Mamateyke.³⁰⁶

III. 1. 5. Další případy náboženské perzekuce – pašování náboženské literatury³⁰⁷

Státní moc stíhala nejen autory či překladatele textů (knih, časopisů, studií, článků, prohlášení, pozvánek...) s náboženskou tematikou, ale i její získání, vlastnictví, půjčování, přepisování, tisk...

Náboženská literatura s oficiálním posvěcením státních a církevních orgánů vycházela v omezeném rozsahu co do počtu titulů, tak i výtisků. Počty byly nedostatečné i v českých zemích a o to více na Slovensku. Lidé situaci řešili nejrůznějšími způsoby, nechybělo ruční opisování textů, ale postupem času i jejich nahrávání na magnetofonové kazety. Řada akcí byla postupem času také audiovizuálně zaznamenávána, a tak existují fotografie, audionahrávky a z 80. let i záznamy vyhotovené kamerou na film nebo videokazety.

Náboženská literatura byla dovážena – z Říma (katolíci), z německy mluvících zemí (zejména evangelické církve). Byla přivážena dobrovolníky (turismus, návštěva příbuzných), byly zasílány balíky (často na adresu lidí statečných nebo seniorů, jejichž adresy byly využity jako poštovní přepážka) – viz např. *causa Roháček – Vecan*.

Trestněprávní následky neměly pouze snahy o opuštění republiky směrem za železnou oponu. Řada lidí se podílela na transportu samizdatové a exilové literatury ze zahraničí. Zejména z Polska byla náboženská literatura pašována, a to jak přes hraniční přechody,

---

³⁰³ Obvodný súd pro Bratislava 2, sp. zn. 3 T 150/81, trestní senát ve složení JUDr. Božena Kotrbancová a soudci z lidu František Horák a Jozef Ondříš.

³⁰⁴ Mestský súd v Bratislave, sp. zn. 2 To 579/81, rozsudok.

³⁰⁵ A ZVJS, evidenčná karta, Günther Rompf.

³⁰⁶ *Saleziáni dona Bosca Mamateyka*. Dostupné online z: <<http://www.mamateyka.sk/infopage/101/604/salezianska-komunita-20172018.html>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁰⁷ Při zpracování následujících případů vycházím i z: HALLA, Josef: Zneužití § 124 trestního zákona při perzekuci náboženských aktivistů. Tři slovenské případy na pozadí sdělení VONS. In: DOLEŽALOVÁ, Markéta (ed.): *Velehrad vás volá!* Praha: ÚSTR, 2017, s. 165–177.

tak i přes zelenou hranici. Na polském území byli zatčeni tři mladí bratislavští katolíci – Branislav Borovský, Alojz Gabaj a Tomáš Konc. Jejich i řadu dalších osudů popisuje filmový dokument *Stopy v snehu*.³⁰⁸

Vzhledem k těsným kontaktům československé a polské opozice byly mezi těmito stranami distribuovány i texty a prohlášení opozičních představitelů a organizací (viz např. Tomáš Petřivý).

Náboženskou literaturu lidé dále distribuovali po Československu, ale vyskytly se i situace, že ji dokonce vyváželi dále, zejména do SSSR (např. členové Společenství Fatima, Ján Juhaščík a spol.).

V případě šíření náboženské literatury se pokusili vyšetřovatelé StB při realizaci níže zmíněných případů aplikovat § 124 tr. z.,³⁰⁹ porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou.³¹⁰

Šlo o případy přenášení literatury přes státní hranice do Československa z Polska, z Československa do SSSR a nalezení ze zahraničí dovezené literatury při silniční kontrole Veřejnou bezpečností. Činnost aktéři daných kauz nevykonávali motivováni finančním prospěchem, s vidinou krácení daně, ale to vyšetřovatelé ve své snaze být výkonní při realizaci – s možným podtextem perzekuce z hospodářského a nikoli politického deliktu – ignorovali...

Dva dvacetiletí studenti, Branislav Borovský³¹¹ a Tomáš Konc,³¹² a třidvacetiletý dělník Alojz Gabaj³¹³ se podíleli na přenášení náboženské literatury z Polska. Při svém dvanáctém

---

³⁰⁸ *Stopy v snehu*. Dostupné online z: <<https://www.upn.gov.sk/sk/stopy-v-snehu>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁰⁹ V letech, kdy byli zadrženi (1983) a vyšetřováni (1984), bylo v ČSSR stíháno podle tohoto paragrafu 319 (326) osob, obžalováno bylo 236 (257), v jejich věkové kategorii šlo o 40, resp. 34 osob. Na Slovensku šlo o 82 (66) osob, v jejich věkové kategorii 8 (9); obžalováno bylo 48 (43) osob. Viz *Statistická ročenka kriminality 1984*. Praha: Generální prokuratura, 1984, s. 88, 95 a 102; *Statistická ročenka kriminality 1985*. Praha: Generální prokuratura, 1985, s. 88, 95 a 102.

³¹⁰ Znění § 124 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, týkající se porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou, bylo mezi 23. 4. 1980 a 19. 2. 1989 následující:

(1) *Kdo značnou měrou ohrozí obecný zájem tím, že poruší zákaz nebo omezení dovozu, vývozu, nebo průvozu zboží, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci.*

(2) *Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán*

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nejméně se dvěma osobami, nebo

b) způsobí-li takovým činem značnou škodu nebo jiný zvlášť závažný následek.

³¹¹ Branislav Borovský (1963) byl studentem Chemickotechnologické fakulty Slovenské vysoké školy technické (SVŠT) v Bratislavě.

pokusu byli dne 12. prosince 1983 zadrženi polskými pohraničními orgány, necelých sto metrů od státní hranice, v katastru obce Piwniczna,³¹⁴ kde byl od roku 1971 hraniční přechod s obcí Mníšek nad Popradom.³¹⁵ Každý měl batoh s náboženskou literaturou, kterou převzali od kněze Stanisława Lugowského³¹⁶ a mířili k autu, kde na ně čekal Jozef Konc.³¹⁷

Dne 1. 2. 1984 na něj byl zaveden svazek prověřované osoby (5. 6. 1984 byl přeregistrován na osobní), kr. jm. TURISTA, reg. č. 29279, 13. 9. 1985 přeregistrován na reg. č. 31877 a 19. 11. 1985 archivován pod ar. č. BA-SR-77724.

³¹² Tomáš Konc (1963) byl studentem Strojní fakulty SVŠT v Bratislavě. Do kapucínského řádu vstoupil 19. 3. 1983, večná profesia 24. 3. 1990, kňazom od 5. 2. 1994. Vystudoval teologii v Prešově, doktorát ze sociálních a pedagogických věd v Tnavě. Byl i archivářem provincie a spoluorganizátorem historických symposií, autor několika publikací a článků z historie řádu. V současnosti působí v kapucínské komunitě v Pezinku.

Dne 1. 2. 1984 na něj byl zaveden svazek prověřované osoby (5. 6. 1984 byl přeregistrován na osobní), kr. jm. KAMELOT, reg. č. 29281 (13. 11. 1985 přeregistrován na reg. č. 019815, u OVKR 5949 Pezinok), 13. 2. 1987 změna na reg. č. 36037, 8. 7. 1987 archivován pod ar. č. BA-SR-88246.

Tomáš Konc (1963). Dostupné online z: <<https://www.upn.gov.sk/sk/tomas-konc-1963>> [cit. 27. 8. 2018].

³¹³ Alojz Gabaj (1960) pracoval jako stavební zámečník v bratislavském národním podniku Vodohospodárske stavby.

Dne 1. 2. 1984 na něj byl zaveden svazek prověřované osoby (5. 6. 1984 byl přeregistrován na osobní), kr. jm. LUŽAN, reg. č. 29282, 8. 7. 1987 archivován pod ar. č. BA-SR-76435.

Svazky všech tří osob jsou uloženy: *Archiv ÚPN*, f. KS ZNB ŠtB Bratislava, Zväzky rozpracovaných osôb. Zavedlo je 5. oddělení 2. odboru této KS.

³¹⁴ Piwniczna (od roku 1998 Piwniczna-Zdrój) je městečko s asi 6000 obyvateli v malopolském vojvodství, viz *Miasto i Gmina Piwniczna – Zdrój*. Dostupné online z: <<http://www.piwniczna.pl/pl>> [cit. 27. 8. 2018].

³¹⁵ Mníšek nad Popradom je malá obec v okrese Stará Ľubovňa, tehdy v okrese Poprad, viz *Mníšek nad Popradom – oficiálne stránky obce*. Dostupné online z: <<http://www.mniseknadpopradom.sk>> [cit. 27. 8. 2018].

³¹⁶ KONC, Tomáš: Spomienky po 25 rokoch na exilovú náboženskú literatúru. *Pamät' národa*, roč. 5, č. 1/2009, s. 82–83; TÝŽ: *Denník z väzenia*. Dostupné online z: <<http://www.kapucini.sk/userdata/Image/P.Tomas.somienky%20z%20komunizmu.pdf>> [cit. 27. 8. 2018].

Stanisław Lugowski (1948) byl tehdy kaplanem v městě Góra Kalwaria nedaleko Varšavy. Po roce 1990 působil především na Slovensku. Viz *Farnost' sv. Štefana Uhorského Trenčianske Teplice*. Dostupné online z: <<http://trencteplice.sk/farsky-urad/o-farnosti/th-mgr-stanislaw-lugowski-farar>> [cit. 27. 8. 2018].

³¹⁷ ThLic. Ing. Jozef Konc, OFMCap. (1958), do kapucínského řádu vstoupil 31. 5. 1981, večná profesia 8. 7. 1985, kňazom od 26. 7. 1986. V současnosti působí v kapucínské komunitě v Bratislavě – Rači. Viz *Provincia. Bratislava – Rača. Bratia*. Dostupné online z: <<http://kapucini.sk/bratislava-raca/bratia>> [cit. 27. 8. 2018]. Dne 21. 5. 1984 na něj byl zaveden svazek prověřované osoby, kr. jm. JOKO, reg. č. 29841, 4. 3. 1985 byl zničený.

Následující čtyři měsíce strávili ve vazbě v polských věznicích Nowy Sącz a Tarnów³¹⁸ a polští vyšetřovatelé neváhali při urputné snaze zjistit, kdo byl na polské straně dodavatelem literatury, užít ani fyzického násilí.³¹⁹ Dne 19. dubna 1984 je předali svým československým kolegům a následovala vazba v Košicích a v Bratislavě.³²⁰

Nejprve byli obviněni z opuštění republiky (§ 109 odst. 1 tr. z.),³²¹ 18. června 1984 z přípravy trestného činu porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 7 odst. 1 k § 124 odst. 1, 2, písm. a), b) tr. z. Z vazby byli propuštěni až 31. července 1984 a byli nadále stíháni na svobodě (obvinění z trestného činu ohrožení devizového hospodářství, § 146 tr. z.).³²² Borovský s Koncem byli vyloučeni ze studia.

Ve dnech 19. – 21. března 1985 proběhlo u Obvodního soudu Bratislava I hlavní líčení. Jak bylo uvedeno ve Sdělení VONS č. 425 ze dne 27. února 1985, v jednom z osmi k případu: *Prokurátor Ladislav Kuruc žaluje jmenované pro trestný čin porušování předpisů o oběhu*

---

³¹⁸ Po několika dnech v Nowym Sączu strávili většinu doby v Tarnově, jak zní český ekvivalent názvu města.

Obě věznice fungují více než století, viz jejich stránky: *Zakład Karny w Nowym Sączu*. Dostupné online z: <<http://www.sw.gov.pl/jednostka/zaklad-karny-w-nowym-saczu>> [cit. 27. 8. 2018]; *Zakład Karny w Tarnowie*. Dostupné online z: <<http://www.sw.gov.pl/jednostka/zaklad-karny-w-tarnowie>> [cit. 27. 8. 2018].

³¹⁹ *Archiv ÚPN*, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, vyšetřovací spis k případu Branislava Borovského, Alojze Gabaje a Tomáše Konce, sign. V-17176. Vyšetřovací spis obsahuje i materiály z Polska a fotodokumentaci zabavené literatury. Na okolnosti zatčení, několikaměsíční vazby v Polsku i na solidaritu rodin, přátel, disentu i ze zahraničí vzpomíná Konc v rozhovoru pořázeném Mariannou Bublavou v rámci projektu oral history Ústavu paměti národa *Svedkovia z obdobia neslobody. Tomáš Konc (1963)*. Dostupné online z: <<http://www.upn.gov.sk/sk/tomas-konc-1963>> [cit. 27. 8. 2018]; GRZNÁROVÁ, Iveta: *Nenápadný hrdina. Stopy v snehu stáli Tomáša rok basy*. Dostupné online z: <<http://style.hnonline.sk/vikend-140/nenapadny-hrdina-stopy-v-snehu-stali-tomasa-rok-basy-536801>> [cit. 27. 8. 2018].

³²⁰ Tamtéž. Protokol o jejich předání československé straně dne 19. 4. 1984; Usnesení krajského prokurátora v Košicích z 19. 4. 1984 o uvalení vazby na Branislava Borovského, Alojze Gabaje a Tomáše Konce. Dne 8. 5. 1984 byli převezeni do Bratislavy.

³²¹ Tamtéž. Vyšetřovatel odboru vyšetřování StB KS SNB Košice Ondrej Baran obvinil Borovského, Gabaje a Konce z trestného činu opuštění republiky podle § 109, odst. 1 tr. z. Vyšetřovatel odboru vyšetřování StB KS SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje Mikuláš Pinnel je dne 18. 6. 1984 obvinil z přípravy trestného činu porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 7, odst. 1 k § 124, odst. 1, 2, písm. a), b) tr. z.

³²² Tamtéž. Viz usnesení městského prokurátora v Bratislavě ze 31. 7. 1984.

zboží s cizinou podle § 124 odst. 2 tr. z., jehož se měli dopustit tím, že přenesli v prosinci 1983 přes čs.-polské hranice náboženskou literaturu.³²³ Líčení mělo původně být 5. 3. 1985

Sdělení č. 432 ze dne 22. března 1985 uvádělo další okolnosti: *Obžaloba vyčíslila hodnotu literatury, ktorú obžalovaní mali doniesť, na vyše 29 tisíc Kčs. Prakticky išlo o údajnú hodnotu obrázkov s náboženskými motívmi, ktoré boli v ruksakoch, nájdených pri obžalovaných. Obrázky ani ďalšiu literatúru však súd nemal k dispozícii, pretože poľská polícia ich čs. orgánom nevydala. Hodnotu obrázkov určil iba odhadom pracovník slovenského cirkevného nakladateľstva [v priebehu] prípravného konania na základe jedného exemplára z každého druhu (boli dva druhy), ktoré poľské orgány vydali do Československa. Odhadca nebol osobne vypočutý pred súdom*³²⁴ Znalecký posudek se přitom opíral o hodnotu dvou obrázků s náboženskými motivy vynásobenou jejich počtem, několikrát nadhodnocenou; obsah batohů ovšem zůstal v Polsku.

Hájili se, že nechtěli překročit hranici, dále zdůrazňovali, že dovoz literatury není zakázán, nadto nepodléhá clu. Upozornili, že pokud by si mohli literaturu opatřit oficiálně, nesnažili by se ji získat jinak. Stejným směrem se ubírala obhajoba, na které se podílel bratislavský advokát Tibor Böhm.³²⁵ Žádal propuštění, neboť nešlo o věci, jejichž dovoz se zakazuje či reguluje.

I tak byli odsouzeni na 18 měsíců nepodmíněně (Borovský a Gabaj), resp. 16 měsíců nepodmíněně (Konc).³²⁶ Prvních dvou dnů přelíčení se zúčastnilo asi 50 přátel a sympatizantů

---

³²³ PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989*, s. 1380.

³²⁴ Tamtéž, s. 1395–1398.

³²⁵ Tibor Böhm (1930–2003) mohl vystudovat právo až v 60. letech (koncem 40. let se účastnil Katolické akce), advokát v Bratislavě, který obhajoval řadu případů náboženské perzekuce, ale i bratislavskou pětku roku 1989. Na počátku roku 1990 byl zvolen generálním prokurátorem SSR, od února do června 1990 funkci vykonával pro ČSFR. Viz ČARNOGURSKÝ, Ján: Zomrel obhajca Tibor Böhm. In: *Kultúra*, roč. 6, č. 18/2003. Dostupné online z: <<http://www.kultura-fb.sk/new/old/archive/18-3-14.htm>> [cit. 27. 8. 2018].

³²⁶ *Archiv ÚPN*, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, vyšetrovací spis k prípadu Branislava Borovského, Alojze Gabaje a Tomáše Konce, sign. V-17176. Rozsudek vynesený senátem Obvodného soudu Bratislava 1 dne 21. 3. 1985 shledal Branislava Borovského, Alojze Gabaje a Tomáše Konce vinnými z přípravy trestného činu porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou podle § 7, odst. 1 k § 124, odst. 1, 2, písm. a) tr. z. V rozsudku bylo uvedeno, že *dňa 12. 12. 1983 po predchádzajúcej spoločnej dohode v presne nezistenej hodine bez povolenia čl. úradov prekročili čl.-poľské hranice v katastri obce Mníšek nad Popradom s tým úmyslom, že z Poľskej ľudovej republiky prevezu do ČSSR literaturu rôzneho druhu, obrázky a pohľadnice s náboženskou tematikou vo väčšom množstve, kazetové magnetofónové nahrávky a iné náboženské rekvizity v hodnote najmenej 29 286 Kčs,*

obžalovaných, nechyběl ani biskup Korec,³²⁷ nebo zástupci několika západoevropských ambasad.

Proti rozsudku protestovala petice adresovaná prezidentu Husákovi z Květné neděle 31. března 1985,³²⁸ sedm žen pro změnu napsalo 11. dubna 1985 dopis předsedovi Nejvyššího soudu ČSSR, kde ho upozornily na potírání tradičních hodnot a toleranci veksláků na druhé straně.³²⁹

Amnestie z 8. května 1985 se jich netýkala, neboť byli pravomocně odsouzeni.³³⁰ Městský soud Bratislava jim 14. června 1985 při odvolacím řízení snížil tresty o čtyři měsíce, tj. Borovský a Gabaj byli odsouzeni na 14 měsíců nepodmíněně, Konc o dva měsíce méně (v tom měli všichni započtenou vazbu v délce sedm a půl měsíce).³³¹ V září 1985 byli Borovský s Gabajem po měsíčním pobytu ve vězení v Nitře,³³² resp. Bratislavě³³³ podmíněně propuštěni a prvně jmenovaný následně absolvoval dvouletou základní vojenskou službu. Tu nastoupil i Konc, kterému byl výkon trestu odložen ze zdravotních důvodů, absolvoval ho v létě 1986.³³⁴

---

*pričom boli toho istého dňa o 13:00 hod. zadržaní s pašovaným tovarom orgánmi Pohraničnej stráže Poľskej ľudovej republiky. Viz i PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989*, s. 1397.*

Přítomni byli též zástupci některých západoevropských velvyslanectví. Případ sledovala Amnesty International, viz Slovak Catholics imprisoned. *Amnesty International Newsletter*, 1985, č. 8. In: LP, Sbíрка VONS, inv. č. 40, sign. IV/5, k. 15. Dále viz mj. článek Pod vedením sovietských expertov proti mladým náboženským aktivistom. In: *Horizont* 84, č. 2/1984.

³²⁷ PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989*, s. 1396.

³²⁸ LP, Sbíрка VONS, inv. č. 40, sign. IV/2, k. 15.

³²⁹ *Informace o Chartě 77*, 1985, č. 6, s. 10–11.

³³⁰ PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989*, s. 1453.

³³¹ *Archiv ÚPN*, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, vyšetrovací spis k případu Branislava Borovského, Alojze Gabaje a Tomáše Konce, sign. V-17176, Rozsudok.

³³² *NVÚ Nitra*. Dostupné online z: <viz <http://www.zvjs.sk/?ustav-vykon-trestu-nitra> (podle stavu ke dni 31. 1. 2017).

³³³ *NVÚ Bratislava – Žabí majer*. Dostupné online z: <<http://www.zvjs.sk/?ustav-vykon-vazby-bratislava> (podle stavu ke dni 31. 1. 2017).

³³⁴ Viz PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989*, s. 1572, 1580 a 1583; A ZVJS, evidenční karta, Branislav Borovský; A ZVJS, evidenční karta, Alojz Gabaj; A ZVJS, evidenční karta, Tomáš Konc.

S kauzou souvisí i případ římskokatolického kněze Mateje Németha,³³⁵ u kterého byly 14. září 1984 při domovní prohlídce nalezeny mj. fotografie Borovského, Gabaje a Konce s výzvou *Prepusťte na slobodu väzňov pre náboženstvo*. Při soudu s ním bylo konstatováno, že je to *jednoznačne protisocialistický leták, ktorý má zjefne provokačný charakter*.³³⁶

Dne 14. května 1985 byl odsouzen Okresním soudem v Rožňavě k podmíněnému trestu 1 rok za přípravu trestného činu pobuřování (§ 100 odst. 1 tr. z.), zároveň přišel o souhlas k výkonu duchovenské činnosti. Krajský soud v Košicích trest dne 30. července 1985 potvrdil.³³⁷

Jméno Branislava Borovského zaznělo i v jednom z projevů prezidenta Ronalda Reagana, konkrétně na konferenci o náboženské svobodě 16. dubna 1985,³³⁸ případ rezonoval i v exilu.³³⁹

Členové církve bratrské³⁴⁰ Ján Juhaščík ml.³⁴¹ a Rudolf Sabanoš³⁴² byli zadrženi dne 13. října 1984. V autě převáželi náboženskou literaturu v ruštině. Do košické vazby za nimi poté přibyl

---

³³⁵ Matej Németh (1954), římskokatolický kněz. K jeho osobě byl od roku 1980 veden svazek KTS, resp. A, kr. jm. KLINČOK, reg. č. 10069, 6. 9. 1984 převeden na X. S SNB, reg. č. 28723, kde byl za 12 dní, týden před zatčením, zničen. Viz i Archiv ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Košice, Vyšetřovací svazky, vyšetřovací spis k případu Mateje Németha, sign. V-5934.

³³⁶ Viz PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989*, s. 1543–1548; ČARNOGURSKÝ, *Väznili ich za vieru*, s. 106–111.

³³⁷ Rozsudky jsou ve vyšetřovacím svazku, viz Archiv ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Košice, Vyšetřovací svazky, vyšetřovací spis k případu Mateje Németha, sign. V-5934.

³³⁸ REAGAN, Ronald: *Remarks at a Conference on Religious Liberty. April 16, 1985. The American Presidency Project. Ronald Reagan. XI. President of the United States: 1981–1989*. Dostupné online z: <<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=38486>> [cit. 27. 8. 2018]. Reagan vystoupil na konferenci o náboženské svobodě, pořádané Institutem pro náboženství a demokracii (The Institute on Religion & Democracy), viz *Remarks at a Conference on Religious Liberty*. Dostupné online z: <<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/41685d.htm>> [cit. 27. 8. 2018].

³³⁹ LP, sb. VONS, „Pod vedením sovietskych expertov proti mladým náboženským aktivistom“. In: *Horizont*, roč. 13, č. 2/1984, uloženo in: LP, Sbírká VONS, k. 15, inv. č. 40, sign. IV/4.

LP, sb. VONS, „Slovak Catholics imprisoned“. In: *Amnesty International Newsletter*, roč. 15, č. 8/1985, uloženo in: LP, Sbírká VONS, k. 15, inv. č. 40, sign. IV/5.

³⁴⁰ *Cirkev bratská*, <http://www.cb.sk/> (podle stavu ke dni 27. 8. 2018).

³⁴¹ Ján Juhaščík ml. (1959), dne 4. 3. 1985 byl na něj zaveden osobní svazek, kr. jm. PAŠERÁK, reg. č. 17723, ar. č. 11207; následně svazek nepřátelské osoby IV. kategorie, kr. jm. PAŠERÁK, reg. č. 18459. Dne 6. 12. 1989 skartován. A ZVJS, evidenční karta, Ján Juhaščík ml.

³⁴² Rudolf Sabanoš (1962), dne 4. 3. 1985 byl na něj zaveden osobní svazek, kr. jm. POMOCNÍK, reg. č. 17724, ar. č. 11208 a pak i svazek nepřátelské osoby IV. kategorie, kr. jm. POMOCNÍK, reg. č. 18457, který byl dne 6. 12. 1989 skartován. A ZVJS, evidenční karta, Rudolf Sabanoš.

i Ján Juhaščík st.,³⁴³ v jehož domě byla nalezena další náboženská literatura při domovní prohlídce. Všichni se, společně s Ladislavem Rákaiem,³⁴⁴ podíleli na pašování náboženské literatury do tehdejšího SSSR, které probíhalo postupem let mnoha způsoby – *rodinné návštevy, prenášanie pod šatami do Užhorodu, prevážanie autami do Užhorodu, prevážanie na lokomotíve na širokorozchodnej trati, prenášanie v Deň oslobodení, prenášanie za hranicu a ukrytie pod senom, prenášanie za hranicu v zimnom období, ukrytie v lese a prehadzovanie cez hraničné oplotenie v lese.*³⁴⁵

Literaturu do SSSR propašovali nejméně patnáctkrát, ale přiznali, že toto byla třetí akce.³⁴⁶ Domovní prohlídka byla provedena i u Rákaiem, na kterého byla také uvalena vazba. Celkem jim prošlo rukama asi devět tisíc knih, většinou je získali z NSR. Sabanoš z Rákaiem byli propuštěni po šesti měsících vazby, Juhaščíkové o dva měsíce déle. Byli odsouzeni Okresním soudem ve Vranově nad Teplou v říjnu 1985 k nepodmíněným trestům – Rákai a Sabanoš na 13 měsíců, Juhaščíkové na 14 měsíců. Ač měli první dva trest kratší, museli na měsíc i do vězení.³⁴⁷

III. 1. 6. Svíčková manifestace

První větší demonstrací proti normalizačnímu režimu koncem 80. let byla svíčková manifestace (demonstrace, Bratislavský Veľký piatok).³⁴⁸ Tato demonstrace proběhla na den

³⁴³ Ján Juhaščík st. (1932–2014), dne 4. 3. 1985 na něj byl zaveden osobní svazek, kr. jm. ORGANIZÁTOR, reg. č. 17725, ar. č. 11209 a následně i svazek nepřátelské osoby IV. kategorie, kr. jm. ORGANIZÁTOR, reg. č. 18458 (ten ale 6. 12. 1989 skartovali). A ZVJS, evidenčná karta, Ján Juhaščík st.

³⁴⁴ Ladislav Rákai (1958), dne 14. 6. 1983 na něj byl zaveden OS SNB Rožňava svazek prověřované osoby, kr. jm. KURIER, reg. č. 16264, změna 23. 3. 1984 na signální svazek a 14. 11. 1984 na svazek osobní, ar. č. 11289. A ZVJS, evidenčná karta, Ladislav Rákai.

³⁴⁵ JUHAŠČÍK, Ján: *So svojim Bohom preskočím aj mŕ. Spomienky na prenášanie Biblií do bývalého Sovietskeho Zväzu*. ViViT, Kežmarok 2009, s. 10–15; UHLÍK, Jozef: Ján Juhaščík. Pašerák Biblií. In: *Dialóg*, roč. 5, č. 2/2012, s. 18–19. Online: http://www.dialog.cb.sk/uploads/pdf/rok%202012/Dialog_2_12_%20www.pdf (podle stavu ke dni 27. 8. 2018).

³⁴⁶ JUHAŠČÍK: *So svojim Bohom preskočím aj mŕ*, s. 17–18.

³⁴⁷ PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989, s. 1453. Juhaščík st. *sa dopúštil trestného činu organizátorstva v zmysle § 10 odst. 1 písm. a) a § 124 odst. 1, 2 písm. a) b) tr. z. Archiv ÚPN*, f. KS ZNB S-ŠtB Košice, Operatívne zväzky, osobní svazek, krycí jméno „Organizátor“, reg. č. 17725, arch. č. 11209, Záverečná správa s návrhom na ukončenie rozpracovky v OZ ORGANIZÁTOR, 1. 8. 1985. Navrhl to po podání obžaloby řešit dále cestou objektového podsvazku NEKATOLÍCKA CIRKEV, reg. č. 9218.

³⁴⁸ *Sviečková manifestácia v Bratislave, 25. marec 1988 – ÚPN*. Dostupné online z: <http://www.upn.gov.sk/sk/svieckova-manifestacia-v-bratislave--25--marec-1988/>

Zvěstování Páně v centru Bratislavy na Hviezdoslavově náměstí a původně ohlášení shromáždění věřících snažících se upozornit na porušování svých občanských práv se změnilo ve významné spojení náboženského a občanského disentu.³⁴⁹ Vedoucí představitelé náboženské opozice, Ján Chryzostom Korec, Silvester Krčméry, Vladimír Jukl, nebo František Mikloško byli buď drženi doma, na výslechu, nebo zadrženi v cele předběžného zadržetí. Zúčastnilo se jí asi tři až čtyři tisíce lidí.

III. 1. 8. Židé

Situace židovského obyvatelstva a vztah moci k němu prošel po válce řadou zvrátů. Moc sice neorganizovala arizaci, tábory ani transporty, ale její vztah k válkou takřka zdecimované židovské populaci nebyl kladný. Docházelo k likvidacím židovských i katolických hřbitovů. Tato akce byla pro organizaci dalších akcí za záchranu architektonického a kulturního dědictví, nebo přírodních lokalit a zdrojů velmi klíčová. Jejím vyhodnocením dospěli ochránci k informacím, jak příště lépe a účinněji vystupovat, i když jejich snažení – faktická likvidace hřbitovů v centru Bratislavy – bylo poměrně úspěšné.

V říjnu 1987 vzniklo Vyhlásenie k deportáciám židov zo Slovenska, které mělo nejen na Slovensku velký ohlas, neboť to bylo první vyjádření lítosti a žádosti o odpuštění za deportace židovského obyvatelstva během Slovenské republiky, které začaly v březnu 1942.³⁵⁰

Podepsalo ho 24 osob (biskup bez státního souhlasu Ján Chryzostom Korec, právník Ján Čarnogurský, matematici František Mikloško a Vladimír Jukl, spisovatelé Katarína Lazarová, Hana Ponická, Martin M. Šimečka a Dominik Tatarka, historik Jozef Jablonický, výzkumný pracovník Ján Langoš, úřednice Helena Gondová, dělník Alojz Gabaj, malíři Milan Bočkay, Ladislav Čarný, Daniel Fischer Vincent Hložník a Eva Trizuljaková, sochař Marko Huba,

---

[cit. 27. 8. 2018]; *Sviečková manifestácia*. Dostupné online z: <www.svieckovamanifestacia.sk/> [cit. 27. 8. 2018].

³⁴⁹ ŠIMULČÍK, Ján: *Čas svítania. Sviečková manifestácia – 25. marec 1988*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1998, 2003². U tohoto případu vycházím i z mého článku HALLA, Josef: Svíčková demonstrace v Bratislavě a postihy jejích účastníků v dokumentech Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989 č. 2/2008*. Sborník grantového projektu „Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989“. Praha: Libri prohibiti, 2009, s. 72–89.

³⁵⁰ Na prohlášení reagoval režim způsobem sobě vlastním – hanopisem. Viz POKORNÝ, Luboš: Opožděná lítost a co se za ní skrývá. In: *Rudé právo*, roč. 68, č. 276, 24. 11. 1987, s. 3. Dostupné online z: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1987/11/24/3.png>> [cit. 27. 8. 2018].

básník Milan Rúfus, hudební skladatelé Miro Bázlik, Roman Berger a Eugen Suchoň, architekt Jozef Hlinický, kardiolog Vladimír Haviar).³⁵¹

III. 1. 9. Další náboženské společnosti

Některé církve a náboženské společnosti byly uznány až po roce 1989. Do té doby byly nelegální a byly považovány za sekty. Jejich členové byli vystaveni možné perzekuci už v případě členství, pro některá rozhodnutí vyplývající z jejich víry (odpírání základní vojenské služby Svědků Jehovových), nebo organizovanou náboženskou činnost (soudní proces s principiálními lidmi neboli členy Církve sjednocení v roce 1974³⁵²).

---

³⁵¹ Vyhlásenie Slovenskej národnej rady a vlády Slovenskej republiky k deportáciám Židov zo Slovenska, 20. 12. 1990. Dostupné online z: <https://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/v_k-deportaciam-zidov.htm> [cit. 27. 8. 2018]. Události se věnoval časopis *Kritika & kontext*, roč. 4, č. 1/1999.

³⁵² Osmnáct lidí bylo v roce 1974 odsouzeno podle § 98 tr. z. (podvracení republiky) za členství a činnost v Církvi zjednotenia na několik měsíců až čtyři roky v procesu A. Dianišková a spol. Krajský soud Bratislava, sp. zn. 1 T 18/74, Rozsudok, 19. 7. 1974. Viz mj. ČARNOGURSKÝ, *Väznili ich za vieru*, s. 117–120; BEDNÁRIK, František: K štúdiu netradičných náboženských spoločností. Cirkev (Hnutie) zjednotenia na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, roč. 45, č. 2/1997, s. 197–213; GARČÁROVÁ, Dominika: *Nové náboženské hnutia na Slovensku pred rokom 1989*. Diplomová práca. Brno: Ústav religionistiky Filozofickej fakulty Masarykovy univerzity, 2011.

IV. SAMIZDAT

Významný byl slovenský katolický samizdat, představitelé náboženské opozice publikovali i v exilu. V tisících výtisků byla náboženská literatura dopravována na Slovensko (zejména z Polska, Maďarska a Rakouska). Náboženská literatura, nejen Bible, ale leckdy byla dále transportována – do českých zemí i do SSSR (a to nejen katolíky).

Na Slovensku bylo v době totality vyhotoveno asi osm stovek knih a vycházelo asi pět desítek samizdatových časopisů, většinou v 80. letech.³⁵³

Františkáni začali vydávat *Serafinský svet* (Peter Růčka), *Náboženstvo a súčasnosť* vydávali lidé z okruhu Vladimíra Jukla a Silvestera Krčméryho (spolupracovali mj. Ján Čarnogurský, Martin Lauko a František Mikloško). Dále zmiňme alespoň *Historický zápisník*, *Hlas Slovenska*, *Bratislavské listy*, *Katolícky mesačník*, *Zrno*, mimo katolické prostředí košická *Trinásta komnata* (Marcel Strýko,³⁵⁴ Erich Groch³⁵⁵), v Bratislavě *Kontakt* (Ján Budaj, Igor Kalný, Jiří Olič,³⁵⁶ Jaroslav Štuller,³⁵⁷ na jednom čísle spolupracoval i František Mikloško), *Altamiru* (Ján Langoš, Boris Lazar, Martin Klein) a *Fragment*

³⁵³ BALOGH, Alexander: Médium, které vypovedá o stave totality. In: *Sme* 30. 10. 2009, s. 4.

³⁵⁴ Marcel Strýko (1955–1994), technik v ČST Košice, hudebník, organizátor samizdatu, účastník bytových seminářů, dělník ČSD, spoluzakladatel OF v Košicích, kooptován do SNR, poslancem 1990–1992, filozof. K jeho dílu viz KOPSOVÁ, Raisa: Filozofický disent na Slovensku v 70. a 80. letech. In: KOLLÁR, Karol – KOPČOK, Andrej – PICHLER, Tibor (eds.): *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí*. Bratislava: Infopress, 1998, s. 380–386. Strýko byl celá dvě desetiletí pronásledován a absolvoval 280 výslechů, viz Jašek, Peter: Marcel Strýko pod dohľadom Štátnej bezpečnosti. In: *Paměť a dějiny*, roč. 9, č. 3/2015, s. 71–81. K jeho činnosti v košickém undergroundu a jeho kontaktech s pražským viz např. VONDRÁŽKA, Miroslav: Marcel Strýko: příběh radžajógového kněze košické Komuny. In: *Paměť a dějiny*, roč. 9, č. 3/2015, s. 82–90.

Šlo o osobnost, která se dostala do konfliktu i s Mečiarovým establishmentem. Viz JESENSKÝ, Mikuláš: Pred siedmimi rokmi bez rozlúčky odišiel Marcel Strýko, zakladateľ Občianskeho fóra v Košiciach. In: *korzar.sme.sk* 16. 11. 2001. Dostupné online z: <<https://korzar.sme.sk/c/4677524/pred-siedmimi-rokmi-bez-rozlucky-odisiel-marcel-stryko-zakladatel-obcianskeho-fora-v-kosiciach.html>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁵⁵ Erik Jakub Groch (1957), slovenský básník, spisovatel, redaktor a vydavatel. Viz *Slovenská spisovatelja. Erik Jakub Groch*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelja/erik-jakub-groch>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁵⁶ Jiří Olič (1947), básník, prozaik, esejista a redaktor, žil od poloviny 70. let v Bratislavě, kde se zapojil do aktivit neoficiální umělecké scény, mj. texty i slovem na výstavách tamních výtvarníků. Viz *Slovník české literatury po roce 1945. Jiří Olič*. Dostupné online z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=528>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁵⁷ Jaroslav Štuller, výtvarník, keramik, k němu viz *Jaroslav Štuller*. Dostupné online z: <http://www.galeria-z.sk/?cl=gal_exposure&iid=150> [cit. 27. 8. 2018].

(Oleg Pastier³⁵⁸). Na něj navázal titul *K* a později *Fragment K*.³⁵⁹ Do něj přispívali i Miroslav Kusý, Milan a Martin Šimečkové, Jozef Jablonický, Dominik Tatarka, Hana Ponická...

S rozvojem reprografické techniky docházelo stále více také k výrobě a tisku náboženského samizdatu přímo na Slovensku, existovaly dokonce i tajné domácí tiskárny. Byly použity jak staré, vyřazené a opravené stroje, tak i stroje nové, propašované ze zahraničí (někdy i tak působivým stylem, že byl postupně převezen stroj demontovaný na jednotlivé součástky, poté převezeny plány, stroj sestrojen a nakonec přijel technik, aby jej uvedl do provozu). Takové tiskárny měly např. Společenství Fatima nebo Svědci Jehovovi.

V některých případech se podařilo lidem podílejících se na vytváření samizdatové produkce použít oficiální reprografickou techniku na pracovištích svých, nebo věci nakloněných osob.

Samizdatové texty se šířily jednak po Československu, jednak byly odesílány do zahraničí, jednak přátelům a příbuzným autorů, jednak pro případné zveřejnění zejména v exilových a krajanských novinách a časopisech, resp. aby vyšly v exilových a krajanských nakladatelstvích. Řada prací známých autorů vyšla i oficiálně v překladech zejména v německy a anglicky mluvících zemích.

V některých případech napomohli obousměrně distribuci představitelům disentu pracovníci diplomatických zastoupení západních zemí, a to jak s oficiálním souhlasem vedení ambasad, resp. daných zemí (zmiňme alespoň Němce Wolfganga Scheuera, nebo Američana Roberta Normana), tak i diskrétně, na vlastní riziko (jako např. kanadský diplomat Peter Bakewell).

---

³⁵⁸ Oleg Pastier (1952–2018), básník, redaktor, vydavatel. Viz *Slovenskí spisovatelia. Oleg Pastier*. Dostupné online z: <www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/oleg-pastier> [cit. 27. 8. 2018].

³⁵⁹ Časopis *Fragment* vychází dosud, až do své smrti na jaře 2018 jej vydával Oleg Pastier. V nakladatelství vydával i knihy, poezii i prózu; mj. díla svých přátel a generačních soupeřů Tomáše Petřivého, básníka Vladimíra Archleba (1953–2007).

V. OBČANSKÁ OPOZICE

Občanská opozice nebyla na Slovensku tak početná a vlivná, odráží to i míra politických represí po roce 1968. Prakticky až do konce režimu také nedocházelo k větší spolupráci s opozicí náboženskou (ta byla, nejen v oblasti tajné církve, řádů a samizdatu, daleko konspirativnější), byla omezena na některé jednotlivé akce, nebo osobnosti (František Mikloško byl takovým svorníkem občanské a náboženské opozice). Zlomem byla svíčková demonstrace v březnu 1988. Intenzivnější kontakty měli představitelé občanské opozice do českých zemí.

V. 1. Individuální postihy počátkem normalizace

Již v září 1970 zatkla StB novináře a překladatele Pavla Lička,³⁶⁰ kterého intenzivně sledovala přinejmenším od poloviny roku 1968. Po skoro roční vazbě byl odsouzen na 18 měsíců nepodmíněně za trestné činy poškozování zájmů republiky v cizině (§ 112 tr. z.), hanobení republiky a jejího představitele (§ 103 tr. z.) a trestní čin hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele (§ 104 tr. z.). Provinil se tím, že 1) snažil se propagovat a šířit Solženicynovi dílo za hranicemi, 2) posílal do Velké Británie podklady k článkům, své vlastní články a vystoupil v pořadu BBC, 3) pouštěl více lidem Krylovu exilovou desku *Rakovina*.

Ač mu pobyt v bratislavské vazně i ilavské věznici zdravotně neprospíval, odseděl si bez měsíce celý trest.

V případě Pavla Lička došlo k masivnímu nasazení kontroly korespondence a nutnosti překladu několika desítek textů z několika jazyků, ne zcela úspěšné snaze zapojit znalce z oboru. Poněkud bizarním důsledkem obvinění obou mužů z pobuřování formou pouštění dlouhohrající gramofonové desky Karla Kryla byl přepis jeho textů a následný rozbor. Myslím, že text znalce by byl i v kabaretu považován za místy až dadaistický. Naprostá neschopnost zjistit si už základní informace, jak se jmenuje píseň, jejíž text je považován za protisovětský. Vyšetřovatelé zaměnili píseň *Bílá hora* za *Tak vás tu máme*; k okupaci se ve skutečnosti vyjadřuje tato – ta první je z jara 1969 a Kryl ji hrál v červnu téhož roku na Bratislavské lyře. Tento nonsens nebyl odstraněn během vyšetřování ani několika soudních jednání! Nebyli schopni ani zjistit rok vzniku jednotlivých písní – za protiokupační byly považovány texty z let 1965–1966.

---

³⁶⁰ Při zpracování případu Pavla Lička vycházím i z: HALLA, Josef: 18 měsíců nepodmíněně pro Pavla Lička – dostačující generální prevence. In: PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.): *Československo v letech 1968–1971*. Praha – České Budějovice: ÚSTR – Jihočeské muzeum České Budějovice, 2017, s. 239–261.

Hrozba obvinění ze špionáže, možná ukázka aplikace aktivních opatření (byli s lordem Bethellem obviněni z téhož i ve Velké Británii)...

V den, kdy byl propuštěn, byli zatčeni Ján Ladislav Kalina³⁶¹ a jeho žena Agneša. Oba byli následující tři měsíce více než třicetkrát vyslýcháni. Paní Agneša byla nakonec z vazby propuštěna a od jejího vyšetřování bylo ustoupeno (nebylo ale zastaveno). Ján Ladislav Kalina nakonec strávil přibližně devět měsíců ve vazbě a následně byl vězněn v Ilavě a Bratislavě. Vzhledem k jeho věku a průběhu vyšetřování u něj došlo ke zhoršení zdravotního stavu a můžeme se domnívat, že právě rok za mřížemi měl u něho i po několika letech se projevivší následky...

Masivní použití zpravodajské techniky, sledování, po nálezů sledovacího zařízení nedostatky důkazů – nelegálnost používání těchto metod...

Dramatik a humorista Ján Ladislav Kalina, další z exemplárně uvězněných představitelů slovenské kultury počátkem 70. let, se zase podle vyšetřovatele StB provinil také tím, že přátelům pouštěl desku Karla Kryla. Vyšetřovatelům StB, prokuratuře ani soudům nepřekážela ani okolnost, že šlo o dlouhohrající (LP) desku *Bratříčku, zavírej vrátka*, která v březnu 1969 vyšla v nakladatelství Panton a prodaly se jí tisíce kusů, stejně jako, že na *koncertním představení Pantonu* v rámci Bratislavské lyry zpíval 18. června 1969 Karel Kryl několika tisícům divákům v Parku kultury a oddechu a koncert nahrávala bratislavská pobočka Československého rozhlasu.³⁶²

Tento ročník byl zachycen z důvodu občanských postojů umělců i ve zprávě StB.³⁶³

---

³⁶¹ Ján Ladislav Kalina (1913–1981), vzděláním právník, všestranný publicista, dramatik, dramaturg, funkcionář v oblasti kinematografie na Slovensku, pedagog, spisovatel. Při zpracování případu Pavla Lička vychází autor i ze své přednášky *Basa story Jána Ladislava Kaliny*. Mezinárodní konference „Československo v letech 1972–1977“. Jihočeské muzeum České Budějovice – Státní oblastní archiv Třeboň – ÚSTR. České Budějovice, 18. 5. 2017 [kolektivní monografie v redakční přípravě 2018].

³⁶² Po dlouhém úsilí byla v archivu nalezena nahrávka, která posloužila k vydání CD *Galakonzert Bratislavská lyra 1969* (Praha: Tomáš Padevět, 2016), kde je mj. Krylova píseň *Bílá hora*, nebo velice působivá verze písně Petra Nováka *Den štěstí*, která byla věnována památce Jana Palacha. V Bratislavě nebyla povolena ve verzi s výstřely na závěr, ale se znělkou rozhlasu z dob počátků okupace v srpnu 1968. Informace o nahrávce viz *Various – Galakonzert Bratislavská Lyra 1969*. Dostupné online z: <<https://www.discogs.com/Various-Galakonzert-Bratislavsk%C3%A1-Lyra-1969/release/9394850>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁶³ *Správa o situácii na Bratislavskej lyre 1969*. Dostupné online z: <<http://www.upn.gov.sk/august-68/data/dokumenty/rozne/Sprava%20o%20situacii%20na%20Bratislavskej%20lyre%201969.pdf>> [cit. 27. 8. 2018].

Poslední dva měsíce roku 1971 strávil obviněním, z toho 14 dnů ve vazně, literární kritik celoživotně pevných a neměnných názorů **Jozef Bžoch**.³⁶⁴ V jeho případě nakonec k soudu nedošlo.³⁶⁵ Přesto bylo po nálezů závadných písemností vedeno k jeho osobě rozsáhlé vyšetřování.

Bžocha, Lička i manžele Kalinovy spojovala minulost v jednom z nejlepších slovenských periodik, literárním týdeníku *Kultúrny život*. Jeho přispěvatelem byl, do obnovení Nového slova, také tehdejší pracovník akademie věd Gustáv Husák. Jeho partnerka, Viera Millerová, zde byla dlouholetou redaktorkou.

V. 2. Helsinský proces

Dopad Prohlášení Charty 77 na Slovensku byl malý, signatářů ze Slovenska, tam se narodících nebo žijících bylo nakonec šest desítek.

VONS³⁶⁶ vzniklý roku 1978 neměl na Slovensku přímo svého člena, několik desítek případů ale sledoval, sbíral k nim podklady a zveřejňoval informace o nich nejen v Informacích

---

³⁶⁴ Jozef Bžoch (1926–2018), významný slovenský literární kritik, esejista a překladatel. Autor několika knih literárních kritik a esejů, překladatel mnoha textů a autor více než tisíce článků v denním tisku; publikoval skoro tři čtvrtě století... Viz např. *Podoby slovenskej poézie* (1961), *Kontakty* (1970), *Literárne soboty* (1990), *Zo zápisníka kritika* (2001), *Literárne štvrtky* (2006) a *Literárium* (2011).

K němu viz BŽOCHOVÁ-WILD, Jana – BŽOCH, Adam (usp.): *Osemdesiat Jozefu Bžochovi*. Bratislava: Petit Press, 2006.

A ZVJS, evidenční karta, Jozef Bžoch.

³⁶⁵ A ÚPN, vyšetřovací svazek Jozef Bžoch.

³⁶⁶ Byl založen v dubnu 1978 sedmnácti signatáři Charty 77 jako reakce na pokračující policejní a soudní represe proti nezávislým aktivistům a nekonformním občanům. Ve vydaném prohlášení se uvádělo, že cílem výboru je sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení, nebo které se staly oběťmi policejní a justiční svévole, seznamovat s těmito případy veřejnost i úřady a dle možností postiženým pomáhat. V květnu 1979 StB, ve snaze činnost výboru paralyzovat, zatkla deset členů VONS. Počet jeho členů se však zvýšil na 33 a výbor pokračoval v činnosti. V listopadu 1979 se stal členem Mezinárodní federace pro lidská práva. Přesto byla řada jeho členů čs. úřady odsouzena a vězněna po dobu 3 až 5 let, např. Petr Uhl, Václav Havel, Václav Benda, Jiří Dienstbier, Otká Bednářová, později též Albert Černý, Rudolf Battěk, Ladislav Lis, Jan Litomiský. Podmíněné tresty dostali například Václav Malý, Dana Němcová, Jiří Němec a další. V roce 1989 měl VONS 31 členů a dalších 6 členů se podílelo na jeho činnosti v zahraničí. Jeho člen Ladislav Lis byl dvakrát zvolen místopředsedou Mvzinárodní federace pro lidská práva. VONS vydal za dobu své existence na 1000 sdělení v samizdatovém tisku Informace o Chartě 77, zastal se několika set nespravedlivě stíhaných osob, vydával některá společná prohlášení s Chartou 77 a spolupracoval s Amnesty International.

HOS, Maxdorf, s. 261

o Chartě, a to ve spolupráci s představiteli opozice, resp. aktéry jednotlivých událostí, příp. jejich příbuznými a přáteli.

Větší význam si získal Manifest Hnutí za občanskou svobodu z podzimu 1988. Druhá polovina roku 1989 je ve znamení procesu s Bratislavskou pětkou, která odráží změny v opozici na Slovensku (členy byli představitelé občanské i náboženské opozice Hana Ponická, Vladimír Maňák, Miroslav Kusý, Anton Selecký a Ján Čarnogurský).

Výraznou aktivitou občanské opozice byl samizdat a přispívání do exilových periodik, bytové semináře.

V. 3. Charta 77

Nejvýznamnějším opozičním sdružením byla Charta 77. Co do počtu signatářů, kterých byly necelé dva tisíce (a to ještě třetina podepsala prohlášení v roce 1989), to tak nepůsobí – jak ve srovnání s Manifestem *Demokracie pro všechny* Hnutí za občanskou svobodu (dále HOS) z podzimu 1988, s peticí Několik vět z června 1989, nebo s podporou tzv. bratislavské pětky (petice³⁶⁷), tak především s *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR* (31 bodů) Augustina Navrátila z roku 1985, kde počet petentů dosáhl takřka šesti set tisíc občanů.

A porovnáme-li počet signatářů Charty 77 žijících na Slovensku, kterých byly desítky, našly bychom i akce omezené časem a místem, např. petice za ochranu nějaké přírodní lokality, kterou podepsalo více osob. Přesto měla a má Charta 77 v československé historii své významné místo.

Dne 13. října 1976 byly zveřejněny Mezinárodní pakt o občanských a politických právech³⁶⁸ a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.³⁶⁹ Ty Československo signovalo dne 7. října 1968, potvrdilo na helsinské konferenci dne 1. srpna 1975, FS je schválilo 11. listopadu 1975, ratifikační listiny byly uloženy v generálního tajemníka

---

³⁶⁷ Výbor pro osvobození slovenských demokratů...

³⁶⁸ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*. Dostupné online z: <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskyh-a-politickyh-pravech-19851>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁶⁹ *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. Dostupné online z: <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-hospodarskyh--socialnich-a-kulturnich-pravech-19856>> [cit. 27. 8. 2018].

Organizace spojených národů dne 23. prosince 1975 a oba pakty platily ode dne 23. března 1976.³⁷⁰

Lidská práva byla v helsinském procesu³⁷¹ zařazena do tzv. třetího koše³⁷² a i když to později někteří aktéři, popř. představitelé moci popírali, nebo – jak je jejich zvykem – relativizovali, oni jejich akceptací neprojevili velkorysost, ale podcenili je. A lidskoprávní organizace a jejich podporu v západním světě...

Roku 1976 také došlo k několika procesům s představiteli undergroundu. Jednak šlo o tzv. přeštický případ³⁷³ (Večer poezie a hudby, Ivan Martin Jirous přednesl Zprávu o třetím hudebním obrození, hráli Karel Soukup, Svatopluk Karásek; odsouzeni byli Karel Havelka, Miroslav Skalický a František Stárek). Dále proběhl soudní proces s představiteli hudebních skupin The Plastic People of the Universe (Ivan Martin Jirous, Vratislav Brabenec), DG 307 (Pavel Zajíček) a písničkářem Svatoplukem Karáskem.³⁷⁴ Brabenec teologii nedostudoval, Karásek jako evangelický farář nějakou dobu působil, poté se stal kastelánem na hradě Houska. Svůj záměr moc podpořila vytvořením a odvisláním propagandistického snímku

---

³⁷⁰ Oba vyšly ve Sbírce zákonů v částce 23 z roku 1976. Dostupné online z: <<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=120&r=1976>> [cit. 27. 8. 2018].

K tématu mj.: ŠABATOVÁ, Anna: Ochrana základních práv a svobod v teorii a v praxi (1945–1989). In: BOBEK, Pavel – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, 2009, s..

³⁷¹ K procesu jednání, jejich důsledku pro země sovětského bloku a československý podíl mj. THOMAS, Daniel C.: *Helsinský efekt. Mezinárodní zásady o lidských právech a zhroutil komunistu*. Praha: Academia – Československé dokumentační středisko, 2007; POVOLNÝ, Mojmir: *Zápas o lidská práva: Rada svobodného Československa a Helsinský proces*. Brno: Stilus Press, 2007.

³⁷² ŽATKULIAK, Jozef: Bipolarita si vyžiadala zachovanie rovnováhy. In: *pravda.sk* 3. 8. 2015. Dostupné online z: <<https://zurnal.pravda.sk/spolocnost/clanok/363434-bipolarita-si-vyziadala-zachovanie-rovnovahy>> [cit. 27. 8. 2018].

PREČAN, Vilém: „Helsinky“ v mém životě. In: *V službě demokracie. Pamätnica k sedemdesiatke Martina Bútoru*. Bratislava: Kalligram, 2014. Dostupné online z: <<http://www.csds.cz/cs/g6/3373-DS.html>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁷³ K případu mj.: MACHOVEC, Martin – NAVRÁTIL, Pavel – STÁREK, František (eds.): *„Hnědá kniha“ o procesech s českým undergroundem*. Praha: ÚSTR, 2012; různé díly dokumentárního seriálu *Fenomén underground* (ČT 2012, režie Břetislav Rychlík).

³⁷⁴ Soud zrušil rozsudek nad „Plastiky“. Dostupné online z: <idnes.cz 18. 2. 2003, https://zpravy.idnes.cz/soud-zrusil-rozsudek-nad-plastiky-dtp-/krimi.aspx?c=A030218_121855_krimi_mad> [cit. 27. 8. 2018].; BALOGH, Alexander: Pred 40 rokmi sa konal proces s Plastikmi, ktorý spojil intelektuálov so svetom undergroundu, in: *dennikn.sk* 22. 9. 2016. Dostupné online z: <<https://dennikn.sk/564880/navonok-sa-nic-zvladne-nestalo>> [cit. 27. 8. 2018].

Atentát na kulturu,³⁷⁵ nazvaného podle písně, která je v něm citována; autorem jejího textu je však Milan Knížák. Nebyl to první případ diskriminace představitelů alternativní kultury a undergroundu, ale akce na jejich podporu sjednotila osobnosti z nejrůznějšího věkového, sociálního a myšlenkového spektra. Jeden z prvních mluvčích Charty 77, filozof Jan Patočka, určitě nebyl stoupencem této hudby...

Jelikož se SSSR se svými satelity zavázal na v Helsinkách završeném procesu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě k dodržování určitých pravidel, začali představitelé Charty 77 upozorňovat, že v praxi to nedodržuje. Přitom řada z těch práv byla zakotvena i ve Všeobecné deklaraci lidských práv,³⁷⁶ přijaté OSN 10. prosince 1948, kterou ČSR nesignovalo. Podpisem v Helsinkách se ale zavázalo ji dodržovat.

Stejně jako předchozí roky skýtají léta 1977–1990 bezpočet případů porušování prakticky všech těchto práv (svoboda projevu, myšlení, vyznání, shromažďování, pohybu, ale i právo na nezávislý a nestranný soud, nebýt svévolně zatčen, držen ve vazbě, vyhoštěn, nezasahovat do soukromí, majetku).

Země KBSE se setkávali na následných schůzkách, některé dokumenty Charty 77 jsou adresovány např. té v Madridu³⁷⁷ nebo ve Vídni.³⁷⁸ Mimochodem, od roku 1995 se KBSE přeměnila na OBSE (Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě).³⁷⁹ Jsou tam prakticky všechny evropské země, USA a Kanada.

Na třetí koš (další: mírová spolupráce, hospodářská spolupráce) naopak začali soustavně upozorňovat představitelé opozice, ať už u nás, v Polsku (Výbor na obranu dělníků, KOR), nebo SSSR (Sacharov).³⁸⁰

---

³⁷⁵ *Atentát na kulturu* (Československá televize 1977, režie Ladislav Chocholoušek); TICHÝ, Jan: Atentát na kulturu – politizace hudebního undergroundu? In: *Palackhi – časopis studentů Katedry historie UP Olomouc*. Dostupné online z: <<https://http://palackhi.blogspot.com/2015/02/atentat-na-kulturu-politizace-hudebniho.html>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁷⁶ http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf
Československo se podobně jako další státy sovětské sféry vlivu, hlasování zdrželo. První neoficiální překlad do češtiny vyšel roku 1951 v New Yorku, oficiální v Československu. KVĚTENSKÝ, Vlastimil: *Všeobecná deklarace lidských práv*. Hradec Králové: Kruh, 1969.

³⁷⁷ 11. 11. 1980 – 9. 9. 1983

Jednání v Bělehradu probíhalo ve dnech 4. 10. 1977 – 8. 3. 1978.

³⁷⁸ Jednání vídeňské následné schůzky probíhalo ve dnech 4. 11. 1986 – 19. 1. 1989.

³⁷⁹ Organisation for Security and Co-operation in Europe, <https://www.osce.org/>
<https://www.osce.org/whatistheosce>

³⁸⁰ RISLAKI, Juka: СССР „попал в ловушку“ (SSSR padl do pasti), In: *www.inosmi.ru* (Россия Сегодня) 27. 7. 2015, <https://inosmi.ru/world/20150727/229285834.html>

V. 3. 1. Vznik Charty 77 a reakce režimu na ni

Na Chartu režim zareagoval Antichartou. Desetitisíce podpisů, namnoze i s nejrůznějšími texty zveřejňovaných (na rozdíl od textu Charty 77), dobrovolných, strpěných i vynucených... Málodko text slyšel v některém zahraničním rozhlase, kdo ale může říct, že ho četl? Prakticky nikdo. Odmítnutím podpisu, nebo vyžadováním přečtení rezoluce Anticharty i textu Charty se řada lidí vystavila pracovníprávním i jiným problémům. Dá se říct, že to u několika lidí vedlo k protireakci a místo Anticharty podepsali Chartu...

Řada textů vyšla i v propagandistické brožuře, nazvané podle jednoho z nich – *Ztroskotanci a samozvanci* (*Rudé právo* 12. 1. 1977). Tam na pamfletu „*charta 77*“ (uvozovky, mnohdy malé ch) a jejich signatářích nenechali nit suchou. Podobné kampaně probíhaly předtím (včetně roku 1968!) i později, např. k 20. výročí pražského jara 1988 a v roce 1989 v souvislosti s Palachovým týdnem a peticí Několik vět. Argumenty v nich používané, převzaté často ze svodek StB, ať pravdivé či naprosto vylhané, ale můžeme číst a slyšet dodnes...

Setkání v Národním divadle 28. ledna 1977 – mimochodem, asi bychom našli umělce, kteří tam v jevišti byli i 24. června 1942, kdy byli umělci donuceni v době heydrichiády k manifestačnímu slibu věrnosti říši. Necht' si každý obě propagandistické kampaně porovná...

Zvýšenou aktivitu vyvinula StB. Denní zprávy StB uvádějí řadu zmínek o šíření *pamfletu*.³⁸¹ Rozběhlo se vyšetřování, desítky lidí, zejména v Bratislavě, byly zvány na výslech a vyšetřovány, zdali jsou s textem obeznámeni, nejsou jejichmi šířiteli, nebo dokonce i signatáři. Šlo převážně o bývalé členy KSČ a představitele kulturní opozice. O řadě osob si nebyli jisti a vlastně pro ně muselo být překvapením, jak málo jich bylo.

I přesto, že se nejen z důvodu organizačních a logistických, ale i do určité míry obsahu textu nebo složení signatářů Prohlášení Charty 77 nesetkalo na Slovensku s takovým ohlasem jako v Čechách, rozběhla se na popud KSS tisková kampaň v médiích.³⁸² V organizacích a podnicích došlo k organizování podpisových akcí, jejichž výstupem byly rezoluce a signování Anticharty.³⁸³

---

³⁸¹ Pamflet je dle Slovníku spisovného jazyka českého *ostrý, útočný, hanlivý leták, článek; hanopis*.

³⁸² Probíhala zejména v Rudém právu a Pravdě, ale toto téma rezonovalo tehdy skoro v každém titulu.

³⁸³ KARFÍK, Viktor – POKORNÁ, Terezie: *Anticharta*. Praha: Revolver revue, 2002.

V souvislosti s vyšetřováním Charty 77 došlo k celé sérii výsledků zejména mezi bratislavskými intelektuály, vesměs bývalými členy komunistické strany.³⁸⁴

Mezi opakovaně vyslýchanými nechyběli ani manželé Kalinovi, kteří se i vzhledem k okolnosti, že jejich dcera Júlia³⁸⁵ se ani na osmý pokus nedostala na vysokou školu, a podali si žádost o vystěhování.

StB rozběhla několikaměsíční sérii výsledků, naopak neměl být vyslechnut nedávno propuštěný Milan Hübl (TS v kategorii A 1987), nebo Dominik Tatarka. Každý měsíc přibývali noví signatáři a některé si musela pracně ztotožnit...³⁸⁶

V souvislosti s trestním stíháním Charty 77 vedla X. správa SNB³⁸⁷ stejnojmenný vyšetřovací spis, ar. č. V-33766 MV,³⁸⁸ u XII. správy SNB³⁸⁹ v Bratislavě máme také dochovány záznamy o výsledcích desítek osob.³⁹⁰

---

³⁸⁴ ABS, f. Vyšetřovací spisy, ar. č. V-33766 MV, Charta 77, podsvazek č. 14.

³⁸⁵ Júlia Sherwood-Kalinová (1954), překladatelka. Po vystěhování rodiny mohla konečně v NSR a Velké Británii vystudovat a dvě desítky let pracovala pro Amnesty International.

³⁸⁶ Omyl s V. Malým (byli dva, dělník a kněz)

³⁸⁷ K organizaci, vývoji a činnosti X. správy SNB viz KOUTEK, Ondřej: *X. správa ZNB – útvar Státní bezpečnosti pro boj proti tzv. vnitřnímu nepříteli*. In: *Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních složek*, sv. 14, 2006, s. 354–410.

³⁸⁸ Spis se dochoval. Má 20 svazků, sv. 14 obsahuje výslechové protokoly z Bratislavy. V březnu 1990 jeho polovinu federální ministr vnitra Richard Sacher předal mluvčím Charty 77. Podobná manipulace byla v rozporu jak s interními předpisy resortu MV, tak i archivním zákonem. V roce 1990, ale i v letech následujících, nebyla bohužel výjimečná a nelze s jistotou hovořit, že dokumenty z proveniencí StB, které se nedochovaly, byly skartovány nejen v době tzv. divoké skartace během přelomu počátkem prosince, ev. v následujících týdnech před reorganizací StB (tehdy vlastně populisticky a hlavně zcela v rozporu se skutečností nazvanou zrušení) Mluvčí Charty 77 předali naštěstí svazkový materiál nově vznikajícímu Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, ze kterého byl v roce 1999 deponován zpět do Archivu ministerstva vnitra.

Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. XXXIII.
³⁸⁹ K organizaci, vývoji a činnosti XII. správy SNB viz ŠIVOŠ, Jerguš (ed.): *XII. správa ZNB. Dokumenty k činnosti Správy kontrarozvedky v Bratislavě v letech 1974–1989*. Bratislava: ÚPN, 2008.

³⁹⁰ Spis se dochoval. Má 20 svazků, sv. 14 obsahuje výslechové protokoly z Bratislavy. V březnu 1990 jeho polovinu federální ministr vnitra Richard Sacher předal mluvčím Charty 77. Podobná manipulace byla v rozporu jak s interními předpisy resortu MV, tak i archivním zákonem. V roce 1990, ale i v letech následujících, nebyla bohužel výjimečná a nelze s jistotou hovořit, že dokumenty z proveniencí StB, které se nedochovaly, byly skartovány nejen v době tzv. divoké skartace během přelomu počátkem prosince, ev. v následujících týdnech před reorganizací StB (tehdy vlastně populisticky a hlavně zcela v rozporu se skutečností nazvanou zrušení)

Vyšetřování byli také kněží Gombík a Zajíček (Akce KNIHA)...

Nechyběly ani výhrůžky vyhazovu ze zaměstnání a někteří z něj byli skutečně propuštěni (Miroslav Kusý), popř. perzekuce rodinných příslušníků signatářů Charty (manželek,³⁹¹ manželů, partnerek, partnerů, dětí³⁹²), viz Šimečkův fejeton³⁹³ Vaculíkovi, nebo zpráva Charty 77 o perzekuci dětí rodáka z Nitry, Milana Hübla,³⁹⁴ nebo Jiřího Rumla,³⁹⁵ které nebyly přijaty na SVŠT v Bratislavě, kde právě jeden rok studoval Šimečkův starší syn Peter. K Šimečkově návštěvě kádrového oddělení SVŠT se vyjádřil i Jan Vladislav ve svém Otevřeném deníku.³⁹⁶

I na Slovensku mohlo mít odmítnutí podepsat Antichartu následky. Filozof a sociolog Martin Bútora³⁹⁷ byl propuštěn z Výzkumného ústavu práce a dalších jedenáct let pracoval jako terapeut a sociolog v *Protialkoholické poradni*.

Mluvčí Charty 77 předali našťestí svazkový materiál nově vznikajícímu Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, ze kterého byl v roce 1999 deponován zpět do Archivu ministerstva vnitra.

³⁹¹ Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. XXXIII. Manželka Milana Šimečky Eva byla vyhozena z Univerzity Komenského a vzhledem ke svému zhoršenému zdravotnímu stavu byla v invalidním důchodu.

³⁹² Mladší syn manželů Šimečkových, Martin, měl uzavřenu i možnost studovat střední školu.

³⁹³ Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. III, s. 67–68. Vyšel ve sborníku *Československý fejeton/fejton 1976–1977. Samizdat (strojopis)*. [Praha]: [Ludvík Vaculík], 1977, s. 348–351.

³⁹⁴ Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 81–82.

³⁹⁵ Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 84.

³⁹⁶ Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. III, s. 88.

³⁹⁷ Martin Bútora (1944), v letech 1966–1969 redaktor známých bratislavských studentských časopisů *Echo* a *Reflex* a také *Kultúrneho života*. V letech 1971–1977 dokumentarista ve Výskumnom ústavu práce, roku 1976 absolvoval FF UKo (filozofia – sociológia). Během 11 let práce mezi alkoholiky se zapojil nejen do činnosti nezávislých sociologů na Slovensku, ale napsal dvě odborné monografie týkající se alkoholismu a svépomocných skupin. Kromě toho začal opět publikovat povídky, napsal i několik scénářů (*Skus ma objat*, Československo 1991, režie Miloslav Luther) a knih. Spoluzakladatel VPN, člen jeho KC, poradce Václava Havla (1990–1992), dále mj. vysokoškolský pedagog, spoluzakladatel Inštitútu pre verejné otázky (1997), velvyslanec Slovenska v USA (1999–2003). V roce 2003 kandidoval v prezidentských volbách jako nezávislý (6,15% hlasů), od roku 2014 je poradcem prezidenta Andreje Kisky.

Jeho manželka Zora (1949), socioložka a publicistka..., je dcerou překladatelky Magdy Takáčové (1924–2018), sestry překladatelky Marty Ličkové (1926), manželky novináře a překladatele Pavla Lička (1922–1988).

V. 3. 2. Vznik Charty 77 a Slovensko – dvě otázky

Milan Šimečka, rodák z Bohumína, který na Slovensko přišel po svých vysokoškolských studiích v Brně, se k podpisu nebo lépe řečeno k nepodepsání Charty 77 vyjádřil v jednom ze svých fejetonů. Je ale zajímavé, že třeba u něj se mnohdy uvádí, že signatářem Charty 77 byl. Nepřesnost může způsobit fakt, že – podobně jako některé další osoby – byl podepsán pod texty a dokumenty Charty 77, ať jako spoluautor, nebo jeden z těch, který spolupodepsal některý z dopisů či výzev.

To bylo pro řadu lidí nepřijatelné i v českých zemích, i když nechybělo ani několik politických vězňů 50. let jako spisovatel Karel Pecka, nebo teolog Josef Zvěřina. Ten byl spjat s existencí Rodiny v českých zemích, ale ani v jejím prostředí to – stejně jako u katolíků obecně – nerezonovalo. Slovenský katolický dissent ale jednak působil jinými formami, udržoval povětšinou konspirativní ráz, nadto už tehdy fungovaly *krúžky* a *stretka* iniciované na konci 60. let zejména mezi vysokoškolskými studenty Vladimírem Juklem³⁹⁸ a Silvesterem Krčmerym³⁹⁹ posvěcené tajným biskupem Jánem Chryzostomem Korcem.

Otázka, zdali Slováci Chartu 77 přijali, nebo resp. proč ji povětšinou nepřijali a měla tam vlastně marginální význam a vliv (větší ohlas tam měla činnost VONS, 31 bodů Navrátil, Manifest *Demokracie pro všechny* HOS nebo petice Několik vět), se nabízí, ale nelze na ni odpovídat obratem, neboť hrozí některá zjednodušení (záležitost česká, Čechů, Prahy, ex-komunistů s důrazem, že někteří vlastně jimi zůstali, resp. alespoň marxisty).

Nejen pro svoji dokumentaristickou a vědeckou činnost, ale i pro osobní kontakty a vazby, je v této otázce patrně nejkompetentnější Vilém Prečan. Ten doporučuje rozdělit otázky Charta 77 a Slovensko a Slovensko a Charta 77.⁴⁰⁰

V. 3. 2. 1. Charta 77 a Slovensko

Považovali ji za pražskou či českou akci (žádný Slovák se nepodílel na jejím textu), nevěnovala se „slovenské otázce“, ani česko-slovenským vztahům (cílem byla demokratizace a až pak...; federalizace mohla v té stávající podobě uspokojit leda Husáka a jeho stoupence, kteří v Praze dělali Slováka, jak poznamenal 2007 Kusý); přitom se věnovala otázce maďarské, rómské...).

Obsahově text zdůrazňoval občanská práva, ale vyhýbal se například slovenské otázce.

³⁹⁸ *Vladimír Jukl (1925–2012)*. Dostupné online z: <<https://www.upn.gov.sk/sk/vladimir-jukl-1925-2012>> [cit. 27. 8. 2018].

³⁹⁹ *Silvester Krčmery (1924–2013)*. Dostupné online z: <<https://www.upn.gov.sk/sk/silvester-krcmery-1924-2013>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁰⁰ . Dostupné online z: <<http://www.csds.cz/cs/g6/3361-DS.html>> [cit. 27. 8. 2018].

V. 3. 2. 2. Slovensko a Charta 77

On počet signatárů naznačuje, že nešlo o masově podporovanou organizaci, ono to ale takto poměřovat nelze s masovou podporou půl miliónu lidí petice *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR* (31 bodů) Augustína Navrátila z roku 1985.⁴⁰¹

Malá podpora odrážela i malé kontakty s Prahou či Brnem. Najdeme i takové, kteří by se v 1. vlně coby zakládající připojili, ale dodatečně to nepovažovali za smysluplné, ev. nechtěli být v 2. vlně (Dubček, na toho se ale nešlo spoléhat a nešlo od něj očekávat, že by šel do „něčeho nového“; že zůstal myšlenkově v minulosti, a to dokonce jen 1968 a ne 1969, kdy spolupodepsal pendrekový zákon, se ukázalo 1989/90).

Podepisovali lidé, kteří v jejím záměru, postojích a cílech viděli soulad se svými postoji, šlo mj. o představitele nějruznějších uměleckých odvětví, zbavené možnosti se věnovat své práci (publikovat, vystavovat, účinkovat), bývalé vědce a pedagogy, bývalé členy i funkcionáře KSČ (KSS).

Míra represe na Slovensku nižší co do počtu i míry (historik byl často nucen pracovat manuálně, čerpač vodních zdrojů, v kotelně, zde z Akademie věd do archivu, do muzea, památkář, jako dokumentátor nějaké instituce... Vyloučení z KSČ někdy zůstali na pracovišti, jen neměli kariérní (vědecký) postup, někdy nepřednášeli, nemohli jezdit do zahraničí...

Nepodepisovali ji lidé z tajné/skryté církve. Konspirace, náboženská, ne politická práva (občanský x náboženský, svoboda slova, projevu x plnohodnotný náboženský život); že to režim viděl jinak, je druhá věc – oproti veřejné povaze činnosti Charty 77. Měli jiné cíle, záměrně neudržovali kontakty s občanským disentem, ev. pouze přes spojky). Že se nepřidali členové nepovolených církevních společenství, je nabíledni.

Cize zněla i většině příznivců alternativní kultury, undergroundu, nepodíleli se na ní umělci na pomezí oficiálního (nebyli členy uměleckých svazů, ale nějakou činnost provozovat mohli).

Někteří ji nepodepsali z obav o pracovníprávní či jinou perzekuci sebe, své rodiny (zamezení studia, pracovního rozvoje, vyhazov)..., zmiňme třeba Milana Šimečku, jiní za sebou střet s mocí již měli a rozhodli se zůstat v ústraní (upozornil bych na počátku 70. let odsouzení Lička a Kalinu).

Pro některé byla Charta 77 akcí (bývalých) komunistů, jiní ji považovali za nepolitickou akce (realisté, někdejší členové redakce časopisu *Tvář* Mandler, Doležal, Štindl; ti pak založili

---

⁴⁰¹ Souhrnné zpracování vzniku, průběhu a organizace petice v Československu viz ŠIMULČÍK, Ján: *Čas odvahy. Najväčšia podpisová akcia za náboženskú slobodu – 500 000 občanov ČSSR*. Bratislava: ÚPN, 2017.

1987 Československou demokratickou iniciativu), na rozdíl od dalších, kteří mínili, že je naopak příliš politická.

Na Slovensku změna v uvažování přišla až v souvislosti s bratislavskou pětkou, kdy se přidali na jejich podporu jak občanský, tak i náboženský proud (ostatně, patřili tam jak Ponická, Kusý a Maňák, tak i Čarnogurský a Selecký).

To, že lidé Chartu 77 nepodepsali, ale neznamená, že ji, nebo její signatáře nepodporovali, že se nestali spoluautory nebo alespoň signatáři nějaké výzvy, protestu, nezasílali podpůrné dopisy, nepomáhali nejrůznějšími způsoby, nedebatovali, neúčastnili se filozofických seminářů, nevyvíjeli uměleckou či vědeckou činnost, nezapojili se do ochránářského hnutí. O výrobě a distribuci samizdatu či exilové literatury ani nemluvě...

V. 3. 2. 3. Některá statistická data k Chartě 77...

Z celkového počtu signatářů Charty 77 (cca 1900; 1889) je 241 původních (v příloze dokumentu, zveřejněném 6. ledna 1977 a připraveném k odevzdání FS, vládě a Československé tiskové kanceláři; nezveřejněno, nebo zaznamenáno tehdy ale nebylo dalších 16). Jeden odvolal (Jiří Záruba). Bylo tam 5 TS (A = Egon Čierny a Václav Hyndrák 1972–1989, Josef Hodic a Jiří Kořínek 1975–1989, Vladimír Škutina 1974–1982), 4 získali později (A = Bohumil Šimon 1978–1989, Vladimír Příkazský 1979–1984, Pavel Muraško 1990–1986, Milan Hübl 1987–1989). Podle analýzy StB šlo o 117 vyloučených členů KSČ, včetně členů ústředního výboru, 81 bývalých pracovníků z oblasti vědy a kultury, 35 osob bylo trestáno po roce 1968, 35 mělo prosionistické zaměření (Židé či lidé v kontaktu s nimi), 15 z prostředí církve, 15 bývalých příslušníků ministerstva vnitra a Československé lidové armády, 12 s trockistickou minulostí, 10 ze Společnosti pro lidská práva, 3 byli členy K-231. Někdo měl více „nálepek“, jiný žádnou...⁴⁰²

V. 3. 3. Slovenští signatáři – signatáři ze Slovenska...

Přesný soupis slovenských signatářů nemáme, a tak můžeme jejich počet jen odhadovat.

Existuje soupis⁴⁰³ pořízený Miroslavem Lehkým⁴⁰⁴ koncem 80. let, ten je jednak neúplný, jednak není zcela přesný.⁴⁰⁵ Svůj seznam slovenských signatářů má Jiří Gruntorád.⁴⁰⁶

⁴⁰² K prvnímu zveřejněnému seznamu signatářů. In: CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. III, s. 17–19.

⁴⁰³ Signatáři Charty na Slovensku podle seznamu mluvčího Charty 77 Miroslava Lehkého. In: CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. III, s. 393.

⁴⁰⁴ Miroslav Lehký (1947), původem z Brna. Z politických důvodů nedokončil počátkem 70. let studia teologie v Bratislavě, angažoval se ve Svazu vysokoškolského studentstva, programátor, podílel se na vydávání samizdatu i aktivitách podzemní univerzity. Mluvčí Charty 77 pro rok 1990. Od roku 1994 působil v Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování

O vytvoření soupisu se zejména na podkladě edice dokumentů o Chartě pokusil autor této práce, ale při diskusi s Jiřím Gruntorádem na toto téma společně došli k závěru, že co nejpřesnějším údajům se můžeme přiblížit jedině jejich komparací a revizí na základě oslovení pamětníků. Budeme si také muset položit několik otázek...

Budeme za ně považovat jen ty, kteří se narodili a podepsali Chartu 77 na Slovensku? Ale započítáme Dominika Tatarku, neboť ten byl v Praze jen na návštěvě...

Všechny, kteří se narodili na Slovensku, bez ohledu na národnost (např. Milan Hübl)?

Ty, kteří se narodili v českých zemích, ale jako signatáři Charty 77 žili na Slovensku? V roce 1977 se do Bratislavy přistěhoval Pavel Šremer.⁴⁰⁷

Pak zde máme některá jména, o kterých se hovoří či píše, resp. některé osoby, které prohlašují, že byly signatáři Charty 77, např. Marián Dudinský. V jeho případě již není možné se ho zeptat osobně, ale vede nás to k dohadu, zdali byla možná situace, kdy někdo odeslal poštou nebo po někom lístek s prohlášením o podepsání a ten nebyl doručen. Stejně jako máme situace, kdy byl lístek některých osob zničen.

Celkový počet je přibližně šest desítek, což jsou asi 3% celkového počtu signatářů.

---

zločinů komunismu v Praze, v letech 2003–2007 v Ústavu paměti národa a poté do 2010 v ÚSTR.

405 Obsahuje čtyři jména, která dokumenty Charty 77 neprocházejí – Vladimír Blaho, Ján Lipenský, Hieroným Mokrohájský a Jozef Valček.

406 Soupis slovenských signatářů, nedatovaný, 1 list. Archiv Jiřího Gruntoráda, Libri prohibiti.

407 Pavel Šremer (1946) po absolvování biologie na Univerzitě Karlovy pracoval krátce v Mikrobiologickém ústavu. Pro jeho činnost ve studentském hnutí a Hnutí revoluční mládeže byl zatčen a v procesu s Petrem Uhlem a spol odsouzen na 27 měsíců odnětí svobody nepodmíněně. Poté pracoval ve Výzkumném ústavu antibiotik a biotransformací. Přestěhoval se za manželkou do Bratislavy, kde pracoval ve Výzkumném ústavu hydínářského priemyslu v Bratislavě, ze kterého ho jako signatáře Charty 77 propustili.

Na konci 70. let se po vzniku Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny zapojil do jeho bohaté činnosti, mj. v něm navrhl některá chráněná území v Bratislavě a okolí a Národního parku Podunajsko. Spoluautor publikace *Bratislava/nahlas* (Bratislava: Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny, 1987).

Po roce 1989 se i nadále angažuje o oblasti ochrany životního prostředí a trvale udržitelného života. Roku 1990 byl kooptován za nově vzniklou Stranu zelených do SL FS, kde působil ve výboru pro životní prostředí. Krátce byl náměstkem federálního ministra životního prostředí Josefa Vavrouška. Poté působil několik let v amerických Mírových sborech v České republice a v České inspekci životního prostředí.

Pavel Šremer (1946). Dostupné online
z: <<http://www.pametnaroda.cz/index.php/witness/index/id/4864>> [cit. 27. 8. 2018].

Podpis je často jediná zmínka o nich v souvislosti s Chartou 77; v některých případech je důvodem poměrně blízká emigrace, nebo profylaktické opatření StB, po které se dotyčná osoba stáhla (*utiahla*). To je případ přibližně poloviny osob...

Problémem při evidenci signatářů Charty 77 je i skutečnost, že někteří nedali vědět, pokud se přestěhovali (jak v rámci Československa, do zahraničí, před i po roce 1989), změnili příjmení. Viz Gruntorád...

Obdobné komplikace nás čekají, když budeme řešit povolání signatářů. Viz Skilling. Vyšší počet signatářů vykonávajících dělnická povolání je způsoben, že byli mnozí po roce 1968 „posláni do výroby“, resp. byli propuštěni po signování (to se týkalo i studentů). Přesnější by bylo zjistit i jaké povolání vykonávali před svou pracovní právní perzekucí...

Mezi prvními signatáři najdeme i v Praze žijící rodáky ze Slovenska – Ján Mlynárik, Milan Hübl, Egon Čierny, Michal Lakatoš, Juraj Daubner, další zde pobýval na návštěvě – Dominik Tatarka.

V průběhu roku se připojila desítka osob. Během ledna 1977 ji podepsal Miroslav Kusý. Ten pro změnu – podobně jako Tatarka – v Praze studoval.

Pokud nebude uvedeno jinak, signatáři ji podepsali v době, kdy žili v Bratislavě...

Z dalších to byli dělníci, např. Peter Kerestúr, Pavol Koniar, Štefan Škoviera a Zdeněk Vašek, sazeč Jiří Uher z Prievidze, lodník Peter Ragan z Košic, který byl v kontaktu s pražským undergroundem, studenti Ľudovít Trenčanský a Martin Matuščík,⁴⁰⁸ vědec Peter Pohl (krátce nato emigrovali), programátor Vladmír Čech, který žil v Brně. Ten byl synem Soni Čechové, manželky Eduarda Friše. Účetní Anna Pechancová žila ve Valči u Martina.

Signatářem se stal farář Andrej Lukáček, působící v Bohuslavicích n. M.

V seznamu signatářů zveřejněném v červnu 1977 bylo i jméno filozofa Júlia Strinky,⁴⁰⁹ v prosincovém seznamu byla poznámka, že *byl omylem uveden*.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁸ Martin Beck Matuščík (1957) podepsal Chartu 77 jako student prvního ročníku Univerzity Karlovy a v srpnu 1977 emigroval. Po emigraci vystudoval ve Spojených státech amerických a jako profesor filozofie působil na několika univerzitách. Pedagogicky působil jako hostující pedagog po roce 1989 i ve své vlasti, kde mu vyšla kniha *Neklid doby. Filosofické eseje o radikálním zlu a jiných úzkostech dneška* (Praha: Filosofia, 2006).

⁴⁰⁹ Július Strinka (1928–1997), filozof. V dokumentu č. 11 ze dne 13. 6. 1977 je uveden mezi signatáři, ovšem v dokumentu č. 14 ze dne 21. 12. 1977 je poznámka *omylem uveden*. Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 51–52; Tamtéž, s. 88.

⁴¹⁰ D33 1977, 21. prosinec, Praha. – Seznam 81 nových signatářů Prohlášení Charty 77 a oprava předchozích seznamů. (Dokument č. 14). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 88.

Charta 77 zaujala mladého kněze, Róberta Gombíka,⁴¹¹ římskokatolického kaplana ze Sence, který o ní informoval Mariána Zajíčka,⁴¹² římskokatolického kaplana v Pezinku. Ještě v lednu 1977 navštívili v Praze Pavla Kohouta, Jana Sokola a Jiřího Němce.⁴¹³

Nepodepsali ji sice, nepodařilo se jim ani rozeslat ji poštou dalším kněžím, neboť zásilku zabavila StB. Ocitli se v izolaci, bez podpory představitelů církve. Jejich vyšetřování (Akcia KNIHA) a následná perzekuce a zbavení státního souhlasu je do řad signatářů na přelomu let 1977–1978 stejně dovedly.

Dne 2. března 1978 bylo zahájeno trestní stíhání pro porušení § 98 tr. z. odst. 1. Oba byli zatčeni a vzati do vazby, odkud byli propuštěni.⁴¹⁴

Charta 77 protestovala proti tomuto stíhání za šíření Charty 77,⁴¹⁵ které bylo v rozporu se stanoviskem moci, že nikoho nebude stíhat za činnost v Chartě 77 a její šíření (zde několika katolickým duchovním), natož osoby, které Chartu 77 nepodepsaly. V danou dobu byl signatářem pouze Zajíček, Gombík ji podepsal až po vazbě.⁴¹⁶

Byli zbaveni státního souhlasu. Zajíček později přesídlil do Čech a opustil i římskokatolickou církev.⁴¹⁷ Spolu s Miroslavem Kusým, Milanem Šimečkou a dalšími čtrnácti osobami se připojil k 45 signatářům Pražské výzvy ze dne 11. března 1985 (kde najdeme i Jána Čarnogurského a Jozefa Jablonického).⁴¹⁸

---

⁴¹¹ Róbert Gombík (1949), kněz. A ZVJS, evidenčná karta, Róbert Gombík.

⁴¹² Marián Zajíček (1951), kněz, po odebrání státního souhlasu se odstěhoval do Čech, později se oženil a po roce 1989 pracoval jako překladatel, poslanecký asistent a knihovník. A ZVJS, evidenčná karta, Marián Zajíček.

⁴¹³ ZAJÍČEK, Marián: Můj podpis pod Chartou 77. In: *pravda.sk* 20. 1. 2007 papír s. 2.

⁴¹⁴ V dokumentu Charty 77 se píše o 10 dnech vazby, edice uvádí poznámku *oba byli po čtyři dny pouze zadržováni, nikoli vzati do vazby*, viz *Informace o Chartě 77*, roč. 1 (1978), č. 5, s. 14. Trestní stíhání Mariána Zajíčka a Roberta Gombíka. In: *Informace o Chartě 77*, roč. 1, (1978), č. 5, s. 19–21.

⁴¹⁵ D47 1978, 5. duben, Praha. – Dopis prezidentu republiky před jeho státní návštěvou v SRN, upozorňující na zahraniční zájem o dodržování lidských práv v souvislosti se silící perzekucí čs. občanů hájících lidská práva. Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 127–129.

⁴¹⁶ D44 1978, 11. březen, Praha. – Dopis Federálnímu shromáždění ČSSR, generálnímu prokurátorovi ČSSR, České národní radě a ministru spravedlnosti ČSR žádající o přešetření soudního i mimosoudního stíhání šesti stoupenců Charty 77. Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 121–125.

⁴¹⁷ Po roce 1989 působil jako překladatel, asistent a knihovník v parlamentu, měl několik výstav fotografií.

⁴¹⁸ D 297 1985, 11. březen, Praha. – Zveřejnění Pražské výzvy – poselství mírové konferenci v Amsterdamu o aktuálních otázkách evropské bezpečnosti. (Dokument č. 5/85). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. II, s. 692–694.

Jejich případ byl jedním z prvních, kterými se zabýval VONS na Slovensku. Střet s mocí státobezpečnostní ale nebyl pro oba jediný. Jako mnozí další, kteří nebyli spokojeni se situací církve a věřících v Československu, se dostali do střetu nejen se svými „světskými šéfy“, církevními tajemníky, ale i s nadřizenými v církvi – děkany a administrátory. Jejich počínání povětšinou nelibě nesla i kolaborující organizace *Pacem in terris*.⁴¹⁹

V roce 1978 ji kromě kaplana Gombíka podepsali dělníci Jozef a Ladislav Benedekovi ze Stredy nad Bodrogom, Gabriel Levický⁴²⁰ a Bohumil Hanzel z Trenčína (oba záhy emigrovali) a Rudolf Suchý.

V roce 1979 ji podepsal student pražské FAMU Tomáš Petřivý. Ten získal v Praze s kontakty na Chartu 77 i kontakty na polskou opozici a propojil ji i se svými přáteli v Bratislavě z okruhu samizdatových časopisů *Kontakt* a *Altamira* (mj. Ján Budaj, Oleg Pastier). Po svém zatčení, odsouzení a věznění se vrátil do svého rodiště, Bratislavy.

Roku 1980 se připojili manželé Didiovi. Ľudovít⁴²¹ byl prvním rómským učitelem, v tu dobu bývalým. Spolu s paní Máriou žili ve Vráblich. Dále ji tento rok podepsali Jozef Pekárik

---

⁴¹⁹ K organizaci mj. ŠIMULČÍK, Ján: *Združenie katolíckych duchovných Pacem in terris. Výber zo samizdatových dokumentov 1969–1989*. Prešov: Michal Vaško, 2002; JAKUBČIN, Pavol: *Združenie katolíckych duchovných Pacem in terris vo východoslovenskom kraji pod ochranou Štátnej bezpečnosti*. In: *Pamäť národa*, roč. 9, č. 4/2013, s. 3–16.

⁴²⁰ Gabriel Ariel Levický (1948) byl synem maďarsky mluvících Židů, kteří přežili koncentrační tábory, matka v Osvětimi a otec v Sachsenhausenu. Patřil mezi slovenské příznivce hnutí hippies. Poprvé emigroval v roce 1968, do Izraele (na pas Milana Kňazka), ale po roce se po vyhlášení amnestie vrátil. Měl potíže sehnat stále zaměstnání, hrozilo mu obvinění z příživnictví a sledovala ho StB, neboť se účastnil aktivit v undergroundu. Sám psal básně a kreslil. Po podpisu Charty se rozhodl emigrovat podruhé. Stopem se dostal přes Maďarsko, Rumunsko a Jugoslávii nakonec až do Říma. V červenci 1979 se usadil ve Spojených státech amerických, žil většinou v San Franciscu. Po roční přestávce v polovině 90. let, kdy žil v Praze a působil jako zástupce šéfredaktora čtrnáctideníku *Mosty*, se vrátil do New Yorku, kde se věnuje kromě jiného překládání a provádění turistů. K jeho osobě viz mj. UŽÍKOVÁ, Alexandra: *Vycestoval na Kňazkov pas*. In: *tyzden.sk* 18. 8. 2013. Dostupné online z: <<https://www.tyzden.sk/casopis/14025/vycestoval-na-knazkov-pas>> [cit. 27. 8. 2018]; *Gabriel Levicky*. Dostupné online z: <<http://www.ncsml.org/exhibits/gabriel-levicky>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴²¹ Viz ČISAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 295–297. Ľudovít Didi (1931–2013) byl nemanželské dítě z velmi nuzných poměrů, přesto postupně vystudoval střední školu a na přelomu 50. a 60. let Pedagogický školu pro vzdělání učitelů národních škol v Nitře a poté Pedagogický institut tamtéž (z pražské Vysoké školy politických a hospodářských věd ho vyloučili, po roce 1989 ho Vysoká škola ekonomická rehabilitovala). Stal se učitelem a v letech 1966–1974 vedoucím vychovatelem Zvláštní školy ve Vráblich. Odtud byl vyhozen za své postoje v letech 1968–1969. Stal se dělníkem, děti měli potíže vystudovat, sledovala ho StB.

a Adrián Dobrovodský, který byl vyšetřován v souvislosti s dopisy své manželce Kornélii žijící v Německu. I jeho případem se zabýval VONS.

V roce 1981 ji podepsal bývalý studentský aktivista, právník a poté dělník Jozef Trenčanský, žijící v Broumově. V letech 1982–1983 žádný signatář nepříbyl; stejně tak v letech 1985–1986...

V roce 1984 ji podepsal Miklós Duray (Výbor na ochranu práv maďarskej menšiny, dále Lászlo Nagy), který upozorňoval na diskriminaci maďarské menšiny v oblasti školství, vzdělávání a kultury. V tu dobu jeho opakovanou perzekuci sledovaly nejen VONS, ale i lidskoprávní organizace v zahraničí. Jeho činnost reflektovala i Charta 77.

Ve stejný rok ji podepsala i textilní výtvarnice Kyra Matuščíková.⁴²²

Zajímavý je případ studenta Petra Uhra,⁴²³ který ji podepsal v roce 1987 v 19 letech. Po maturitě nenastoupil na vysokou školu a odešel do Čech. Pracoval mj. jako kopáč na Železničním stavitelství v Praze, aby mohl vlakem snadněji distribuovat opoziční materiály. V Praze se zúčastnil mj. i demonstrace 28. října 1988. Vrátil se do Bratislavy, kde pracoval jako programátor. V září 1989 bylo zahájeno jeho vyšetřování, i z tohoto důvodu odešel koncem roku 1989 do Rakouska.⁴²⁴

V roce 1987 Chartu 77 podepsal žilinský důchodce Štefan Kuštek, jehož případ perzekuce jeho občanských postojů také sledoval VONS.

Po roce 1989 byl rehabilitován, působil osm let jako ředitel Dětského domova v Kolíňanech.

V penzi začal na přání manželky psát, aby měl nějakou činnost. Postupně napsal čtyři knihy. Viz *Slovenskí spisovatelia. Ľudovít Didi*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/ludovit-didi>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴²² Kyra Munk Matuščíková (1959) vystudovala textilní tvorbu na Vysoké škole uměleckého průmyslu v Budapešti a působí jako výtvarnice. Viz *About Kyra Munk Matustik*. Dostupné online z: <<https://fineartamerica.com/profiles/kyra-munk-matustik.html?tab=about>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴²³ Peter Uher (1968–2009) roku 1992 Slovensko opustil a od roku 1996 žil na Tahiti jako poustevník (a zde i zemřel) a snažil se vyvíjet speciálně izolovaný spací vak. *Multi-layer thermal insulation material*. Dostupné online z: <<https://patents.google.com/patent/FR2765305A1/en>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴²⁴ Rodina a někteří další lidé jsou přesvědčeni, že některé z textů autora (autorky?) dvou desítek knih, vystupujícího pod pseudonymem Maxim E. Matkin, jsou Uhrovy. Viz KRČÍK, Marián: *Matkin hrob na Tahiti. Bol Peter Uher anonymný autor Maxim E. Matkin*. Prievidza: Ofsetka, 2014.

Tento rok ji podepsal také trenčínský dělník Pavol Korbel s manželkou Petrou, o rok později je následovala matka Marta. Perzekuci rodiny v zaměstnání a od trenčínské StB vyřešili emigrací do Kanady.⁴²⁵

V roce 1988 ji podepsali dělníci Miroslav Breznický z Nových Zámků, Stanislav Červeň z Nítry a Vladimír Pavlík⁴²⁶ z Považské Bystrice, technik Ján Kubáň. Šikana v zaměstnání přivedla do řad signatářů košického psychiatra Vladimíra Komára a jeho ženu Máriu. O jeho kauze víme také ze sdělení VONS.

Několik osob se připojilo v průběhu roku 1989 (ze kterého je asi čtvrtina signatářů), mezi jinými i programátor Miroslav Lehký či spisovatelka Hana Ponická,⁴²⁷ její perzekuce se ale časově shoduje od doby vzniku Charty, pro její písemný příspěvek do diskuse na III. zjazdu slovenských spisovateľov, pojednávající o postižených autorech krásné i odborné literatury a je po dvanácti letech orámována jejím vyšetřováním v případě Bratislavské pětky...

Dále směnový mistr Tibor Novotka,⁴²⁸ invalidní důchodce Milan Bubla, zásobovač Ladislav Novák a v poslední vlně signatářů ve druhé polovině roku výhybkář Tibor Novotný žijící v Nedakonicích, košický elektromechanik Dušan Roháček a řidič Dušan Štípala. Přidal se i v Praze žijící Juraj Puci.

---

⁴²⁵ PAVLÍK, Vladimír: Hlboká sonda do čiernej duše Vladimíra Mečiara. Dostupné online z: <<http://necenzurovane.net/07/stb.html>> [cit. 27. 8. 2018]). Na Karla Korbela (1949) byly vedeny svazky s kr. jm. KAROL, reg. č. 15613, ar. č. 7994 (v kategorii důvěrník, 1974) a svazek prověřované osoby s kr. jm. REBELANT, reg. č. 30432, ar. č. 96724 (1984–1988). Za své články vedl s Vladimírem Mečiarem několikaletý soudní spor.

⁴²⁶ Vladimír Pavlík (1948), horník, dělník, mj. na stavbách, po roce 1989 publicista (*Necenzurované noviny, internetové stránky*. Dostupné online z: <necenzurovane.net> [cit. 27. 8. 2018]). Chtěl se vystěhovat do NSR. Svazek prověřované osoby, kr. jm. VLADO, reg. č. 12187, ar. č. 27328, byl veden v letech 1981–1984, svazek prověřované osoby, kr. jm. BETONÁR, vedený v letech 1988–1989, byl skartován. Účastník svíčkové manifestace.

⁴²⁷ Hana Ponická žila od poloviny 70. let v obci Lukavica v okrese Zvolen.

⁴²⁸ Tibor Novotka (1963) se do konfliktu se StB dostal již jako středoškolák roku 1979. Zachytila jeho dopisy velvyslanectví Velké Británie v Praze se žádostmi o propagační materiály. O dva roky později se ve Varšavě pokusil odletět do exilu, strávil dva měsíce ve vazbě. Ze školy byl vyhozen, na několikátý pokus se mu poté podařilo dostudovat a roku 1984 složit maturitu. Roku 1988 se stal členem HOS. Po roce 1989 působil krátce ve státních službách, poté vystupoval jako občanský aktivista.

V. 4. Monitorování porušování lidských práv

Snaha o monitorování porušování lidských práv se po pokusech jednotlivců o tuto činnost co do kvantity i kvality zlepšila díky činnosti VONS, monitoring a informační kampaně prováděly i zahraniční lidskoprávní organizace.

I díky větší informovanosti nedocházelo k nedopatřením jako v případě Kaliny, kdy se sice informace o jeho perzekuci objevily na Západě, byly sledovány Amnesty International, ale adresování protestních dopisů do Prahy i vzhledem ke skutečnosti, že resort spravedlnosti na federální úrovni neexistoval, nemělo kýžený dopad.

V. 4. 1. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)

V souvislosti s kriminalizací oponentů režimu, nejen signatářů Charty 77, vyvstala praktická potřeba monitorovat jejich šikanu – od vyhazovů ze zaměstnání či ze studií přes domovní prohlídky a zabavování věcí až po výslechy, vyšetřování, krátkodobé zadržení, vazbu, soudní proces a věznění.

VONS byl založen v dubnu 1978 sedmnácti signatáři Charty 77. Již o rok později byla v květnu desítka z nich vzata do vazby a někteří posléze odsouzeni. To však vedlo k vstupu nových členů do VONS, a tak, ač někteří z nich později emigrovali, mohli se jeho představitelé 11 let věnovat velice cílevědomě monitorování porušování lidských práv. VONS vydával k jednotlivým případům sdělení, kterých mezi lety 1978 a 1989 vydal 1125 a dalších sedm desítek textů bylo nečíslovaných.

VONS neměl na Slovensku přímo svého člena. Podklady dodávali advokáti, zejména Ján Čarnogurský, Tibor Böhm a Vojtech Rampášek, poskytovali je i postižení a jejich rodiny a přátelé, některé soudní procesy monitorovali členové a spolupracovníci VONSu zejména z Brna (Šimsovi atd.)

Na Slovensku ale v průběhu let 1978–1989 sledoval několik desítek případů, sbíral k nim podklady a zveřejňoval informace o nich nejen v Informacích o Chartě, a to ve spolupráci s představiteli opozice, resp. aktéry jednotlivých událostí, příp. jejich příbuznými a přáteli.

Podobně jako v českých zemích, měla tato podpora na perzekvované dopad. Monitorováním jejich případu byl vyšetřovací a soudní aparát vystaven nezávislé kontrole, podrobován odborné kritice a zbaven výhody konání v tichosti, anonymně. Zveřejněním jmen vyšetřovatelů a soudců a prokurátorů se mohla veřejnost u nás (daleko nejčastěji skrze zahraniční rozhlasové vysílání, než v Informacích o Chartě, nebo prostřednictvím exilových periodik). Řadu případů převzaly zahraniční lidskoprávní organizace, medializovaly je a v některých případech se stalo, že na ně reagovaly i politické reprezentace západních států.

V. 5. Portréty některých představitelů občanské opozice

V. 5. 1. Miroslav Kusý

Miroslav Kusý⁴²⁹ po maturitě vystudoval v Praze, na Vysoké škole politických a sociálních věd,⁴³⁰ po jejím zrušení studia zakončil na Filozoficko-historické fakultě Univerzity Karlovy.

Po studiích pokračoval postgraduálním studiem a krátce působil jako referent na ministerstvu školství. V letech 1957–1970 působil jako pedagog na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Přednášel marxistickou filozofii se specializací na teorii poznání. Postupně získal hodnost CSc. (1957), PhDr. (1966), habilitoval se (1962) a byl jmenován profesorem (1967 mimořádný, 1969 řádný).

Několik měsíců na přelomu let 1968 a 1969 (říjen – březen) vedl ideologické oddělení ÚV KSS.

Po vyloučení z KSČ roku 1969 a propuštění z univerzity ke dni 31. března 1970 pracoval jako dokumentarista v Novinářském studijním ústavu v Bratislavě⁴³¹ a poté jako v Univerzitní knihovně (1976–1977). Po podpisu Charty 77 byl odsud vyhozen a pracoval jako dělník v podnicích Vodních zdroje a Labora (1977–1982) a v 80. letech jako dokumentarista v Urbionu (1982–1989).⁴³²

---

⁴²⁹ Miroslav Kusý se narodil v roce 1931 v Bratislavě, kde stále žije. Jeho manželkou je psycholožka Jolana Kusá (1943), mají dcery Alexandru (lékařka) a Dagmar (politoložka). V rámci akce k jeho 85. narozeninám vznikl na stránce ČSDS jeho životopis. Dostupné online z: <<http://www.csds.cz/cs/3300-DS/version/default/part/AttachmentData/data/Miroslav%20Kus%C3%BD%2085%20-%20C5%BEivotopis>> [cit. 27. 8. 2018].

J. Kusá společně s filozofkou Raisou Kopsovou editovala v 90. letech dílo Milana Šimečky. K manželce viz i GEHREROVÁ, Ria: Párová terapeutka Kusá: Tí, čo milujú majetnícky, sú slabí a nešťastní ľudia. In: *dennikn.sk* 26. 6. 2018. Dostupné online z: <<https://dennikn.sk/1153633/parova-terapeutka-kusa-ti-co-miluju-majetnicky-su-slabi-a-nestastni-ludia>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴³⁰ Existovala v letech 1949–1953. Z její Hospodářské fakulty vznikla Vysoká škola ekonomická, studenti humanitních oborů přešli na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. K historii VŠPHV např. DEVÁTÁ, Markéta – OLŠÁKOVÁ, Doubravka: Vysoká škola politických a hospodářských věd, 1949–1953. Počátky marxistického vysokého školství. In: DEVÁTÁ, Markéta – OLŠÁKOVÁ, Doubravka – SOMMER, Vítězslav – DINUŠ, Peter: *Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948*. Praha: ÚSD AV ČR, 2010, s. 159–212.

⁴³¹ DARMO, Jozef. *Novinársky študijný ústav (1955–1990)*. Bratislava: Novinársky študijný ústav, 1991. Jozef Darmo (1932) byl evidován StB jako prověřovaná osoba, kr. jm. ODBORNÍK (1975–1978), poté změna na signální svazek, kr. jm. REDAKTOR (1978–1979), uloženo pod ar. č. 36857. Dne 26. 9. 1979 byl zaevidován v kategorii agent pod stejným kr. jm.; tento svazek byl 7. 12. 1989 zničen.

⁴³² Urbion – Štátny inštitút urbanizmu a územného plánovania existoval v letech 1956–1993.

Až do konce roku 1989 byl neustále pod dohledem StB, která ho odposlouchávala, sledovala, kontrolovala mu korespondenci, vykonávala domovní prohlídky, opakovaně jej krátkodobě zadržovala a vyslýchala, jeho svazek měl kr. jm. RENEGÁT. V letech 1981 a 1989 byl v rámci Akce Delta, resp. procesu s tzv. bratislavskou pětkou několik týdnů ve vazbě.

Postupně se zkontaktoval a seznámil s většinou nejen bratislavských představitelů opozice, laického apoštolátu a nezávislé kultury. Publikoval v samizdatu a exilových periodikách, ohlasu v zahraničí dosáhly zejména společné publikace s Milanem Šimečkou⁴³³ a byl i (spolu)pořadatelem řady diskusních a společenských setkání představitelů opozice a nezávislé kultury (třeba i tzv. kvartálu časopisu *Obsah*)

Poslední léta tzv. normalizace se stal pravidelným přispěvatelem Rádio Svobodná Evropa.⁴³⁴

V listopadu 1989 se zapojil do činnosti VPN, účastnil se řady jednání s OF a představiteli KSČ. Byl pověřen vedením a vlastně zrušením Federálního úřadu pro tisk a informace.⁴³⁵

Náplní práce posledního ředitele cenzurního úřadu byla příprava jeho zrušení a propuštění zaměstnanců. I prostředí této instituce nepůsobilo na profesora Kusého blaze, a tak přijal v lednu 1990 možnost kandidovat na rektora Univerzity Komenského. Dne 17. ledna 1990 byl rektorem zvolen a 19. ledna mu prezident Havel předal jmenovací dekret.⁴³⁶ Ve funkci rektora působil do konce ledna 1991.

Byl kooptován poslancem FS,⁴³⁷ v letech 1990–1992 byl poslancem SNR a členem jejího předsednictva. Pracoval v kanceláři prezidenta Havla v Bratislavě (1991–1992).

Roku 1990 pomáhal založit na FiF Uko katedru politologie, tu šest let vedl a do roku 2002 na ní působil (dalších 14 let na nově vzniklém a navazujícím Ústavu evropských študií a mezinárodních vztahov na Fakultě sociálních a ekonomických vied Univerzity

---

⁴³³ *Velký Brat a Velká Sestra. O strate skutočnosti v ideológii reálneho socializmu.* Toronto: Naše hlasy, 1984; Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2000; nyní online.

⁴³⁴ *Závadné písomnosti.* Bratislava: Avízo, 1990; *Eseje.* Bratislava: Archa, 1991; *Na vlnách Slobodnej Európy.* Bratislava: Smena, 1990.
Ve svých textech zmínil i vyhrůžky jeho rodině, ukázalo se, že jejich medializace byla tím nejúčinnějším postupem proti StB.

⁴³⁵ Federální úřad pro tisk a informace byl střešní orgán národních úřadů, existoval v letech 1980–1990. Národní úřady, český a slovenský, extovaly v letech 1969–1988 a navazovaly na Hlavní správu tiskového dohledu (1953–1966) a Ústřední publikační správu (1966–1968). Slovenský úřad pre tisk a informácie vedl bývalý vedoucí ideologického oddělení ÚV KSS Ondrej Grieš, v letech 1973–1976 šéfredaktor literárního měsíčníku *Romboid*.

⁴³⁶ Profesor Miroslav Kusý rektorem Univerzity Komenského. In: *Naša univerzita*, roč. 36, č. 6–7, február–marec 1990, s. 1–2.

⁴³⁷ Ve Sněmovně lidu od 27. 2. do 5. 6. 1990. Ke kooptacím do FS viz ROUBAL, Petr: *Starý pes, nové kousky. Kooptace do Federálního shromáždění a vytváření polistopadové politické kultury.* Praha: ÚSD AV ČR, 2013.

Komenského), publikoval knihy,⁴³⁸ opět – jako v 60. letech – velice pilně v časopisech a tisku (statisticky by jeho úplná bibliografie měla čtyřmístné číslo položek⁴³⁹) a opět se stal spolupracovníkem RFE.⁴⁴⁰ Kromě toho se angažoval na Slovensku v organizacích na poli lidských práv (Slovenský helsinský výbor, centrum UNESCO pro výchovu k lidským právům při univerzitě) i jako politický poradce. Podílel se také na organizování Olympiády lidských práv.⁴⁴¹

Filozof Miroslav Kusý⁴⁴² byl v roce 1968 etablovaným pedagogem a vědcem. Během pražského jara velmi hojně publikoval v řadě médií. Krátce po okupaci dosáhl kariérního

---

⁴³⁸ *Čo s našimi Maďarmi? Štúdie a reflexie*. Bratislava: Kalligram, 1998;

⁴³⁹ Spisy editované dcerou Dagmar – *Politika a inštitúcie*. Bratislava: Kalligram, 2013 (s Jozefem Bátorou); *Politika a menšiny I–II*. Bratislava: Kalligram, 2016.

⁴⁴⁰ *Na vlnách Slobodnej Európy 1997–2001*. Bratislava: Kalligram, 2001.

⁴⁴¹ Její iniciátor, středoškolský pedagog Viliam Dolník (1942), byl registrován od 30. 10. 1979 v kategorii agent, kr. jm. PALO (několik týdnů jako prověřovaná osoba, kr. jm. PROFESOR). Jeho svazek byl zničen. V souvislosti s ním prochází materiály StB i jméno profesora Kusého.

⁴⁴² Miroslav Kusý (1931) studoval v letech 1950–1954 Vysokou školu politických a hospodářských věd a po její reorganizaci absolvoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. O dva roky později zde ukončil postgraduální studium filozofie. V letech 1956–1957 působil na Ministerstvu školství a kultury jako *referent pro výuku marxistické filozofie*. Poté působil jako pedagog se zaměřením na marxisticko-leninskou filozofii, na Filozofické fakultě Univerzity Komenského, kde se 1962 habilitoval a roku 1967 se stal mimořádným profesorem a o dva roky později profesorem řádným. V roce 1970 byl propuštěn z fakulty a vyloučen ze strany. Šest let byl dokumentaristou Novinárskeho študijného ústavu v Bratislave, rok pracoval v Univerzitnej knižnici. Po podepsání Charty 77 propuštěn a pět let pracoval jako dělník, mj. v pondíku Vodné zdroje. Od roku 1982 dokumentarista v Urbione – Štátnom inštitútu urbanizmu a územného plánovania.

Mezi říjnem 1968 a březnem 1969 vedl ideologické oddělení ÚV KSS, jehož byl členem.

Spolupracoval s Rádiem Svobodná Evropa (1987–1989 a poté 1997–2001).

Po listopadu 1989 se zapojil do činnosti VPN a účastnil se i jednání (s představiteli OF) s představiteli KSČ. Od 10. 12. 1989 do 28. 3. 1990 byl předsedou Federálního úřadu pro tisk a informace. Od února do června 1990 byl poslancem ve SL FS, v letech 1990–1992 poslancem SNR. V letech 1991–1992 byl ředitelem bratislavské Kanceláře prezidenta republiky Václava Havla.

Dne 17. 1. 1990 byl zvolen rektorem UKo, kterým byl do 8. 2. 1991, od září 1990 do roku 1996 a 1998–2002 působil na Katedře politologie FF UKo, kterou šest let vedl, poté, do roku 2016, na Vysoké škole sociálních a ekonomických věd UKo. Angažoval se ve Slovenskom helsinskom výbore, Nadácii Milana Šimečku a slovenské komisi UNESCO pro lidská práva, byl poradcem několika politiků.

Z jeho publikací: *Úvod do filozofie* (Bratislava: Osveta, 1961), *O vzťahu telesnej a duševnej práce* (Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1962), *O vzťahu teórie a praxe* (Bratislava: Osveta, 1962), *Marxistická teória poznania* (Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1962), *Umenie a poznanie*

vrcholu v rámci komunistické strany – stal se na pět měsíců vedoucím ideologického oddělení ÚV KSS. Nevydržel tam ani tak dlouho jako Dubček ve funkci prvního tajemníka.

V roce 1970 ale v důsledku stranických čistek ztrácí nejen členství ve straně, ale i místo pedagoga. Ve společenství podobně postižených se sblíží mj. s filozofem Júliem Strinkou a Milanem Šimečkou. Mezi jejich aktivity patřily i šachové úterní večery, kde se povětšinou u Kusých doma nevěnovali pouze královské hře, i když Miroslav Kusý přiznal, že co do znalostí šachové teorie si musel opatřit v bratislavské Sovětské knize odbornou literaturu, aby měl šance se s Milanem Šimečkou, který se hře věnoval zejména za studií, měřit.⁴⁴³

Vyšetřován v souvislosti s podepsáním Charty 77 a intentivně sledován, včetně odposlechu telefonu a prostorového odposlechu v domě, který našel.

V roce 1981 ve vazbě v souvislosti s dodávkou literatury (proces Jiřina Šiklová a spol., Akce Delta). Vyšetřování bylo vedeno nejen vůči distribuci literatury v Praze a dále po Československu a druhým směrem, z Československa, obvinění byli vyšetřováni i z další činnosti – držení závadné literatury a dokumentů, Kusý se Šimečkou za texty, vydávané v samizdatu a zahraničí. Po roce proces vyšuměl do ztracena, nicméně vyšetřování bylo oficiálně uzavřeno až dne 4. 12. 1989 (kdy, pokud by kontinuálně nebyly shromažďovány poznatky z podezření z trestné činnosti, mělo být dávno promlčeno!).

Patřil do širšího okruhu mluvčích Charty 77 a podílel se na některých jejích textech (Maďaři, Židi).

Miroslav Kusý se kromě Charty 77 zapojil i do činnosti HOS. V srpnu 1989 byl jedním ze zatčených z Bratislavské pětky a strávil skoro osm týdnů ve vazbě.

Edice VONS, vydaná v nakladatelství Academia roku 2014, obsahuje 1125 sdělení VONS a 79 dalších dokumentů. Sbíрка VONS obsahuje asi 60 kartonů. Další dokumenty jsou v Libri prohibiti uloženy ve sbírce Charta 77, která obsahuje nejúplnější soubor dokumentů k této

---

(Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1964), *Filozofia politiky* (Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966), *Marxistická filozofia* (Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967), *Inštitucionálna revolúcia* (Bratislava: Socialistická akadémia, 1968), Úvod do filozofie (1982), *Európska skúsenosť s reálnym socializmom* (Toronto: Naše snahy, 1984; s Milanem Šimečkou), *Na vlnách Slobodnej Európy* (Bratislava: Smena, 1990), *Zakázané písomnosti* (Bratislava: Avízo, 1990), *Eseje* (Bratislava: Archa, 1991), *Čo s našimi Maďarmi?* (Bratislava: Kalligram, 1998), *Veľký brat a Veľká sestra* (Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2000), *Na vlnách Slobodnej Európy 1997–2001* (Bratislava: Kalligram, 2001). Péči jeho dcery, politoložky Dagmar Kusé, vyšly dva díly jeho sebraných spisů – *Politika a inštitúcie* (Bratislava: Kalligram, 2013) a *Politika a menšiny I–II* (Bratislava: Kalligram, 2016).

⁴⁴³ *Archiv autora*. Rozhovor autora a Jerguše Sivoše s Miroslavem a Jolanou Kusými, Bratislava 27. ledna 2017.

organizaci (další sbírky Charty 77 a VONS jsou v (ze sbírek ČSDS) v ANM. Sbírkou VONS v LP je inventarizována, ty v ANM nikoli... Dokumenty z edice dokumentů Charty 77, vyšlé roku 2007, byly často editovány z Infochů (avšak s pečlivostí erudovaných editorů)...

Jméno Miroslava Kusého obsahuje 18 sdělení,⁴⁴⁴ z toho 6 souhrnných⁴⁴⁵ a jsou z let, kdy VONS existoval, tj. 1978–1989. Zmiňují jeho perzekuci ohledně Charty 77, vyšetřování v cause zadržené dodávky s literaturou, domovní prohlídka a zadržení do CPZ kvůli 28. říjnu 1988, HOS, nebo vyšetřování bratislavské pětky. Nechybí ani zmínky v dokumentech, odkazujících na stížnosti moci ve věci Milana Šimečky, nebo Miklose Duraye. Jedno sdělení je věnováno stížnosti Václava Havla na opakované zajištění během jeho cesty na Slovensko roku 1985, mj. u Kusých. O cestě natočil roku 2005 Jan Novák dokument *Občan Václav Havel jede na dovolenou*.⁴⁴⁶ První ze dvou slovenských cest Václava Havla na Slovensko (další proběhla následující rok a byla již ryze soukromá) byla ve znamení velkých manévru StB. Roku 2018 vyšly vzpomínky Havlovy tehdejší milenky, psychologičky Jitky Vodňanské,⁴⁴⁷ která cestu podrobně popisuje a dokládá i fotografiemi, záznamy z korespondence s Václavem Havlem i deníků.

V dokumentech Charty 77 se jméno Miroslava Kusého objevuje v 16 dokumentech. V dokumentu č. 5 ze dne 1. února 1977 se objevuje mezi těmi 209, kteří se coby signatáři připojili k podpisu Charty 77 během ledna 1977. Dokument č. 8 ze dne 9. března 1977 sumarizuje 617 dosavadních signatářů. Třetí dokument, ve kterém se objevuje jeho jméno, je dopis Charty 77 FS o pracovní diskriminaci chartistů a lidí, kteří odmítli podepsat Antichartu. Přílohou bylo 47 příloh (44 výpovědí a 3 rozsudky soudu, které zamítly stížnost chartistů na propuštění). Kusý byl jedním z propuštěných... Dokument č. 12 ze dne 30.6.1977 o diskriminaci spisovatelů na Slovensku zmiňuje příspěvek Hany Ponické na 3. sjezdu Svazu slov. spisovatelů; mezi těmi, kteří byli vyloučeni z veřejného života, i Kusý.

Ve sdělení o složení kolektivu mluvčích Charty 77 ze dne 26.4.1980 je mezi 14 lidmi i M. Kusý.

---

⁴⁴⁴ 251 a nevydaný dokument, po 22.9.1982, karavan; 303 Šimečka 1981–1982; 445 Duray 1984; 465 Havel a Slovensku 1985; 887, domovní prohlídka 1989, vyšetřování HOS; 1057, 1071, 1088, 1107 a 1116 Bratislavská pětka; 1092, prohlášení k 21.8.1989.

⁴⁴⁵ 13 a 195, perzekuce kvůli CH77 1978 a 1980; 349 a 400, karavan 1983 a 1984; 839, 28.10.1988; poslední 1121 Bratislavská pětka 6.12.1989

⁴⁴⁶ *Občan Václav Havel jede na dovolenou*. ČR 2005 (režie Jan Novák, Adam Novák). ČT 2 18.12.2016. Dostupné online z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10077197846-havel-jede-na-dovolenou/20556226114>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁴⁷ VODŇANSKÁ, Jitka: *Voda, která hoří*. Praha: Torst, 2018.

Dne 10.11.1980 zaslali mluvčí Charty 77 Marie Hromádková a Miloš Rejchrt a člen kolektivu mluvčích Miroslav Kusý telegram konferenci signatářů Závěrečného aktu KBSE v Madridu.

Dle Sdělení Charty 77 ze dne 13. ledna 1981 se mluvčími na tento rok stali Václav Malý a Bedřich Placák. Kusý měl být jako zástupce signatářů ze Slovenska jedním ze tří mluvčích Charty 77 v roce 1981, ale nakonec k tomu nedošlo *vzhledem k tomu, že na Slovensku neměla Charta 77 patřičné zázemí*, a stal se jím Jaroslav Šabata.

Sdělení ze dne 15. května 1981 se týkalo Akce DELTA a zadržení francouzské dodávky s literaturou. Miroslav Kusý byl, stejně jako dalších 14 lidí, obviněn dle § 98 odst. 1 a 2 písm. a) a b) a patřil mezi desítku, postižených vazbou.

V dopise ze dne 11. června 1981 mluvčí Charty 77 Malý a Placák zaslali dopis FS, který žádal, aby vznikl parlamentní výbor, který by vyšetřil *nařčení signatářů Charty 77 ze spojení se zahraničními špiónážními a ideodiverzními centry*. Deset lidí bylo vyšetřováni na svobodě, mj. Kusý, Jablonický, z osmi držených ve vazbě byli např. Šimečka či Mlynárik.

Charta 77 adresovala čs. vládě dne 22. října 1982 dopis s připomínkami a návrhy pro příspěvek naší vlády k úspěchu následné madridské schůzky účastnických států KBSE (dokument č. 29/82). Mj. zde navrhuje zastavit trestní stíhání mj. výše uvedených z Akce DELTA.

Velký bratr a Velká sestra Miroslava Kusého a Milana Šimečky je jedním z řady rukopisů a strojopisů zabavených při domovních prohlídkách, jak je uvádí dokument č. 14/83, adresovaný dne 14. května 1983 v dopise mezinárodnímu centru PEN-klubu v Paříži

Spolupodepsal ke dni 12. února 1984 vydanou společnou výzvu Charty 77 a Výboru společenské sebeobrany (KSS-KOR) k osvobození politických vězňů v obou zemích, nebo otevřený dopis 3. konferenci za jaderné ozbrojení v Perugii, datovaný dne 30. června 1984 (dokument č. 13/84), nebo dopis Evropské síti pro dialog Východ-Západ se stanoviskem Charty 77 k Milánské výzvě – mírové hnutí (dokument č. 13/86, 25.4.). Připojil se k Pražské výzvě – poselství mírové konferenci v Amsterdamu 11. března 1985 (dokument č. 5/85).

Dokument č. 23/87 ze dne 27. března 1987 byl dopisem vlády ČSSR a FS k protimaďarským incidentům v Bratislavě. Situaci Výboru na obranu práv maďarské menšiny v Československu se věnoval i panel na kongresu SVU, kde po Kvetkově referátu zazněly písemné příspěvky od Čarnogurského, Hübla, Kusého a Šimečky. Dne 15. prosince 1987 je datován dokument č. 74/87, dopis vládě ČSSR, SSR a vídeňské následné schůzce KBSE s návrhem na zabezpečení práv národnostních menšin. S mluvčími spolupodepsali Kusý, Šimečka a Duray.

V srpnu 1989 byli Kusý a Čarnogurský vzati do vazby, Ponická, Selecký a Maňák stíháni na svobodě.

Dne 31. 12. 1981 napsal Miroslav Kusý dopis prezidentu republiky obsahující zprávu o perzekuci Milana Šimečky a prosbu o pomoc v jeho případu, *Informace o Chartě 77*, r. 5, 1982, č. 3, s. 6–7.

V. 5. 2. Milan Šimečka

Milan Šimečka se narodil v Novém Bohumíně dne 6. března 1930. Rodina zde žila do doby, kdy bylo území po Mnichovu anektováno Polskem. Poté se přestěhovali do Ostravy, zde otec, úředník železáren, práci nesehnal a roku 1940 zemřel. Rodina žila z matčiny penze a platu jeho o deset let starší sestry Ilony, jeho o devět let starší bratr Alfréd studoval. Při náletu dne 29. srpna 1944 zahynula matka. Po osvobození se Milan Šimečka vrátil se sestrou do Bohumína, kde studoval na zdejším reálném gymnáziu.⁴⁴⁸ Maturoval dne 28. května 1949.⁴⁴⁹ V roce 1949 odešel studovat do Brna. Dne 10. června 1949 si podal přihlášku ke studiu na vysoké škole na obor inženýrské stavitelství Vysoké školy technické,⁴⁵⁰ od kterého *vyhlídka na uplatnění a tedy i zajištění existence*.⁴⁵¹

Podal si žádost o přestup na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity,⁴⁵² na obor český jazyk – ruský jazyk, která byla akceptována.⁴⁵³

Dne 25. května 1953 Josef Hrabák⁴⁵⁴ vypracoval i posudek na diplomovou práci Milana Šimečky *Poesie Marie Pujmanové*.⁴⁵⁵ Ohodnotil ji dvojkou, vytýkal ji esejistickou formu, nicméně *po jistých úpravách by mohla být otištěna v literárněkritickém časopise nebo jako*

---

⁴⁴⁸ A MU: f. A2 FF, studijní spisy, Životopis. P5890799.jpg

⁴⁴⁹ KRUTKI, Richard: Milan Šimečka (1930–1990). Pokus o portrét. In: KRUTKI, Richard: *Sborník k 75. výročí založení školy – gymnázium Františka Živného 1921–1996*. Bohumín: Gymnázium Františka Živného, 1996, s. 42–43.

⁴⁵⁰ Vysoká škola technická Dr. Edvarda Beneše, dnešní Vysoké učení technické, nesla tento název v letech 1945–1951. K historii školy vzniklé v roce 1899 mj. *Historie VUT v Brně*. Dostupné online z: <<https://www.vutbr.cz/zivot-na-vut/fakta-o-vut/historie-vut>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁵¹ A MU: f. A2 FF, studijní spisy, Přihláška ke studiu na vysoké škole. P5890782 + 5.jpg

⁴⁵² Filozofická fakulta Masarykovy univerzity byla založena v roce 1919. Univerzita nesla v letech 1960–1990 název Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. K její historii. Dostupné online z: <<https://www.phil.muni.cz/o-nas/historie-fakulty>>.

⁴⁵³ A MU: f. A2 FF, studijní spisy, Rozhodnutí přijímací komise. P5890805.jpg

⁴⁵⁴ Josef Hrabák (1912–1987), literární historik, teoretik a kritik, pedagog na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde byl v letech 1954–1960 děkanem.

⁴⁵⁵ ŠIMEČKA, Milan: *O poesii Marie Pujmanové*. Diplomová práce. Strojopis. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1953. 58 s.

brožura.⁴⁵⁶ Dalšími výtkami byly interpunkce a psaní slova *Východ* (= východní země) s malým písmenem „v“.⁴⁵⁷

Jeho písemnou zkoušku z jazyka českého na téma *Problémy nejnovější básnické tvorby* ohodnotil Hrabák dne 14. června 1953 z Katedry jazyka českého a literatury známkou 2 (*gram. 3*).⁴⁵⁸

Dne 29. června 1953 byl ohodnocen Josefem Kolečkou⁴⁵⁹ prospěchem *výborný* při ústní zkoušce z marxismu-leninismu na téma *Období industrialisace. VII. sjezd KSČ*. Dne 2. července 1953 pak vykonal závěrečnou zkoušku s hodnocením *velmi dobrý*.⁴⁶⁰ Kromě Hrabáka a Kolečky jej zkoušeli Alois Gregor⁴⁶¹ a Jaroslav Ludvíkovský.⁴⁶²

Oženil se se spolužačkou Evou Lahodovou, spolužačkou z českého jazyka, která ho vystudovala v kombinaci s anglickým jazykem.

Milan Šimečka na Slovensko přišel po svých vysokoškolských studiích v Brně a ročním působením na místě učitele českého jazyka kroměřížského gymnázia.⁴⁶³ Jako pedagog v oboru marxisticko-leninské filozofie a estetiky působil Milan Šimečka v Bratislavě na Lékařské fakultě a Farmaceutické fakultě Univerzity Komenského (1954–1958) a poté na Vysoké škole múzických umění. Tu musel opustit v roce 1970, kdy dostal 6. března výpověď.⁴⁶⁴ Mezitím získal doktorát filozofie, hodnost kandidáta věd a habilitoval se. Ve školním roce 1967/1968 přednášel zimní semestr v Mohuči.⁴⁶⁵

---

⁴⁵⁶ A MU: f. A2 FF, studijní spisy, posudek diplomové práce Milana Šimečky. P5890755.jpg

⁴⁵⁷ A MU: f. A2 FF, studijní spisy, posudek diplomové práce Milana Šimečky. P5890755.jpg

⁴⁵⁸ ŠIMEČKA, Milan: *Problémy nejnovější básnické tvorby*. Rukopis. 7 s. /práce /P5890761 až 79.jpg/

⁴⁵⁹ Josef Kolečka (1924–2015), historik, pedagog na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

⁴⁶⁰ A MU: f. A2 FF, studijní spisy, protokol o závěrečné /diplomové/zkoušce. /P5890749.jpg/

⁴⁶¹ Alois Gregor (1888–1971), filolog, slovakista, pedagog na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

⁴⁶² Jaroslav Ludvíkovský (1895–1984), filolog, pedagog na Univerzitě Karlově, Univerzitě Komenského a od roku 1939 na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

⁴⁶³ Odkaz na knihu o GK

⁴⁶⁴ . Dostupné online z: <<http://www.vydavatelstvoartforum.sk/sk/autori/milan-simecka>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁶⁵ *Institut für Europäische Geschichte Mainz*. Dostupné online z: <<http://www.ieg-mainz.de>> [cit. 27. 8. 2018].

MARUŠIAK, Juraj: Milan Šimečka, 1930–90. In: *Biographisches Lexikon. Widerstand und Opposition im Kommunismus 1945–91*, <https://dissidenten.eu/laender/slowakei/biografien/milan-simecka/milan-simecka-teil-1/>.

Vyloučen z KSČ.

Publikoval dvě monografie⁴⁶⁶ a řadu odborných článků, recenzí, esejí a úvah nejen v odborných časopisech, ale i v denním tisku a časopisech (*Kultúrny život, Literárni noviny*). 1966 Míra trpkosti na téma postavení Slováků v ČSSR, *Literárni listy, Slovenské pohľady, Matičné čítanie*)

V letech 1970–1989 pracoval v nekvalifikovaných dělnických profesích, mj. jako bagrista. Postupem času se začal stýkat s dalšími perzekvovanými intelektuály.

Zúčastnil se procesu s Jánem Ladislavem Kalinou. Šimečka se setkával i hrál šachy s Kusým, Strinkou.

Po zveřejnění Prohlášení Charty 77 se sice signatářem (ani později do roku 1989) nestal,⁴⁶⁷ k podpisu nebo lépe řečeno k nepodepsání Charty 77 vyjádřil v jednom ze svých fejetonů.

Vyhazov po rozpoutané štvanci po zveřejnění Charty 77 se netýkal jen signatářů, ale i disidentů, kteří s ní sympatizovali, osob, které odmítly podepsat Antichartu. Postihy dopadly i na jejich rodinné příslušníky (manželka Milana Šimečky Eva⁴⁶⁸), represe se dotkla i dětí, které nemohly studovat vysokou (popř. z ní byli vyloučeni) a někdy ani střední školu.

Šimečkovi byli StB perzekvováni různými formami až do konce režimu.

Dne 6. května 1981 byl zatčen a obviněn dle § 98 tr. z., podvracení republiky. Ve vazbě na Ruzyni strávil 10 měsíců. Poté byl sice propuštěn, ale z vězení si odnesl – jako řada dalších osob v té době – vážné zdravotní následky, v jeho případě oční chorobu. Po propuštění byl publicistou ve svobodném povolání, žil pouze z honorářů.

Rozsáhlá publikační činnost zejména po propuštění vazby, mj. jeden z hlavních autorů časopisy *Listy*.

---

⁴⁶⁶ ŠIMEČKA, Milan: *Sociálne utópie a utopisti*. Bratislava: Osveta, 1963; TÝŽ: *Kríza utopizmu. O kontinuite a výustení utopických názorov*. Bratislava: Obzor, 1967. Byl spoluautorem příručky *Kultúrna revolúcia a ideovo-politická výchova* (Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1961; s Vladimírem Brožíkem a Dagmar Hamplovou).

⁴⁶⁷ BUDAJOVÁ, Marianna: Český filozof a disident Milan Šimečka by mal 85 rokov. Dostupné online z: <<http://www.teraz.sk/kultura/milan-simecka-vyrocie-narodenia-85/123514-clanok.html>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁶⁸ Eva Šimečková (1931 – 2013) vystudovala Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, působila jako pedagožka na vysoké škole a překladatelka. Roku 1977 byla propuštěna z Katedry anglické literatury Filozofické fakulty Univerzity Komenského. Následkem perzekuce onemocněla těžkou cukrovkou a nakonec dostala invalidní důchod.

V. 5. 3. Tomáš Petřivý

V době, kdy skončili ve vazbě Miroslav Kusý a Milan Šimečka v rámci Akce Delta, byl o generaci mladší Tomáš Petřivý již podruhé uvězněn. Mladého umělce moc šikanovala vstůtku nevybíravě, během několika let z něj ‚vyrobila‘ recidivistu a je možné bez nadsázky napsat, že mu zničila život za pouhých osm let.

Tomáš Petřivý byl umělecky nadaným člověkem ve více směrech. Na bratislavském Gymnáziu Metodova publikoval ve školních časopisech a společně se svými staršími spolužačkami úspěšně absolvoval recitační soutěž a úspěšně reprezentovali školu i Československo na soutěži Sándora Petőfiho v Budapešti.⁴⁶⁹ Zúčastnil se i v té době prestižní soutěžní přehlídce mladých recitátorů a básníků z československých středních škol – Strážnice Marušky Kudeřikové.⁴⁷⁰ Ve své kategorii její 13. ročník dokonce roku 1974 vyhrál.⁴⁷¹

Po gymnáziu začal studovat scenáristiku a dramaturgii na pražské Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění (dále FAMU). Zároveň se jak v Praze, tak i v Bratislavě dostal do styku s lidmi z prostřední alternativní kultury, samizdatu a disentu. Zúčastnil se několika uměleckých instalací, byl autorem básní a povídek.

Poté v jeho životě nastal radikální zlom. Při návratu z legální cesty do Polska byl zadržen na hranicích a byla mu zabavena ineditní literatura a dokumenty. Dokumenty polské opozice v jeho případě byly problematické a staly se předmětem trestního stíhání.⁴⁷²

Byl vyloučen ze studia,⁴⁷³ povolán k výkonu základní vojenské služby, za jejíž odpírání byl odsouzen⁴⁷⁴ a v roce 1982 byl Tomáš Petřivý odsouzen potřetí.

---

⁴⁶⁹ *Slovenskí spisovatelia. Tomáš Petřivý.* Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/tomas-petrivy>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁷⁰ KUCHAR, Lumír (ed.): *Žeň poezie a prózy. Výbor z oceněných prací XI.–XIII. ročníku (1972–1974) literární soutěže Strážnice Marušky Kudeřikové.* Brno: Blok, 1975. Antologie ale žádnou z básní Tomáše Petřivého neobsahuje.

⁴⁷¹ KUCHAR, c. d., s. 182. O první cenu se *za soubor veršů* ve třetí kategorii dělil s Jaroslavem Svobodou z Brna.

⁴⁷² KELLER, Petr: Z Krkonoš do vězení Odsouzení Jaroslava Šabaty v souvislosti se setkáním československých a polských disidentů na československo-polských hranicích v roce 1978. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989.* Sborník grantového projektu. Sv. 1. Praha: Libri prohibiti, 2008, s. 7–32.

⁴⁷³ Podle sdělení Jiřího Šoukala z Archivu FAMU autorovi ze dne 25. 4. 2017 *zápisy z uměleckých rad FAMU a z kolegia FAMU ze studijních let 1977/1978 a 1978/1979 se bohužel nedochovaly.* Jeho osobní složku zpřístupní jen v souladu se zákonem na ochranu osobních údajů, tj. se souhlasem příbuzných...

Celý text: Věc se má tak, že klíčové zápisy z uměleckých rad FAMU a z kolegia FAMU ze studijních let 1977/1978 a 1978/1979 se bohužel nedochovaly. Co se týče

V roce 1986 byl nalezen v bytě, který zdědil po své matce (otec v té době již s rodinou nebydlel a žil v Brně), mrtev. Existují spekulace o možném cizím zavinění.

Po roce 1989 došlo k oficiálním vydáním jeho prací, díky péči Olega Pastiera.⁴⁷⁵

Dne 25. ledna 2017 převzal v bratislavském Polském institutu Oleg Pastier pro Tomáše Petřivého vyznamenání Důstojnický kříž Řádu za zásluhy Polské republiky in memoriam.⁴⁷⁶

V tu dobu mu již nebylo možné položit kytičku na symbolický hrob, neboť nemaje příbuzných, nebylo, kdo by ho hradil.⁴⁷⁷

V. 5. 4. Hana Ponická

Spisovatelka Hana Ponická⁴⁷⁸ opustila redakci Smeny v další etapě prověrek, roku 1972.

S obtížemi publikovala, poslední kniha jí vyšla v roce 1974.

---

jeho osobních složek, ty jsou bohužel v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů nepřístupné. Dobové rozvrhy předmětů a seznamy žáků existují a jsou přístupné.

⁴⁷⁴ Zatčen 8. 6. 1979 v 7:00 hod. coby voják základní služby u VOP Prešov, 5 semestrů FAMU, přechodné bydliště Ječná 7, Praha 2, § 280/1 tr. z., prokurátor O Pv 108/79, ve 12:00 dodán do tamní věznice, 7. 12. 1979, VOS Prešov, sp. zn. T 155/79, 10 měsíců odnětí svobody nepodmíněně, 3. 1. 1980 rozsudek potvrzen, započítali mu skoro 7 měsíců vazby, 10. 7. 1979 Trenčín, 20. 11. 1979 Prešov, 18. 12. 1979 Trenčín, 15. 1. 1980 Želiezovce, propuštěn, *na NVT trest neuveden*. Byl měsíc na vojně.

Dne 9. 12. 1980 nastoupil sám 13:30 do NVÚ č. 2 Praha, odsouzen 4. 9. 1980 Okresním soudem v Ústí nad Orlicí, sp. zn. 2 T 234/80, § 155/1 a 156/2 tr. z. na 2 roky úhrnného trestu (spolu s prešovským, jehož výrok o trestu byl započítán a zrušen), potvrzeno dne 27. 10. 1980 Krajským soudem v Hradci Králové, sp. zn. 5 To 1674/80, 2 roky. 4. 1. 1981 Želiezovce, 30. 4. 1981 podmíněčně propuštěn, Okresní soud Levice, sp. zn. Pp 177/81 na 2 roky.

Na třetí trest nastoupil jako úředník, dne 1. 10. 1984 v 13:50 nastoupil do bratislavské věznice, do 2. NVS, odsouzen Obvodným soudom Bratislava 3 dne 7. 5. 1984, sp. zn. 2 T 93/83, na 4 měsíce, § 202/1 tr. z., výtržnictví, potvrdil Městský soud Bratislava, sp. zn. 4 To 275/84.

⁴⁷⁵ PETŘIVÝ, Tomáš: *Hra o Judáša*. Bratislava: F. R. & G, 1993; TÝŽ: *Hra o všetko*. Bratislava: F. R. & G, 2005. Další texty vyšly v časopise Fragment.

⁴⁷⁶ Tomáš Petřivý, *slovenský signatár Charty 77, dostal polské vyznamenanie*. Dostupné online

z: <https://bratyslawa.msz.gov.pl/sk/aktuality/tomas_petrivy__slovensky_signatar_chart_y_77__dostal_polske_vyznamenanie?channel=www> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁷⁷ Informace o zrušení hrobu z důvodu neplacení i jeho lokace byla na k dispozici na stránce *Virtuálne cintoríny*. Ta, v souvislosti s přijetím GDPR, byla vypnuta. Dostupné online z: <<http://www.cintoriny.sk/gdpr>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁷⁸ Hana Ponická (1922–2007), slovenská spisovatelka, publicistka, redaktorka (Smena na nedel'u) a překladatelka z maďarštiny, němčiny, italštiny a francouzštiny. Studovala čtyři roky medicínu, po válce ji už nedokončila. V letech 1948–1950 byla s tehdejšími manželem, básníkem a prozaikem Štefanem Žárym (1918–2007) v Římě; on tam byl korespondentem Československé tiskové kanceláře. Od 50. let publikovala, jak pro děti, tak pro dospělé. Jejím druhým manželem byl básník Ján Kostra (1910–1975).

Její třetím manželem byl vojenský historik Jaroslav Šolc,⁴⁷⁹ který byl z pozice vedoucího bratislavské pobočky Vojenského historického ústavu (dále VHÚ) penzionován v roce 1973 a k tíži mu byla připsána i jeho kniha z roku 1969 *Slovensko rozdelené*. Další čtyři roky mohl externě spolupracovat s banskobystričským Muzeem SNP.

V polovině 70. let se rozhodla přestěhovat se s ním z Bratislavy do malé obce Lukavica ve zvolenském okrese, kde koupili tři sta let starý mlýn. Tamní Okresní správě Sboru národní bezpečnosti se rázem zvedly statistiky v počtu sledovaných osob...⁴⁸⁰

Ačkoli sama mohla stále ještě publikovat, trápil ji osud jejích kolegyně a kolegů, kteří byli na přelomu 60. a 70. let zbaveni možnosti publikovat jak v denním tisku, časopisech, tak i vydávat knihy. Rozhodla se na jejich situaci upozornit a na dalších třináct let se sama zbavila možnosti vydávat v Československu oficiálně své knihy, včetně překladů.

Její perzekuce zahrnuje léta 1977–1989 a je orámována jejím vystoupením na sjezdu v roce 1977 a vyšetřováním bratislavské pětky v roce 1989.

Spisovatelka a překladatelka Hana Ponická nejprve v únoru 1977 odmítla podepsat Antichartu, aby se dne 2. března 1977 na III. sjezdu slovenských spisovatelů⁴⁸¹ rozhodla zastat proskribovaných spisovatelů, publicistů a novinářů. Několik desítek jmen „těch špatných“ obsahovaly i materiály z II. sjezdu,⁴⁸² který se konal v roce 1972, a byly – patrně pro připomenutí – součástí podkladových materiálů k sjezdu třetímu. Od podání svého příspěvku v písemné podobě byla odrazována, ale už jeho napsání bylo pro ni jakýmsi pomyslným překročením Rubikonu. Když se rozhodla jej i přes možné následky odevzdat, protože se *nedokázala už dále stydět*, stala se další osobou, které bylo publikování znemožněno. Autory, které ve svém vystoupení uvedla,

---

Mluvčí Charty 77 pro rok 1991. V roce 1992 o ní natočila Slovenská televízia Bratislava dokument *Stretnutie s Hanou Ponickou* (režie Fedor Bartko).

⁴⁷⁹ Jaroslav Šolc (1920–1985), účastník odboje, roku 1943 krátce ve vazbě, účastník SNP, slovenský vojenský historik, krátce i poslanec (v Prozatímním NS 1945–1946). Bratislavské pracoviště Vojenského historického ústavu vedl od roku 1967.

⁴⁸⁰ Krycí jméno MLYN měl koneckonců i její svazek, vedený StB od února 1979; v prosinci 1989 byl ale skartován. Původně bydlela v obci v domě, který posléze zakoupil bývalý politik a politický vězeň Ladislav Holdoš (1911–1988). V Lukavici měl dům i spisovatel Pavol Hruz.

⁴⁸¹ HERTL, David: Dráhou pravdy je přímka, říkala Hana Ponická. Do dějin vešla slovenskou „Chartou“. In: *Portréty*. Český rozhlas Plus 24. 8. 2017. Dostupné online z: <<https://plus.rozhlas.cz/drahou-pravdy-je-primka-rikala-hana-ponicka-do-dejin-vesla-se-slovenskou-chartou-6512285>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁸² Na sjezd reagoval dne 25. 5. 1973 sebekritickým dopisem jeden z původně postižených spisovatelů, Pavel Števček (1932). Viz List Pavla Števčeka předsednictvu Zvazu slovenských spisovateľov. In: *Slovenské pohľady*, roč. 89, č. 9/1973, s. 52–62.

Její text vyšel dne 14. května 1977 v *Le Monde*⁴⁸³ a nastal kolotoč šetření zakončených vyloučením ve svazu spisovatelů (již v dubnu 1977), KSS, vyšperkovaný vyšetřováním StB a obtěžujícími výsledky.

Její pracovní perzekuce byla zmíněna v dokumentu *Charty 77*.⁴⁸⁴ Ta se vyjádřila i k přinejmenším dvěma stovkám spisovatelů a publicistů, kteří nesmějí zcela či zčásti v Československu publikovat, a zmínila i slovenské autory.⁴⁸⁵

Neušla ani oblíbenému postupu komunistické propagandy⁴⁸⁶ – denunciaci v novinách. Článek o ní vyšel v *Pravde* 18. listopadu 1977.⁴⁸⁷

Svoji tehdy nelehkou situaci ale popsala ve velmi zajímavé publikaci – *Lukavické zápisky* jsou velmi cenným dokladem tehdejší každodennosti.⁴⁸⁸

Hana Ponická se následně začala stýkat i s dalšími představiteli opozice, včetně signatářů *Charty 77*, nejen s těmi, jako dosud (např. Dominik Tatarka, Zora Jesenská, Ján Rozner, Václav Kural, Karel Bartošek).

Přispívala do samizdatu, některé její práce vyšly i v exilu.⁴⁸⁹

---

⁴⁸³ Vystoupení Hany Ponické. In: *Listy*, roč. 7, č. 3–4/1977, s. 8–9. K okolnostem zveřejnění projevu viz i DUBOVSKÝ, Patrik: Zakázaný diskusní příspěvek Hany Ponickéj na III. zjazde slovenských spisovateľov 2. marca 1977. In: *Pamäť národa*, roč. 13, č. 3/2017, s. 47–54.

⁴⁸⁴ D16 1977, 30. květen, Praha. – Dopis *Charty 77* Federálnímu shromáždění ČSSR o pracovní diskriminaci chartistů a občanů, kteří odmítli Chartu 77 odsoudit, spolupodepsaný deseti signatáři *Charty 77*. Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 45–50. Dokument zmínil mj. i Miroslava Kusého, Jána Mlynárika a Pavla Šremera.

⁴⁸⁵ D18 1977, 30. červen, Praha. – Zpráva o diskriminaci spisovatelů v Československu a seznam 130 českých spisovatelů postižených úplným nebo částečným zákazem publikovat (Dokument č. 12). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 45–50. Dokument zmínil mj. i Miroslava Kusého, Jána Mlynárika a Pavla Šremera. Na s. 54 je uvedena část jmen z Ponického příspěvku.

⁴⁸⁶ K propagandě ohledně *Charty 77* mj. CAJTHAML, Petr: *Charta 77 a komunistická propaganda*. In: DEVÁTÁ, Markéta – SUK, Jiří – TŮMA, Oldřich (eds.): *Charta 77. Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci. 1977–1989*. Sborník z konference k 30. výročí *Charty 77*. Praha 21.–23. března 2007. Praha: ÚSD AV ČR, 2007, s. 239–251; ŽELEZNÝ, Jakub: Vznik tiskové agentury Orbis jako reakce na zahraniční podporu *Charty 77*. In: *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie*, roč. 56, č. 3–4/2011, s. 57–60.

⁴⁸⁷ POVAŽSKÝ, Ladislav: Falošný svedok sa poza humny zakráda... Ako Ludvík Vaculík na Slovensku osihotenú „hrdinku“ objavil a knieža všetkých Slovákov z nej svedka urobilo. In: *Pravda*, roč. 58, č. 273, 18. 11. 1977, s. 2. V textu je denunciován rovněž Ivan Kadlečík.

⁴⁸⁸ *Lukavické zápisky* vyšly postupně v samizdatu (Praha: Edice Petlice, 1985), exilu (Toronto, Sixty-Eight Publishers Corp., 1989), v Čechách (Brno: Atlantis, 1992) a nakonec i na Slovensku (Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004).

Signatářkou se nicméně stala až v roce 1989, to už se angažovala v HOS.⁴⁹⁰ To nicméně nemění nic míře její statečnosti...

Po roce 1989 se kromě jiného snažila zrekonstruovat zámek v Podrečanech, jehož třetinu zrestituovala.⁴⁹¹ Zemřela dne 21. srpna 2007.

V. 5. 5. Ján Čarnogurský – postižení advokáta disentu

Ján Čarnogurský⁴⁹² byl vyloučen z advokacie 1981. Pracoval jako dělník, poté podnikový právník, nakonec v roce 1987 ztratil zaměstnání zcela (v „bezke“⁴⁹³ pracovali i Ján Budaj a František Mikloško).

Obhajoby řady dalších případů se ujal jeho starší kolega Tibor Böhm,⁴⁹⁴ nebo Vojtech Rampášek.

V. 6. Akce DELTA

Akce StB, pojmenovaná Delta, se týkala kromě tří zmíněných osobností slovenské opozice – Jozefa Jablonického, Miroslava Kusého a Milana Šimečky také lučeneckého rodáka žijícího v Praze Jána Mlynárika,⁴⁹⁵ Jiřiny Šiklové, Jiřího Rumla.⁴⁹⁶

---

⁴⁸⁹ Napsala např. fejeton o svíčkové manifestaci *Hodina Bratislavy* (In: *Listy*, roč. 18, č. 4/1988, s. 21–22); přetisk ze samizdatového Obsahu), o soudu Ivana Polanského *Hodina Banskej Bystrici*.

⁴⁹⁰ KHOS mj. CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – HLUŠIČKOVÁ, Růžena (eds.): *Hnutí za občanskou svobodu 1988–1989. Sborník dokumentů*. Praha: Maxdorf – ÚSD AV ČR, 1994.

⁴⁹¹ FAJČIKOVÁ, Kveta: Som slabá, no plánov mám veľa. In: *sme.sk* 23. 8. 2007. Dostupné online z: <<https://www.sme.sk/c/3452326/som-slaba-no-planov-mam-vela.html>> [cit. 27. 8. 2018]. V jednom z posledních rozhovorů zmínila také, že poslední čtyři roky svého života se snažila oživit sto let starý *kaštieľ* v obci, vzdálené asi 10 km od jejího rodiště... Na třetiny ho vlastnila s rodinou své sestry a Ministertvem kultury...

⁴⁹² *Ján Čarnogurský (1944)*. Dostupné online z: <<https://www.upn.gov.sk/sk/jan-carnogursky-1944>> [cit. 27. 8. 2018].

⁴⁹³ Na dotaz úředníků: *Zamestnanie?* při ohlašování svíčkové manifestace odpověděli Budaj s Mikloškem: *Bez*. Úředníci zapsali *BEZ* neboli Bratislavské elektotechnické závody...

⁴⁹⁴ Tibor Böhm (1930–2003), právník, advokát, zastupoval řadu představitelů disentu, zejména náboženského (sám byl v 50. letech vyloučen z práv za účast na Katolické akci). V lednu 1990 byl slovenským generálním prokurátorem, od února do června 1990 československým generálním prokurátorem, poté působil v politice, krátce byl poslancem parlamentu (1992–1993), načež se opět věnoval advokacii.

⁴⁹⁵ K procesu viz MLYNÁRIK, Ján: *Ruzyňské meditace*. Praha, Ipeľ 1999; TÝŽ: *Akce Delta. Disidenti proti diktatuře (1981–1982)*. Praha: Danubius, 2009; TÝŽ: Akcia „Delta“ – příprava procesu proti 14 intelektuálom. In: *Slovenské pohľady*, roč. 9, č. 14 (2005), s. 127–201.

Dne 27. dubna 1981 překročili československé státní hranice na hraničním přechodu Wulowitz – Dolní Dvořiště dva francouzští občané, Eric Gilles Thonon⁴⁹⁷ a Françoise Anisová,⁴⁹⁸ kteří ve vozidle Peugeot J9⁴⁹⁹ se speciálně upraveným podvozkem a zavazadlovým prostorem převáželi exilovou literaturu, včetně adresáře příjemců.

Ve dnech 6.–12. května 1981 zatkla StB tři desítky osob po celém Československu, provedla domovní prohlídky, někdy i na pracovišti nebo v rekreačním objektu. Z trestného činu podvracení republiky (§ 98 odst. 1, 2 písm. a), b) tr. z.) bylo obviněno 15 osob, vazebně Jaromíra Hořce, Evu Kantůrkovou, Miroslava Kusého, Karla Kyncla, Jána Mlynáríka, Jiřího Müllera, Jana Rumla, Jiřího Rumla, Jiřinu Šiklovou a Milana Šimečku. Na svobodě stíhali Jiřího Hájka, Ivana Havla, Karla Holomka, Jozefa Jablonického, Zdeňka Jičínského a Mojmíra Klánského.⁵⁰⁰ Někteří strávili pouze den dva v cele předběžného zadržení, jiní byli propuštěni po několika týdnech (mj. Miroslav Kusý⁵⁰¹), další zůstali ve vazbě více než rok (Ján Mlynárik, Jiří Ruml a Milan Šimečka byli propuštěni 27. a 28. května 1982).⁵⁰²

---

⁴⁹⁶ Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 390–391. D177 1981, 15. květen, Praha. – Sdělení Charty 77 o policejních akcích a zatčeních v Praze, Brně a Bratislavě ve dnech 6.–12. května v souvislosti se zadržením francouzského karavanu na československých hranicích 27. dubna 1981.

⁴⁹⁷ Eric Gilles Thonon (1952), právník.

⁴⁹⁸ Françoise Anis (1957), studentka.

⁴⁹⁹ Někdy se ne zcela přesně hovoří o karavanu nebo dokonce o kamionu. Šlo o dodávkový automobil (van). Tento typ se v licenci francouzské automobilky Peugeot vyráběl od ledna 1981 do roku 1991 v Turecku. K historii výroby a automobilky. Dostupné online z: <http://en.karsan.com.tr/images/yatirimci_iliskileri/yatirimci_prezentasyonu/yatirimci_sunumu_ekim_2010.pdf> [cit. 27. 8. 2018]. Viz i ABS, f. Zvláštní vyšetřovací spisy (ZV), ar. č. ZV-48 MV, podsvazek 21, Dokumentace – ohledání vozidla Peugeot.

⁵⁰⁰ D179 1981, 11. červen, Praha. – Dopis Federálnímu shromáždění ČSSR žádající ustavení parlamentního výboru k prošetření nařčení signatářů Charty 77 ze spojení se zahraničními špionážními a diverzními centry. Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, 392–393.

D182 1981, 1. říjen, Praha. – Dopis prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění, vládě a Generální prokuratuře ČSSR, žádající zastavení perzekucí občanských iniciativ, nezávislé literární tvorby a propuštění politických vězňů. Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 395–397.

⁵⁰¹ A ZVJS, evidenční karta, Miroslav Kusý.

⁵⁰² ŠIMEČKA, Milan: *Listy z vězenia. Dopisy z vězení*. Připravily Jolana Kusá a Raisa Kopsová. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1999; ŠIMEČKA, Martin Milan: *Světelná znamení. Nad otcovými listami z roků 1981/82*. Bratislava: Archa, 1991.

D207 1982, 23. červen, Praha. – Podnět zaslaný Generální prokuratuře ČSSR k zastavení trestního stíhání tzv. skupiny Ruml a spol. a k přešetření případu obviněných vydavatelů časopisu Vokno. (Dokument č. 21/82). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 452–453.

I vzhledem k ohlasu, který měl proces v západní Evropě, a kampaním lidskoprávních organizací nakonec k soudu nedošlo, ale stíhání nebylo formálně zastaveno až do konce roku 1989.⁵⁰³

Rozsáhlý svazek o několika tisících stranách obsahuje podsvazky k jednotlivým obžalovaným a samostatný podsvazek k vyšetřování Miroslava Kusého a Milana Šimečky, i v souvislosti s jejich publikační činností. Roku 1980 jim v samizdatu vyšla kniha *Velký brat a velká sestra*.⁵⁰⁴

V. 7. Maďarská opozice a její národnostní otázka⁵⁰⁵

V. 7. 1. Výboru na ochranu práv maďarské menšiny

K aktivizaci opozice z řad maďarské menšiny došlo roku 1978, kdy Miklós Duray a László Nagy iniciovali vznik Výboru na ochranu práv maďarské menšiny. Podnětem bylo zvýšení hodinové dotace slovenského jazyka na školách s maďarským vyučovacím jazykem. Další kontroverzní rozhodnutí ministerstva školství vedlo v letech 1983–1984 ke druhé vlně protestů. Několik aktivistů bylo za svou činnost stíháno. Aktivity této iniciativy neměly podporu určité části slovenského exilu.⁵⁰⁶

V. 7. 2. Miklós Duray

Duray pracoval jako geolog v podniku Doprastav Bratislava.

---

⁵⁰³ Dokument ze dne 4. 12. 1989 je v příloze.

⁵⁰⁴ Po vydání jako č. 212 ve Vaculíkově Edici Petlice vyšlo i v exilu a po roce 1989 i doma. Viz KUSÝ, Miroslav – ŠIMEČKA, Milan: *Velký brat a velká sestra*. Toronto: Naše snahy, 1984; Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2000 s podtitulem *O strate skutočnosti v ideológii reálneho socializmu*.

⁵⁰⁵ K tématu mj. MARUŠIAK, Juraj: Maďarská menšina v slovenskej politike v rokoch normalizácie. In: KMEŤ, Norbert – MARUŠIAK, Juraj (ed.): *Slovensko a režim normalizácie*. Prešov – Bratislava: Vydavateľstvo Michala Vaška – ÚPV SAV, 2002, s. 222–279; naposledy JAŠEK, Peter: Tzv. maďarský nacionalizmus v období normalizácie. Případ Miklósa Duraya a spolupráca Výboru na ochranu práv maďarskej menšiny v Československu s Chartou 77. In: *Pamät národa*, roč. 13, č. 3/2017, s. 27–46.

⁵⁰⁶ http://www.rozhlas.cz/cro6/internet/_zprava/absurdita-hrdinstvi-a-pamatky-stare-dobre-evropy--648911
<https://domov.sme.sk/c/5071427/madarsky-disent-bol-o-krok-vpred.html>
Károly Tóth (1959–2016), <https://dennikn.sk/556101/zomrel-karoly-toth-jeden-z-najvyznamnejsich-slovenskych-madarov/>; <http://foruminst.sk/sk/2016/09/10/zomrel-karoly-toth/>; Fórum inštitút pre výskum menšín v Šamoríne (<http://foruminst.sk>)
László Öllös (1957), politológ, filozof, prezident Fórum inštitútu pre výskum menšín.
Eleonóra Sándorová (1959)

K aktivizaci opozice z řad maďarské menšiny došlo roku 1978, kdy Miklós Duray a László Nagy⁵⁰⁷ v květnu iniciovali vznik Výboru na ochranu práv maďarské menšiny. Podnětem bylo zvýšení hodinové dotace slovenského jazyka na školách s maďarským vyučovacím jazykem. Vypracovali kritickou zprávu, kterou v květnu 1979 zaslali mj. Chartě 77.

StB dne 10. června 1982 podala návrh na obžalobu podle § 100 tr. z., 10. listopadu 1982 jej zatkli (v obou dnech provedla také domovní prohlídka).

Dne 12. listopadu 1982 obvinil vyšetřovatel StB z § 98 odst. 1, 2 tr. z., trestného činu podvracení republiky, a vzal jej do vazby v Bratislavě.

Maďarské otázce věnovala své dokumenty Charta 77, která na porušování jeho práv upozornila Generální prokuraturu.⁵⁰⁸

Charta 77 se vyjádřila i k novému školskému zákonu v dubnu 1984.⁵⁰⁹ Další kontroverzní rozhodnutí ministerstva školství vedlo v letech 1983–1984 ke druhé vlně protestů. Několik aktivistů bylo za svou činnost stíháno. Aktivitu této iniciativy neměly podporu určité části slovenského exilu.

V září 1986 byl situaci maďarské menšiny v Československu a slovenské menšiny v Maďarsku věnován panel na kongresu Společnosti pro vědy a umění. Po referátu Martina Kvetka byly přečteny písemné příspěvky Jána Čarnogurského, Milana Hübla, Miroslava Kusého a Milana Šimečky, kteří se přirozeně nedostavili osobně.⁵¹⁰

---

⁵⁰⁷ László A. Nagy (1948), po roce 1989 politik. http://www.europarl.europa.eu/meps/cs/23867/LASZLO_A.+NAGY_home.html

⁵⁰⁸ D223 1982, 28. prosinec, Praha. – Dopis Generální prokuratury ČSSR, upozorňující na případ Miklóse Duraye. (Dokument č. 37/82). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. I, s. 485.

⁵⁰⁹ D276 1984, 2. duben, Praha. – Připomínky k novému školskému zákonu zaslané Federálnímu shromáždění a předsedovi vlády L. Štrougalovi. (Dokument č. 7/84). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. II, s. 610–614 (k situaci maďarské menšiny na Slovensku konkrétně s. 614).

Na Slovensku vyvolal nový školský zákon velké pobouření u maďarské menšiny kvůli doplňku o vyučovacím jazyku v § 32. Miklós Duray 12. února 1983 napsal dopis prezidentu republiky, v němž upozornil, že tento doplněk otevírá cestu k zrušení maďarštiny jako vyučovacím jazyka. Na Slovensku se pod Durayovým vedením vytvořila Skupina na obranu maďarských škol, která vydala výzvu k 600 maďarským učitelům, dále k rodičům a členům a k oficiální organizaci československých Maďarů Csemadoku, aby protestovali proti navrhovaným doplňkům zákona. Do poloviny března bylo získáno asi 10 000 podpisů. Výsledkem protestů bylo přestupování dětí do maďarských škol.

⁵¹⁰ D382 1987, 27. března, Praha. – Dopis vládě ČSSR a Federálnímu shromáždění o protimaďarských incidentech v Bratislavě, žádající jejich vyšetření a zveřejnění podrobných informací. Příloha: Krátká informace Výboru na ochranu práv maďarské

Dne 17. února 1987 se nemohl zúčastnit setkání představitelů Charty 77 s představiteli amerického Kongresu a Výboru pro sledování helsinckých dohod, StB mu znemožnila opustit Bratislavu.⁵¹¹

Duray jménem Výboru protestoval proti vandalským útokům na prostory maďarských spolků a organizací v Bratislavě v březnu 1987.⁵¹² Charta 77 se vyjádřila i k eskalaci národnostních sporů na Slovensku,⁵¹³ k obsahu textů Výboru se kriticky vyjádřil Ján Čarnogurský.⁵¹⁴

Dne 15. prosince 1987 mluvčí Charty 77 pro rok 1987 – Jan Litomiský, Libuše Šilhánová a Josef Vohryzek – adresovali společně s Miroslavem Kusým, Milanem Šimečkou a Miklósem

---

menšiny z 10. března 1987. (Dokument č. 23/87). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. II, s. 865–866 (zmínka na s. 866).

⁵¹¹ D370 1987, 17. únor, Praha. – Zpráva o setkání signatářů Charty 77 s představiteli Kongresu USA. (Dokument č. 11/87). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. II, s. 850.

⁵¹² D382 1987, 27. března, Praha. – Dopis vládě ČSSR a Federálnímu shromáždění o protimaďarských incidentech v Bratislavě, žádající jejich vyšetření a zveřejnění podrobných informací. Příloha: Krátká informace Výboru na ochranu práv maďarské menšiny z 10. 3. 1987. (Dokument č. 23/87). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. II, s. 865–866.

Protimaďarské incidenty v Bratislavě

Seznámili jsme se s materiály Výboru na obranu maďarské menšiny v Československu, které se týkají násilných akcí, k nimž došlo v noci z 8. na 9. března proti místnostem a budovám maďarských menšinových kulturních institucí v Bratislavě. Z materiálů výboru vyplývá, že tyto útoky mohly být buď výrazem národnostní nenávisti, nebo akcí teroristické bojůvky směřující k vyvolávání neklidu, strachu a zášti mezi obyvateli Československa.

Zničeny byly interiéry deníku Új Szó, Csemadoku a v prostorách kulturních spolků, kde byl i založen požár.

⁵¹³ D384 1987, 30. březen, Praha. – Dopis Výboru na obranu maďarské menšiny s poděkováním za dopis k 10. výročí Charty a s vyjádřením podpory jeho protestu proti kulturní diskriminaci maďarské menšiny. (Dokument č. 24/87). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. II, s. 868–869. Byla zveřejněna i část dopisu ze 7. 1. 1987, kde zaznal i kritika Charty 77: *Považujeme za nedostatok, že hnutie Char ty 77 sa obmedzuje najmä na Prahu; že viac o ňom vedia a viac o ňom počuť v zahraničí ako doma; že okrem prezentovania morálneho príkladu jeho vplyv necítiť v politickej kultúre československej spoločnosti; že sa v dokumentoch neodzrkadluje zložitá historická, politická, spoločenská a národná skladba československej spoločnosti.*

⁵¹⁴ K dopisu Výboru Chartě 77 ze dne 6. 4. 1987 byly předloženy *Zpráva Výboru pro ochranu práv maďarské menšiny v Československu o vývoji situace okolo protimaďarských akcí v Bratislavě, a dopis předsedovi federální vlády ČSSR L. Štrougalovi*. In: *Informace o Chartě 77*, roč. 10 (1987), č. 6, s. 8–9.

Na tyto dopisy kriticky reagoval Ján Čarnogurský osobním dopisem M. Durayovi s obavou, že stanoviska Výboru na ochranu práv maďarské menšiny psaná ostrým tónem mohou zvyšovat intoleranci mezi Maďary a Slováky. In: *Informace o Chartě 77*, roč. 10 (1987), č. 10, s. 21–22.

Durayem předsednictvu vlády ČSSR, vládě SSR a vídeňské následné schůzce KBSE dopis s návrhem na zabezpečení práv národnostních menšin, vypracovaný Výborem na obranu práv maďarské menšiny v Československu.⁵¹⁵ Text podpořil 22. 12. 1987 dopisem i Ján Čarnogurský.⁵¹⁶ Dopis byl ve Vídni všem delegacím předán 22. ledna 1988.⁵¹⁷

V roce 1988 Miklós Duray s rodinou odjede do Spojených států amerických, kde působí na univerzitě.⁵¹⁸

V. 8. Případy individuální perzekuce dalších osob

Důvody, vedoucí ke stíhání obyvatele Československa, mohly být vskutku různé a nejen z dnešního pohledu se mohou jevit jako zástupné, malicherné a popírající nejen logiku.

Kniha George Orwella 1984 vyšla poprvé v roce 1949 v Londýně.⁵¹⁹ Vyšetřování StB za její půjčování je jedním z motivů vynikající divadelní hry Viliama Klimáčka⁵²⁰ *Komunizmus*,⁵²¹ napsané na objednávku ředitele bratislavského Divadla Aréna Juraje Kukury.⁵²²

---

⁵¹⁵ D435 1987, 15. prosinec, Praha. – Dopis předsednictvu vlády ČSSR, vládě SSR a vídeňské následné schůzce KBSE s návrhem na zabezpečení práv národnostních menšin, vypracovaný Výborem na ochranu práv maďarské menšiny v Československu. (Dokument č. 74/87). Viz CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN: *Charta 77. Dokumenty 1977–1989*, sv. II, s. 962–964.

⁵¹⁶ *Napsal kromě jiného: ide o vyrovnaný a správny text. Národnostné menšiny sú azda vo všetkých európskych štátoch, niekde viac, inde menej početné. Zabezpečenie ich špecifických práv je dôležitou súčasťou zabezpečenia ľudských práv.* Tamtéž, s. 964.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 964.

⁵¹⁸ 10. 11. 1982 věznice Bratislava, Městská prokuratura Bratislava, sp. zn. 1 Kv 343/82, § 100/1 tr. z. 22. 2. 1983 propuštěn, Městský soud v Bratislavě, sp. zn. 1 T 24/82. *Zaistený ŠtB.Brava 11. 5. 1984 o 01.00 h.* § 112 tr. z., Mestká prokuratura v Bratislavě, sp. zn. 1 Kv 176/84, § 67 b, c tr. por., do vazby 14. 5. 1984 v Bratislavě, 10. 5. 1985 amnestován. A ZVJS, evidenční karta, Miklós/Mikuláš Duray.

⁵¹⁹ ORWELL, George: 1984. London: Secker and Warburg, 1949.

⁵²⁰ Viliam Klimáček (1958), absolvent Lékařské fakulty Univerzity Komenského a devět let chirurg a anesteziolog, již od studentských časů hrál divadlo a psal divadelní hry. Od roku 1985 spoluzakladatel a hlavní autor bratislavského divadla GUnaGU, autor více než třiceti her, které se s úspěchem hrají i v dalších divadlech nejen na Slovensku a v České republice, ale i v zahraničí; řada z nich vyšla i knižně. Historických témat a osobností 20. století se týkaly i hry *Tiso*, *Dr. Gustáv Husák*, *Horúce leto 68*, *Holokaust* nebo *Socík, sladký socík*. Viz *Slovenskí spisovatelia. Viliam Klimáček*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/viliam-klimacek>> [cit. 27. 8. 2018]; *Divadlo GUnaGU*. Dostupné online z: <<http://gunagu.sk/?kategoria=historia>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵²¹ *Divadlo Aréna*. Dostupné online z: <<https://www.divadloarena.sk/sk/predstavenia/komunizmus>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵²² K jeho osobě byl Odborem vyšetřování ŠtB Bratislava veden vyšetřovací spis, reg. č. ČVS 277/85, ar. č. V-17683. Ten byl ale zničen. V roce 1984 natáčel v Německu třídílnou filmovou sérii v německo-francouzsko-italské koprodukci Via Mala (premiéra

V Banské Bystrici si programátor Stanislav Fila s přáteli půjčoval Tigridovo *Svědectví* a Orwellovu knihu *1984*. Předávali si ji mj. v restauraci, kde o literatuře a politice debatovali. Roku 1984, neboť tehdy kniha vyšla v exilu v překladu Evy Šimečkové, s doslovem jejího manžela Milana, byl kvůli ní zadržen a v následujícím roce odsouzen nejprve na podmínku, avšak soud vyšší instance mu trest změnil na šest měsíců nepodmíněně.⁵²³ Mimochodem, právě roku 1984 měl Kukura potíže s natáčením v zahraničí a byl také o rok později odsouzen za nelegální opuštění republiky...

Vladimír Červeň,⁵²⁴ student Slovenské vysoké školy technické v Bratislavě, hodil v průběhu prvomájového průvodu v roce 1987 směrem k předsedkyni Slovenského svazu žen Eleně Litvajové šest syrových zkažených vajíček. Šestým trefil Viliama Šalgoviče, sedmé již nestihl... Několik týdnů předtím si chtěl nechat od Michaila Gorbačova při jeho návštěvě podepsat knihu a dokonce poskytl rozhovor redaktorovi rozhlasu Milanu Michaličovi. Reportáž byla odvysílána 11. dubna 1987.⁵²⁵ Byl odsouzen na 14 měsíců nepodmíněně.

---

1. – 3. 9. 1985), během které mu propadla z důvodu výjezdní doložka. Točil v zahraničí stále častěji, což zřejmě vedlo k tlaku režimu na jeho osobu. Měl být odsouzen na 3 (někde se uvádí 3,5) roku za opuštění republiky a zabavení majetku.

⁵²³ SPŠ strojnícka, programátor Krajskej pedagogicko-psychologickej poradne Banská Bystrica, Okresný súd Banská Bystrica 12. 9. 1985, sp. zn. 4 T 69/85, 10 měsíců podmíněně na 2 roky, § 100/1a, c tr. z., 21. 11. 1985, Krajský súd Banská Bystrica, sp. zn. 6 To 431/85, změna na 6 měsíců nepodmíněně, dostavil se 23. 6. 1985 do věznice v Banské Bystrici, 1. 7. 1986 Ilava. A ZVJS, evidenčná karta, Stanislav Fila.

⁵²⁴ Vladimír Červeň (1958 Zvolen), student. Po roce 1989 kandidoval ve volnách paradoxně za komunistickou stranu, působil jako učitel jazyků v Čechách a od roku 2008 žije po získání železné karty ve Spojených státech amerických. A ZVJS, osobná karta a osobný spis, Vladimír Červeň. SMATANA, Ľubomír: Za každé vejce dva měsíce ve vězení. In: *Zaostřeno, Český rozhlas plus* 28. 4. 2015.

⁵²⁵ SMATANA, Ľubomír: Za každé vejce dva měsíce ve vězení. In: *Zaostřeno, Český rozhlas plus* 28. 4. 2015; VANYA, Boris: Ako sa oslavoval 1. máj. Na Prvého mája hádzal po súdruhoch vajcia. Trafil. In: *sme.sk* 28. 4. 2017.

VI. PERZEKUCE PŘEDSTAVITELŮ VĚDY A KULTURY

Specifickou situací na Slovensku byl jednak vliv ideologického tajemníka ÚV KSS Ludovíta Pezlára, jednak dvou literátů – básníka Miroslava Válka, ministra kultury, a spisovatele Vladimíra Mináče, který stál v čele Matice slovenské. Obzvláště v případě Miroslava Válka máme řadu svědectví, i poměrně protichůdných. O vzpomínkách na pomoc, kterou poskytl a posvětil někomu poměrně slušné místo, nebo i nějaké možnosti uplatnění v oboru, ale máme i příklady opačné. Protichůdné jsou i názory na osobnost Miroslava Válka, nahlížené většinou optikou, že přese všechno to byl velký umělec. Jejich kritici však oprávněně připomínají, že právě proto, že to byl takový umělec (a sám, podobně jako Mináč, cenzurními zásahy a ideologické zásahy také zažil)...

Jelikož se s ministrem drtivá většina umělců a vědců znala osobně, nebylo neobvyklé, že se o pracovním zařazení člověka vyhozeného z redakce, nakladatelství, SAV, školství i KSČ jednalo – poté, co dostali nějakou nabídku, nebo se o nějaké místo ucházeli a kompetentní osoba, která je přijímala, svůj souhlas podmínila, co soudruh ministr – v ministerské pracovně a záleželo i na náladě, vzpomínkách na noci strávené pod viechou, vzájemných sympatiích a jestli dotyčný neměl u Mistra nějaký vroubek... Někdy to skončilo přátelskou debatou nad kávou či koňakem, jindy to bylo pro žadatele ponižující a traumatizující...

Ne všichni to pojali šibalsky, jako Kornel Földvári, který měl dvě nabídky a nejprve přednesl tu nepřijatelnou. Na druhou stranu Milan Hamada, který podrobil literární kritice Válkovu sbírku z poloviny 60. let *Milovanie v husej koži* a vedl nejen o ni spor s kolegou Stanislavem Šmatlákem, našel nějaké profesní uplatnění jedině mimo resort kultury – v pedagogickém muzeu v rámci ministerstva školství, a tak se paradoxně mohl nějakým způsobem věnovat vědecké práci.

Na druhou stranu se jak Válek, tak Mináč koncem 80. let dostali vícekrát do sporu s vedením KSČ. Mináč se například zastal bratislavských ochranářů a některé jejich akce dokonce kvitoval.

Marian Város, excelentní vědec, který vystudoval slovenštinu, filozofii a psychologii v Bratislavě, na Sorbonně (doktorát) a v Oxfordu (postgraduál), habilitovat se prací o axiologii se po návratu do vlasti již nestihl. Tato práce⁵²⁶ vyšla až roku 1970.

Založil a v letech 1953–1970 vedl Ústav teórie a dejín umenia. Publikoval v oborech dejín umění, estetika a filozofie řadu knih a odborných článků, osudným se mu stal publicistický

---

⁵²⁶ VÁROSS, Marian: *Úvod do axiológie*. Bratislava: 1970.

článek otištěný v červnu 1968 v Kultúrném životě, kde použil termín *triedny rasizmus*.⁵²⁷ Roku 1970 byl propuštěn ze SAV a FF UKo, vyloučen z KSČ, komisí a redakčních rad a až do důchodu pracoval na pozici nedůstojné vědce jeho zkušeností, vědomostí a věhlasu ve Slovenské národní galerii, s prakticky nulovými publikačními možnostmi. Jeho texty z doby normalizace vyšly v roce 1991,⁵²⁸ výběr z jeho deníků roku 2016.⁵²⁹

VI. 1. Pukanecký organista (Ivan Kadlečík)

Být osobností otevřeně vystupující proti normalizačním poměrům v některém z velkých měst mělo – i přes veškerá úskalí – několik výhod. Dostavit se na výslech nebo se z něj dopravit domů netrvalo i hodiny a člověk většinou věděl či znal někoho, kdo byl ve stejné či podobné situaci jako on. Žít na malé vesnici, dvacet třicet kilometrů od okresního města, a být jedním z několika jednotlivců, kteří tvoří náplň plánů činnosti zdejší okresní správy, bylo jen pro silnější, tvrdohlavé národy. Podobný osud jako Hana Ponická sdílel i její přítel Ivan Kadlečík...

Ivan Kadlečík⁵³⁰ působil nejprve *na umiestenku* jako archivář v Košicích a po základní vojenské službě⁵³¹ jako „redaktor“ v košickém časopise *Krok*,⁵³² aby se poté stal roku v červnu 1968 šéfredaktorem nového čtrnáctideníku Matice slovenské *Matičné čítanie*.⁵³³ Ten byl jedním z posledních, který upadl do normalizační šedi...

⁵²⁷ VÁROSS, Marian: *Deň za dňom samota*. Bratislava: Marenčin PT, 2016; VÁROSS, Marian: Socializmus – demokracie – človek. In: *Kultúrny život*, roč. 23, č. 24, 14. 6. 1968, s. 3 a 10.

⁵²⁸ VÁROSS, Marian: *Úvahy v samote*. Bratislava: Bradlo, 1991.

⁵²⁹ VÁROSS, Marian: *Deň za dňom samota*. Bratislava: Marenčin PT, 2016.

⁵³⁰ Ivan Kadlečík (1938–2014), redaktor, prozaik, básník, esejista a varhaník. Pocházel z tradiční evangelické rodiny, na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě absolvoval 1961 slovenštinu a italštinu a poznal zde svoji manželku.

⁵³¹ *Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin*, f. Ivan Kadlečík, Potvrdenie 1963, 15.12.1963, Odbor pre vnútorne veci ONV Košice. Pracoval tam vlastně měsíc před vojnu a měsíc po ní. Jeho základní vojenská služba v Prešově trvala 25 měsíců. Hned po návratu dal výpověď z důvodů neznalosti maďarštiny, lepšího uplatnění i mzdy

⁵³² *Krok*, časopis s podtitulem *literatúra a umenie*, vycházel v roce 1966 jako čtvrtletník a roku 1967 jako dvojměsíčník v košickém Východoslovenském vydavatelství. Publikovala v něm celá řada později známých umělců a literátů. Příčinou zániku tohoto velmi zajímavého periodika byla jeho kvalita a přílišná obliba...

Uvozovky u slova redaktor jsou na místě, šlo o volnočasovou aktivitu... Pracoval jako redaktor v košické redakci deníku *Pravda*. Kromě toho s Albinem Baginem připravil antologii *Dovolíte?* (Košice: Východoslovenské vydavatelství, 1965) a s Jozefem Mrízem připravil také antologii *Aj taký život* (Košice: Východoslovenské vydavatelství, 1966).

⁵³³ Příběh košického časopisu *Krok* v letech 1966–1967 a martinského čtrnáctideníku *Matičné čítanie* v letech 1968–1970, tedy v době, kdy v nich působil její muž, stvárnala

Pracovně i stranicky postižen už v roce 1970⁵³⁴ a několik let byl vlastně mužem v domácnosti (*na volnej nohe*), jeho manželka Iva⁵³⁵ mohla dále pracovat jako redaktorka. Nelepšící se situace rodinu se čtyřmi malými dětmi přiměla k přestěhování se z Martina do malé obce Pukanec v okrese Levice, kde měla Kadlečikova rodina své kořeny.

Pracovněprávní perzekuce v první polovině 70. let je předmětem publikace *Spytovanie*, dokumenty najdeme i v jeho osobním fondu v LA SNK v Martině.⁵³⁶

Jeho dům se stal mimoděk a vlastně z nouze jakýmsi centrem alternativní kultury. Scházeli se zde pravidelně i další literáti, Pavol Hrúz,⁵³⁷ Ludvík Vaculík nebo Ota Filip.⁵³⁸ Korespondence Kadlečika s Vaculíkem mezi lety 1969–1989 vyšla v knize *Poco rubato*.⁵³⁹

Spisovatelé z okruhu samizdatového měsíčníku *Obsah* na svém pravidelném čtvrtletním setkání.⁵⁴⁰ *Kvartály* byly od roku 1978 možností nejen prodebatovat aktuální dění, ale i seznámit své přátele s aktuální tvorbou. Zatímco setkání u Hany Ponické v Lukavici StB

Iva Kadlečiková v knize *Čítanie myslenia* (Ivanka pri Dunaji: F. R. & G., 2011). Částečně se tohoto období dotýká i kniha *Spytovanie*. Viz KADLEČÍK, Ivan – PASTIER, Oleg: *Spytovanie. Román*. Ivanka pri Dunaji: F. R. & G., 2011.

⁵³⁴ V červenci 1970 byl odvolán z místa šéfredaktora. Asi rok poté pracoval v Biografickom ústave Matice slovenskej, poté ho propustili, vyloučili ze strany i Zväzu slovenských spisovateľov, nemohl publikovat. Několik let byl mužem v domácnosti, v letech 1976–1977 byl devět měsíců asistentem v Etnografickom ústavu Slovenského národného múzea v Martine.

⁵³⁵ Iva Kadlečiková (1938), redaktorka. Ta svého manžela následovala do Košic, Martina i Pukance. Redaktorku i bibliografku dělala i svému manželovi. Dodnes je aktivní web věnovaný tvorbě manželů Kadlečákových. Dostupné online z: <<http://kadlecik.sk>> [cit. 27. 8. 2018]. Redaktorsky se podílela i na knihách jiných autorů.

⁵³⁶ *Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin*, f. Ivan Kadlečik, Dopis Ivana Kadlečika Správe Matice slovenskej, 25. 8. 1971.

⁵³⁷ Pavol Hrúz (1941–2008), slovenský prozaik, Kadlečikův kolega z Matičného čítania. Propuštěn roku 1971 a k literatuře se kromě samizdatu mohl vrátit až v roce 1990. StB k němu vedla v letech 1977–1978 signální svazek s kr. jm. FEJTÓN a od roku 1985 svazek s kr. jm. ŠÚR. Ten byl o rok později převeden z kategorie KTS na A; nedochoval se. Dále k němu existoval v letech 1976–1977 svazek prověřované osoby s kr. jm. MARTIN.

⁵³⁸ Část korespondence s ním z pozdější doby je uložena v osobním fondu Oty Filipa v Centru kulturně-politických dějin 20. století při Moravském zemském muzeu v Brně.

⁵³⁹ VACULÍK, Ludvík – KADLEČÍK, Ivan: *Poco rubato. Korešpondencia 1969–1989*. Bratislava: F. R. & G., 1994. Korespondenci připravila k publikaci Iva Kadlečiková a vyšla nejprve v měsíčníku *Slovenské pohľady* v letech 1991–1992. Ke vztahu obou literátů např. ZAND, Gertraude: Lunenie jako slovenské snění. Ivan Kadlečik, Ludvík Vaculík a česko-slovenské literární vztahy. In: POSPÍŠIL, Ivo (ed.): *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 142–153.

⁵⁴⁰ Jiří Křížan sem přivezl petici Několik vět. Zde ji podepsal mj. brněnský spisovatel Jiří Kratochvíl.

zmařila, například v červnu 1988 se tak setkali v Bratislavě u Kusých, v červenci 1989 se sešli v Pukanci a v září 1989 u Havlů na Hrádečku.⁵⁴¹

Do toho Ivan Kadlečík prodával v místním knihkupectví Slovenské knihy a mezi jeho pracovní povinnosti patřilo i vyplňování statistik, kolik prodal spisů klasiků marxistickoleninské literatury.⁵⁴² Také zde vzbudil pozdvižení, když zavřel prodejnu 27. srpna 1979, neboť musí odjet do Levic na Okresní správu *za účelom vypočutia* a dodal, že *toto oznámenie je zároveň aj vyjadrením psychického znepokojenia človeka, ktorý sa ničoho nezákonného nedopúšťa, a protestom proti nezmyselnému šikanovaniu pracujúceho človeka a občana.*⁵⁴³

V místním kostele coby člověk z tradiční evangelické rodiny, mezi jehož předky byli i faráři, působil jako varhaník.⁵⁴⁴

Na podzim 1989 se stal seniorným presbyterom ECAV. Ze zaměstnání dal výpověď již v pondělí 20. listopadu 1989. Jako *vedúci pravádzkovej jednotky v knihkupectve 082006 v Pukanci č. 6*, který tam pracoval od 1. srpna 1977, dal výpověď k 16. březnu 1990 ze zdravotních důvodů a nutnosti účasti na schůzích PEN klubu a dalších organizací.⁵⁴⁵

Jeho knihy a texty, zejména eseje a fejetony (*besednice*⁵⁴⁶), vycházely v samizdatu,⁵⁴⁷ exilu⁵⁴⁸ a oficiálně opět po roce 1989,⁵⁴⁹ kdy mj. působil v Ústavu slovenské literatury SAV, kde

---

⁵⁴¹ Zde se mj. řešila otázka nakladatelského družstva Atlantis.

⁵⁴² *Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin*, f. Ivan Kadlečík, dopisy pracovnice nakladatství Pravda pobožce Slovenské knihy Pukanec ze dnů 12. 7. 1978 a 10. 1. 1979, ve kterých děkuje do *predajne č. 2006*, že *sa zapojili do súťaže o Štandardu KV KSS a predali vybranú literatúru za 85 Kčs v 1. pololetí a 163 Kčs ve druhom pololetí roka 1978, za což náleží knihkupci odmena 10% MOC*. Ta se ale posílala až od výše 20 Kčs, takže mu v červenci nemohla býti poukázána...

⁵⁴³ *Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin*, f. Ivan Kadlečík, Dopis Ivana Kadlečíka [nadřízenému v podniku Slovenská kniha] Imrichu Haldovi, 24. 8. 1979, o zavření prodejny. Viz příloha.

⁵⁴⁴ V 80. letech působil v pukaneckém kostele jako *organista* neboli varhaník.

⁵⁴⁵ *Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin*, f. Ivan Kadlečík, Rozviazanie pracovného pomeru, 28. 3. 1990.

⁵⁴⁶ *Besednice (besednica)* je slovenským ekvivalentem termínu fejeton (*fejton*), krátký prozaický útvar, mající vtipnou formu, o zajímavých věcech, emotivně podbarvený. *Besednice* se vy slovenské literatuře objevovaly už v dobách romantismu ve 2. polovině 19. století. K vývoji žánru viz FOLLRICOVÁ, Mária: Fejton – novinársky priestor i novinársky žáner. In: *Otázky žurnalistiky*, roč. 44, č. 1–2/2001, s. 50–59.

⁵⁴⁷ Publikoval například ve čtyřech svazcích publikace *Československý fejeton/fejton*, které vycházely v letech 1976–1979 péčí Ludvíka Vaculíka v pražské samizdatové edici Petlice.

⁵⁴⁸ KADLEČÍK, Ivan: *Rapsódie a miniatúry*. Köln: Index, 1988. V době jejího vydání byli manželé Kadlečíkovi na návštěvě příbuzných v NSR, a tak si mohl knihu hned osobně převzít...

naváhal na přerušenu kariéru literárního vědce.⁵⁵⁰ Jeho tvorbu ale od konce 80. let stále více ztěžovaly problémy se zrakem...

Na jeho příkladě je velmi příznačně vidět, jak autora ovlivňuje jeho život. Kadlečíka od literárněvědných prací a recenzí nasměřoval k autobiograficky laděným textům, esejím, deníkovým záznamům, reflexím a úvahám.⁵⁵¹

Podobné postupy najdeme také u Dominika Tataruky.⁵⁵² Určitou motivací psát kratší texty mohla být i skutečnost, že mohly být snadněji přepisovány, šířeny a uschovávány v případě, že by došlo k domovní prohlídce StB. Některé delší rukopisy tímto způsobem nenávratně zmizely (část vzpomínek Ladislava Jána Kalina věnovaná poválečné době, nebo text Milana Šimečky o roce 1968).

---

⁵⁴⁹ Jeho prakticky výhradním nakladatelem (až na texty, které vydával Oleg Pastier ve svém nakladatelství F. R. & G.) je Koloman Kertész Bagala (1964), jedna z obdivuhodných postav nezávislých, umělecky náročných nakladatelství, na Slovensku, který Kadlečíka poznal již roku 1983. Viz SUDOR, Karol: Koloman Kertész Bagala: vydávam najlepšie knihy Slovenska. In: *sme.sk* 8. 11. 2007. Dostupné online z: <<https://www.sme.sk/c/3559178/koloman-kerteszbagala-vydavam-najlepsieknihy-slovenska.html>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁵⁰ Aspiranturu započal v polovině 60.let. Jeho první kniha, *Z reči v nížinách*, šla roku 1971 do stoupy a vyšla až po více než dvaceti letech (Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1993). Za ni a za knihu *Tváre a oslovenia* (Martin: Osveta, 1990) získal roku 1995 hodnost CSc.

⁵⁵¹ Dokladem jsou tituly jako *Rapsódie a miniatúry* (samizdat 1981, s dalšími vydáními rozšiřováno – 1987, 1988; Köln, Index, 1988; 1992), *Žit' sa dá len autobiograficky* (2004).

⁵⁵² Prací, které se zabírají životem a dílem Dominika Tataruky, je celá řada, zmiňme alespoň BOMBÍKOVÁ, Petra – ANTALOVÁ, Ingrid – BUDAJ, Ján: *Ešte s vámi pobudnúť. Spominanie na Dominika Tataruku*. Bratislava: Prístrojová technika, 1994; EIS, Zdeněk: *Dominik Tataruka. Mezi domovem, Prahou a Paříží. Vyprávění o zrodu spisovatele*. Praha – Brno: Gutenberg – Doplněk, 2001; MIKULA, Valér: *Démoni súhlasu i nesúhlasu* (Dominik Tataruka, Miroslav Válek). Ivanka při Dunaji: F. R. & G., 2010; BÁTOROVÁ, Mária: *Dominik Tataruka – slovenský Don Quijote (sloboda a sny)*. Bratislava: Veda, 2012; BÍLIK, René – ZAJAC, Peter: *Texty Dominika Tataruku*. Bratislava: Veda, 2014.

VI. 2. Dominik Tatarka – duchom slobodný karpatský pastier⁵⁵³

Jeden z nejznámějších a nejdůležitějších slovenských spisovatelů 20. století, Dominik Tatarka, se narodil 1913. Jeho otec záhy po odvelení do *Velké války* padl, a tak vyrostl s maminkou a šesti sestrami, což ovlivnilo celoživotně nejen jeho vztah k ženám.

V době, kdy byly sbírány podpisy signatářů před zveřejněním Charty 77, pobýval v Praze, v kontaktu s Jánem Mlynárikem, a proto ji také podepsal. Mlynárik v té době dohodl odkup části jeho pozůstalosti cestou pražského antikvariátu do PNP.⁵⁵⁴

Byl jedním z mála, kterého minuly výsledky při vyšetřování okolností vzniku, vydání a šíření Charty 77.

Tatarka byl velice charismatický, ale zároveň i nepoddajný a komplikovaný muž. Jeho dílo ovlivňovala přirozeně nejen jeho profesní perzekuce

Viceméně se s nikým nestýkal, přesto velice citlivě vnímal, jak jej režim nejen zbavil možnosti publikace a zároveň tím i obživy (vlastně přijal jeho snahu ho vyhladovět), ale jak jej sleduje prakticky na každém kroku.

*Ale ona je za to platená, za tvoje extázy, za tvoje listy, že jej píšeš voloviny, nad ktorými sa smiechom váľame po zemi, je platená. Nám stačí, že jej píšeš svoje voloviny a nepíšeš, nerozosielaš, nevydávaš čosi iné. Za to je platená.*⁵⁵⁵

Ve chvíli, kdy se v polovině 70. let stýkal kromě rodiny a dvou dam, které zmiňuje ve svých textech, prakticky jen s Jurajem Špitzerem, Albertem Marenčinem, ho to dovedlo k úvaze, že informace StB mohla získat leda tím, že možná jedna z nich.

*Sledujú ma, to je isté. Už temer nikam nechodím, necestujem, nemám na to. Sledovať ma, „informovať“ o mne môžu iba ľudia, ktorí sa so mnou častejšie stýkajú. Tých je tak strašne málo. Okrem rodiny dovedna štyria. Albert a Ďuro to nemôžu byť, obidvaja sú vyradení tak ako ja, bez nádeje na kariéru a veľký plat, Ďuro navždy, s polovicou žalúdka, je na penzii a je žid, sebavedomý. Ostávajú iba ony dve: Maryla, Oľga.*⁵⁵⁶

---

⁵⁵³ Dominik Tatarka se sám mimo jiné označoval jako *karpatský pastier*. *Duchom slobodný* je citace: *Ale nech už skončím akokoľvek, v chudobinci alebo v žalári, chcem zostať až do konca duchom slobodný*. PODLIPNÁ, Erika: Koláž. *Pocťa Dominiku Tatarkovi*. Praha: Ipeľ, 2008, s. 21.

⁵⁵⁴ Několik kartonů textů, korespondence a magnetofonových nahrávek, viz *LA PNP*, f. Dominik Tatarka. Dostupné online z: <<http://badatelna.eu/fond/55666>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁵⁵ TATARKA, Dominik: *Listy do večnosti*. Toronto: Sixty-Eight Publishers Corp., 1988, s. 118. Jde o literární záznamy z let 1974–1976.

⁵⁵⁶ TATARKA, *Listy do večnosti*, s. 119.

V té době se setkával s Erikou Podlipnou,⁵⁵⁷ která ale informace StB nepředávala.⁵⁵⁸ Z jejich korespondence se lze dozvědět, že Tatarka začal psát *Písačky* a před svou emigrací ho navštívil Milan Kundera s manželkou.⁵⁵⁹

Zřejmě nejdůležitějším zdrojem informací, neboť zpravodajské svazky byly v prosinci 1989 skartovány, byl ale tajný spolupracovník IRIS.

Osobou, ve které se Tatarka hluboce zmyšlil, byl Albert Marenčin, scenárista, překladatel, spisovatel a stejně jako Tatarka frankofonně orientovaný umělec.⁵⁶⁰

Jeho záznam v registru svazků patřil mezi cca třicítku těch, u kterých proběhla na jaře roku 1990 snaha o jejich pozměnění, falšování.⁵⁶¹

S odstupem času ale provedli pracovníci Ústavu paměti národa rekonstrukci těchto svazků a s pomocí záznamů v jiných dokumentech (včetně evidencí schůzek v konspiračních bytech, plánů a zhodnocení činnosti, vyúčtování zvláštních finančních prostředků) vytvořili alespoň rámcový přehled o činnosti těchto tajných spolupracovníků. U Marenčina konkrétně byla snaha vzbudit dojem, že svazek byl pouze osobní.⁵⁶²

Záznamy o činnosti Alberta Marenčina jsou od roku 1972, o rok později byl poprvé uveden do konspiračního bytu. První poznatky k osobě Dominika Tatarkey jsou z 18. března 1974,

---

⁵⁵⁷ Erika Podlipná (1943) se s ním seznámila roku 1968. Dopisovali si do roku 1976, jejich korespondence je součástí Tatarkeyho fondu ve sbírkách ČSDS (dnes ANM). Dostupné online z: <<http://badatelna.eu/fond/165820>> [cit. 27. 8. 2018]. Spisovatelka a publicistka Podlipná z nich připravila knihu *Koláž. Pocta Dominiku Tatarkey*, vyšla ve dvou vydáních – (Bratislava: F. R. & G., 1993; Praha: Ipeř, 2008). Více k ní *Slovenskí spisovatelia. Erika Podlipná*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/erika-podlipna>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁵⁸ Mezi dubnem a zářím 1974 na ni byl veden KS ZNB Banská Bystrica signální svazek, reg. č. 6444, kr. jm. ERIKA, ar. č. 53753.

⁵⁵⁹ PODLIPNÁ, Erika: *Koláž. Pocta Dominiku Tatarkey*. Bratislava: F. R. & G., 1993, s. 122 a 124.

⁵⁶⁰ *Slovenskí spisovatelia. Albert Marenčin*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/albert-martencin>> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁶¹ Viz pozn. č. 19. K případu TS IRIS konkrétně viz SIVOŠ, Jerguš: Pokusy o pozmeňovanie záznamov v registračných protokoloch KS ZNB S-ŠtB Bratislava. In: *Interpretácia dokumentov Štátnej bezpečnosti. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 16. novembra 2010*. Bratislava: ÚPN, 2011 s. 117–133.

⁵⁶² *Registračný protokol*. Dostupné online z: <http://www.upn.gov.sk/rekonstrukcia/data/RP/55752_Iris_RP.pdf> [cit. 27. 8. 2018]. V registračním protokolu někdo vyškral Ag., až prodřel i předchozí stranu, a černou barvou zvýraznil OS, ačkoli se v nich psalo modrou a smělo škrtnat tak, aby byl zachován původní zápis, a přepisování a škrábání bylo zapovězeno. Nemluvě o tom, že z dalších záznamů vyplývá, že svazek byl osobní původně a na jiný typ byl změněn. Záznam měnil někdo narychlo, ledabyly a tak naivně, že tomu, jak se záznamy zapisovaly a měnily, patrně vůbec nerozuměl.

čtyři dny po jeho 61. narozeninách a poslední nejspíše pochází ze dne 6. března 1989. Dne 14. září 1976 informace o Tatarkově pobytu u rodiny Eriky Podlipné. Dne 9. listopadu 1989 podal informaci o své účasti na setkání Klubu Dominika Tatarky, který zakládal Ján Budaj.⁵⁶³ Počet zpráv za ta léta jde do stovek...

Jen v letech 1985–1989 se se svým řídicími důstojníky Valentínem Mílkvym a Mariánem Dekanem viděl dle jeho vyúčtování zvláštních finančních prostředků přinejmenším dvacetkrát (to vyúčtoval občerstvení, které na schůzkách platil). Dále jsou tam čtyři sumy 500 Kčs, jedna suma 800 Kčs a sedm částek ve výši 1000 Kčs, z toho dvě poslední 27. července 1989 a 4. prosince 1989 (tři dny před datem skartace svazku v registračním protokolu). Tyto sumy mohly být podle přísně daných pravidel použity jako věcné či finanční dary.⁵⁶⁴

V plánech a hodnoceníh činnosti je evidentní, že Marenčin měl získávat informace i na rodinu Kalinových,⁵⁶⁵ Špitzera, Milana Šimečku a dalších osob.⁵⁶⁶

A Marenčin? Ten po roce 1989 napsal řadu knih, v jedné z nich,⁵⁶⁷ v kapitole *Moji přátelé* vzpomíná i na Dominika Tatarku, nebo Jána Ladislava Kalinu, v další na svého podřízeného ze SNG Mariana Városse...⁵⁶⁸

Tatarkův život a dílo patří ve slovenské literatuře k nejzpracovanějším.⁵⁶⁹

---

⁵⁶³ *Registratúrny denník*. Dostupné online z: <http://www.upn.gov.sk/rekonstrukcia/data/RD/55752_Iris_RD.pdf> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁶⁴ *Zvláštne finančné prostriedky*. Dostupné online z: <http://www.upn.gov.sk/rekonstrukcia/data/ZFP/55752_Iris_ZFP.pdf> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁶⁵ Není bez zajímavosti, že knihy Jána Ladislava Kaliny vyšly po roce 1989 v nakladatelství syna Alberta Marenčina...

⁵⁶⁶ *Plány a zhonotenia činnosti*. Dostupné online z: <http://www.upn.gov.sk/rekonstrukcia/data/DOK/55752_Iris_DOK.pdf> [cit. 27. 8. 2018].

⁵⁶⁷ MARENČIN, Albert: *Co nevošlo do dejín*. Bratislava: Marenčin PT, 2012.

⁵⁶⁸ Tamtéž, s. 97–109 a 133–136.

⁵⁶⁹ *Slovenskí spisovatelia. Dominik Tatarka*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/dominik-tatarka>> [cit. 27. 8. 2018]. Práci, které se zabírají životem a dílem Dominika Tatarky, je celá řada, zmiňme alespoň BOMBÍKOVÁ, Petra – ANTALOVÁ, Ingrid – BUDAJ, Ján: *Ešte s vámi pobudnúť. Spominanie na Dominika Tatarku*. Bratislava: Prístrojová technika, 1994; EIS, Zdeněk: *Dominik Tatarka. Mezi domovem, Prahou a Paříží. Vyprávění o zrodu spisovatele*. Praha – Brno: Gutenberg – Doplněk, 2001; MIKULA, Valér: *Démoni súhlasu i nesúhlasu* (Dominik Tatarka, Miroslav Válek). Ivanka při Dunaji: F. R. & G., 2010; BÁTOROVÁ, Mária: *Dominik Tatarka – slovenský Don Quijote (sloboda a sny)*. Bratislava: Veda, 2012; BÍLIK, René – ZAJAC, Peter: *Texty Dominika Tatarku*. Bratislava: Veda, 2014.

VII. AKTIVITY TÝKAJÍCÍ SE KVALITY ŽIVOTA A KRAJINY

Od vzniku SZOPK 1979, časopis *Ochranca prírody*, aktivity. Mezi členy Pavel Šremer, Jan Budaj, řada pracovníků z ústavů SAV (Mikuláš Huba,), lékaři (Peter Tatár), inženýři (Juraj Flamík), sociologové (Fedor Gál, Martin Bútor), studenti (Juraj Mesík), umělci (Juraj Nvota, Zuzana Kronerová, výtvarníci), novináři (Peter Procházka, Eugen Gindl).

Publikace to nebyla velká rozsahem – měla 64 stran formátu A4, tj. řekněme jako dvojčíslo jimi vydávaného časopisu *Ochranca prírody*. Její obsah byl ale natolik hutný a efekt vzniklý soustředěním dlouholeté odborné činnosti natolik účinný, že

Na jejím vydání, jako přílohy ze zápisu společné schůze základních organizací č. 6 a 13 Slovenského svazu ochránců přírody a krajiny v Bratislavě dne 4. června 1987, se podíleli statutáři organizací č. 6 a 13 Mikuláš Huba a Juraj Flamik, hlavním redaktorem byl Ján Budaj, šestičlenný redakční kolektiv s nimi tvořili Fedor Gál, Eugen Gindl a Peter Tatár. Na sedmnácti kapitolách se dále podílelo 23 autorů a asi šest desítek dalších spolupracovníků, včetně recenzentů jednotlivých částí.

Výhodou vydavatelů byla právní subjektivita každé základní organizace, která tak disponovala úředním razítkem a bankovním účtem a měla svolení k vydávání a vzhledem k vydávání časopisu i možností zajistit tisk a výrobu v tiskárně. První vydání mělo náklad 1000 ks a vyšlo počátkem října 1987. O necelé tři týdny vyšlo druhé, v nákladu 2000 ks. Jeho vydání se již moc snažila zabránit, leč nenapadlo ji, že publikace bude vytištěna ve stejné tiskárně. Počet výtisků rozšířených mezi lidmi dosáhl více než deseti tisíců.

Pro bratislavské ochránce přírody nedošlo vydáním publikace Bratislava/nahlas k prvnímu střetu s mocí. Při řadě svých aktivit se dostávali do křížku se samosprávou (národními výbory, resp. jejich odbory), státní správou (v některých případech bohužel i se státní ochranou, vůči které měli v řadě případů odborné výhrady), vedením či správou jednotlivých podniků, stavebních či přírodních lokalit. Někteří členové byli – pro svoji činnost či příslušnost k opozici (Pavel Šremer byl signatářem Charty 77, Ján Budaj se podílel na vydávání samizdatu a měl za sebou vězení za neúspěšný pokus o přechod státní hranice), patřili mezi ty, kteří byli za svoji činnost a postoje v době tzv. pražského jara postiženi

Do hledáčku StB se nyní dostali i další osoby (Mikuláš Huba...).

Ve chvíli, kdy se stranické orgány pokusily o zorganizování tiskové kampaně, po jejím kladném zhodnocení ve vysílání Hlasu Ameriky, již byla pozdě a propagandistická kampaň se naprosto minula účinkem. Na článek podepsaný smyšlenou autorkou Danou Piskorovou přišly vlastně pouze dopisy podporující ochránce přírody. Ti si totiž při řadě svých aktivit,

prováděných většinou ve volném čase, zadarmo a někdy dokonce i za vlastní peníze, kdy např. při rekonstrukci dřevěnice pomohli s opravou i místním seniorům, získali ocenění a podporu tamních obyvatel a zpětná vazba byla nyní neocenitelná.

Situace nejen v oblasti životního prostředí, ale trvale udržitelného života, kvality bydlení, služeb, pracovních podmínek, sociálních požitků, ale i ochrany vod, lesů, památek lidové i městské architektury byla v mnohém a mnohdy natolik kritická, že našli podporu i u některých funkcionářů SZOPK, svých nadřízených v zaměstnání, kteří se jich zastali, ev. např. v Geografickém ústavu SAV byli odborným posouzením publikace ředitelem pověřeni její spoluautoři Huba a Ira. V neposlední řadě se podporovali některé osobnosti (Mínáč), nebo se začaly spolupodílet na jejich akcích a zastání našli i u některých novinářů, např. z redakce *Pravdy na nedelju* (není náhodné, že ta byla progresivní a daleko odvážnější a otevřenější než redakce *Pravdy*, podobně jako v roce 1968) a příspěvky o ochraně přírody, krajiny, architektury a snahy o zlepšení kvality života se začaly objevovat např. i v literárních časopisech.

Věhlas publikace ale zanedlouho překročil i hranice a její kvality byly vyzdvihovány ve vysílání zahraničních rozhlasových stanic a exilovém tisku.

StB tak začala sledovat aktivity nejen Šremera nebo Budaje, ale i Huby, nicméně její činnost v tomto byla marná a bez efektu. Naopak řada z autorů B/n publikovala v letech 1988 a 1989 v médiích řadu kritických příspěvků ze svých oborů.

Členové SZOPK a konkrétně týmu podílejícího se na B/n se tak do listopadu 1989 podíleli na řadě dalších akcí a jejich hvězdná hodina přišla v listopadu 1989, kdy společně s výtvarníky a představiteli občanského disentu stáli u zrodu VPN a v prostorách kanceláře SZOPK probíhaly v prvních týdnech jednání a vznikaly rezoluce. V roce 1979 přidělená právní subjektivita tak umožnila, že činnost VPN třeba v oblasti tisku a výroby letáků a tiskovin mohla být vedena pod hlavičkou SZOPK...

Z prostředí bratislavských ochranářů vzešla řada osobností slovenského vědeckého, kulturního, společenského i politického života. Po roce 1989 řada z nich, většinou do prvních svobodných voleb, nebo na další dva roky, vstoupila do politiky, mohli konečně naplno uplatnit své vědomosti a zkušenosti ve svém oboru, nebo se začali věnovat i něčemu zcela jinému.

Iniciatíva Bratislava/nahlas bola dne 7. listopadu 2012 ocenená Národnou radou Slovenskej republiky⁵⁷⁰ a napríklad 1. ledna 2018 bola pätina z osobností vyznamenaných prezidentom Andrejom Kiskou z rad niekdajších bratislavských ochranárov.⁵⁷¹

V jednom se nejen iniciátori iniciatívy dodnes neshodnou, jak ukázala i konference v roce 2017, uspořádaná slovenským Ústavem paměti národa⁵⁷² – zdali byla iniciatíva Bratislava/nahlas od počátku, stejně jako mnohé činnosti ochranárov politickou iniciativou a ekologickou opozicí vůči normalizačnímu režimu (Budaj), nebo se jí stala až v okamžiku, kdy ji takto pochopily vládní, stranické a státobezpečnostní orgány (např. Huba, Flamik, Mesík, Tatár, nebo i Martin Milan Šimečka v tisku).⁵⁷³

---

⁵⁷⁰ Usnesení č. 333: *Bratislava/nahlas bola iniciatívou dvadsiaticich troch autorov, ktorí v rovnomennej publikácii priniesli komplexný a nezávislý pohľad na stav a vývoj životného prostredia v Bratislave i v celom bývalom Československu. V závere Bratislava/nahlas obsahovala viac ako 300 odporúčaní, ako situáciu zlepšiť.*

Autori vyzývali kompetentných, aby umožnili verejnú diskusiu o nastolených problémoch. Vtedajší komunistický režim pochopil túto kritickú iniciatívu ako útok voči nemu samému a podľa toho sa aj zachoval. Vystavil autorov, redaktorov i recenzentov publikácie represáliám. Napriek tomu ani jeden z nich svoje názory, vyjadrené v publikácii, neodvolal.

Iniciatíva Bratislava/nahlas prispela významnou mierou k tomu, ako kultivovane prebehla Nežná revolúcia na Slovensku, že dnes dýchame čistejší vzduch a žijeme v demokratickom štáte, ktorý garantuje základné slobody, vrátane slobody slova. Národná rada...vyjadruje ocenenie občianskej angažovanosti, odbornej erudície i ľudskej statočnosti autorov tejto iniciatívy.

Návrh na prijatie uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky k 25. výročiu vzniku iniciatívy Bratislava/nahlas. Parlamentná tlač 294. In: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=6&ID=294>.

⁵⁷¹ Řád Ludovíta Štúra obdrželi Juraj Flamik, Fedor Gál, Mikuláš Huba, Zuzana Kronerová...

⁵⁷² Konference *Bratislava/nahlas. Ochránárske hnutie v zápase s komunistickým režimom* proběhla 24. října 2017 v Primaciálnom paláci v Bratislavě a uspořádal ji slovenský Ústav paměti národa. Z konference vyjde sborník.

⁵⁷³ <https://dennikn.sk/895021/bratislava-bola-mestom-v-ktorom-sa-nedalo-dychat/>;
<https://dennikn.sk/blog/934675/bratislavanahlas-pribeh/>;
<https://dennikn.sk/blog/940940/ku-martinovej-simeckovej-gratulacii-aktivistom-bratislavynahlas/>.

<https://dennikn.sk/blog/995052/o-ochranaroch-bez-ochranarov-spor-martina-m-simecku-a-jana-budaja-o-bratislavu-nahlas/>

Členové autorského tímu iniciovali setkání již k 10. a 20. výročí vydání Bratislavy/nahlas.

Bratislava nahlas (B/n)⁵⁷⁴ byla publikace, vydaná v říjnu 1987 dvěma bratislavskými pobočkami Slovenského svazu ochránců přírody a krajiny, která záhy získala desetitisíce čtenářů. Tato iniciativa ekologů, památkářů a sociologů se stala jednou z předních občanských iniciativ v období konce totalitního režimu, nebála se politického podtextu akce; z jejích řad se proto rekrutovala řada pozdějších politiků.

Jednou ze staveb, která se stala terčem protestů občanské společnosti, bylo společné vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros. V 80. letech proti ní protestovali aktivisté v Maďarsku a později i v Československu. Maďarská část nebyla nakonec dostavěna, slovenská naopak byla dobudována v 90. letech. Skupina Juraje Mesíka Ekotrend Banská Bystrica, rozpuštění 1985.

Vliv havárie v Jaslovských Bohunicích a zejména v Černobyli⁵⁷⁵

ničení městských center, nejen v Bratislavě; ničení židovských památek, lidové architektury, nesmyslné kácení starých stromů a alejí, ničení lužních lesů...

---

⁵⁷⁴ Při zpracování této kapitoly vycházím i z: HALLA, Josef: Vztah Charty 77 a Bratislavy/nahlas na příkladu Pavla Šremera. In: *Bratislava/nahlas. Ochránárske hnutie v zápase s komunistickým režimom*. Bratislava: ÚPN, 2018. **V redakčním řízení.**

⁵⁷⁵ JAŠEK, Peter: Dokumenty o ohlase obyvatel'stva na haváriu atómovej elektrárne v Černobyli na príklade správ ŠtB v Trnavskom okrese. In: *Pamäť národa*, roč. 12, č. 1/2016, s. 63–72; POPAROVÁ, Alžbeta – NEUPAUER, František – MELICHEROVÁ, Terézia – FARKAŠOVÁ, Perla (eds.): *Černobyl' 1986. Minulosť, dôsledky, východiská*. Zborník z medzinárodnej multidisciplinárnej vedeckej konferencie. Bratislava: ÚPN, 2016.

VIII. OBČANSKÉ INICIATIVY KONCEM 80. LET

V posledních dvou třech letech normalizace došlo k akceleraci opoziční činnosti jak co do počtu občanů, kteří se nejrůznější formou zapojili do těchto aktivit, tak i do počtu organizací.

VIII. 1. Hnutí za občanskou svobodu

Manifest Hnutí za občanskou svobodu našel na Slovensku větší odezvu než Prohlášení Charty 77. Měl zde několik desítek signatářů.

*Čas dozrál k práci v pravdě politické. Vstupme do prostoru, k němuž lidé chovají všeobecnou nedůvěru vinou těch, kteří ho po desetiletí okupují svou diktaturou a svou nekompetentností. Tento prostor musí být rehabilitován. Politika se opět musí stát místem výrazu a uplatnění skutečných zájmů veřejnosti.*⁵⁷⁶

HOS patří k jedné z nejdůležitějších opozičních iniciativ v Československu.⁵⁷⁷ Hnutí existovalo sice v době ústavně zakotvené vedoucí úlohy strany rok a přibližně dva měsíce, nicméně jeho programové zaměření na politickou opozici režimu oslovilo několik set občanů Československa. Někteří byli signatáři Charty 77, pohybovali se v prostředí lidí nejrůznějším způsobem perzekvovaných či znevýhodněných, jiní byli v tomto prostředí nováčky. Dá se říct, že na Slovensku mělo větší ohlas než Prohlášení Charty 77, byť ho nakonec podepsalo jak zde, tak v českých zemích méně lidí.

Jedním z důvodů bylo, že se na úvodním, programovém textu *Demokracie pro všechny*, podíleli tři přední představitelé slovenské opozice – Miroslav Kusý, Ján Čarnogurský a Milan Šimečka.

⁵⁷⁶ Manifest Demokracie pro všechny, s. 1.

⁵⁷⁷ K činnosti HOS edicí dokumentů a několik studií. Viz CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – HLUŠIČKOVÁ, Růžena (eds.): *Hnutí za občanskou svobodu 1988–1989. Sborník dokumentů*. Edice Historia nova, sv. 4. Praha: Maxdorf – ÚSD AV ČR, 1994; KMEŤ, Norbert: Disent, ľudské práva a HOS. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2010*. Brno – Bratislava: Academicus – Česko-slovenská komise historiků/Slovensko-česka komisia historikov, 2010 s. 39–55; ČARNOGURSKÝ, Ján: Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2010...*, s. 57–66; DUBOVSKÝ, Patrik: Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku. In: *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislava 14. – 16. novembra 2011*. Bratislava: ÚPN, 2012, s. 209–219. Sbírkka ČSDS, uložená v ANM, je nezpracována. Dostupné online z: <<http://www.badatelna.eu/fond/165824/?q=hnut%C3%AD%20za%20ob%C4%8Dan%20svobodu>> [cit. 27. 8. 2018].

Dále to bylo tím, že HOS vybízelo své členy, aby se podíleli na jeho činnosti, včetně iniciování, tvorby a zveřejnění textů, navrhování a organizování akcí, čehož řada slovenských členů využila.

Tvorba finálního textu *Demokracie pro všechny*, než byl zveřejněn, trvala asi měsíc.⁵⁷⁸ Podílely se na něm dvě desítky lidí z Prahy, Brna i Bratislavy. Od prvního jednání na Hrádečku ve dnech 16. – 17. září 1988, kde byla prodiskutována *celková koncepce, zaměření a organizace hnutí i principy předpokládaného ustavujícího textu – manifestu*.⁵⁷⁹ V následujících dnech text připomínkovala a cizelovala ‚redakční rada‘, poté odjel Rudolf Battěk do Brna, kde jednal dne 27. září 1988 s Tomášem Hradílkem, Jaroslavem Mezníkem, Jaroslavem Šabatou a Janem Šimsou, aby o den později – spolu se Šabatou – věc projednal v Bratislavě s Jánem Čarnogurským a Miroslavem Kusým a přizval je nejen ke konečné redakci textu, ale i ke členství v Koordinační radě. Při zpáteční cestě do Prahy se dne 29. září 1988 zastavil na chalupě Milana Šimečky v Cyrilově, kde text a jeho spoluúčast projednal i s ním.

Konečná redakce textu proběhla dne 7. října 1988 v Praze. Tu ovlivnilo patnáct osob. Z osmi přítomných byl ze Slovenska Milan Šimečka, ze sedmi připomínkujících jmenujme Jána Čarnogurského a Miroslava Kusého.

Dne 15. října 1988 text zveřejnil Hlas Ameriky, jejímuž redaktorovi Ivanu Medkovi byl zaslán prostřednictvím Jiřiny Šiklové a Viléma Prečana.⁵⁸⁰ Byly zveřejněny kontaktní adresy 12 signatářů, mezi jinými Jána Čarnogurského, a jména 126 signatářů. Ze Slovenska kromě Čarnogurského, Kusého a Šimečky šlo o Ivana Hoffmana, Jozefa Jablonického, Jána Langoše, Vladimíra Maňáka, Antona Seleckého, Dušana Slávika, tedy o devět osob.

Manifest HOS *Demokracie pro všechny* podepsalo na Slovensku asi pět desítek signatářů, tj. vlastně o něco méně než signatářů Charty 77.⁵⁸¹ Podle Čarnogurského znamenal jeho vznik *vytvorenie formálne organizovanej a verejne pôsobiacej opozičnej činnosti aj na Slovensku*.⁵⁸² Jeho členové nepůsobili jen v Bratislavě, ale i v Košicích (manželé Komárovi) a Pováží.

---

⁵⁷⁸ CÍSAŘOVSKÁ – HLUŠIČKOVÁ, c. d., s. 9 a 255. Rudolf Battěk na něm začal pracovat již v lednu 1988, v reakci na Charty 77. K jeho zveřejnění v Hlasu Ameriky viz s. 32–34.

⁵⁷⁹ CÍSAŘOVSKÁ – HLUŠIČKOVÁ, c. d., s. 255.

⁵⁸⁰ Editovaný text viz CÍSAŘOVSKÁ – HLUŠIČKOVÁ, c. d., s. 25–32. V takové podobě byl šířen ve vytištěné brožuře.

⁵⁸¹ ČARNOGURSKÝ, Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku..., s. 58.

⁵⁸² ČARNOGURSKÝ, Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku..., s. 58.

Setkávali se, ať již v bytech nebo při příležitosti uspořádání nějaké akce, zveřejňovali výzvy, které nepodepisovali jen známí představitelé disentu, ale objevovala se i nová jména. K tématům lidských práv a svobod, vycházejících z Manifestu, přidali na Slovensku i otázku řešení jejich státoprávního uspořádání.⁵⁸³ Ta v Manifestu zmíněna nebyla, neznámá to, že se o ní koncem 80. let nediskutovalo – v exilu, v disentu a koneckonců se stále více (i v souvislosti s přípravou nové ústavy) začala objevovat i v oficiálních médiích.

Již v souvislosti se 70. výročím vzniku Československa proběhla v celém Československu rozsáhlá bezpečnostní akce, při které byla vykonána řada domovních prohlídek a předvedení do cely předběžného zadržení. Z bratislavských aktivistů HOS se nevyhnulo Janu Čarnogurskému, Miroslavu Kusému, Milanu Šimečkovi a Antonu Seleckému.⁵⁸⁴ Právě Čarnogurský podepsal dne 23. října 1988 s dalšími třinácti kolegy prohlášení k 28. říjnu.⁵⁸⁵

Velmi agresivně zareagovalo na manifest Rudé právo. V textu kritizujícím demonstrace 28. října 1988 v Praze napsali: *v polovině října pak vyslovily své cíle zcela otevřeně ustavením jakési pobočné skupiny tzv. charty pod názvem „hnutí za občanskou svobodu“ a vydáním pamfletu vydaného pokrytecky „Demokracie pro všechny“. Pamflet je prodchnut domnělou starostlivostí o osudy naší země. Zcela ignoruje změny, kterými dnes naše společnost prochází. Jeho kontrarevoluční podstata samozřejmě nespočívá v libozvučných větách, nýbrž v jasně vyjádřených požadavcích: vládu v zemi mají převzít kontrarevoluční síly, opírající se o mezinárodní reakci, má být postupně obnoveno soukromé podnikání, a to nejen v ekonomice, ale i v kultuře, mají se rozparcelovat zemědělská družstva, má se změnit dosavadní zahraničněpolitická orientace, postupně má být narušena naše obranyschopnost, požaduje se odluka církve od státu, volné pole antisocialistické orientaci ve výchově apod.*⁵⁸⁶

Na perzekuci signatářů reagoval Dočasný koordináční výbor dne 4. listopadu 1988 vydáním prohlášení, ve které protestovali proti zadržení dvou až tří set osob v cele předběžného zadržení na dvakrát 48 hodin (tato zkušenost se nevyhnula ani 85leté brněnské filozofce Boženě Komárkové). A zdůraznil, v souvislosti s textem Manifestu, že nejde o převzetí moci, ale o dialog...⁵⁸⁷

⁵⁸³ ČARNOGURSKÝ, Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku..., s. 60.

⁵⁸⁴ ŠIMEČKA, Konec nehybnosti, s. 140 – 147, Informace o Chartě, roč. 11, č. 19/1988, s. 18.

⁵⁸⁵ Prohlášení. In: *Alternativa*, roč. 1, č. 1 (prosinec 1988), s. 3.

⁵⁸⁶ KOJZAR, Jaroslav – PODZIMEK, Michal – WALTER, Karel: Kdo si plete demokracii s anarchií. In: *Rudé právo*, roč. 69, č. 256, 31. 10. 1988, s. 1–2. Citace ze s. 2. V dalších dnech ještě zafungovala ověřená mašinerie rezolucí rozhořčených pracujících, vystupujících *rozhodně proti rozvracečům*.

⁵⁸⁷ s. 38 – 39.

Dne 11. listopadu 1988 došlo k prvnímu setkání patnácti slovenských signatářů, *ostrieani disidenti aj mládež, ktorej meno sa zatiaľ neobjavilo v samizdatoch ani v zahraničnom vysielaní*. Podebatovali o politické situaci, *neschopnosti vedenia štátu odpútať sa od starých brežnevovských praktík*, otázce, *či by našli dostatočnú odozvu v spoločnosti aj heslá o reformnom socializme zo 60-tých rokov*. Dále zazněly, vzhledem k probíhajícímu vyšetřování ve věci vydání Manifestu, *niektoré rady pre prípad výsluchov a iných policajných opatrení pre tých, ktorí doteraz nemali skúsenosti z tejto oblasti*.⁵⁸⁸ Rozhodli se také připomenout Den lidských práv.

Ve dnech 10. a 11. listopadu 1988 došlo k potlačení symposia Československo 88, které mělo v Praze probíhat ve dnech 11. – 13. listopadu 1988. O zákazu se dozvěděli jeho českoslovenští účastníci povětšinou v cele předběžného zadržení, kam byli umístěni den před jeho začátkem. Ve dnech 13. – 14. listopadu proběhlo paralelní sympozium ve Vídni, kde se kriticky k zásahu moci vyjádřili účastníci vídeňské následné schůzky Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.⁵⁸⁹

V prosinci 1988 vyšlo první číslo časopisu *Alternativa. Revue pro nezávislou politiku*.⁵⁹⁰ Ta měla svoji osmičlennou redakční radu, nechyběl zde Milan Šimečka. Ten do prvního čísla přispěl i statí *Československo 1988 – šance do konce století*, která měla být přednesena na listopadovém sympoziu. Zamyslel se nejen nad vznikem republiky a našimi osmičkovými kapitulacemi, ale i nad *příčinlivým kolaboranstvím*, které následovalo, proč se stále lze o minulosti, když riziko říkat pravdu má menší následky. O potřebě se pokusit si sami *určovat*

Prohlášení prozatímního koordinačního výboru Hnutí za občanskou svobodu. In: *Alternativa*, roč. 1, č. 1 (prosinec 1988), s. 5–8. Podepsali Rudolf Battěk, Václav Benda, Ján Čarnogurský, Tomáš Hradílek, Ladislav Lis a Jaroslav Šabata. Do té doby se přidalo dalších 53 signatářů.

⁵⁸⁸ ČARNOGURSKÝ, Ján: HOS na Slovensku. In: *Alternativa*, roč. 1, č. 1 (prosinec 1988), s. 8–9. Vyhlásenia Hnutia za občianskú slobodu na Slovensku. In: *Alternativa*, roč. 1, č. 1 (prosinec 1988), s. 9–10. Podepsali Anton Selecký, Viliam Kováčik, Ladislav Šimek, Ján Čarnogurský a Milan Šimečka.

⁵⁸⁹ DOLEŽAL, Václav: Pokus o provokaci. In: *Rudé právo*, roč. 69, č. 268, 14. 11. 1988, s. 2. Podle autora využily antisocialistické síly k uspořádání symposia – provokace *spolupráce organizací pro psychologickou válku států Severoatlantického paktu. Aktivně se spolupodílely i západní vysílačky. Pod pláštěm turismu zde chtěli podněcovat tzv. disidenty k ještě větší protisocialistické aktivitě*.

⁵⁹⁰ *Alternativa. Revue pro nezávislou politiku*. Ročník 1, číslo 1, prosinec 1988. Výtisky revue jsou uloženy mj. v Libri prohibiti. V redakční radě byli i Rudolf Battěk, Pavel Bratinka, Pavel Nauman, Martin Palouš, dále Karel Biňovec z Ostravy, Milan Jelínek z Brna a Jaroslav Šebesta z Jihlavy, odpovědným redaktorem byl Jiří Kantůrek.

Stránkování u samizdatových periodik se může, podle varianty, v nějakém opisu, lišit.

národní osud a změnit způsob, jak mravně, politicky, kulturně, hospodářsky a jinak žijeme..., abychom našli rozumná řešení a obnovili suverenitu při tvorbě vlastních dějin.

Ke dni 17. prosince mělo HOS 236 signatářů, v seznamu stovky osob, které Manifest podepsali po jeho zveřejnění, nechybí ze Slovenska mj. Juraj Kohutiar, Viliam Kováčik, Oliver Polakovič, Ladislav Šimek, Ján Trstenský, Štefania Tekulová a Peter Uher.⁵⁹¹ Podle Prozatímního koordinačního výboru *během uplynulých dvou měsíců jsme prošli zkouškou trpělivosti, občanského sebevědomí, vůle i odvahy nenechat se zastrašit rozsáhlými represivními akcemi moci proti našemu hnutí při oslavě 70. výročí vzniku Československé republiky 28. října a ve dnech 11.–13. listopadu 1988, kdy se mělo v Praze uskutečnit mezinárodní sympozium Československo 88“.*⁵⁹²

Dne 5. ledna 1989 zaslali Ján Szöllös, Juraj Kohutiar, Ján Čarnogurský a Miroslav Kusý dopis předsedovi Výboru československé veřejnosti pro lidská práva, lékaři Zdeňku Dienstbierovi, dopis, ve kterém ho žádali.

V souvislosti s akcemi plánovanými na památku 20. výročí upálení Jana Palacha měla StB pohotovost a snažila se všemi prostředky opoziční akce zmařit a snažila se opoziční představitele odradit od účasti na nich. Jednou z forem nátlaku byla prokurátorská výstraha, která byla vlastně vyhrožováním, že pokračování v dosavadní činnosti může být shledáno trestným. Ta se v lednu 1989 nevyhnula Jánovi Čarnogurskému nebo Miroslavu Kusému. Čarnogurskému navíc pohrozili sankcí za vydávání Bratislavských listů.

V únoru a poté i v březnu se HOS obrátil na poslance FS v otázce přijetí novely. Podobně jako po demonstracích v srpnu 1969 tak režim zareagoval na překvapivě početnou účast na demonstracích v rámci tzv. Palachova týdne.

Mezi nejdůležitější akce patřily roku 1989 tři vzpomínkové – první dvě byly spojeny s výročími týkajícími se Milana Rastislava Štefánika (a ta třetí vedla k procesu s bratislavskou pětkou). Velkou změnou byla informovanost spoluobčanů, kteří se o akci mohli dozvědět díky členům HOS a spolupracovníkům režimem nenáviděných „štvavých vysílaček“ – Antonu Seleckému (z vysílání Hlasu Ameriky) a Miroslavu Kusému (z Rádia Svobodná Evropa).

Dne 19. dubna (4. května) 1989 vydali text věnovaný osobnosti Milana Rastislava Štefánika a jeho odkazu.⁵⁹³

---

⁵⁹¹ Noví účastníci Hnutí za občanskou svobodu. In: *Alternativa*, roč. 1, č. 1 (prosinec 1988), s. 13–15.

⁵⁹² Noví účastníci Hnutí za občanskou svobodu. In: *Alternativa*, roč. 1, č. 1 (prosinec 1988), s. 13–14.

⁵⁹³ s. 108–109; KMEŤ, , s. 47.

Dne 4. května 1989 na Bradle, u Jurkovičovy ‚zapomenuté‘ mohyly, při příležitosti 70 let od jeho smrti. Sem dorazily stovky lidí a zúčastnit se vlastně mohly akcí dvou – oficiální, po 21 letech,⁵⁹⁴ kterou oficiální místa narychlo zorganizovala vlastně jako protiakci, a akci pořádanou Hnutím za občanskou svobodu.

Oficiální akce, pořádaná funkcionáři okresu Myjava, proběhla na východní straně mohyly a po jejím skončení se účastníci akce členové HOS vyzvali přítomné, ať se přesunou na severní stranu. Hana Ponická napsala text věnovaný Štefánikovi, obnovení jeho tradice a úcty, mj. znovuoobnovením jeho soch a názvů ulic, a Ján Čarnogurský jej přečetl. Ten preventivnímu zadržení StB při příležitosti očekávané akce unikl tak, že již několik dnů před akcí se uchýlil mimo domov a na akci dorazil individuálně. Jiným účast StB znemožnila.⁵⁹⁵

V rámci vzpomínkové slavnosti byly plánovány turistické pochody ze sedmi míst v okolí, pořádané pobočkami turistických oddílů v regionu⁵⁹⁶ i Bratislavě, dozvěděli se o ní nejen tamní turisté, ale i studenti Studentského domova Mladá garda dne 10. dubna 1989 v rámci diskusního večera s Čarnogurským, Šimečkou a Kusým.⁵⁹⁷

Akci monitorovala StB, dochovaly se z ní filmové záběry.⁵⁹⁸ Již ve stejný den večer se posluchači obou rádií o úspěšné akci opozice dozvěděly z vysílání. Podle Seleckého bylo přítomna tisícovka osob.⁵⁹⁹

Povzbuzení úspěchem i okolností, že štefánikovský odkaz byl mezi lidmi stále živý, se rozhodli při příležitosti výročí jeho narození 21. července uspořádat další vzpomínkovou akci. V obci Predmier na Pováží se zachovala Štefánikova socha. Žádost o povolení shromáždění Tiboru Novotkovi Okresní národní výbor v Žilině ten den zamítl. Kromě přibližně dvou desítek místních se zde sešly další dvě desítky osob a Čarnogurský ve svém projevu vyzval na *dodržiavanie ľudských práv, usporiadanie slobodných volieb, na prepustenie politicky väznených, pluratnú demokraciu*. K přítomným promluvila i Hana Ponická a Tibor

---

⁵⁹⁴ ČARNOGURSKÝ, Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku..., s. 61–64.
Pamětní deska byla na mohyle umístěna již 28. 10. 1988 při příležitosti 70. výročí vzniku Československa. Akce se ale zúčastnili, stejně jako nyní, kromě místních představitelů jen zástupci Národní fronty a SNR.

⁵⁹⁵ KMEŤ, , s. 47; KUSÝ, Miroslav: *Na vlnách Slobodnej Európy*. Bratislava: Smena, 1990, s. 96–97.

⁵⁹⁶ KMEŤ, , s. 47.

⁵⁹⁷ s. 97–98. KUSÝ, *Na vlnách Slobodnej Európy*, s. 418–421; ŽÁČEK, Pavel: *ŠtB na Slovensku za „normalizácie“: Agónia komunistickéj moci v zvodkách tajnej polície*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, Oddelenie pre dokumentáciu zločinov komunizmu, 2002, s. 150.

⁵⁹⁸ ČARNOGURSKÝ, Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku..., s. 60.

⁵⁹⁹ KMEŤ, , s. 47.

Novotka.⁶⁰⁰ StB monitorovala⁶⁰¹ také tuto akci, ale skrytě, z budovy místního národního výboru. Díky oběma akcím se na opoziční činnosti začali podílet noví lidé.⁶⁰²

Mezitím se 17. června 1989 sešli v Bratislavě slovenští signatáři Hnutí, z dosud nevzpomenutých zde byli například Štefan Kuštek. Hnutí mělo na Slovensku kolem 25 členů z celkových asi 450.

V tu dobu již měsíc byla šířena petice Několik vět, nejznámější a nejvíce podepisovaná podpisová akce z roku 1989, kdy nejrůznějších petic, otevřených dopisů a prohlášení vznikly desítky. Tato petice se setkala jak s odmítavou reakcí oficiálních míst, až nenávistnou reakcí v médiích a pokusem stíhat signatáře a šířitele této petiční akce. Proti tomu protestovalonutí za občanskou svobodu společně s Demokratickou iniciativou počátkem července 1989.⁶⁰³

VIII 2. Bratislavská pětka

Téma soudního procesu s pěticí představitelů opozice ve druhé polovině roku 1989 je poměrně slušně zpracováno.⁶⁰⁴ Ján Čarnogurský, Miroslav Kusý, Vladimír Maňák, Hana Ponická a Anton Selecký.

V srpnu 1989 si chtěli připomenout jednak výročí okupace, jednak 45. výročí SNP. Dne 4. srpna 1989 napsali Hana Ponická, Katarína Lazarová, Ján Čarnogurský, Vladimír Maňák a Anton Selecký dopis Městskému národnímu výboru ve Zvoleně, že si budou chtít v rámci připomínky tohoto výročí uctít památku generálů Viesta a Goliana na místě, kde byl jejich pomník. Za dva týdny jim došla negativní odpověď. Akce na připomínku výročí se organizují na okrese *pre širokú verejnost' na vysokej politickej a spoločenskej úrovni* a místo je u křižovatky, kde by byl ohrožen provoz⁶⁰⁵

Ve stejný den napsali Hana Ponická, Miroslav Kusý, Anton Selecký, Andrej Strýček a Vladimír Maňák dopis Úřadu vlády SSR, kde ho informovali o svém záměru si dne 21. srpna 1989 připomenout v Bratislavě a v Košicích oběti invaze položením květin.

⁶⁰⁰ KMEŤ, , s. 48 – 49.

⁶⁰¹ Securitas imperii 3, s. 106.

⁶⁰² ČARNOGURSKÝ, Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku..., s. 60–61.

⁶⁰³ s. 154.

⁶⁰⁴ Bratislavská päťka, více k ní např. MARUŠIAK, Juraj: Bratislavská päťka. Prejav agónie komunistického režimu. In: BYSTRICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava a kol.: *Storočie procesov. Súdny, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava: Veda, 2013, s. 241–258; SELECKÝ, Anton: Pripomíname si: Kým prišiel November, alebo Proces s tzv. Bratislavskou päťkou. In: *magnificat.sk* 16. 11. 2012. Dostupné online z: <<http://www.magnificat.sk/aktualne-kym-prisiel-november-alebo-proces-s-tzv-bratislavskou-patkou/>> [cit. 27. 8. 2018]; *14. august 1989 – Bratislavská päťka*. Dostupné online z: <<https://www.upn.gov.sk/sk/14-august-1989---bratislavska-paetka>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶⁰⁵ KMEŤ, , s. 49.

Dne 21. srpna 1989, 21 let od okupace, se rozhodli uctít památku zabitých spoluobčanů na místech jejich smrti, resp. zranění. Začátkem srpna 1989 vydali výzvu, podepsanou Jánem Čarnogurským, Miroslavem Kusým, Vladimírem Maňákem, Hanou Ponickou a Antonem Seleckým. StB se ale rozhodla celou pěticí 15. srpna 1989 zatknout (nebo jen JČ a MK) a zahájila vyšetřování. Miroslav Kusý strávil ve vazbě dva týdny, Ján Čarnogurský dokonce tři měsíce. Ponická, Maňák a Selecký byli stíháni na svobodě. I v souvislosti s Čarnogurského projevem v Predmieri a jeho obviněním z trestného činu podvracení socialistického společenského zřízení (§ 98 tr. z.) došlo k rozdělení pětičky na případ Kusý a spol. a – samostatně – Ján Čarnogurský.

Dne 29. srpna 1989 vznikl výbor pro osvobození slovenských demokratů. Dne 30. srpna 1989 byl prezidentu Husákovi odeslán dopis protestující proti stíhání bratislavské pětičky.⁶⁰⁶ Další akcí na její podporu byl text *J sme stíhanou opozicí* Rudolfa Battěka, Václava Havla, Romana Kaliského a Milana Šimečky.

Podpora bratislavské pětičky ale byla překvapivě vysoká a zastání se jí nedostalo jen od představitelů opozice a tajné církve, ale i oficiálně působících intelektuálů, umělců a úředníků. Petici na její podporu...

Milan Šimečka 9. září 1989 napsal otevřený dopis Michailu Gorbačovovi. Je nutné připomenout, že v době více než roční vazby Milana Šimečky v rámci Akci DELTA napsal protestní dopis se žádostí o jeho propuštění Miroslav Kusý.

Dne 15. října 1989 si HOS připomenulo 1. výročí od zveřejnění manifestu *Demokracie pro všechny* a ocenilo kromě jiného i činnorodé aktivity slovenských členů.

Dne 21. října 1989 opět občanské iniciativy protestovali proti věznění a perzekucí představitelů nezávislých iniciativ (Charty 77, HOS, NMS...), vydavatelů Lidových novin. To již byli týden stíháni i další představitelé HOS Pavel Nauman, Ladislav Zelenka (oba zůstali ve vazbě), Ladislav Malý a Aleš Šulc. O dva dny později prohlášení k demonstracím 28. října 1989. V Bratislavě na Vajanského nábřeží za HOS promluvil Tibor Novotka.

Soudní proces byl dne 23. října 1989 rozdělen. Čarnogurský, který zůstal ve vazbě, měl být souzen samostatně. Soudní jednání s ostatními čtyřmi členy proběhlo ve dnech 13. – 14. listopadu 1989. Za velké pozornosti veřejnosti, nejen příbuzných a přátel souzených, ale i zástupců velvyslanectví

---

⁶⁰⁶ ŽATKULIAK, Jozef: *November 1989 a Slovensko. Chronológia a dokumenty (1985–1990)*. Bratislava: HÚ SAV – Nadácia Milana Šimečku, 1999, s. 298–301. Dne 29. 8. 1989 bratislavskou pětku podpořila i Obroda.

Příběh soudního procesu s Jánem Čarnogurským patří již do období tranzice. Dne 25. listopadu 1989 byl konečně propuštěn z vazby na základě rozhodnutí prezidenta Gustáva Husáka, které se týkalo i několika dalších, tehdy stále ještě vězňených osob. Tehdy se již konaly velké protestní akce na Náměstí SNP, kam se také podporovatelé Jána Čarnogurského od Justičního paláce přesunuli...⁶⁰⁷

Dva z bratislavské pětky – Ján Čarnogurský a Miroslav Kusý – se staly 10. prosince 1989 členy vlády národního porozumění a účastníky posledního aktu vzápětí odstoupivšího prezidenta Gustáva Husáka...

Již v listopadových dnech se do činnosti v rámci OF nebo VPN zapojila řada členů HOS, ale nikoli za hnutí jako takové. Někteří byli kooptováni do poslaneckých sborů, další zaujali místa v úřadech počínaje ministerstvy a národními výbory konče, byli členy nejrůznějších v té době existujících komisí a zúčastnili se politického života v rámci celé řady nových politických projektů. HOS se ještě v roce 1990 zúčastnilo i samostatně voleb, ale jednak to až na výjimky byl druhý sled, popř. polistopadoví členové a jednak to mělo možná i menší odezvu než akce Hnutí před listopadem 1989.

Charta 77 výrazný vliv nezískala na Slovensku ani koncem 80. let, nicméně – zejména v souvislosti s činností VONS – umožňovala informovat o politické perzekuci na Slovensku i v zahraničí. *Charta 77 sa vždy zastala ľudí trestne stíhaných na Slovensku pre svoju opozičnú činnosť. Obhajoba Charty 77 ľudí uväznených na Slovensku mala veľký význam pre mobilizovanie ich obhajoby v zahraničí. Komunistický režim mal tendenciu obviniť takýchto ľudí z podpory ľudáctva označovaného ako klérofašizmus. Takéto obvinenie mohlo vyvolať na západe pochybnosti o zámeroch takýchto obvinených a pochybnosti by zase výrazne oslabili ich obhajobu. Keď sa však takýchto ľudí (napr. Ivan Polanský z Novej Dubnice) zastala Charta 77, na západe to vylučovalo akékoľvek pochybnosti o politickom charaktere ich prenasledovania a akcie na ich obhajobu sa v zahraničí rozbehli naplno.*⁶⁰⁸

HOS bez centrálního vedení nebyl akceschopný a jeho členové v listopadu působili z jiných iniciativ a stali se členy VPN.

Čarnogurský míní, že k oslabování režimu docházelo již v první polovině 80. let, což bylo patrné jednak menším počtem případů, které od obvinění a vyšetřování byly předány k soudnímu projednání, dále *v o niečo nižších trestoch, ale stále ešte nepodmienečných, na pravidelnejšom objavovaní sa sympatizantov so súdenými na súdnych pojednávaniach.*⁶⁰⁹

⁶⁰⁷ Čarnogurský 25. 11. 1989 na mítinku poprvé po propuštění.

⁶⁰⁸ ČARNOGURSKÝ, Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku..., s. 58.

⁶⁰⁹ ČARNOGURSKÝ, Hnutie za občiansku slobodu na Slovensku..., s. 57.

V první polovině 80. let sice nerostl počet signatářů Charty velkým tempem, objevovaly se ale stále nové publikace, samizdatové tituly a i objem pašované literatury vzrůstal. Lidé se stále v hojnějším počtu zúčastňovali náboženských poutí, a to i přesto, že moc se všemožně snažila narušit jejich pořádání, organizaci i snahu poutníků se na místo dostat (dopravní uzávěry, rušení objednaných autobusů, nabídkou alternativních akcí zejména pro mládež).

Ze zahraničně politických vlivů je nutné připomenout sílící nespokojenost v Polsku (KOR a Solidarita), zvolení Karola Wojtyly papežem Janem Pavlem II. roku 1978, kdy nejen že byl papežem někdo, kdo nepocházel z Itálie, ale byl původem ze zemí sovětské sféry vlivu za železnou oponou. V neposlední řadě se ke stabilním podporovatelům opozice, rakouské vládě Bruna Kreiského, přidala administrativa dvou amerických prezidentů od poloviny 70. let – demokrata Jamese Cartera i republikána Ronalda Reagana, který svůj ostrý vztah s „říší zla“ dával najevo od 60. let. SSSR byl od konce 70. let angažován ve vyčerpávajícím konfliktu v Afghánistánu a jeho hospodářská situace neumožňovala dlouholeté masivní navyšování zbrojní výroby; Spojené státy jej hrozily uzbroit...

V posledních třech letech normalizace došlo k oživení opoziční scény. Postupně vznikla více než desítka nejrůznějších iniciativ,

Dne 5. listopadu 1988 vznikl Československý helsinský výbor. Mezi spoluzakladateli byl i Ján Čarnogurský.

Jaroslav Šabata komentoval příspěvek Miroslava Válka v Rudém právu 14. 11. 1988.⁶¹⁰ o morálním a politickém kapitálu.⁶¹¹

Požadavek opozice, aby v nové ústavě nebyla zakotvena vedoucí úloha KSČ.

Uzavírá, že nastal čas na dialog, jako se chystá v Polsku. *Příští rok, předpovídá Jerzy Urban, bude rokem dorozumění...*

s. 3: Obroda jen nediskutuje, nebo nevydává časopis Dialog, připravuje i programový dokument. *Politickou závažnost tohoto připravovaného dokumentu umocňuje skutečnost, že využívá objektivně existujících těžkostí ve společnosti a orientuje se podbízivě, kromě na vyloučené a vyškrtnuté členy, i na osoby, které se přímo dotknou probíhající strukturální změny ve společnosti.*

Aktivita opozice vzrůstá i díky nově vznikajícím nezávislým iniciativám. Z nich HOS je *nutno charakterizovat jako otevřenou kontrarevoluční platformu.*

---

⁶¹⁰ ŠABATA, Jaroslav: Proměny československé i jiné. In: *Alternativa*, roč. 1, č. 1 (prosinec 1988), s. 44–49.

⁶¹¹ VÁLEK, Miroslav: Neznehodnotit morální a politický kapitál. In: *Rudé právo*, roč. 69, č. 269, 15. 11. 1988, s. 5.

s. 4: Úspěchy z poslední doby, povolení demonstrace na Škroupově náměstí, snídaně s Mitterrandem i vycestování Jiřího Hájka do Rakouska, opozici povzbudily. *Samotný průběh nepřátelsky orientovaných demonstrací opětovně potvrdil, že přes provedení rozsáhlých preventivních opatření včetně izolace hlavních organizátorů, fungují v prostředí mechanismy schopné dosáhnout masové účasti na těchto akcích.*

s. 7: *Nelegální církevní struktury stále více tendovaly k propojení na další antisocialistické elementy, a to nejen v případech solidarity s Navrátilem či Polanským, mezi signatáři 31 bodů nebo v rámci Desetiletí duchovní obnovy. Za centra činnosti nelegální církve lze označit Prahu, Bratislavu, Olomouc, Brno a Košice. Bratislavská skupina nelegální církve v čele s ČARNOGURSKÝM a MIKLOŠKEM se aktivně zapojila do nezávislé iniciativy „Hnutí za občanskou svobodu“.*

VIII. 3. Podpora bratislavské pětky

Dne 30. srpna 1989 podepsalo 33 osobností, většinou ze Slovenska, dopis adresovaný prezidentu Gustávu Husákovi ve věci zastavení trestního stíhání tzv. bratislavské pětky.⁶¹² Mezi podepsanými byli osobnosti z celého spektra, od Dubčeka, biskupa Korce, bývalých komunistů (Ivan Laluha,⁶¹³ Ján Uher,⁶¹⁴ Hvezdoň Kočtúch,⁶¹⁵ Róbert Harenčár⁶¹⁶), vědeckých

---

⁶¹² ŽATKULIAK – LALUHA, s. 497–498.

⁶¹³ Ivan Laluha (1932), historik a sociolog, pedagog, spolupracovník Alexandra Dubčeka. Roku 1970 vyloučen z KSČ, pracoval v bratislavském Výzkumném ústavu sociálního rozvoje a práce. V letech 1990–1992 poslanec SL FS, pak do 1994 SNR (NR SR). V letech 1990–1992 byl předsedou klubu Obroda na Slovensku.

Badatelsky se po roce 1989 logicky soustředil hlavně na osobnost Alexandra Dubčeka.

⁶¹⁴ Ján Uher (1928–2003), historik. Působil v Kolderově rehabilitační komisi.

⁶¹⁵ Hvezdoň Kočtúch (1929–1994), ekonom, pedagog, publicista, poslanec SN FS 1990–1992, pak do roku 1994 SNR (NR SR), kde působil i 1968–1969. Roku 1968 se silně angažoval v komise pověřené zajištěním vzniku federace. S Laluhou se podílel na napsání Dubčekova projevu do Boloni.

⁶¹⁶ Róbert Harenčár (1931–2010), ekonom, pedagog, 1966–1969 předseda slovenského ČSM, 1968–1969 poslanec SNR a roku 1969 i FS, pak pracoval na Úřadu předsednictva vlády SSR, od roku 1971 pracoval v nakladatelství Slovart, úředník v ÚLUV a VD invalidů. Na konci roku 1989 byl kooptován do SL FS, kde působil do svobodných voleb. Byl náměstkem federálního ministra zahraničních věcí (1–11/1990), od 4/1991 generální konzul v Kyjevě a od 5. 6. 1992 *chargé d'affaires*) na nově zřízeném velvyslanectví na Ukrajině. V diplomatických službách působil krátce i po vzniku Slovenska.

Dostupné online

z: <https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specia_lizovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/harencar_robert.html> [cit. 27. 8. 2018].

Byl spolupracovníkem Státní bezpečnosti, informace měl podávat na Dubčeka. Jeho jméno patří mezi třicítku, u kterých došlo k úpravě údajů v registračních protokolech, viz úpn

pracovníků (Ján Kocka,⁶¹⁷ Július Strinka, Jozef Jablonický, Michal Dzvoník,⁶¹⁸ Milan Hamada,⁶¹⁹ Michal Gáfrik⁶²⁰), spisovatelů (Ivan Kadlečík, Milan Šimečka, Milan Martin Šimečka, Roman Kaliský, Katarína Lazarová,⁶²¹ Ludvík Vaculík a Miroslav Zikmund), umělců (Milan Kňažko), představitelů tajné církve (Helena Gondová, Silvester Krčméry, František Mikloško), samizdatu (Oleg Pastier, Ivan Hoffman), ekologů (Marko Huba, Mikuláš Huba, Peter Tatár, Ján Langoš, Ladislav Snopko).

---

⁶¹⁷ Ján Kocka (1927), slovenský filozof.

⁶¹⁸ Michal Dzvoník (1923), úředník, pedagog, prozaik, 1951 absolvent Vysoké školy politických věd v Praze, po šesti letech práce v Ústavu dějin KSS byl v letech 1959–1962 dělníkem. Po roce 1968 pracoval mimo obor, mj. jako bibliograf v Univerzitnej knižnici, od roku 1974 v invalidním důchodu. Publikoval pod jménem svého bratra Emila.

⁶¹⁹ Milan Hamada (1933), redaktor (mj. šéfredaktor Literárneho života 1969), literární kritik, editor, pedagog. V letech 1972–1990 pracoval Slovenskej pedagogickej knižnici, poté, co byl vyhozen z Ústavu slovenskej literatúry SAV, a nemohl publikovat. Ta nebyla v resortu kultury, kde vládl Válek, jehož sbírku zkritizoval. Viz *Slovenskí spisovatelia. Milan Hamada*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/milan-hamada>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶²⁰ Michal Gáfrik (1931–2015), redaktor, literární historik, prozaik. Roku 1973 by propuštěn z Ústavu slovenskej literatúry SAV a pracoval do roku 1990 jako úředník. Viz *Slovenskí spisovatelia. Michal Gáfrik*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/michal-gafrik>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶²¹ Katarína Lazarová (1914–1995), spisovatelka, překladatelka, příslušnice 1. československé partyzánské brigády. Viz *Slovenskí spisovatelia. Katarína Lazarová*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/katarina-lazarova>> [cit. 27. 8. 2018].

IX. ALEXANDR DUBČEK – ŽIVOT MIMO STRANU

Osobnost Alexandra Dubčeka se sice nachází až na konci, je to však dáno jeho postavením jako individuality a symbolu roku – pražského jara – 1968.

Po své více než dvacetileté práci v aparátu strany na nejrůznějších pozicích, zakončené patnácti měsíci v pozici prvního tajemníka ÚV KSČ, pětíměsíční funkci předsedy FS, z níž se do historie zapsal ponejvíce tzv. pendrekový zákon, a několikaměsíční kariéře československého velvyslance v Turecku přišly dvě dekády života mechanizátora lesní správy – postihovaly i jeho manželku⁶²² i rodinné příslušníky a jejich vzetí jako rukojmí jen bezpochyby deptalo – jako člověka těžce zkoušeného šikanou StB a úřadů. Jelikož byl vyloučen i z Revolučního odborového hnutí, neměl nárok na nejrůznější dovolenkové nebo lázeňské poukazy, což bylo pro něj ponižující, ale pro jeho nemocnou ženu zdraví ohrožující. Mnohokrát se snažil protestovat. Psal všem – od prezidenta a generálního tajemníka strany přes předsedu federálního i národního parlamentu po StB a Generální prokuraturu. Řada jeho dopisů skončila založena ve spisech ad acta, některé byly formálně projednány...

IX. 1. Mechanizátor (Akce BREZA)

Alexander Dubček, produkt aparátu, po třech desítkách let dosloužil a byl vyhozen. Následující léta, až do odchodu do důchodu, pracoval v ... Jeho osoba, ale i celá rodina – manželka i oba synové – byli pod dohledem StB.

Akce BREZA (Bříza) monitorovala každý Dubčkův krok, kromě sledování jak v místech bydliště, chaty nebo zaměstnání byl odposloucháván a rovněž kontrolována korespondence.

V řadě případů se stalo, že osoba, která měla v plánu Dubčeka navštívit, byla StB zadržena, její úsilí bylo všemožně mařeno, stejně tak, chtěl-li někoho navštívit Dubček.

Dubček si na praktiky StB opakovaně, leč neúspěšně stěžoval jak stranickému aparátu, tak ministerstvu vnitra a podal jak on tak i jeho manželka několik žalob.

Do zájmu se alespoň okrajově dostaly i osoby, které s ním měly kontakt zcela náhodný...

IX. 2. Dubčkovy dopisy – forma protestu proti perzekuci rodiny

Důležitý byl dopis FS a SNR ze dne 28. října 1974. Dopis měl ohlas i v zahraničí.⁶²³

Dopis ze dne 1. února 1975 stejným adresátům.

---

⁶²² S manželkou Annou (1915–1990) se seznámil již při pobytu v Sovětském svazu.

⁶²³ Dubček: J'Accuse. In: *New York Times*, April 13, 1975, p. 213. Dostupné online z: <<https://www.nytimes.com/1975/04/13/archives/dubcek-jaccuse.html>> [cit. 27. 8. 2018]. Další dva dny vyšlo na s. 31 a 35 pokračování jeho přeloženého dopisu.

IX. 3. Dubček a Charta 77

Po zveřejnění Charty 77 došlo k pokusu Dubčeka kontaktovat, avšak StB byla bdělá.

K otázce, proč nebyl Dubček signatářem Charty 77, je nutné nejprve zopakovat, že signatáři Prohlášení Charty 77, kteří ji podepsali před jejím zveřejněním, byli kontaktováni výhradně v českých zemích.

Podepsat ji v druhé vlně, to patrně nepřipadalo Dubčekovi úměrně jeho – je otázkou, zdali si to plně uvědomoval – nenávratně bývalému postavení, nicméně určitě nebyl jediný, který se potencionálně rozhodl nepřidat, jelikož nebyl osloven v první vlně jako ostatní...

Lidé z jeho okolí také zdůrazňují, že se rozhodl pro jinou cestu, odlišnou od cílů Charty 77. To ostatně dodržel až do roku 1989, kdy odmítl i názorově a lidsky jemu bližší Obrodu. Z druhé strany je poměrně pochopitelné, že Charta s Dubčekem by nemohla být taková, jaká byla, resp. chtěla být.

Objevují se i historky, že beztak byli všichni o Vánocích na horách...

Dubček nicméně Chartu 77 podpořil. V průběhu jara 1977 byl za svoji činnost „odměněn“ sérií denunciačních článků v stranickém tisku.

Na tiskové konferenci dne 24. ledna 1977 prohlásil Vítězslav Ržounek,⁶²⁴ prorektor Univerzity Karlovy a profesor české literatury na tamní filozofické fakultě, že *na vysokých školách studují děti třeba Dubčeka nebo Josefa Smrkovského a dalších. Právě tento rok byl přijat na fakultu všeobecného lékařství syn Jiřího Hanzelky. Všeobecně lze říci, že otázka vyškrtnutých nebo vyloučených není prvořadou otázkou při posuzování vstupu na vysokou školu. Rozhoduje talent a předpoklady pro splnění studia oboru, který si student zvolil.*⁶²⁵

V Novém Slovu 27. ledna 1977 byl citován Ladislav Ťažký:⁶²⁶ *S autormi ‚charty 77‘ som nemal nikdy nič spoločné. Ani dnes ma s nimi nič nespája. Niet tých slov, ktoré by ma zlákali a sily, ktorá by ma zatlačila na protisocialistické pozície. Svojím politickým presvedčením pevne stojím za politikou Komunistickej strany Československa.*

---

⁶²⁴ Vítězslav Ržounek (1921–2001), literární kritik, redaktor, pedagog, diplomat a funkcionář KSČ. K němu viz *Slovník české literatury po roce 1945. Vítězslav Ržounek*. Dostupné online z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=554>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶²⁵ *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvratníkům a samozvancům*. Praha: Svoboda, 1977, s. 57–58.

⁶²⁶ Ladislav Ťažký (1924–2011), spisovatel, publicista, dramatik, scenárista. *Slovenskí spisovatelia. Ladislav Ťažký*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/ladislav-tazky>> [cit. 27. 8. 2018].

Peter Karvaš⁶²⁷ dodal: *Ani tzv. charte 77, ani nikomu inému sa nikdy nepodari vmanévrovat' ma do protisocialistických pozícií, Ako vedecký pracovník sa hlásim k marxizmu-leninizmu, ako spisovateľ k angažovanému umeniu, tu som sa narodil, tu je môj domov a tu budem pracovať podľa svojich síl a možností.*⁶²⁸

Nové slovo 10. února 1977 přineslo rozhovor s literárním kritikem Pavolem Števčekem⁶²⁹ a na rozdíl od výše uvedených frází kolegů spisovatelů...⁶³⁰

Ke všem třem synům Alexandra Dubčeka – Pavlovi, Petrovi i Milanovi, zavedla v lednu 1977 XII. správa SNB svazky prověřované osoby.⁶³¹

IX. 4. Dubčekův návrat na mezinárodní scénu (1988–1989)

Jeho rozhovorem s italským deníkem L'Unita ze dne 10. ledna 1988. Ten vyšel jako příloha prvního čísla časopisu Listy ten rok. V samizdatových Lidových novinách na něj zareagoval Milan Šimečka,⁶³² v exilu mj. Zdeněk Mlynář a Ota Šik.

IX. 4. 1. Dubček vs. KSČ – stížnosti, „kontaktáž“ a denunciacie v médiích⁶³³

Dne 30. června 1988 se z pověření ÚV KSČ setkali s Alexandrem Dubčekem Ján Šveda a Eugen Ujvári⁶³⁴ v budově ÚV NF. Na základě rozhovoru trvajících dvě a půl hodiny vytvořili zprávu, se kterou bylo o den později seznámeno předsednictvo strany.⁶³⁵ Dubček jim sdělil, že na události let 1968 a 1969 má stále stejný názor, odmítá Poučení. *Odsídlil tiež vstup*

⁶²⁷ Peter Karvaš (1920–1999), publicista, spisovateľ, dramatik, pedagóg, diplomat. Viz *Slovenskí spisovatelia. Peter Karvaš*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/peter-karvas>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶²⁸ *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvrátníkům a samozvancům*. Praha: Svoboda, 1977, s. 121 a 122.

⁶²⁹ Pavol Števček (1932–2003), redaktor a literárny vedec, v letech 1998–2002 poslanec NR SR. V letech 1963–1964 byl šéfredaktorem Kultúrneho života, za svoji činnosť v roce 1968 byl postihnutý, v letech 1970 – 1977 pracoval jako redaktor ve vydavatelství Obzor, po roku 1977 pôsobil v dokumentačných ústavoch pre umeleckú kritiku a divadlo v rezorte ministerstva kultúry. Viz *Slovenskí spisovatelia. Pavol Števček*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/pavol-stevcek>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶³⁰ *Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvrátníkům a samozvancům*. Praha: Svoboda, 1977, s. 123–124.

Nové slovo

⁶³¹ V registru svazků měly reg. č. 19747 až 19749, s kr. jm. PRIMA, SECUNDA a TERCIA. V prosinci 1989 byly skartovány, stejně jako svazky jejich otce – (pozorovací) osobní svazek nepřátelské osoby první kategorie, kr. jm. ESER, reg. č. 11744 a a 40461, zavedený v březnu 1971, kontrolní svazek u II. správy SNB v Praze, kr. jm. (BREZA) MODERÁTOR, reg. č. 5097.

⁶³² ŽATKULIAK – LALUHA, s. 495 – 496.

⁶³³ P 73/88, PÚV KSČ 10.6.1988, bod 13, Dopis A. Dubčeka z 1.6.1988

⁶³⁴ Člen ÚV KSS Ujvári vedl všeobecné oddělení ÚV KSS a Šveda byl jeho zástupcem.

⁶³⁵ NA, f. KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, sv. 78, ar. j. P 76, PÚV KSČ 1. 7. 1988, bod 24, Informace o rozhovoru s A. Dubčekem, č. 5389.

*spojeneckých vojsk do Československa v auguste 1968. To podľa neho nepomohlo socializmu ani medzinárodnému komunistickému hnutiu.*⁶³⁶ Na pokračovaní demokratizačného procesu se chtěl, v souladu se závěry pléna ÚV KSČ v listopadu 1968 podílet a nesouhlasí s názory, že hrozila kontrarevoluce. *Strana sa pri pohovoroch rozišla s tisíckami čestných a oddaných členov, ktorí sa aktívne chceli angažovať za ďalší rozvoj socializmu. Ďalej prehlásil, že on nie je pravicový oportunist a ani nepriateľ Sovietskeho zväzu. Je a zostáva aj naďalej komunistom. Bude robiť všetno proto, aby bol rehabilitovaný, ako aj všetci, ktorí boli zo strany neprávnym vylúčení.*⁶³⁷

Dubček se emisarů zeptal, zdali bude moct své názory publikovat v domácím tisku, jinak mu nezbyvá, než dávat rozhovory zahraničním novinářům. Informoval je, že by publikoval třeba svůj komentář ke knize Vasilu Biľaka *Milníky mojho života*.⁶³⁸

Ze setkání udělali tento závěr: *Zotrváva aj naďalej na svojich názoroch, ktoré zverejnil v časopisoch L'Unita a Life,*⁶³⁹ *ide mu o to, aby bol rehabilitovaný i politika, ktorú robil, chce viesť dialóg so stranou na stránkach jej tlače, považuje sa i naďalej za predstaviteľa nášho ľudu, tlmočníka jeho želani a názorov. Trpí veľikáštvom.*

*Z rozhovoru vyplynulo, že odmieta tie názory, ktoré sú v rozpormi s jeho názormi a myslením. Záverom chceme uviesť, že ďalšie stretnutia s Alexandrom Dubčekom nie je potrebné uskutočňovať.*⁶⁴⁰

Je otázka, zdali nebyla jednání předem odsouzena k neúspěchu, když obě strany setrvali na svých pozicích (v postoji k roku 1968, *vstup spojeneckých vojsk*, možné kontrarevoluce, Poučení, rehabilitace vyloučených a možnosti publikování v domácím tisku) a na jednání s Dubčekem byli vysláni subalterní funkcionáři. Ti ani nesouhlasili s tím, že je Dubček a jeho rodina vystavena dlouholeté šikaně ze strany StB.

Dubčekovo jméno se v průběhu roku 1988 na stránkách stranického tisku samozřejmě objevovalo, v souvislosti s články o roce 1968. Jemu samotnému bylo v dalších dvou

---

⁶³⁶ Tamtéž, Informácia zo stretnutia s Alexandrom Dubčekom, č.j.: 01673/88, s. 1. Tajný dokument byl adresován vedoucímu všeobecného oddělení ÚV KSČ Jaroslavu Molkovi.

⁶³⁷ Tamtéž, Informácia zo stretnutia s Alexandrom Dubčekom, s. 2.

⁶³⁸ Tamtéž.

⁶³⁹ Update: Czechoslovakia 1968, Dubcek 1988, a bave leader reconsiders his old foe, the USSR, in a rare interview. In: *Life*, July 1988, p. 40–46.

⁶⁴⁰ Tamtéž, Informácia zo stretnutia s Alexandrom Dubčekom, s. 3.

měsících věnováno hned několik článků.⁶⁴¹ Jaký byl jejich ohlas mezi čtenáři těchto denunciací, bylo PÚV KSČ informováno na svém zasedání 16. září 1988.⁶⁴²

Do 24. srpna přišlo k těmto článkům 197 dopisů, převážná většina reaguje na článek Dubčekova cesta od tragédie k frašce. Více než polovina těchto dopisů je anonymních, některé z nich jsou jen smíškou urážek nejhrubšího zrna. V negativních ohlasech se nejčastěji opakuje požadavek „dát slovo také druhé straně“, tj. Dubčekovi.⁶⁴³

IX. 4. 2. Doktorát z boloňské univerzity – po 18 letech mimo Československo

Dne 29. února 1988 oznámila nejstarší evropská univerzita v Boloni, slavící ten rok 900. výročí, že udělí Alexandru Dubčekovi čestný doktorát z politických věd. Jeho návštěva byla nakonec v původním termínu 19. září zrušena, došlo k ní až v listopadu 1988. Dubček strávil v zahraničí, po osmnácti letech, něco přes dva týdny. Dne 9. prosince 1988 projednal PÚV návrh informace o Dubčekově pobytu v Itálii pro nižší orgány strany.

Dne 13. listopadu obdržel doktorát⁶⁴⁴ a kromě toho se setkal s řadou představitelů italského politického i vědeckého života, mj. představiteli vlády, parlamentu, italské socialistické strany i italské komunistické strany a na soukromou audienci byl přijat i papežem Janem Pavlem II. Po Boloně a Římu zavítal i do Ravenny, Assisi, Perugia, Milána, Benátek a Florencie.⁶⁴⁵

Informace, předložená PÚV Janem Fojtíkem, s uspokojením konstatovala, že žádné z Dubčekových jednání nebylo vlastně oficiální a *celkově se potvrdilo, že Dubček není na Západě považován za odpovídající autoritu pro oficiální politické kruhy.*⁶⁴⁶

---

⁶⁴¹ BAK, Arnošt – KOJZAR, Jaroslav: Opravdu jen „mylná informace“? Jak manipulují s... A. Dubčekem. In: *Rudé právo*, roč. 68, č. 166, 16. 7. 1968, s. 3; MATOUŠ, Milan: Dubčekova cesta od tragédie k frašce. In: *Rudé právo*, roč. 68, č. 187, 10. 8. 1968, s. 3; ČERNOHORSKÝ, František – KOHOUT, Jiří (red.): Kulatý stůl k roku 1968. In: *Rudé právo*, roč. 68, č. 188–189, 11.–12. 8. 1968, s. 3.

⁶⁴² NA, f. KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, sv. 85, ar. j. 84, PÚV KSČ 16. 9. 1988, k informaci, bod 3, Informace o dopisovém ohlasu na články v Rudém právu Jak manipulují s... A. Dubčekem (16. 7. 1988), Dubčekova cesta od tragédie k frašce (10. 8. 1988), Kulatý stůl k roku 1968 (11.–12. 8. 1988), č. 5815.

⁶⁴³ Tamtéž, s. 1. Jeden z kritických ohlasů byl i od Karla Holomka, švagra Milana Šimečky (s. 8–9). Anonymy ve vybraných pěti desítkách dopisů chybí.

⁶⁴⁴ *Laurea Alexander Dubček (13. 11. 1988)*. Dostupné online z: <<http://www.archivistorico.unibo.it/it/struttura-organizzativa/sezione-archivio-fotografico/archivi-fotografici-aggregati/fondo-camera-del-lavoro/lauree-ad-honorem-1985-1989/laurea-alexander-dubcek-13-11-1988/?IDFolder=561&LN=IT>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶⁴⁵ NA, f. 02/1 ÚV KSČ – Předsednictvo ÚV KSČ, sv. 96, ar. j. 96/88, č. 6559, 96. schůze PÚV KSČ, 9. 12. 1988, bod 28, Informace o pobytu A. Dubčeka v Itálii, s. 1–2.

⁶⁴⁶ Tamtéž, s. 5.

Jeho stoupenci to i po letech vidí jinak: nechybí ani přehnané soudy o odvážném, moudrém a prozíravém politikovi evropského formátu, který našel východisko pro svou zemi v demokratickém socialismu, nejlépe i po letech pokračovat ve stylu roku 1968, leč doma nepochopen a pronásledován, a *prožíval převrácený Husův osud – doma kacíř, nejstarší evropská univerzita mu dává doktorát honoris causa! Jako by Bologna odčinila Kostnici.*⁶⁴⁷

Na zpáteční cestě se ve Vídni setkal dne 25. listopadu 1988 s Michalem Reimanem.⁶⁴⁸

Reiman si průběh rozhovoru zaznamenal. Reiman si všiml i toho, že *dlouhodobá izolace pod policejním dohledem v Bratislavě mu neprospěla, neumožnila mu v dostatečné míře sledovat myšlenkový a politický pohyb a změny v Praze a v zahraničí.*⁶⁴⁹ Zaskočil ho dotazy, že by se některé události z roku 1968 měly objasnit a vysvětlit.⁶⁵⁰ Reimana udivilo, že Dubček sice nemá důvěru ve vedení strany, ale stranu jako takovou považuje stále za hlavní směr svého snažení. *Proto nechtěl vstoupit do různých formálních seskupení... nepokládal to pro sebe za správné a nevyhovovalo mu to.*⁶⁵¹

IX. 4. 3. Dubček reaguje na tzv. Palachův týden (a zastává se Havla)

P106/89/3, PÚV KSČ 24.2.1989 celá složka, č. 7048, K informaci bod 5, Dopis A. Dubčeka předsednictvu ÚV KSČ

V dopise ze dne se ale objeví následující slova: *Začnite tam, kde ste skončili – prepuste dramatika Havla a ostatných väznených. Obráťte myseľ na riešenie záťaže minulosti i súčasných nazralých problémov spoločnosti, ktoré sa za 20 rokov posunuli do ďaleko zložitejších problémov než boli pred 20 rokmi.*⁶⁵²

Následovaly další dopisy, rozhovory...⁶⁵³

---

⁶⁴⁷ Viz HEJL, František: Alexander Dubček – obhájce a politik česko-slovenské vzájemnosti. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš (eds.): Česko-slovenská vzájemnost a nevázávnost. In: *Brněnské texty k slovakistice*, roč. 3, 2000, s. 138.

⁶⁴⁸ REIMAN, Michal: Setkání s Alexandrem Dubčkem ve Vídni v listopadu 1988. In: *Soudobé dějiny*, roč. 9, č. 1/2002, s. 136–146. Reiman (1930), historik narozený i část života žijící v SSSR, se zabývá dějinami této země i komunistického totalitarismu. Po roce 1968 nemohl publikovat a v roce 1976 emigroval do NSR, kde působil na univerzitě. Patřil k tzv. Skupině Listy. Autor mj. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Praha: Karolinum, 2000. Za Dubčkem přiletěl z Berlína na otočku.

⁶⁴⁹ REIMAN, c. d., s. 139.

⁶⁵⁰ REIMAN, c. d., s. 141.

⁶⁵¹ REIMAN, c. d., s. 139.

⁶⁵² NA, f. 02/1 ÚV KSČ – Předsednictvo ÚV KSČ, sv. 103, ar. j. 106/89/3, č. 7048/24, 106. schůze PÚV dne 24. 2. 1989, bod 5 k informaci. Dopis Alexandra Dubčeka ze dne 10. 2. 1989 PÚV a ÚV KSČ, s. 5.

⁶⁵³ P110/89, č. 7335, PÚV KSČ 24.3.1989, K informaci bod 5, Dopis A. Dubčeka sjezdu Italské Komunistické strany (překlad).

IX. 4. 4. Propuštění Václava Havla – setkání s Dubčekem

Když byl Václav Havel propuštěn z 17. května 1989, vyvolalo to u jeho přátel obrovskou odezvu. Došlo k improvizované oslavě této události. Mezi asi 120 osobami, které Havlův byt navštívily, byla řada signatářů Charty, jejich rodinných příslušníků a přátel, americký diplomat Robert Norman,⁶⁵⁴ nebo herci Milena Dvorská, Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák. A pro mnohé asi překvapivě – Alexander Dubček. *V 17.54 hodin zašel do bydliště objektu Dubček Alexander (akce ESER) a Slavík Václav (akce REDAKTOR) s manželkou. ... V 20.00 hodin opustil bydliště Dubček a Slavík s manželkou.*⁶⁵⁵

IX. 4. 5. Listopad 1989 a návrat Alexandra Dubčeka do politiky

Dne 22. listopadu 1989 přišel podpořit Jána Černogurského k Justičnímu paláci a poté se s ostatními vydal na mítink na Náměstí SNP. O dva dny později dorazil do Prahy, kde se objevil na Václavském náměstí a večer v Činoherním klubu. Zde přítomné zastihla zpráva o rezignaci Milouše Jakeše.

Řada následujících mítinků a jednání je popsána velice podrobně jak aktéry tehdejších událostí,⁶⁵⁶ tak i historiky.⁶⁵⁷

Dne 28. prosince 1989 byl kooptován za poslance SN FS a následně zvolen jeho předsedou FS. O den později byl prezidentem zvolen Václav Havel. Poslanecký mandát obhájil Dubček v červnu 1990 v barvách VPN a stal se řadovým poslancem, i o dva roky později, kdy již byl předsedou Sociálnědemokratické strany Slovenska.

P113/89/5, č. 7537, PÚV KSČ 21.4.1989, K informaci bod 6, Překlad vystoupení A. Dubčeka v relaci "PANORAMA" maďarské televize 17.4.1989.

P114/89/3 – Informace č.j. P 7619, PÚV KSČ 28.4.1989, bod 20, Informace o vystoupení A. Dubčeka v maďarské televizi 26.4.1989.

⁶⁵⁴ Robert Loyd Norman (1952), I. tajemník politicko-ekonomické sekce ZÚ USA v letech 1986–1989, objekt akce HELIUM-86, jak zněl název svazku pozorované osoby. V létě 1989 byl vypovězen za své aktivity ve prospěch opozice.

⁶⁵⁵ ABS, Akce TOMIS (TOMIS-3, 2. část), sledování Václava Havla, 17. 5. 1989.

⁶⁵⁶ Z řady publikací viz BARTUŠKA, Václav: *Polojasno. Pátrání po vinicích 17. listopadu*. Praha: Ex libris, 1990; HANZEL, Vladimír: *Zrychlený tep dějin. Reálné drama o deseti jednáních*. Praha: OK Centrum, 1991; HORÁČEK, Michal: *Jak pukaly ledy*. Praha: Ex libris, 1990. Ze slovenských např. GÁL, Fedor: *Z prvej ruky*. Bratislava: Edition Ryba, 2009; ONDRUŠ, Vladimír: *Atentát na nežní revolúciu*. Bratislava: Ikar, 2009; Kolektiv: *November '89 (+ DVD Dobré ráno Slovensko!)*. Texty Fedor Gál, Peter Zajac. Bratislava, Kalligram – Nadácia Milana Šimečku 2009; BROCKA, Július – BROCKOVÁ, Renáta: *Kým prišiel November...* Trnava: Dobrá kniha, 2009.

⁶⁵⁷ Asi nejkomplexnějším zpracováním je stále SUK, Jiří: *Labyrintem dějin. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize*. Praha: Prostor, 2003.

Dne 1. září 1992 utrpěl při dopravní nehodě vážná zranění, kterému v pražské nemocnici dne 7. listopadu 1992 podlehl. V den 75. výročí revoluce v zemi, ve které strávil své dětství, ke které s obdivem vzhlížel a jejíž představitelé ho v srpnu 1968 tolik zklamali...

Fyzicky poměrně dobře disponovaný 68letý pán během tří let v politice ztratil ženu, což přispělo ke zhoršení jeho zdravotního stavu stejně jako nesmírně vyčerpávající práce a neustále přejíždění mezi Prahou a Bratislavou, kdy jezdil na zadním sedadle auta většinou nepřipoután...

Nestihl autorizovat část svého životopisu *Naděje umírá poslední*, který ve spolupráci s novinářem Jiřím Hochmanem vyšel až roku 1993.⁶⁵⁸

---

⁶⁵⁸ DUBČEK, Alexander: *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*. Praha, Svoboda-Libertas, 1993. Ed. Jiří Hochman, pozn. Oldřich Jaroš, přeložila Eva Šimečková. Vyšlo i anglicky, španělsky, francouzsky, polsky, italsky; vydání v hlavních jazycích se dočkala celá řada knih o Dubčekovi. Jiří Hochman (1926–2012), byl novinář, po roce 1969 perzekvován, od roku 1974 v USA, autor knihy *Kronika mistodržení v Čechách a Český happening*, který vyšly v kolínském Indexu.

X. ODPOR – ODBOJ?

I během normalizace se některé osoby rozhodly pro svůj protest vůči režimu zvolit poněkud radikálnější řešení. První případ svědčí spíše o neobratnosti aktérů, další jsou více či méně komplikované.

Když chce někdo dělat *něco jako Charta* – což byl případ trojice Vojtech Ottmar,⁶⁵⁹ Tibor Novotný⁶⁶⁰ a Severín Cvečka⁶⁶¹ – neměl by mít doma ilegální sbírku zbraní a své záměry podrobně popisovat ve vzájemné korespondenci...⁶⁶²

Jako i v jiných případech, byli po roce 1989 – ač rehabilitováni – političtí vězni rozladěni, že soudci a prokurátoři, teří je soudili, nejen že pokračovali dále ve své praxi, někteří dokonce dosáhli povýšení...⁶⁶³

Několik osob bylo v daném období odsouzeno za trestný čin špionáže na dlouholeté tresty a uvězněno zejména v Leopoldově. Po roce 1989 se známým stal například případ bývalého novináře Mariána Dudinského,⁶⁶⁴ který byl odsouzen za špionáž a ve vězení strávil 6 let.

---

⁶⁵⁹ Vojtech Ottmar (1945–2015) pracoval více než dvacet let na železnici. Po propuštění byl pomocným dělníkem na jatkách, ošetřovatelem a sanitářem v nemocnici. Autor několika publikací, ve kterých popisoval i své zážitky z vyšetřování a věznění, viz *Podvratník* (Trnava: B-print, 2006), *Spomienky starého Trnavčana I–II* (Trnava: B-print, 2011–2014). K případu viz JAŠEK, Peter: Za Vojtechom Ottmarom. In: *Pamät' národa*, roč. 11, č. 2/2015, s. 87.

A ZVJS, evidenčná karta, Vojtech Ottmar; A ZVJS, osobný spis, Vojtech Ottmar.

⁶⁶⁰ Tibor Novotný (1947) – A ZVJS, evidenčná karta, Tibor Novotný; A ZVJS, osobný spis, Tibor Novotný.

⁶⁶¹ Severín Cvečka (1943) – A ZVJS, evidenčná karta, Severín Cvečka; A ZVJS, osobný spis, Severín Cvečka.

⁶⁶² JAŠEK, Peter: Mechanizmus perzekúcií normalizačného režimu – prípad „Tibor Novotný a spol.“. In: *Pamät' národa*, roč. 8, č. 3/2012, s. 50–73.

⁶⁶³ Štefan Minárik (1941) na Nejvyšším soudu zůstal i čtvrtstoletí po změně režimu. Odsoudil nejen je tři, ale i Emila Šveda nebo Mariána Dudinského. Viz mj. (mož – wm): Minárik poslal do väzenia najmenej troch. In: *sme.sk* 12. 8. 2002. Dostupné online z: <<https://www.sme.sk/c/627878/minarik-poslal-do-vazenia-najmenej-troch.html>> [cit. 27. 8. 2018]; BENEDIKOVIČOVÁ, Mária: Nevinných posielal za mreže, dodnes robí pre šéfkú Najvyššieho súdu. In: *dennikn.sk* 5. 1. 2016. Dostupné online z: <<https://dennikn.sk/335715/nevinnych-posielal-za-mreze-dodnes-robi-sefku-najvyssieho-sudu>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶⁶⁴ Marián Dudinský(1949–2008), původně úředník, v době zatčení řidič DPMB Bratislava, 3. 4. 1978 Městský soud Bratislava, sp. zn. 13 T 92/77, § 202/1 tz. z., 8 měsíců NO 10%. *Zaistený S ZNB ŠtB Bratislava 21. 3. 1985 o 15.30 hod.* § 105/2 tr. z., vazbu uvalila Městská prokuratura v Bratislavě, sp. zn. 1 Kv 141/85, 25. 3. 1985 nastoupil ve 12 hodin v Bratislavě trest do 3. NVS, Městský soud Bratislava 11. 3. 1986, sp. zn. 1 T 0020/85, 10 let, § 105/1, 2 tr. z., Nejvyšší soud SSR 11. 4. 1986, sp. zn. 4 To 0017/86, potvrdil.

Jednou z forem opoziční činnosti vůči totalitnímu režimu byl odpor za použití některé z forem násilí. Na rozdíl od 50. let již tato forma nebyla tak četná. To byl případ i dvou slovenských aktérů dokumentu *Zamatovi teroristi* (třetím byl Vladimír Hučín).⁶⁶⁵

František Bednár⁶⁶⁶ poslal roku 1982 tajemníkovi OV KSS v Popradu výbušný mechanismus a byl odsouzen za trestný čin teroru. Stanislav Kratochvíl⁶⁶⁷ se pokoušel vyhodit do povětří pomník připomínající osvobození v Seredi během prvomájového průvodu.

Amnestie 1990 mu trest zkrátila o 3 roky a 8 měsíců. Propuštěn až 9. 3. 1990, Okresný soud v Trnave, 9. 3. 1990, sp. zn. 1 Pp 103/90 (na 2 roky).

Dne 5. 11. 1987 byl Okresným soudom v Trnave, sp. zn. 5 T 668/87, odsouzen na dalších 10 měsíců navíc, pro § 156/2 a 198 tr. z., 6. 9. 1988 potvrdil Krajský soud v Bratislave, sp. zn. 2 To 230/88.

⁶⁶⁵ Dokument *Zamatovi teroristi* (*Sametovi teroristé*) natočili roku 2013 slovenští režiséři Peter Kerekeš, Ivan Ostrochovský a Pavol Pekarčík. Dokument, tedy spíše dokufikce, obsahuje stylizované scény (aktéři jsou bráni jako herci) a stylizuje i jejich minulost, která vedla některé recenzenty k mínění, že jde o neškodné a zábavné figurky. Něco to ale vypovídá i o tvůrcích. Dostupné online z: <archive.dokweb.net/cs/ex-orientefilm/dokconcene-filmy/-sametovi-teroriste-5734/?aYear=jzgbstqiu&groupId=0&group=0&alpha=3&country=14&submitButton=Filter&off=140> [cit. 27. 8. 2018].

⁶⁶⁶ František Bednár (1958) z Popradu zaslal dne 2. 12. 1982 vedoucímu tajemníkovi Okresního výboru KSS v Popradu Andreji Džupinovi balík s funkčním nástražným mechanismem. Funkcionář zásilku otevřel a zjistil, že obsahuje podezřelé technické zařízení. Proto zásilku dále nerozbaloval a uložil ji na balkón svého bytu. Po vlastním prověření, že adresát zásilky je fiktivní, dne 11. 1. 1983 o celé záležitosti informoval OV SNB Poprad. Tam do ní před předáním pyrotechnikům také nahlédli. Vyšetřovatelé během neúspěšného pátrání konstatovali, že „soudruh Džupin tak podcenil situaci a nechal 6 týdnů na balkóně zásilku s trhavinou“. Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Vyšetřovacie spisy, vyšetřovací spis k případu Františka Bednára, sign. V 6337. Více než měsíční prodleva byla jedním z důvodů, proč vyšetřování bylo nejen komplikované, ale i zdoluhavé a několikrát bylo navrhováno, že bude přerušeno. V rámci vyšetřování byl založen i pátrací svazek, který byl po zajištění Bednára změněn na svazek osobní s kr. jm. BUNKA, reg. č. 15944, a. č. 10990 (dnes uložen in: Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Operatívne zväzky). Až v souvislosti s prošetřováním jiné osoby podle § 185 tr. zák. (nedovolené ozbrojování) se Státní bezpečnost dostala na stopu Bednára a 7. 2. 1984 došlo k jeho zatčení. Dne 27. 5. 1984 bylo ukončeno vyšetřování a podán návrh na podání obžaloby proti Bednárovi. Viz závěrečnou zprávu vyšetřovatele odboru vyšetřování Státní bezpečnosti Krajské správy SNB Košice kpt. JUDr. Beláka uloženou in: Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Vyšetřovacie spisy, vyšetřovací spis k případu Františka Bednára, sign. V 6337; též Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Operatívne zväzky, svazek vedený na Františka Bednára pod kr. jm. BUNKA, reg. č. 15944, a. č. 10990. Krajský prokurátor v Košicích podal na Bednára obžalobu z trestného činu teroru spáchaného v jednočinném souběhu s trestnými činy nedovoleného ozbrojování a podílnictví ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví. Obžaloba je uložena in: Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Vyšetřovacie spisy, vyšetřovací spis k případu Františka Bednára, sign. V 6337; též Archiv ÚPN, f. KS ZNB ŠtB Košice, Operatívne zväzky, svazek vedený na Františka Bednára kr. jm.

V případě několika osob došlo ke zmínce i v dokumentech VONS). V některých případech se ale ukázalo, že činu s politickým podtextem (např. urážka prezidenta republiky, pokus o nelegální přechod hranic) předcházely nebo je doprovázely kriminální delikty.

V některých případech, např. u osob motivovaných pokusit se nelegálně opustit republiku, došlo k souběhu motivace, kterou lze označit za politickou, s činy, které v trestním řádu za politické označit nelze (včetně trestných činů klasifikovaných jako ozbrojené přepadení, únos, pokus o zabití). Takovým je například i případ Antona Halka,⁶⁶⁸ který strávil v Leopoldově nakonec 17,5 roku, nebo Mariána Ježíka.⁶⁶⁹ I oni po roce 1989 o svém případu vydali svědectví...

BUNKA, reg. č. 15944, a. č. 10990. Dne 7. 8. 1984 byl senátem Krajského soudu v Košicích pod vedením JUDr. Petra Dubivského odsouzen pro trestný čin teroru a trestný čin nedovoleného ozbrojování v souběhu s trestným činem podílnictví ke škodě majetku v socialistickém vlastnictví k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání čtrnácti let se zařazením do III. nápravně výchovné skupiny. Rozsudek je uložen in: LP, Sbíрка VONS, k. 14, inv. č. 29, sign. I/2.

Bednár byl umístěn do věznice v Leopoldově. Za údajnou připravovanou trestnou činnost byl Krajským soudem v Bratislavě 18. 10. 1989 odsouzen senátem pod vedením Vladimíra Vlčka pro přípravu trestného činu záškodnictví podle § 95 odst. 1 na dalších pět a půl roku odnětí svobody nepodmíněně. Spolu s ním byl na pět let odsouzen jeho spoluvězeň Jozef Skošník. Rozsudek je uložen in: LP, Sbíрка VONS, k. 14, inv. č. 29, sign. I/3.

Jozef Skošník (17. 12. 1949 Hažlín), A ZVJS, osobný spis, Jozef Skošník; A ZVJS, evidenčná karta, Jozef Skošník.

⁶⁶⁷ Stanislav Kratochvíl (1958) byl původně vyučen krejčím, na vězeňské kartě s poznámkou *schopný*. V době zatčení byl dělníkem v *Niklovej hute* v Sereďi.

Dne 31. 1. 1978 nastoupil trest odnětí svobody v nitranské věznici. Odsouzen 19. 8. 1977, Okresný soud v Galante, sp. zn. 2 T 141/77, § 132/1, 79/1 tr. z. na 3 měsíce, rozsudek byl pravomocný od 29. 9. 1977. Dne 4. 2. 1978 přemístěn do Martina mezi mladistvé. Už tehdy byl *tet. po celom tele*, později přibyl *na chrbte motýl upír*.

Dne 2. 4. 1979 zatčen coby nezaměstnaný OO VB Sereď v 18 hodin, § 247/1 tr. z., krádež, v 19:20 dodán do nitranské věznice, dne 17. 7. 1978, Okresný soud Galanta, sp. zn. 2 T 122/78, 1 rok nepodmíněně, 20. 12. 1978 potvrzeno Krajským soudem Bratislava, sp. zn. 4 To 443/78, nebyl ve vazbě, do II. NVS, 17. 4. 1979 do Ilavy. Sloužil v PS Trnava.

Dne 1. 5. 1984 zatčen v 15:15 hod. S-ZNB ŠtB Blava, § 94/1, 2, 185/1, vazbu uvalila Krajská prokuratura Bratislava, sp. zn. 1 Kv 77/84, v 16:35 byl v tamním vazebním vězení, Krajský soud Bratislava, sp. zn. 1 T 34/84, 5 let, § 94/1 tr. z., 26. 4. 1985 Nejvyšší soud SSR, sp. zn. 1 To 19/85, do 3. NVS, 14. 5. 1985 Leopoldov, 20. 5. 1986 Ilava, 3. 7. 1986 Leopoldov, propuštěn roku 1989.

⁶⁶⁸ Anton Halko (1952–2010) napsal o svém osudu knihu *Cesta za slobodou. 17,5 roka v leopoldovskom väzení*. Poprad: Svetové združenie bývalých československých politických väzňov, 2013. A ZVJS, osobný spis Antonín Halko; A ZVJS, evidenčná karta Antonín Halko.

⁶⁶⁹ Marián Ježík (1961), kr. jm. RAMPA, 1. 11. 1983, osobní, 10. 11. 1983 kontrolní, reg. č. 39116 VSEO S-SNB Praha a Středočeského kraje (OS SNB Kutná Hora),

XI. REFLEXE NORMALIZACE V UMĚNÍ

V průběhu normalizace byly politické a společenské události, jakož i každodenní život, reflektovány v umění. Stále vznikala umělecká díla věnovaná únoru 1948, sjezdům strany, partyzánům, sovětským osvoboditelům, ale třeba i solidaritě s chilským lidem. Umělci se vyjádřili i k okupaci, upálení Jana Palacha a Jana Zajíce, hokejovým událostem, Chartě 77, nebo třeba svíčkové manifestaci. Šlo o díla poplatná oficiálnímu režimu, vytvářená pro zásluhy nebo ze zaslepeného přesvědčení, nebo díla vzniklá jako spontánní reakce či výraz občanského nesouhlasu.

V případě okupace bych zmínil báseň Vojtecha Mihálíka⁶⁷⁰ *Rekviem*, napsané bezprostředně po 21. srpnu, ve které jednu ze slok věnuje zabitě dívce Daně Košanové.⁶⁷¹ Byla zveřejněna v mimořádném vydání týdeníku *Nové slovo* dne 5. září 1968⁶⁷² a vyšla i jako bibliofilie. Pro budoucí Mihálíkovu kariéru v malém nákladu, neprodejná a mimo Bratislavu.⁶⁷³

---

ar. č. 752031, 13. 3. 1984 (souvisí s ním František Lukacz, 17. 11. 1959, 39117, 752053; ar. č. V-39057.

A ZVJS, osobný spis Marián Ježík; A ZVJS, evidenčná karta Marián Ježík. Jeho vzpomínky viz JEŽIK, Marian: *Leopoldov – die Insel der Schatten oder ich war politischer Häftling Husaks und Havel*. Dinkelsbühl: Heimatkreis Mies-Pilsen e. V., 2004.

⁶⁷⁰ Vojtech Mihálík (1926–2001), básník, redaktor, překladatel z latiny, funkcionář, mj. 1965–1967 předseda Svazu slovenských spisovatelů, ředitel vydavatelství Slovenský spisovateľ (1960–1964 a 1977–1985), politik (1964–1981 SNR, 1969–1981 poslanec SN FS, z toho 1969–1971 předseda SN FS, 1971–1973 poradce na Úřadu vlády). V týdeníku *Nové slovo* měl svoji rubriku věnovanou mladým adeptům poezie. Kromě zveřejněných básní a někdy i sbírek jejich práce jako jejich mentor chválil, jindy, velmi tvrdě, kritizoval, některé adepty vlastně šikanoval, obtěžoval, nebo je od psaní poezie i odradil. Viz ŽIAK, Miloš: *Mrzáci studenej vojny*. Bratislava: Kalligram, 2003; SUDOR, Karol: Kapitáňová: Pochopila som, ako sme sa my, Slováci, s bryndzou v ústach aj gatiach hrali na veľkých pánov. In: *dennikn.sk* 11. 7. 2016. Dostupné online z: <<https://dennikn.sk/492950/kapitanova-pochopila-sa-slovaci-bryndzou-ustach-aj-gatiach-hrali-velkych-panov>> [cit. 27. 8. 2018]. K jeho dílu viz *Slovenskí spisovatelia. Vojtech Mihálík*. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/vojtech-mihalik>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶⁷¹ Dana Margita Košanová (1953–1968) byla jednou z bratislavských obětí okupace dne 21. 8. 1968. Byla smrtelně postřelena před budovou Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě.

⁶⁷² MIHÁLIK, Vojtech: *Rekviem*. In: *Nové slovo*, roč. 10, mimořádné vydání, 5. 9. 1968, s. 1.

⁶⁷³ MIHÁLIK, Vojtech: *Rekviem*. Banská Bystrica: KOS [Krajské osvetové stredisko] 1968. K vydání *pre vnútornú potrebu recitátorov a milovníkov poézie* připravil Theo H. Florin (1908–1973, vl. jm. Theodor Herkeľ), básník, publicista a diplomat. Tajemník ministra zahraničních věcí Vladimíra Clementisa, v letech 1950–1953 vězněn, poté se vrátil na rodnou Oravu, kde organizoval akce a vydával bibliofilie. Viz *Slovenskí*

V týdeníku *Matičné čítanie* vydávaném Maticí slovenskou vyšla 3. února 1969 báseň Janka Silana *Vlasti (Veniec slôk na hrob Jana Palacha)*, napsaná 19. ledna.⁶⁷⁴

Šok z okupace vyjádřili ve svých dílech např. Jozef Jankovič, nebo Július Koller, který své výtvarné dílo věnoval i Janu Palachovi (stejně jako třeba Rudolf Fila, nebo Rudolf Sikora). Spíše v českých zemích rezonoval i čin Jana Zajíce. Vítězství našich hokejistů umělecky stvárnili Július Koller (nápis 2:0), nebo fotograf Anton Podstraský (nápis 4:3 v průjezdu, pod nímž leží společensky znavený starší muž).

Zatímco fotografové zaznamenávali na reportážních snímcích nebo jako sociální dokument směšné či smutné události a nepřikrášlenou realitu, unikali výtvarníci často do fantazie. Častým motivem je UFO (Július Koller, Rudolf Sikora, Stano Filko), svůj vlastní svět, *Argilii*, měl Alexander Mlynárčik.⁶⁷⁵

Obtížný přístup k uměleckým potřebám vyřešili třeba použitím nalezených předmětů, jejich recyklací, uplatnili i koláže (Otis Laubert, Július Koller).

Bezvýchodnost osobní situace na pozadí doby se projevila v díle Igora Kalného. Happeningu se věnovali i Ján Budaj, Tomáš Petřivý (Dočasná společnost intenzivního prožívání).

Výtvarníci nebo fotografové se pokoušeli v neformálních společenstvích rozvíjet svoji uměleckou činnost, výstavy probíhaly v soukromí, nebo na méně frekventovaných místech, např. ve výzkumných ústavech SAV, podnicích, kulturních domech, nejen konceptuální a akční umění se tvořilo a vystavovalo v plenéru – nejen v přírodě, na okrajích měst, ale nevyhýbali se ani středu Bratislavy.⁶⁷⁶ Vzájemně se ovlivňovali, inspirovali a dokonce i

---

spisovatelia. Theo H. Florin. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/theo-h-florin>> [cit. 27. 8. 2018].

⁶⁷⁴ Janko Silan (1914–1984), kněz a básník. Viz *Slovenskí spisovatelia. Janko Silan. Dostupné online z: <<http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/janko-silan>> [cit. 27. 8. 2018]. Báseň: SILAN, Janko: *Vlasti (Veniec slôk na hrob Jana Palacha)*. In: *Matičné čítanie*, roč. 2, č. 3, 3. 2. 1969, s. 1. Šéfredaktorem týdeníku? Matice slovenské v Martině byl v letech 1968–1970 Ivan Kadlečík. Na titulní straně byla také koláž *Kondolencia predstaviteľov* malíře, grafika a fotografa Michala Kerna (1938–1994). K němu viz ČARNÁ, Daniela: *Michal Kern*. Bratislava: Galéria mesta Bratislavy, 2011.*

⁶⁷⁵ Alexander Mlynárčik (1934), výtvarník a konceptuální umělec. Roku 1951 byl zadržen v Rakousku po přechodu hranic a uvězněn. Po několika zaměstnáních vystudoval VŠVU. Během normalizace žil v Praze, Žilině a Paříži. Roku 1972 ho vyloučili ze Slovenského svazu výtvarných umělců. Dokumentární film *Inde* (SR – ČR 2018, režie Juraj Nvota) o tvůrčím ovlivňování Mlynárčika a francouzského výtvarného kritika a filozofa Pierra Restanyho (1930–2003).

⁶⁷⁶ KRALOVÍČ, Ján: *Teritórium ulica. Umenie akcie v mestskom priestore v rokoch 1965-1989 na Slovensku*. Bratislava: Slovart, 2014.

soutěžili.⁶⁷⁷ Z profesní organizace byli vyloučeni, nebo se o přijetí do ní nesnažili, byli i tací, kteří vystoupili (Vladimír Havrilla). Buď měli možnost být tzv. ve svobodném povolání, nebo měli své občanské zaměstnání. Ač nebyli poplatni režimem preferovaným uměleckým proudům, nebylo vyloučeno, že se podíleli na vzdělávání zájemců o jednotlivé obory v lidových školách jak v případě dětí, tak i dospělých.

Klíčové události dějin i každodenní život dokumentovala řada fotografů. Světové proslulosti třeba dosáhl Ladislav Bielik,⁶⁷⁸ i díky své fotografii instalatéra Emila Galla s jeho gestem odporu vůči ruskému tanku na Šafařákově náměstí před budoucí Univerzitou Komenského (kde byli tři mrtví). Stejně jako řada dalších fotografů, jejichž díla se dostala do zahraničí, tam byla bez uvedení jeho jména a i po roce 1989 si musela rodina zjednat pořádek, aby mu nebyla autorská práva upírána i nadále. A až roku 2008 se na výzvu médií ozvala dcera Emila Galla a neznámý statečný muž přestal být anonymní.

Řada umělců svá výtvarná díla mohla publikovat jako žánrové ilustrační obrázky, v odborných (neuměleckých) publikacích, koncem 80. let se objevovaly i v literárním časopise *Slovenské pohľady*. Existenční problémy jim pomáhaly řešit zakázky, vystavování nebo prodej uměleckých děl v zahraničí (u výtvarníků zde pomohl v jistém ohledu kontroverzní kuthistorik Tomáš Strauss).

Kultuře přelomu 60. a 70. let se věnovaly historička Elena Londáková⁶⁷⁹ nebo kunsthistorička Zuzana Bartošová. Ta cíleně mapovala neoficiální výtvarnou scénu na Slovensku.⁶⁸⁰ Po roce 1989 byla díla proskribovaných umělců být v plné míře zařazována do galerií, vystavována a k většině osobností slovenské výtvarné scény máme dnes plnohodnotnou monografii.

---

⁶⁷⁷ KRALOVIČ, Ján: *Majstrovstvo za dverami. Majstrovstvá Bratislavy v posune artefaktu (1979–1986) v kontexte bytových výstav 70. a 80. rokov 20. storočia*. Bratislava: Slovart, 2017.

⁶⁷⁸ Ladislav Bielik (1939–1984), fotograf. K němu viz BIELIK, Ladislav: *August 1968*. Bratislava: Slovart, 2008.

⁶⁷⁹ LONDÁKOVÁ, Elena: *Slovenská kultúra v rokoch 1968–1970*. Bratislava: Veda, 2015.

⁶⁸⁰ BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Napriek totalite. Neoficiálna slovenská výtvarná scéna sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia*. Bratislava: Kalligram, 2011. Zuzana Bartošová několik desetiletí slovenskou nezávislou scénu mapuje, byla kurátorkou řady výstav (naposledy v pražském Muzeu Kampa *Hommage a Peter Vajda*), počátkem 90. let vedla SNG a čtvrtstoletí spolupracuje s Prvou slovenskou investičnou skupinou. Je rovněž sestrou fotografa Juraje Bartoše (1944) a malíže a konceptuálního umělce Petra Bartoše (1938) a manželkou Ladislava Snopka (1949), archeologa, dramaturga, pořadatele kulturních akcí, publicisty, představitele VPN, který byl v letech 1990–1992 ministrem kultury federálním i slovenským, poslancem SNR, poté působil v kulturní diplomacii a byl kurátorem řady výstav.

Hudební festival Bratislavská lyra⁶⁸¹ byl jednou z nejprestižnějších akcí tuzemské populární hudby, a to jak pro interprety, tak i pro autory hudby a textu. Normalizaci orámovaly dva ročníky, které měly politický přesah.

V rámci čtvrtého ročníku hudebního festivalu Bratislavská lyra proběhl dne 18. června 1969 na nesoutěžní večer. Karel Kryl zde zazpíval píseň *Bílá hora*.⁶⁸² Petr Novák ze skupiny George a Beatovens věnoval píseň *Den štěstí*, jak řekl, *památce pana Jana Palacha*.

V soutěži zaujal Karel Černochoch se silně vlasteneckým textem, interpretovaným ve vrcholné formě. Novák i Černochoch byli následně potrestáni a vydávání desek a točení v rozhlasu a televizi jim bylo po nějakou dobu zapovězeno...

Ačkoli festival sledovala i StB, nepovšimla si, že zde Karel Kryl nezpíval protiokupační píseň *Tak vás tu máme*. Záhy odešel do emigrace, kde vydal druhou dlouhohrající gramodesku, kde obě byly. Za přehrávání alba přátelům byl obžalován novinář Pavel Ličko. Texty podle StB hanobily stát a nikdo si nelámal hlavu, že od návrhu na obžalobu vyšetřovatele StB až po soudní rozsudek se hovoří o písni první a text je z písně druhé... O rok později, roku 1972, byl jedním z bodů obžaloby vůči satirikovi Jánovi Ladislavu Kalinovi přehrávání desky Karla Kryla *Bratříčku, zavírej vrátka* a zde nebylo vzato v potaz, že šlo o oficiálně vydanou a zakoupenou desku a že většina písní, které odborní posuzovatelé považovaly za protisovětské a protiokupační, vznikla v polovině 60. let...

Dne 10. června 1989 proběhl 24. ročník hudebního festivalu Bratislavská lyra. Jeho součástí bylo vystoupení americké písničkářky Joan Baez. Ta jednu z písní věnovala Chartě 77, Václavu Havlovi a Petru Cibulkovi a nutno dodat, že na zachyceném filmovém záznamu byla odezva publika vřelá. A to publikum až na výjimky netušilo, že je Václav Havel coby nosič kytary Joan Baez v sále... Poté pozvala na pódium bratislavského písničkáře Ivana Hoffmanna a míra trpělivosti pořadatelů skončila. Na jeho vystoupení prostě vypnuli zvuk. Koncert však pokračoval...

---

⁶⁸¹ SZABÓ, Ivan: *Bratislavská lyra*. Bratislava: Marenčin PT, 2010.

⁶⁸² V Archívu Rozhlasu a televízie Slovenska byl po dlouhém hledání nalezen dochovaný záznam koncertu. Roku 2016 vydal Tomáš Padevět CD *Galakonzert Bratislavská lyra 1969*, kde jsou kromě dalších písní Marty Kubišové, Karla Černocho, Karla Kryla i Petra Nováka. Interpretace písně je zvukově zvláštní, nicméně dechberoucí.

XII. PÁD REŽIMU

Událostí, které napomohly k pádu režimu, byla celá řada. Velehradská pouť roku 1985, Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů (31bodová petice Antonína Navrátila v roce 1987, kterou podepsalo poté asi 600 tisíc osob zejména ze Slovenska a jižní Moravy, Svíčková demonstrace 25. března 1988, nejen kvůli prolnutí náboženské a občanské opozice, ale i jako první velká demonstrace po dvaceti letech (náboženské svobody se staly politikem). Atmosféru roku 1989 kromě aktivizace opozice v HOS a další, nově vznikající občanské iniciativy, rozčeřila podpora Joan Baez Václavu Havlovi a Chartě 77 na Bratislavské lyže. V srpnu započalo stíhání bratislavské pětky. Ke studentskému průvodu s otevřeným vystoupením proti režimu došlo v Bratislavě již 16. listopadu 1989.

XII. 1. Studentský pochod 16. listopadu 1989

Zatímco účastí studentů na svíčkové manifestaci v březnu 1988 se moc rozhodla zabránit vyhlášením studijního volna – byl vlastně režimem neuznávaný Velký pátek –, tak pochodu bratislavských studentů, kterým se akci podařilo velmi rychle a nenápadně zorganizovat, zabránit nemohla.

Jejich protest, kdy vytvořili živý řetěz, byl zaznamenán redaktory televizního zpravodajství a odvysílán v pořadu *Aktuality* (ale v jeho slovenské mutaci na druhém programu; kromě pořadu přebíraného z Prahy v něm byla ‚okna‘, ve kterých své pořady vysílala studia z českých zemí nebo Slovenska pouze na svém území).

Studenti se nakonec dohodli s Gejzou Šlapkou, že se sejdou v pondělí 20. listopadu 1989.

V tu dobu již studenti stávkovali a vznikla Veřejnost proti násilí.

K této události máme dva pomníky – na budově Filozofické a Právnické fakulty Univerzity Komenského, tak i na budově tehdejšího ministerstva školství.

XII. ZÁVĚR

Normalizace na Slovensku nebyla, ani nemohla být stejná v českých zemích. Ani v rámci Slovenska nebyla identická, ve velkých městech nebo na venkově, existovaly regionální odlišnosti.

Odlišně byla vnímána i okupace. Někteří obsazení Československa vojsky SSSR chápali jako okupaci druhou, neboť pro ně bylo okupací už osvobození Československa v letech 1944–1945. Na druhou stranu, i z důvodů geografické blízkosti, byly na Slovensku proruské sympatie vyšší, k evangelizaci Ruska inklinovala tajná církev, bylo daleko častější, že adepti nejen žurnalistiky, filologie nebo divadelní vědy se vydali studovat do Moskvy či Leningradu (a dodnes nemají důvod v životopisech zamlčovat).

Rozdíly byly na jejím počátku, na přelomu 60. a 70. let, kdy docházelo k odchodu tisíců lidí do zahraničí (i zde bylo nejvíce osob z politických důvodů odsouzeno podle § 109 tr. z.), vylučování ze strany, společenských organizací a škol, výpovědím ze zaměstnání, v průběhu dalších let i na konci let osmdesátých.

Na Slovensku bylo pestřejší národnostní složení a z toho plynoucí napětí, zejména mezi Slováky a Maďary, umocněné i zásahy do výuky, a do určité míry asimilační politice byli vystaveni Rusíni (Ukrajinci) a problémy způsobovala i sociální situace romského (cikánského) obyvatelstva. Určité napětí bylo i mezi řeckými katolíky, roku 1968 obnovenými, a pravoslavnými. To, že byl na Slovensku silnější antisemitismus, nesouviselo jen s rodinami arizátorů a těch, kteří schvalovali investice do transportů židovského obyvatelstva. Určité napětí bylo samozřejmě i vůči Čechům, byť v tu dobu – po generaci těch, co přišli během první republiky pomoci budovat Slovensko, přišla řada lidí v 50. letech na umístěnku – se většinou cítili jako Slováci českého původu a jejich děti hovořily slovensky. Na Slovensku existovala vždy určitá rezervovanost vůči těm, kteří nabyli vzdělání v českých zemích, normalizace přinesla nově pnutí ve vztahu ke skupině těch, co ‚dělali Slováka v Praze‘.

Období normalizace na Slovensku mezi lety 1968 a 1989 mělo samozřejmě mnoho radostných událostí, lidská každodennost byla vyplněna láskou, vzájemnými city, pochopením, uznáním, štěstím, úspěchy, výhrami... Byly i události smutné a tragické, patřící k běžnému životu.

Naše malé dějiny uprostřed těch velkých nemusely být viditelně poznamenány totalitní mocí a jejími praktikami, nebo jsme si je plně neuvědomovali a nepovažovali je za ně. Nedostatek zboží mohl způsobit výpadek výroby, skutečnost, že bylo velmi žádané, kvalita výrobků také

nesouvisí s kvalitou demokracie. Byly rozdíly ve vzdělání, mzdách, kupní síle, schopnosti hospodařit, být konkurenceschopní ve škole, práci, sportu, umění... Nechyběla protekce i znevýhodňování a důvodem mohla být lidská slabost či zášť. V situaci znevýhodněných byla častá radikální řešení (zvláštní školy, diagnostický ústav), selekce (nechyběly ‚odkladiště‘ pro defektní obyvatele, tj. pro fyzicky a mentálně postižené), nechyběla nucená vystěhování (výstavba přehrad, průmyslových objektů, dopravní infrastruktury, sídlišť) spojená s vykořeněním, zanedbávání péče o bytový fond, nepružné toky při financování řady investičních akcí.

Existovala zde politická síla, komunistická strana, která si ústavně vymezila *vedoucí úlohu*. Měla svou vlastní domobranu, Lidové milice, právně více než vachrlatě ukotvené. To jí nebránilo, aby ji používala, stejně jako (uniformované i neuniformované) jednotky bezpečnostního aparátu a armádu k zajištění bezpečnosti nejen státu, ale i vlastní neomezené moci.

Rozhodovala o obsazení prakticky všech funkcí, o existenci organizací a institucí, jejich náplni a plánech činnosti, a to nejen na ústřední úrovni; její moc ve skutečnosti začínala u minimálně zmapovaných uličních výborů strany. I ty Vás mohly poškodit svým negativním vyjádřením v případě úřední žádosti.

Pravidelně, ať hledala vnitřní nepřátele ve straně, nebo ‚oddělovala zrna od plev‘, prováděla očistu (čistku) ve straně, zahalenou do byrokratického úkonu výměna stranických legitimací. V letech, kdy byla společnost v euforii (1945–1948, 1968) se do ní lidé hlásili s radostí a mysleli to doopravdy, o to rychleji a razantněji se s nimi poté loučila. Prověrky na Slovensku vedly k menšímu omezení členstva KSČ než v českých zemích, týkaly se 17,6%, z toho bylo vyškrtnutých 13,4% a vyloučených 4,2% (celostátně to bylo 21,7%, 17,22% a 4,45%). Přece jen řada z členů KSS preferovala federalizaci před demokratizací, vliv měla i neúčast na zneplatněném, tzv. vysočanském sjezdu. Jak lakonicky poznamenal Milan Šimečka: *Možná, že strana se velmi ani nelišila od té, do které jsem jako student vstupoval. Já jsem se však lišil od studenta.*⁶⁸³

Stranické funkcionáře, příslušníky ČSLA a SNB (VB i StB) stejně jako novináře z televize, rozhlasu, deníků i časopisů nebo vysokoškolské pedagogy čekal povětšinou vyhazov, z akademických institucí mohli někteří přejít – vztáhneme-li to na historiky – do archivů, muzeí, knihoven, památkového ústavu, nejrůznějších organizací. Jiní této možnosti nevyužili

---

⁶⁸³ ŠIMEČKA, Milan: *Obnovení pořádku*. Londýn: Rozmluvy, 1984, s. 50.

a šli ‚k lopatě‘ (Šimečka). Únikovou možností bylo předčasné penzionování, ev. invalidní důchod.

Na druhou stranu, jak vzpomíná historik Ivan Kamenec, se díky vzniku federace a odchodu řady historiků do úřadů nejen v Bratislavě, bylo paradoxně snazší se do HÚ SAV dostat roku 1969. A bylo to možné i díky krátce funkci vykonávajícímu řediteli Júliu Mésárošovi. I zde byli neprověřeni odejiti nejen roku 1970, ale i v dalších letech, jak je známo např. z případu Jozefa Jablonického.

Koncem 80. let pracoval v HÚ SAV jeden vyloučený člen, sedm vyškrtnutých (z této pozice bylo možné se opět stát kandidátem a posléze i členem) a větší podíl členů KSČ (cca 40%) byl u mladší generace, která přišla v 80. letech, než u starší (cca 30%). Ti se i kandidáty členství často stali v době aspirantury nebo po ní a nikoli třeba už na univerzitě.

Prověrky proběhly v organizacích a institucích, týkaly se i nestraníků (tj. těch, co nebyli členy KSČ), ovlivnily nejen další pracovní uplatnění osob, ale i (ne)přijímání jejich dětí na střední a vysoké školy. Někdy to nevyšlo ani na výběrovou základní školu, s přijetím do pionýrské organizace...

Vylučovalo se i z ROH, třeba za podpis Charty 77. Nebyl v něm Alexander Dubček a za publikování v zahraničí vyloučili Milana Šimečku.

Proběhly i v profesních organizacích, vylučování tak byli spisovatelé, novináři, hudebníci, výtvarníci, filmaři... Ti buď odešli do emigrace, odmlčeli se, přešli na nekvalifikované pozice, nepublikovali, nevystavovali, neměli výstavy, stali se součástí neoficiální scény, působili v samizdatu. Někdy to mělo operetní nádech. Rozpuštěn byl kabaret Tatra a zrušeno Divadlo Korzo. Jeho představitelé Milan Lasica a Júlis Satinský se po dvouletém intermezzu v brněnském Večerním divadle museli smířit na dekádu s rolí členů operetního souboru Slovenského národního divadla a do zpěvu jim rozhodně nebylo. *Ktosi je za dverami* a 80. léta je ale vrátili – jako Štúdio S – zpět do Tatry. Osudy Gavrila Gryzlova, Romana Kaliského, Slavo Kalného, Eugena Gindla, Juraje Vereše, Ladislava Bielika, Antona Podstraského, Júlia Vanoviče, Kornela Földváriho, Jozefa Bžocha, Milana Hamady, Mariana Városse, Dominika Tataruky, Ivana Kadlečíka, nebo později Hany Ponické, Júlia Kollera, Rudolfa Sikory, Milana Adamčiaka a dalších byly v mnohém stejné a přesto stejně rozdílné. Někteří se pro tuto cestu rozhodli dobrovolně (Vladimír Havrilla), nebo se o přijetí do oficiálních struktur ani nesnažili (Martin Šimečka, Ján Budaj, Igor Kalný, Tomáš Petřivý). Jiní využili po čase možnosti sebekritiky, nebo si našli cestu pod pseudonymem či alonymem, využili známosti s někým, kdo rozhodoval a mohl to ovlivnit, nebo to zkusili s něčím menším, ne tak viditelným a ono to šlo... K některým se shovívavěji zachoval ministr kultury Válek,

jiní v jeho resortu podřízeným organizacím marně hledali zaměstnání. Ke konci normalizace byly již poměry liberálnější, došlo na úvahy o Tatarkovi, publikovali i lidé, jejichž aktivity současně rozpracovávala StB (ekologové nebo nezávislí sociologové i v hlavních titulech, lidé z undergroundu v literárních časopisech). Došlo i na kontakty s PEN klubem či návštěvu na sympoziu Opus bonum ve Frankenu. Odborné či oborové časopisy zveřejňovaly i články obsahově kritické, a to nejen rozpor mezi slovy a činy v oblasti přestavby. Ekologové, kteří se zdárně vyrovnali s neúspěšným nátlakem části médií, strany i StB byli stále kritičtější nejen v regionálních projektech, ale otevřeně kritizovali nesmyslnost akcí typu Gabčíkovo – Nagymaros, kanál Odra – Labe – Dunaj.

Velký ohlas měl na Slovensku čin Jana Palacha, ohlas měl i mezi umělci, kteří mu věnovali řadu svých děl. Měl zde i svého následovníka, Michala Levčíka.

Inspirovatel pro umělce byla i okupace, vznikaly básně i výtvarná díla; i když vpravdě ikonickým dílem je fotografie Ladislava Bielika zobrazujícího instalatéra Emila Galla před sovětským tankem před Univerzitou Komenského.

V posledních dvou letech opoziční aktivity získávaly oblibu a došlo k navázání větších kontaktů a spolupráce mezi občanskou opozicí, tajnou církví, ale i ekology a spíše perestrojku než přestavbu podporujícími komunisty. Ve spojení s nezávislou uměleckou scénou a undergroundem, i díky tomu, že byly osoby, které spojovaly dvě i více skupin, pak najdeme v listopadových dnech řadu z těchto osob ve Veřejnosti proti násilí a po období, které je v českých zemích označováno jako *sametová revoluce (zamatová)* a na Slovensku *nežná revolúcia*, pak i při obnově demokratické státní správy, samosprávy, ve vedení profesních organizací, organizací, institucí...

Ladislavu Ťažkému se stalo, že mu legitimaci člena svazu spisovatelů vracel ten, který se podílel na jeho vyloučení – Vladimír Mináč. Ten se pro změnu zastal autorů publikace *Bratislava/nahlas*. Řada vyloučených literátů si proto založila vlastní organizaci.

Perzekuce jednotlivých církví, církevních řádů a kongregací, náboženských spolků a organizací, jejich představitelů i obyčejných věřících probíhala po celou dobu období let 1948–1989. Po vytvoření církevní legislativy roku 1949 byla činnost církví podřízena církevním tajemníkům, resp. církevním referátům na Okresních národních výborech a Krajských národních výborech. Probíhala i prostřednictvím spolupracujících kněží v rámci organizace Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris*. V rámci největší církve, římskokatolické, nebyly obsazeny biskupské stolce, docházelo k omezení studia bohoslovectví, výuky náboženství na školách, vydávání církevního tisku a literatury, omezování poutí ‚protiakcemi‘ (od konkurenčních kulturních akcí, přes rušení autobusů

pro zájezd na pouť, až po omezování příjezdových cest a dopravní kontroly). Přesto na ně v 80. letech někdy dorazilo i více než 100.000 osob (Levoča, Nitra). A úspěch poutě na moravský Velehrad roku 1985 i s programem zaměřeným na mladé lidi v noci předtím...

Perzekvováni byli členové řádů i kongregací, laického apoštolátu i tajné církve, a to i přesto, že přinejmenším do svíčkové manifestace zdůrazňovali, že jejich činnost nemá politický rozměr – zato perzekuce ano! S ohledem na informovanost a solidaritu nejen mezi spoluobčany, ale i v zahraničí. A také proto, že církve byla považována stranickým i státobezpečnostním aparátem za protivníka i před zahájením sledování a vyšetřování.

Tak jako měly koncem 80. let některé řády či kongregace více členů než počátkem normalizace, sílila i tajná církve a laický apoštolát, zejména v 80. letech byla šířena více než desítka samizdatových titulů často ve čtyřmístných nákladech a fungovalo několik tajných tiskáren. Nečekanou vlnou solidarity byl podpořen jeden z vydavatelů Ivan Polanský. Nejen že vznikl Výbor na obranu Ivana Polanského, na represivní aparát se obrátili i další vydavatelé samizdatu z Československa a přihlásili se veřejně ke svým aktivitám. Datum 12. října (1988) se proto připomíná jako Mezinárodní den samizdatu.

Velký ohlas a vskutku grandiózní úspěch měla díky podpisu slovenských katolíků zdaleka nejvíce podpisů mající petice, Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů (31 bodů Augustina Navrátila).

Co se týká občanské opozice (nebo disentu, jak se častěji na Slovensku používá), na počátku normalizace proběhly na Slovensku povětšinou individuální soudní procesy s politickým podtextem, výjimečně šlo o skupiny osob (jako Principiální lidé). Prohlášení Charty 77 bylo připraveno v českých zemích, iniciativa se sice tématy týkajícími se Slovenska zaobírala (perzekuce církve, Maďaři, Židé, ekologie), ale ne česko-slovenskými vztahy. Do konce roku 1989 Chartu 77 podepsalo několik desítek osob (intelektuálové i dělníci, Slováci, Maďaři, obyvatelé s židovskými kořeny, nebo romský učitel a pozdější spisovatel Ľudovít Didi s manželkou), přesto proběhlo i zde v souvislosti se zveřejněním Prohlášení vyšetřování možných signatářů i šířitelů a někteří byli i vyšetřováni (Róbert Gombík, Marián Zajíček). Na činnosti i dokumentech Charty 77 se podíleli Miroslav Kusý a Milan Šimečka. Jeho podíl zdůrazňuje zažitý omyl, že i on byl signatářem.

Jako i na Slovensku existovaly seznamy exponentů pravice, černé listiny pro osoby non grata, tak se mu nevyhnula ani akce Asanace a řada lidí dala přednost nucenému vystěhování před perzekucí či vězněním. Někteří požádáním o legální vystěhování vyřešili perzekuci své rodiny, ve snaze v nové zemi najít odpovídající pracovní uplatnění pro sebe

a studijní pro děti a zejména už nebýt v dosahu voyeurů ze Státní bezpečnosti a tajných spolupracovníků z agenturní sítě.

Desítky slovenských případů se zaobíral VONS, byť na Slovensku neměl přímo žádného člena. Řadu nespravedlivě stíhaných obhajoval před odnětím licence roku 1981 Ján Čarnogurský, statečnými obhájci byli i Vojtech Rampášek nebo Tibor Böhm.

Velký význam měla iniciativa Bratislava/nahlas, práce několika desítek bratislavských ochránců přírody, která v brožuře obsahově velmi nabitě a informačně velmi třaskavě na ploše několika desítek stran. Parta několika stovek lidí dospívajících většinou na přelomu 60. a 70. let našla v prostředí Slovenského svazu ochránců přírody přátelské, činorodé a iniciativní prostředí. Ochraňovali a zachraňovali na celém území Slovenska řadu přírodních lokalit, lužních lesů, rybníků, stromů, architektonických památek barokních (masivní ničení památek v historických centrech měst, za normalizace tak přišlo Slovensko o více památek než za války) i lidových (decimování venkova), hřbitovy, židovské památky, upozorňovali na zhoršování kvality životního prostředí, ovzduší, života, zdravotního stavu. Jednotlivých okruhů aktivit bylo více než sto! V některých případech cíle svého snažení nedosáhli, ale v řadě případů své prosadili. Není divu, že řada z těchto osobností patřila mezi aktéry Něžné revoluce a dodnes jsou veřejně známými osobnostmi z prostředí ochrany přírody, vědy, politiky, neziskového sektoru i umění.

Velice důležitou iniciativou bylo Vyhlášení k deportáciám židov ze Slovenska z října 1987, podepsané 24 osobnostmi. Šlo o první projev lítosti za deportace židovského obyvatelstva ze Slovenska (začaly roku 1942), podporovaného tehdejším prezidentem a vládou a spolufinancovaného státním rozpočtem.

Na Slovensku existovalo i Hnutí za občanskou svobodu a Obroda, iniciativy, které se zapojily v posledních dvou letech normalizace do opoziční činnosti. Probíhaly zde demonstrace při ‚výročích‘, HOS si v červnu 1989 připomenul osobnost Milana Rastislava Štefánika na Bradle a když chtěli jeho členové položit květina na památku zabitých při okupaci v roce 1968, byli zatčeni. Proces s bratislavskou pětkou pak do řad podporovatelů opozice přilákal i představitele oficiální kultury.

Na Slovensku existovaly i bytové semináře, své příznivce si našla i undergroundová kultura, kromě Bratislavy třeba v Košicích.

Představitelé občanské opozice, církevních řádů a kongregací, laického apoštolátu, ekologové i *androši*, všichni se snažili o navázání kontaktů s českými přáteli, do Prahy, Brna, Olomouce i jinam, vzájemně se navštěvovali, podporovali a obohacovali. Několikrát na Slovensku proběhl i pověstný *kvartál* autorů z okruhu samizdatového měsíčníků *Obsah*.

Kontakty Slováci udržovali i směrem do Polska nebo do Maďarska, z východního Slovenska i do tehdejší Ukrajinské SSR. A nechyběl samozřejmě kontakt i s exilem, byť na Slovensku dominantní církevní kruhy byly v kontaktu s Polskem nebo Římem (Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoděje), evangelíci s německy mluvícími zeměmi nebo nadací Open Doors a občanská opozice byla podporována lidskoprávními organizacemi. Na Slovensko se rovněž pašovala exilová literatura a časopisy, nejčastěji z Polska, NSR a Itálie, tituly i výtisky převažovala náboženská produkce. Poměrně silnější pouto bylo na Slovensku v rámci krajanských vztahů s příbuznými, a to jak těmi, co odešli z ekonomických důvodů na přelomu 19. a 20. století; řadu příbuzných měli v celém světě i slovenští Židé.

Představitelé opozice navázali v posledních letech normalizace kontakt s Rádiem Svobodná Evropa i s Hlasem Ameriky (Miroslav Kusý a Anton Selecký pravidelně informovali novináře z těchto stanic, např. Agnešu Kalinovou nebo Antona Hlinku), v církevním prostředí přirozeně rezonovaly pořady Rádia Vatikán.

Pominout nelze ani osobnost bývalého prvního tajemníka ÚV KSS i ÚV KSČ Alexandra Dubčeka, který byl vystaven dvacetiletému sledování a obtěžování své osoby i celé rodiny, proti čemuž opakovaně protestoval v dopisech prezidentovi, parlamentu, straně i prokuratuře. Svůj zápas se však rozhodl vést osamoceně až do konce normalizace, podstatně větší aktivity vyvíjel od roku 1988, kdy začal poskytovat rozhovory zahraničním médiím a po udělení doktorátu v Boloni mu bylo umožněno vycestovat do Itálie a Rakouska. Až od jara 1989 navázal bližší kontakty s představiteli Charty 77 a podporoval i propuštění pětice představitelů disentu.

Perzekuce neminula muže, ženy, všechny sociální skupiny i věkové kategorie od teenagerů po seniory i starší 80 let. Neminula těhotné nebo nemocné. Jednou z forem perzekuce bylo, že lidé neměli nárok na kvalifikovanou a někdy vůbec na žádnou práci (spojené s finanční újmou i sociální tísní; která se odrazila i do nižších nebo dokonce velmi nízkých penzí), dostatečné vzdělání a přístup k němu, kvalitní lékařskou péči. Někomu lékařské péče věnovala více než bylo potřeba – docházelo ke zneužívání psychiatrických léčeb nejen pro ty, kteří se chtěli demonstrativním sebepoškozením vyhnout vojenské službě, smutnou kapitolou je nucená sterilizace žen, léčba sexuálních odlišností nebo státem řízený doping profesionálních sportovců.

Totalitní moc bránila lidem v přístupu ke vzdělání, omezovala jeho obsah, kvalitu, omezena byla možnost vycestování na Západ (do Jugoslávie a pro někoho i na Balaton nebo do NDR; i když i ze Slovenska se některým podařilo odjet na turistický zájezd třeba do Říma, který skončil audiencí u papeže, nebo navštívit své příbuzné v NSR), možnost pracovních

kontaktů i v rámci RVHP. Omezen byl přístup k médiím (cenzura, rušení zahraničního vysílání), literatuře, umění. Pod pláštěm preference spolupráce v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci nebyl umožněn přístup k řadě kvalitních výrobků, což např. v případě zdravotnických přístrojů mělo své důsledky.

Kolik osob si důsledkem vyhazovu z práce či školy, pracovní šikanou, sledováním Státní bezpečností i obtěžováním úřadů odneslo psychosomatické následky?

Vedení státu i komunistické strany mělo svůj podíl i na tom, že kvůli totalitním praktikám vlastního bezpečnostního aparátu i pobytu sovětských okupačních vojsk došlo k **zabití** nebo **úmrťi** stovek osob. Že se ničeho nedomohli lidé, jejichž příbuzní byli zabiti okupačními vojsky (dodnes si je povětšinou ani nepřipomínáme). Snad jen šikany a hrozeb, pokud se ozvali, ptali, psali. Pořád proto doplňujeme jména těch, kteří byli oběťmi okupace. Zřejmě již nikdy nezjistíme, kolik lidí bylo tehdy zraněno (ti s lehkými zraněními se často nenechali ošetřit, nebo o jejich ošetření nebyl učiněn lékařský záznam). Stovky osob se staly oběťmi trestné činnosti příslušníků okupačních armád.

A náhrada zničeného nebo ukradeného majetku? To už vůbec...

Řada osob utrpěla zranění, i s následky, i během demonstrací v průběhu normalizace (srpen 1969, svíčková manifestace 1988).

Utrpěly i mezilidské vztahy, morálka a víra v autority a spravedlnost. Zde bych, společně s upozadováním humanitního nebo řekněme občanského vzdělávání viděl největší dluh, kdy si po listopadu 1989 mnozí vyložili, že nyní je možné vše... Éru mečiarismu, privatizace politiky a korporátní formu řízení státu si tak paradoxně mnozí občané vysvětlují jako tu správnou variantu existence...

Nastala ale i doba, kdy se ukázalo, jak chyběl *velký Šimečka*. *Chýba tu aj Tatarka*. *Bolo nás – disidentov – málo*. *Niektorí sa v slobode dnes mierne pomotali...*⁶⁸⁴

Vyšetřování, souzení a trestání byl(i, -y)

- účastníci duchovních cvičení, společných akcí mladých křesťanů, ale i tzv. neorganizované mládeže z prostředí hnutí punk a docházelo i k situacím, kdy vypovídaly děti mladší 15 let bez přítomnosti nezúčastněné dospělé osoby, o rodičích nemluvě. Mít dlouhý vlas, holou lebku, nebo kombinaci obojího mohlo i v 80. letech znamenat riziko perlustrace, urážek i bití.

Že nález nakresleného hákového kříže na zdi přineslo po vyšetřování předaném agilně StB zjištění, že nejde o propagaci nacismu, ale o dětskou hloupost a objektem rozsáhlé

---

⁶⁸⁴ KADLEČÍK, Ivan: *Lunenie*. Bratislava: F. R. & G., 1993, s. 131.

bezpečnostní akce byl malý nerozumný kluk, vedlo logicky k okamžitému uzavření vyšetřovacího spisu. Ale získávat nezletilé jako tajné spolupracovníky (hudebník Miloslav Láber řečený Whisky)? Je nutné dodat, že ‚pozvánky‘ dostávali nezletilí, i mladší 15 let, také od příslušníků VB.

- senioři, byť se rychle zjistilo, že stařenka poskytla svoji adresu na zasílání náboženské literatury ze Západu z dobré vůle známému v kostele a ani netušila ve své apolitičnosti, že ‚se to nemá‘. Pro psaní kritických dopisů (Viktor Trstenský, Štefan Kuštek), potencionální propagaci nacismu psaním nebo vydáváním textů s odlišnou interpretací Slovenského státu než byl (a někdy i dnes je) oficiální výklad (Pavol Čarnogurský, Ivan Polanský). Postižení byli i za svoji náboženskou činnost, zejména za § 178 tr. z., ať již neměli státní souhlas, nebo tím, že se náboženské činnosti věnovali mimo svoji faru či kostel a předpisy tak porušili i v případě, že odsloužili mši svatou v jiném kostele (Ladislav Hanus) a vedlejší bylo, že v jejím průběhu nebylo nic, co by tehdejší moc považovala za závadné.
- těhotné ženy (Mária Foltínová-Kotrisová).
- nemocní (Bystrík Janík).
- za zaslání antisemitských článků z bratislavské *Pravdy* Ján Ladislav Kalina. Ve společnosti pokračovala antisemitská rezidua (když měla podporu vedení strany, proč by ne), skrytá slabošsky jako boj proti sionismu.
- za posílání a prevoz textů do zahraničí (Solženicynových i svých) a za vystoupení v britském veřejnoprávním rozhlasu (Pavol Ličko).
- za poslech písní Karla Kryla (Ján Ladislav Kalina, Pavol Ličko) a bylo jedno, jestli šlo o nahrávku vydanou oficiálně v ČSSR nebo v zahraničí.
- za závadovou literaturu, její tvorbu, tisk, šíření. Za úmysl ji v zahraničí vydat (Ján Ladislav Kalina), za vydávání samizdatové literatury a časopisů (Ivan Polanský, Ján Čarnogurský), za půjčování časopisu *Svědectví* a Orwellova románu *1984* (Stanislav Fila).

Často docházelo k domovním prohlídkám a zabavování nejen literatury, hudebních nahrávek, korespondence a textů. Něco si postižení vymohli zpět, něco bylo přiloženo jako corpus delicti do soudního spisu a něco zlikvidovala Státní bezpečnost sama. Skrze pražskou poštu 120 kontrolovala Státní bezpečnost zásilky do zahraničí a do Československa. Zabavovala (odcizovala) dopisy, knihy, noviny, časopisy, peníze, věci, léky...

Vyšetřování, souzení a trestání byli lidé

- za obsah dopisů odesílaných do zahraničí (jako Adrian Dobrovodský manželce žijící v NSR).
  - za pašování dokumentů z Polska a svoji opoziční činnost nejen v Polsko-československé solidaritě (Tomáš Petřivý).
  - za pašování literatury z Polska (Branislav Borovský, Alojz Gabaj a Tomáš Konc) – byla snaha to navléknout jako hospodářský (rozuměj kriminální) delikt. Za přejímání zásilek z ciziny poštou, propašovaných přes hranice, nebo přivezených aktivisty lidskoprávních organizací. Dovoz literatury nebyl zakázán a nepodléhal ani clu, ale to bylo pro vyšetřovatele pod jejich rozlišovací schopnosti...
  - za převoz literatury ze Západu (Akce Delta – Milan Šimečka, Miroslav Kusý).
  - za převoz literatury po republice (Ján Vecan).
  - za transport literatury do Sovětského svazu (Ján Juhaščík st. a ml. a Rudolf Sabanoš).
  - za překlad slovenského vydání v zahraničí vyšlé knihy (Mária Foltínová-Kotrisová).
Náboženskou literaturu přiváželi římská katolíci, evangelíci, Židé, Svědci Jehovovi a další. Nejvíce se zajišťovala z Polska, Itálie a NSR. Pašovala se i beletrie, poezie, odborné publikace, ovšem ta náboženská, to nebyl objem jednotek či desítek kusů...
  - za činnost v laickém apoštolátu nebo tajné církvi (Ján Chryzostom Korec, Vladimír Jukl, Silvester Krčméry, Helena Gondová, František Novajovský).
  - za aktivity v rámci farnosti a poutí (Anton Srholec).
  - za i úpornou snahu o vedení farnosti (Andrej Filípek, Štefan Podolinský, Anton Zlatohlavý).
  - za působení v organizaci považované režimem za nelegální církevní společenství (Oskár Formánek).
  - za činnost v kongregaci nebo řádu (františkáni, saleziáni, jezuité...).
  - za organizování a účast na duchovním cvičení (Emília Kesegová – Jozef Labuda).
  - za péči o zanedbané děti (Günther Rompf).
  - za vykonávání náboženské činnosti po odejmutí státního souhlasu (Ján Ďurica, Ambróz Kubiš, Gabriel Povala, Ondrej Mihál’).
- Někteří byli vyšetřováni, souzeni a trestáni jak po roce 1948, tak po roce 1968, stejně jako opakovaně přišli o státní souhlas.
- Někteří lidé z církevního prostředí zemřeli za podezřelých okolností (Přemysl Coufal, Štefan Polák, Milan Gono).

- Vyšetřování, souzení a trestání byli lidé za organizování a šíření petic a prohlášení – Charty 77 (Róbert Gombík, Marián Zajíček), za pozvání papeže (Jozef Jurkáček, Jozef Sádovský a Ota Švec) i za Několik vět (Eduard Kléna).
- za účast na demonstracích (svíčková manifestace 25. března 1988) nebo pokusy si připomenout oběti srpna 1968 v roce 1989 (bratislavská pětka).
- za uplatňování práv národnostních menšin (Miklós Duray).
- za vyjádření svého názoru – třeba formou nápisů na zdi (Róbert Steindl, Irenej Ďurík a Pavol Urban).
- za hozená vajíčka na funkcionáře komunistické strany (Vladimír Červeň).
- za odpírání základní vojenské služby.
- za ilegální pokusy o přechod státní hranice (Ján Budaj).
- za nedovolené opuštění republiky (zájezd, pracovní cesta).
- za nevrácení se do vlasti (Juraj Kukura, řada sportovců).
- i za špionáž, únos (nejen letadla), nebo ozbrojený útok. Tyto případy nejsou jednoznačné...

Lidé byli StB sledováni, odposloucháváni, byla jim prohlížena korespondence, jejich nemovitosti. Nejen při domovních prohlídkách, ale i při tzv. výjmech, kdy se StB protiprávně do bytů vloupala (a nedá se vyloučit, že byla angažována třeba ve vykradení manželů Kalinových). Byli zváni na výslech, krátkodobě zadržováni a umístováni do cel předběžného zadržení (v rámci výslechů, jako prevence při výročích 21. srpna, ohlášených protirežimních akcích), na den, dva, nebo dvakrát dva dny (legálnost spočívala v tom, že po propuštění byli ihned opětovně zatčeni). Byli vystaveni preventivně-výchovným opatřením, prokurátorským výstrahám, urážlivým telefonátům...

Trávili týdny a měsíce ve vazbě, kde fyzicky i psychicky strádali, někteří byli vystaveni fyzickému násilí, nebo dokonce i sexuálnímu. Ženy byly obtěžovány obnažováním a nevhodným zdravotním prohlídkám (to se stávalo i při hraničních kontrolách). Nevyhnuly se jim ani pomluvy stran jejich mravnosti (pomluvy mohly být šířeny i v místě bydliště). Na druhou stranu si často získali sympatie kriminálních vězňů, někdy jim pomáhali s korespondencí, zejména úřední, a kontakt nepřerušili ani po propuštění (Kalina).

Pokud trval soud i s odvoláními déle než rok (výjimečně déle než dva roky), stalo se, že byly odsouzeny na trest o něco málo vyšší, než byla doba strávená ve vazbě, a tak musely i jen na několik týdnů (ač šlo o první trest a mohl být zbytek prominut) znovu do vězení. To mohlo okolí chápat jako „už je zase ve vězení“ (případ Kesegová – Labuda).

Po propuštění se byli nuceni hlásit bezpečnostnímu aparátu (nucený styk, ochranný dohled) a v případě opakovaného uvěznění jim hrozila započtení předchozího trestu, vyšší sazba vzhledem k druhému a dalšímu trestu a umístění do II. či dokonce III. nápravně výchovné skupiny.

Trnem v oku státní moci byli všichni, kteří měli kritické výhrady ke stavu společnosti, školství, zdravotnictví, životního prostředí... Spisovatelé a literární kritici a novináři za kritické texty, za činnost v době pražského jara, za ilegální vysílání týden po okupaci, filozofové a pedagogové za odvážné myšlenky a návrhy, umělci za díla rezonující s dobou a ne s myšlenkami socialistického realismu (a reálného socialismu), politici třeba jen za sympatie k Dubčekovi. Obyčejní lidé za lpění na plnohodnotném životě podle svých představ...

Bylo uvedeno **pouze** několik desítek z mnoha případů. Máme desítky monografií, odborných studií, rozhlasových a filmových dokumentů, stovky rozhovorů, tisíce článků a příspěvků v tisku. Máme tisíce lidských osudů zachovaných v archivních dokumentech, muzejních sbírkách a soukromých archivech (fotografie, vzpomínky).

Totalitní moc měla svoji *ideopolicii*, Státní bezpečnost, s jejími formami a metodami perzekuce, kde každý měl své limity pro pomyšlení na *místnost 101*, jak to nadčasově popsal Milan Šimečka při úvahách o životě svého alter ega, Winstona Smithe.⁶⁸⁵ Precizně zanalyzoval *Obnovení pořádku* po krizových letech (eufemismus z Poučení), než se zorientoval, že kromě psaní potřebuje, aby ho obklopovala *Kruhová obrana*, a ukázalo se, že vše se nezmění samo, až nastane *Konec nehybnosti*.

Kolik se tady toho dělalo *akoby*, jak uvažoval Miroslav Kusý?⁶⁸⁶

---

⁶⁸⁵ ŠIMEČKA, Milan: Můj soudruh Winston Smith. In: ORWELL, George: 1984. Köln: Index, 1984. Tento text byl přeložen do řady jazyků a přinesl autorovi mezinárodní proslulost.

⁶⁸⁶ KUSÝ, Miroslav: Akoby (Als Ob). In: SUK, Jiří – ANDĚLOVÁ, Kristina (eds.): *Jednoho dne se v našem zelináři cosi vzbouří. Eseje o Moci bezmocných*. Praha: ÚSD AV ČR, 2016, s. 225–230.

SEZNAM ZKRATEK:^{a)}

A (ve spojitosti s osobou) – agent

A (ve spojitosti s institucí) – archiv; archív

A – skartační znak (archív); skartačný znak (archív)

ABS – Archiv bezpečnostních složek; Archív bezpečnostných zložiek

Akce K (kláštery) – zavírání mužských klášterů a rušení církevních řádů a kongregací

Akcia R (reholníčky) – zatváranie ženských klášterov a rušenie cirkevných rádov a kongregácií

AMV – Archiv ministerstva vnitra; Archív ministerstva vnútra

ANM – Archiv Národního muzea; Archív Národného múzea

ar. č. – archivní číslo; archivne číslo

ar. j. – archivní jednotka; archivna jednotka

AV ČR – Akademie věd České republiky; Akadémia vied Českej republiky

bm – běžný metr; běžný meter (archivní jednotka, 1 bm je nejčastěji 8 kartonů)

CD (*Compact disc*) – kompaktní disk, druh nosiče; kompaktný disk, druh nosiča

CD-ROM – datový druh nosiče; datový druh nosiča

CIC (*Corpus iuris canonici 1917*) – Kodex kanonického práva (platný od roku 1917)

cit. – citováno

CPKD MZM – Centrum kulturně-politických dějin 20. století Moravského zemského muzea
Brno; Centrum kulturno-politických dejín 20. storočia Moravského zemského muzea
Brno

č. – číslo

č. j. – číslo jednací; číslo jednacie

ČNR – Česká národní rada

ČR – Česká republika

ČRo – Český rozhlas

ČSDS – Československé dokumentační středisko; Československé dokumentačné stredisko

ČSLA – Československá lidová armáda; Československá ľudová armáda

ČSR – Československá republika

ČSFR – Česká a Slovenská federativní Republika; Česká a Slovenská federatívna Republika

^{a)} Pozn. aut.: Rozhodl jsem se uvést názvy v obou jazycích, byť jsou odlišnosti velmi malé, ale někdy se použitím ‚ztratí v překladu‘, o co přesně jde... V případě institucí je první jazyk země původu.

ČSSR – Československá socialistická republika

ČT – Česká televize; Česká televízia

DVD (*Digital versatile disc*) – digitální víceúčelový disk, druh nosiče; digitálny viacúčelový disk, druh nosiča

ed. – editor

eds. – editoři; editori

f. – fond

FAMU – Filmová a televizní fakulta Akademie múzických umění; Filmová a televízna fakulta Akadémie múzických umení

FF – filozofická fakulta

FF MU – Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno; Filozofická fakulta Masarykovej univerzity Brno

FS – Federální shromáždění; Federálne zhromaždenie

GDPR (*General Data Protection Regulation*) – Obecné nařízení o ochraně osobních údajů; Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov

HOS – Hnutí za občanskou svobodu; Hnutie za občiansku slobodu

HÚ AV ČR – Historický ústav Akademie věd České republiky; Historický ústav Akadémie vied Českej republiky

HÚ SAV – Historický ústav Slovenskej akadémie vied; Historický ústav Slovenské akadémie vied

INFOCH – Informace o Chartě; Informácie o Charte

inv. č. – inventární číslo; inventárne číslo

JRD – Jednotné rolnické družstvo

k. – karton; kartón

K 231 (K-231, Klub 231) – organizace bývalých československých politických vězňů; organizácia bývalých československých politických väzňov

KAN – Klub angažovaných nestraníků; Klub angažovaných nestraníkov

KBSE (*Conference on Security and Co-operation in Europe*) – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě; Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe

KC – Koordinační centrum; Koordinačné centrum

KGB (*Комитет государственной безопасности*) – Výbor státní bezpečnosti; Výbor štátnej bezpečnosti (sovětská tajná služba s kontrarozvědnými i rozvědnými úkoly v letech 1954–1991)

kol. – kolektiv; kolektiv

KOR (Komitet Obrony Robotników) – Výbor na obranu dělníků; Výbor pre obranu delníkov

KPR – Kancelář prezidenta republiky; Kancelária prezidenta republiky

kr. – krabice; krabica

kr. jm. – krycí jméno; krycie meno

KS – Krajská správa

KS BA – Krajský soud Bratislava; Krajský soud Bratislava

KSČ – Komunistická strana Československa

KSS – Komunistická strana Slovenska

KTS (ve spojitosti s osobou) – kandidát tajné spolupráce; kandidát tajnej spolupráce

KV ČSFR 1967–1970 – Komise vlády České a Slovenské federativní republiky pro analýzu událostí let 1967–1970

KV SR 1967–1970 – Komisia vlády Slovenskej republiky pre analýzu udalostí z rokov 1967–1970

KVH – Knihovna Václava Havla

LA – Literární archiv; Literárny archív

LP – Knihovna Libri prohibiti; Knižnica Libri prohibiti

LP (*longle play*) – dlouhohrající gramofonová deska; dlhohrajúca gramofónová platňa

MS BA – Městský soud Bratislava; Městský soud Bratislava

MV – ministerstvo vnitra, ministerstvo vnútra

NA (NA ČR) – Národní archiv (České republiky); Národný archív (Českej republiky)

např. – například; napríklad

NATO (*North Atlantic Treaty Organization*) – Severoatlantická aliance; Organizácia Severoatlantickej zmluvy

NF – Národní fronta; Národný front

NFA – Národní filmový archiv; Národný filmový archív

NHL (*National Hockey League*) – Národní hokejová liga; Národná hokejová liga

NKVD (*Народный комиссариат внутренних дел*) – Lidový komisariát vnitřních záležitostí; Ľudový komisariát vnútorných záležitostí (sovětská tajná služba s kontrarozvědnými i rozvědnými úkoly v letech 1934–1946)

NMŠ – Nadácia Milana Šimečku; Nadace Milana Šimečky

NR SR – Národní rada Slovenskej republiky; Národní rada Slovenské republiky

NS – Národní shromáždění; Národne zhromaždenie

NSR – Německá spolková republika; Nemecká spolková republika (tvar používaný do roku 1990)

NVS – nápravně výchovná skupina; nápravno-výchovná skupina

OB – objektový svazek; objektový zväzok

OBSE (*Organization for Security and Co-operation in Europe*) – Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě; Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe

odst. – odstavec

OF – Občanské fórum; Občianske fórum

OS (ve spojení s justicí) – Okresní soud; Okresný súd

OS (ve spojení s bezpečnostím aparátém) – Okresní správa; Okresná správa

OS BA I – Okresný súd Bratislava I; Okresní soud Bratislava I

OSA (*The Open Society Archives at Central University Budapest*) – archiv při Středoevropské univerzitě; archiv pri Stredoeurópskej univerzite

OSN – Organizace spojených národů; Organizácia Spojených národov

PDF/A (*Portable Document Format*) – archivační verze formátu PDF pro přenosný formát dokumentů, standard pro ukládání dokumentů obsahující text i obrázky; archivačná verzia formátu PDF pre prenosný formát dokumentov, štandard pre ukládanie dokumentov obsahujúce text i obrázky

politbyro (*Политическое бюро*) – nejvyšší orgán Komunistické strany Sovětského svazu; najvyšší orgán Komunistickej strany Sovietskeho zväzu (v KSČ předsednictvo, kromě let 1924–1945 a 1954–1962)

pozn. – poznámka, poznámky

popř. – popřípadě; poprípade

PNP – Památník národního písemnictví; Pamätník národného písomníctva

PSP – Poslanecká sněhovna Parlamentu České republiky; Poslanecká snemovana Parlamentu Českej republiky

raw (*Raw Image Format*) – formát bezztrátového uložení obrazových dokumentů; formát bezztrátového uloženia obrazových dokumentov

reg. č. –registrační číslo; registračné číslo

RFE (Radio Free Europe) – Rádio Svobodná Evropa; Rádio Slobodná Európa

roč. – ročník

ROH – Revoluční odborové hnutí; Revolučné odborové hnutie

RTVS – Rozhlas a televízia Slovenska; Rozhlas a televize Slovenska

s. – strana

S (stoupa, skart) – skartační znak; skartačný znak

SA – sběrný arch; sberný hárok

Sb. – Sbíрка zákonů
SD – seznam dokumentů, zoznam dokumentov
SFÚ – Slovenský filmový ústav
sign. – signatura; signatúra
SKD PIT – Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris
SL – Sněmovna lidu, Snemovňa ľudu
SN – Sněmovna národů, Snemovňa národov
SNA – Slovenský národní archiv; Slovenský národní archiv
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SNG – Slovenská národní galerie; Slovenská národní galerie
SNK – Slovenská národní knihovna; Slovenská národní knihovna
SNP – Slovenské národní povstanie, Slovenské národní povstání
SNR – Slovenská národní rada Slovenská národní rada
SONOLP – Slovenská organizácia na ochranu ľudských práv; Slovenská organizace na ochranu lidských práv
SP (*single play*) – malá gramofonová deska, singl; malá gramofonová platňa, singel
sp. zn. – spisová značka
SR – Slovenská republika
SRN – Spolková republika Německo; Spolková republika Nemecko
SSNV – Správa Sboru nápravné výchovy; Správa Zboru nápravnej výchovy
SSR – Slovenská socialistická republika
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
StB – Státní bezpečnost
sv. – svazek
ŠtB – Štátna bezpečnosť
tiff (*Tagg Image File Format*) – standard pro zobrazování obrazových dokumentů; štandard pre zobrazovanie obrazových dokumentov
tj. – to je, to jest
tr. por. – trestný poriadok
tr. ř. – trestní řád
tr. z. – trestní zákon; trestný zákon
TS – tajný spolupracovník
tzv. – takzvaný/-á

ÚA SAV – Ústredný archív Slovenskej akadémie vied; Ústřední archiv Slovenské akademie věd

ÚDV – Úřad pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu Policie České republiky; Úrad pre dokumentáciu a vyšetrovanie zločinov komunizmu Policie Českej republiky

UK – Univerzita Karlova v Praze; Univerzita Karlova v Prahe

UKB – Univerzitná knižnica v Bratislave; Univerzitní knihovna v Bratislavě

UKo – Univerzita Komenského v Bratislave

ÚML – Ústav marxismu-leninismu; Ústav marxizmu-leninizmu

UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) – Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu; Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru

ÚPN – Ústav pamäti národa; Ústav paměti národa

ÚPV SAV – Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied; Ústav politických věd Slovenské akademie věd

USA – Spojené státy americké; Spojené štáty americké

ÚSD AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; Ústav pre súčasné dejiny Akadémie vied Českej republiky

ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů; Ústav pre štúdium totalitných režimov

ÚV – Ústřední výbor; Ústredný výbor

VB – Veřejná bezpečnost; Verejná bezpečnosť

VHÚ – Vojenský historický ústav

vl. jm. – vlastním jménem; vlastným menom

VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných; Výbor na obranu nespravodlivo stíhaných

VPN – Verejnosť proti násiliu; Veřejnost proti násilí

VŠMU – Vysoká škola múzických umení

VŠVU – Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave

Zb. – Zbierka zákonov

ZKD PIT – Združenie katolíckeho duchovenstva Pacem in terris

ZNB – Zbor národnej bezpečnosti

ZSSR – Zväz sovietskych socialistických republík

ZÚ – zastupitelský úřad; zastupiteľský úrad

zv. – zväzok

ZVJS – Zbor väzenskej a justičnej stráže; Sbor vězeňské a justiční stráže

PRAMENY A LITERATURA:

Archivní prameny

ABS: svazkový materiál, plány a zprávy o činnosti, eBadatelna.

A KPR: f. milosti.

A MU: f. A2 FF, studijní spisy.

A NM (ČSDS): f. Ján Ladislav Kalina.

A OS BA I: soudní spisy.

A PSP: f. APS, f. FS; Digitální repozitář.

A RTVS

A SFÚ

A UK: personální spisy.

A ÚPN: svazkový materiál, plány a zprávy o činnosti, sbírka rozhovorů (online).

A ZVJS: osobní karty a osobní spisy.

CPKD MZM, f. Ota Filip

DC KVH: sbírka textů V. Havla (online).

LA SNK: osobní fondy spisovatelů.

Libri prohibiti: sbírka VONS, sbírka Charta 77, sbírka samizdatové a exilové literatury a periodik.

NA: f. ÚV KSČ, f. SSNV.

Paměť národa (Post bellum): sbírka rozhovorů (online).

SNA: f. ÚV KSS, VPN.

The National Archives London Kew, f. Nicholas Bethell.

The Ronald Reagan Presidential Library. Document collections.

ÚA SAV: f. HÚ SAV.

ÚPV SAV: sbírka Komise vlády Slovenské republiky pro analýzu událostí z let 1967–1970.

ÚSD AV ČR: sbírka Komise vlády České a Slovenské federativní republiky pro analýzu událostí let 1967–1970, Občanské fórum (online).

Archivní inventář

MISTRÍKOVÁ, Mária – MARKOVÁ, Margita – JANŠOVÁ, Tatjana: Verejnost' proti násiliu (VPN) (18.11.1989 – 31.12.1992). Dočasný čiastkový inventár. Bratislava: SNA, 2009.

Edice

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – HLUŠIČKOVÁ, Růžena (eds.): *Hnutí za občanskou svobodu 1988–1989. Sborník dokumentů*. Praha: Maxdorf – ÚSD AV ČR, 1994.

- CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém: *Charta 77: Dokumenty 1977–1989 I–III*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007.
- HLUŠIČKOVÁ, Růžena – CÍSAŘOVSKÁ, Blanka (eds.): *Hnutí za občanskou svobodu 1988–1989. Sborník dokumentů*. Brno: Maxdorf, 1994.
- JAŠEK, Peter (ed.): *Sviečková manifestácia. I., Štúdie*. Bratislava: ÚPN, 2015.
- PAŽOUT, Jaroslav a kol. (eds.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných 1978–1989. Edice dokumentů*. Praha: Academia, 2014.
- Prameny k dějinám československé krize 1967–1970 I–II (2 sv.)*. Praha: ÚSD AV ČR, 1993–2011.
- PREČAN, Vilém (ed.): *Charta 77: 1977–1989. Od morální k demokratické revoluci: dokumentace*. Bratislava: Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990.
- SUK, Jiří: *Občanské fórum: listopad – prosinec 1989 I–II*. Brno: Doplněk, 1997–1998.
- TŮMA, Oldřich – JAROŠ, Oldřich – KOUDELKA, František – NOSKOVÁ, Alena: *Srpen '69. Edice dokumentů*. Praha: Maxdorf, 1996.

Literatura

- ANDRŠ, Pavel (red.): *Ve službách česko-slovenského porozumění/porozumenia. Pocta Vojtovi Čelkovi*. Praha: ČSDS – Fakulta politických věd a mezinárodních vztahov Univerzity Mateja Bela – Múzeum SNP v Banskej Bystrici, 2016.
- ANTALOVÁ, Ingrid – BOMBÍKOVÁ, Petra (red.): *Verejnosť proti násiliu – Občianske fórum. Svedectvá*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1999.
- ANTALOVÁ, Ingrid – MISTRÍKOVÁ, Mária (red.): *Verejnosť proti násiliu 1989–1991. Svedectvá a dokumenty*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1998.
- BAGIN, Albín – KADLEČÍK, Ivan: *Poste restante. Ivanka pri Dunaji: F. R. & G.*, 2018.
- BALUN, Peter (ed.): *1988: rok pred zmenou. Zborník a dokumenty*. Bratislava: ÚPN, 2009.
- BARNOVSKÝ, Michal – PEŠEK, Ján: *V zovretí normalizácie. Cirkvi na Slovensku 1969–1989*. Bratislava: Veda, 1999.
- BÁRTA, Milan – BŘEČKA, Jan – KALOUS, Jan: *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha, ÚSTR, 2012.
- BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Napriek totalite. Neoficiálna slovenská výtvarná scéna sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia*. Bratislava: Kalligram, 2011.
- BÍLEK, Petr A. – ČINÁTLOVÁ, Blanka (eds.): *Tesilová kavalérie. Popkulturní obrazy normalizace*. Příbram – Praha: Pistorius & Olšanská – Ústav české literatury a literární vědy FF UK v Praze, 2010.

- BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu: 1968–1989*. Praha: Dokořán, 2005.
- BLAŽEK, Petr: *Tentokrát to bouchne. Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden – únor 1977)*. Sborník dokumentů vydaný k mezinárodní vědecké konferenci u příležitosti 30. výročí vzniku Charty 77, konané ve dnech 21. až 23. března 2007 v prostorách Národního muzea a FF UK v Praze. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta, 2007.
- BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Michal – BENEŠOVÁ, Michaela a kol.: *Jan Palach '69*. Praha: Univerzita Karlovy – ÚSTR – Togga, 2009.
- BLAŽEK, Petr – PAŽOUT, Jaroslav: *Dominový efekt. Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989*. Praha: ÚSD AV ČR, 2013.
- BUDILOVÁ, Pavla (ed.): *Františkáni v Plzni 1293–2010*. Plzeň: Komunita bratří františkánů v Plzni – Římskokatolická farnost Plzeň – Severní předměstí, 2011.
- BYSTRICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava a kol.: *Storočie procesov. Súdny, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava: Veda, 2013.
- BŽOCHOVÁ-WILD, Jana – BŽOCH, Adam (zost.): *Zborník Osemdesiat Jozefu Bžochovi*. Bratislava: Petit Press, 2006.
- CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Praha: ÚSD AV ČR, 1997.
- ČARNOGURSKÝ, Ján: *Vážnili ich za vieru*. Bratislava: Pramene, 1990.
- Československý fejeton/fejton 1976–1977*. Samizdat (strojopis). [Praha]: [Ludvík Vaculík], 1977.
- DANGL, Vojtech – BYSTRICKÝ, Valerián a kol.: *Chronológia dejín Slovenska a Slovákov II (1918–2010). Od najstarších čias po súčasnosť. Dejiny v dátumoch, dátumy v dejinách*. Bratislava: Veda, 2014.
- DÁNYI, Ondrej a kol.: *Súčasný stav a perspektivy formovania vzťahov socialistického štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam*. Bratislava: Ústav vedeckého ateizmu SAV, 1989.
- DARMO, Jozef. *Novinársky študijný ústav (1955–1990)*. Bratislava: Novinársky študijný ústav, 1991.
- DEVÁTÁ, Markéta – OLŠÁKOVÁ, Doubravka – SOMMER, Vítězslav – DINUŠ, Peter: *Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948*. Praha: ÚSD AV ČR, 2010.
- DEVÁTÁ, Markéta – SUK, Jiří – TŮMA, Oldřich (eds.): *Charta 77 – od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci 1977–1989*. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77, Praha, 21.–23. března 2007. Praha: ÚSD AV ČR – FF UK, 2008.

- DOLEŽALOVÁ, Markéta (ed.): *Velehrad vás volá!* Praha: ÚSTR, 2017.
- DUBČEK, Alexander: *Nádej zomiera posledná. Z pamäti.* Literárne a edične spracoval Jiří Hochman. Bratislava: Národná obroda, 1993.
- Fakta nelze zamlčet. Svědectví lidí a dokumentů I–III.* Praha: Rudé právo, 1971.
- GRUNTORÁD, Jiří (ed.): *Informace o Chartě 77 1978–1990. Článeková bibliografie.* Brno: Doplněk, 1998.
- HAVEL, Václav: *Do různých stran: eseje a články z let 1983–1989.* Scheinfeld: Československé středisko nezávislé literatury, 1989.
- HAVEL, Václav: *Spisy III. Eseje a jiné texty z let 1953–1969.* Praha, Torst, 1999.
- HAVEL, Václav – ČELKO, Vojtech: *Václav Havel – Vilém Prečan. Korespondence 1983–1989.* Praha: Československé dokumentační středisko, 2011.
- HAVLÍČEK, Dušan: *Listy v exilu. Obsahová analýza časopisu Listy, který v letech 1971 až 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán.* Olomouc: Burian a Tichák, 2008.
- HOPPE, Jiří: *Opozice '68. sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara.* Praha: Prostor, 2009.
- HOPPE, Jiří – BÁRTA, Miloš (red.): *Úloha Alexandra Dubčeka v moderních dějinách Československa. Sborník z konference konané 19. listopadu 2001 v Praze.* Praha: Masarykova dělnická akademie, 2002.
- HRADECKÝ, Tomáš – HORÁK, Pavel – BOŠTÍK, Pavel a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století 9.* Ústí nad Orlicí: Oftis, 2014.
- HRUBOŇ, Anton – LEPIŠ, Juraj – TOKÁROVÁ, Zuzana (eds.): *Slovensko v rokoch neslobody 1938–1989 II. Osobnosti známe – neznáme. Zborník z vedeckej konferencie, Banská Bystrica 22.–23. mája 2012.* Bratislava: ÚPN, 2014.
- JABLONICKÝ, Jozef: *Samizdat o disente. Zv. 3. Záznamy a písomnosti.* Bratislava: Kalligram 2007.
- JAŠEK, Peter (sest.): *Dvadsiate výročie Nežnej revolúcie. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 11.–12. november 2009.* Bratislava: ÚPN, 2010.
- JAŠEK, Peter (sest.): *Interpretácia dokumentov Štátnej bezpečnosti. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 16. novembra 2010.* Bratislava: ÚPN, 2011.
- JAŠEK, Peter (sest.): *1989. Rok zmeny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 4.–5. novembra 2014.* Bratislava: ÚPN, 2017.
- JUHAŠČÍK, Ján: *So svojím Bohom preskočím aj múr. Spomienky na prenášanie Biblii do bývalého Sovietskeho Zväzu.* ViViT, Kežmarok 2009.

- K událostem v Československu. Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků.* Praha: Tisková skupina sovětských žurnalistů, 1968.
- KABELE, Jiří – HÁJEK, Martin: *Jak vládli? Průvodce hierarchiemi reálného socialismu.* Brno: Doplněk, 2008.
- KADLEČÍK, Ivan: *Lunenie.* Bratislava: F. R. & G., 1993.
- KADLEČÍK, Ivan – PASTIER, Oleg: *Spytovanie. Román.* Ivanka při Dunaji: F. R. & G., 2011.
- KADLEČÍKOVÁ, Iva: *Čítanie myslenia* (Ivanka při Dunaji: F. R. & G., 2011).
- KALINA, Ján: *Zavinili to židia a bicyklisti. Autobiografománia 1971–1974,* Bratislava, Vydavateľstvo PT 2000.
- KALINA, Ján: *Odpočívaj v pokoji. Basa story.* Bratislava: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2004.
- KALINOVÁ, Agneša: *Mojich 7 životov. Rozhovor s Janou Juráňovou.* Bratislava: Aspekt, 2012.
- KINČOK, Branislav a kol.: *Gustáv Husák a jeho doba.* Bratislava: ÚPN, 2015.
- KMEŤ, Norbert (red.): *Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmú. Pocta Jozefovi Jablonickému.* Bratislava: Veda, 2005.
- KMEŤ, Norbert – MARUŠIAK, Juraj (ed.): *Slovensko a režim normalizácie.* Prešov – Bratislava: Vydavateľstvo Michala Vaška – ÚPV SAV, 2002.
- KMEŤ, Norbert – SYRNÝ, Marek (eds.): *Odvaľujem balvan. Pocta historickému remeslu Jozefa Jablonického.* Bratislava – Banská Bystrica: ÚPV SAV – Múzeum SNP, 2013.
- KOČIAN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – RÁKOSNÍK, Jakub (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. 8.* Praha: ÚSD AV ČR – Dokořán 2011.
- kol.: *Česká a slovenská spoločnosť v období normalizácie. Liberecký seminár 2001.* Bratislava: Veda, 2003.
- KOLLÁR, Karol – KOPČOK, Andrej – PICHLER, Tibor (eds.): *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí.* Bratislava: Infopress, 1998.
- KOPEČEK, Lubomír: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- KOUDELKA, František – KAPLAN, Karel – GEBAUER, František – VYHNÁLEK, Rudolf: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989. Statistický přehled.* Praha: ÚSD AV ČR, 1993.
- KRUTKI, Richard: Milan Šimečka (1930–1990). Pokus o portrét. In: KRUTKI, Richard: *Sborník k 75. výročiu založenia školy – gymnázium Františka Živného 1921–1996.* Bohumín:

Gymnázium Františka Živného, 1996.

KUCHAŘ, Lumír (ed.): *Žeň poezie a prózy. Výbor z oceněných prací XI.–XIII. ročníku (1972–1974) literární soutěže Strážnice Marušky Kudeřikové*. Brno: Blok, 1975.

Kulturný život a slovenská jar 60. rokov. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001.

KUSÁ, Jolana – KOPSOVÁ, Raisa (ed.): *Milan Šimečka. Listy z väzenia. Dopisy z väzení*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1999.

KUSÁ, Jolana – KOPSOVÁ, Raisa – FUNDÁREK, František: *Život v slove a život slovom*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1995.

KUSÝ, Miroslav: *Na vlnách Slobodnej Európy*. Bratislava: Smena, 1990.

KUSÝ, Miroslav: *Na vlnách Slobodnej Európy 1997–2001*. Bratislava: Kalligram, 2001.

LALUHA, Ivan (ed.): *Cesty k novembru 1989: aktivity Alexandra Dubčeka*. Bratislava: Nová práca, 2000.

LALUHA, Ivan a kol.: *Alexander Dubček, jeho doba a súčasnosť*. Bratislava: ÚPV SAV – Veda, 2014.

LALUHA, Ivan – PETROVIČOVÁ, Eleonóra – PEKNÍK, Miroslav – BABIČOVÁ, Katarína: *Alexander Dubček. Politik, štátnik, humanista*. Bratislava: ÚPV SAV – Veda, 2009.

LEDERER, Jiří: *Jan Palach. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Novinář, 1990.

LONDÁK, Miroslav – LONDÁKOVÁ, Elena – SIKORA, Stanislav: *Od predjaria k normalizácii. Slovensko v Československu na rozhraní 60. a 70. rokov 20. storočia*. Bratislava: Veda, 2016.

LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav – LONDÁKOVÁ, Elena: *Predjarie. Politický, ekonomický a kultúrny vývoj na Slovensku v rokoch 1963–1967*. Bratislava: Veda, 2002.

LONDÁKOVÁ, Elena: *Slovenská kultúra v rokoch 1968–1970*. Bratislava: Veda, 2015.

MACHALA, Drahoslav: *Otvorené okná Literárneho týždenníka 2*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998.

MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák*. Praha: Vyšehrad, 2017.

MARENČIN, Albert: *Co nevošlo do dejín*. Bratislava: Marenčin PT, 2012.

MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno: Host, 2010.

MIHÁLIK, Vojtech: *Rekviem*. Banská Bystrica: KOS [Krajské osvetové stredisko] 1968.

MICHÁLEK, Slavomír a kol.: *Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín. Pocta historikov Milanovi Zemkovi*. Bratislava: Historický ústav SAV – Prodama, 2014.

MICHÁLEK, Slavomír – LONDÁK, Miroslav: *Gustáv Husák: moc politiky, politik moci*.

Bratislava: Veda, 2013.

MLYNÁRIK, Ján: *Ruzyňské meditace*. Praha, Ipeľ 1999.

MLYNÁRIK, Ján: *Akce Delta. Disidenti proti diktature (1981–1982)*. Praha: Danubius, 2009.

MOŽNÝ, Ivo: *Proč tak snadno? Některé rodinné důvody sametové revoluce*. Praha: SLON, 2009.

OTÁHAL, Milan: *Normalizace 1969–1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha, ÚSD AV ČR 2002.

OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969–1989*. Praha, Maxdorf – ÚSD AV ČR 1994.

OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha, ÚSD AV ČR 2011.

PAŽOUT, Jaroslav: *Trestněprávní perzekuce odpůrců režimu v Československu v období takzvané normalizace (1969–1989)*. Praha: ÚSD AV ČR, 2017.

PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989*. Sborník grantového projektu. Sv. 1–3. Praha: Libri prohibiti, 2008–2010.

PEŠEK, Ján: *Centrum moci. Aparát Ústředního výboru Komunistickej strany Slovenska 1948–1989*. Bratislava: AEPRESS, 2006.

PEŠEK, Ján: *Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku 1953–1970*. Bratislava: Veda, 2000.

PEŠEK, Ján: *Štátna moc a bezpečnosť na Slovensko 1945–1948–1989*. Bratislava: HÚ SAV – Prodama 2013.

PEŠEK, Jan a kol.: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948–1989. Personifikácia politického vývoja*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003.

PEŠEK, Jan – LETZ, Róbert: *Štruktúry moci na Slovensku 1948–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004.

PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.): *Československo v letech 1968–1971*. Praha – České Budějovice: ÚSTR – Jihočeské muzeum České Budějovice, 2017.

PETŘIVÝ, Tomáš: *Hra o Judáša*. Bratislava: F. R. & G, 1993.

PETŘIVÝ, Tomáš: *Hra o všetko*. Bratislava: F. R. & G, 2005.

PODLIPNÁ, Erika: *Koláž. Pocta Dominiku Tatarkovi*. Praha: Ipeľ, 2008.

PONICKÁ, Hana: *Lukavické zápisky*. Brno: Atlantis, 1992.

POSPÍŠIL, Ivo (ed.): *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Brno: Masarykova univerzita, 1998.

- PREČAN, Vilém – DRÁPALA, Milan: *V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973–1993*. Brno: Doplněk, 1994.
- PRIKRYL, Ľubomír Viliam: *Cirkev v Žiline v období komunistickéj moci. K 20. výročiu smrti P. Gabriela Povalu SJ*. Trnava: Dobrá kniha, 2008.
- Revolučné a protitotalitné hnutia v Európe po II. svetovej vojne*. Bratislava: Veda, 2004.
- ROGUĽOVÁ, Jaroslava – HERTEL, Maroš (zost.): *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elít v moderných dejinách. Jubileum Valeriána Bystrického*. Bratislava: Veda, 2016.
- RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Vyšehrad – ÚSTR, 2012.
- RYCHLÍK, Jan: *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v době normalizace*. Praha: ÚSD AV ČR, 2012.
- SIKORA, Stanislav: *Po jari krutá zima. Politický vývoj na Slovensku v rokoch 1968–1971*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2013.
- SIVOŠ, Jerguš: *XII. správa ZNB. Dokumenty k činnosti Správy kontrarozvedky v Bratislave v rokoch 1974–1989*. Bratislava: ÚPN, 2008.
- Statistická ročenka kriminality 1984*. Praha: Generální prokuratura, 1984.
- Statistická ročenka kriminality 1985*. Praha: Generální prokuratura, 1985.
- SUK, Jiří: *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*. Praha: Prostor, 2003².
- SUK, Jiří: *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975–1989*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2013.
- SUK, Jiří – ANDĚLOVÁ, Kristina (eds.): *Jednoho dne se v našem zelináři cosi vzbouří. Eseje o Moci bezmocných*. Praha: ÚSD AV ČR, 2016.
- SUK, Jiří – KOPEČEK, Michal – ANDĚLOVÁ, Kristina – VILÍMEK, Tomáš – HERMANN, Tomáš – ZAHRADNÍČEK, Tomáš. *Šest kapitol o disentu*. Praha: ÚSD AV ČR, 2017.
- ŠIMEČKA, Milan: *Světelná znamení. Nad otcovými listami z rokov 1981/82*. Bratislava: Archa, 1991.
- ŠIMEČKA, Milan: *Konec nehybnosti*. Praha: Lidové noviny, 1990.
- ŠIMEČKA, Milan: *Kruhová obrana*. Köln: Index, 1985.
- ŠIMEČKA, Milan: *Můj soudruh Winston Smith*. In: ORWELL, George: *1984*. Köln: Index, 1984.
- ŠIMEČKA, Milan: *Obnovení pořádku*. Köln: Index, 1979.
- ŠIMEČKA, Milan: *Obnovení pořádku*. Londýn: Rozmluvy, 1984².
- ŠIMEČKA, Milan: *Společenství strachu a jiné eseje*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku,

2003.

ŠIMEČKA, Milan – KUSÝ, Miroslav: *Veľký brat a veľká sestra. O strate skutočnosti v ideológii reálneho socializmu*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 2000.

ŠIMULČÍK, Ján: *Čas odvahy. Najväčšia podpisová akcia za náboženskú slobodu – 500 000 občanov ČSSR*. Bratislava: ÚPN, 2017.

ŠIMULČÍK, Ján: *Čas svitania. Sviečková manifestácia 25. marec 1988*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1998².

ŠIMULČÍK, Ján: *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997.

ŠIMULČÍK, Ján: *Zápas o nádej. Z kroniky tajných kňazov 1969–1989*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000.

ŠTOLBOVÁ, Eva: *Navrávačky s Dominikom Tatarkom*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2000.

TATARKA, Dominik: *Listy do večnosti*. Toronto: Sixty-Eight Publishers Corp., 1988.

TRSTENSKÝ, Viktor: *Nemohol som mlčať*. Bratislava: Nové mesto, 1994.

TRSTENSKÝ, Viktor: *Nemôžem mlčať*. Bratislava: Nové mesto, 1995.

VACULÍK, Ludvík – KADLEČÍK, Ivan: *Poco rubato. Korešpondencia 1969–1989*. Bratislava: F. R. & G., 1994.

VANOVIČ, Július. *Zápisky z mŕtveho času. Antimemoáre*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014.

VÁROSS, Marian: *Deň za dňom samota*. Bratislava: Marenčin PT, 2016.

Ve jménu socialismu a šťastného života proti rozvrátníkům a samozvancům. Praha: Svoboda, 1977.

VLADISLAV, JAN (ed.): *A Besieged Culture. Czechoslovakia Ten Years after Helsinki*. Stockholm: The Charta 77 Foundation, 1985.

VLADISLAV, Jan: *Otvřený deník*. Praha: Torst, 2012.

VODŇANSKÁ, Jitka: *Voda, která hoří*. Praha: Torst, 2018.

VOLNÁ, Kateřina (ed.): *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro. Sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 7.–9. září 2008*. Praha: ÚSTR, 2009.

Zločiny komunizmu na Slovensku 1948–1989 I–II. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001.

ŽÁČEK, Pavel: *ŠtB na Slovensku za „normalizácie“. Agónia komunistickej moci v zvodkách tajnej polície*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, Oddelenie pre dokumentáciu zločinov komunizmu, 2002.

ŽÁČEK, Pavel: *V čele ŠtB. Pád režimu v záznamech důstojníka tajnej policie*. Bratislava: ÚPN, 2006.

ŽATKULIAK, Jozef: *November 1989 a Slovensko. Chronológia a dokumenty (1985–1990)*. Bratislava: HÚ SAV – Nadácia Milana Šimečku, 1999.

ŽATKULIAK, Jozef a kol.: *November '89. Medzník vo vývoji slovenskej spoločnosti a jeho medzinárodné súvislosti*. Bratislava: HÚ SAV – Prodama, 2009.

ŽATKULIAK, Jozef – LALUHA, Ivan: *Alexander Dubček. Od totality k demokracii. Prejavy, články, rozhovory 1963–1992*. Bratislava: Veda, 2002.

Ztroskotanci a samozvanci. Praha: Rudé právo, 1977.

Denní tisk, časopisy a sborníky

150 000 slov (Paříž, exil) 1989

A2 (Praha) 2005-

Altamira (Bratislava, samizdat) 1985–1987

Alternativa (Praha, samizdat, HOS) 1988–1989

Amnesty International Index (Londýn, AI) 1982

Amnesty International Newsletter (Londýn, AI) 1985

Biografické štúdie (Martin, SNK) 2017

Bratislavské listy (Bratislava, samizdat) 1988–1989

Brněnské texty k slovakistice (Brno, FF MU) 1998–2012

Česko-slovenská historická ročenka (Brno, ČSHK) 1996-

Dějiny a současnost (Praha, NLN) 2012

Denník N (Bratislava) 2015-

Dialog (Praha, samizdat) 1988–1989

Filozofia (Bratislava, FÚ SAV) 1992–1993, 2000

Forum historiae (Bratislava, HÚ SAV) 2007-

Fragment (Bratislava, Ivanka pri Dunaji, F. R. & G.) 1990–2018

Fragment K (Bratislava, samizdat) 1987–1989

Grani (Грани; Frankfurt nad Mohanem, exil) 1967–1969

Historické rozhľady (Bratislava – Prešov, VMV) 2008

Historický časopis (Bratislava, HÚ SAV) 1990–2018

Historický zápisník (Nová Dubnica, samizdat) 1986–1987

Horizont (Mnichov, exil) 1984

Impuls (Brno, samizdat) 1989

Impulz (Bratislava, Hlbiny) 2005–2017
Informace o církvi (Praha, samizdat) 1980–1990
Informace o Chartě 77 (INFOCH) (Praha, samizdat) 1978–1992
K (Bratislava, samizdat) 1987
Kontakt (Bratislava, samizdat) 1981–1983
Kritický sborník (Praha, samizdat) 1981–1989
Kritika & kontext (Bratislava, Samuel Abrahám) 1996–2017
Krok (Košice, Východoslovenské vydavateľstvo) 1966–1967
Kultúra (Bratislava) 2006, 2010, 2012
Kultúrny život (Bratislava, ZSS) 1946–1968, 1990
Lettre internationale (Praha – Bratislava, NLN – Archa) 1990
Lidové noviny (Praha, samizdat) 1988–1989
Lidové noviny (Praha) 1990–2018
Life (New York) 1988
Listy (Praha, SČSS) 1968
Listy (Řím, exil) 1970–1990
Literární listy (Praha, SČSS) 1968
Literárny týždenník (Bratislava, ZSS) 1988–1990
Literárny život (Bratislava, ZSS) 1969
Matičné čítanie (Martin, Matica slovenská) 1968–1971
Memo (Plzeň, PedF ZČU) 2011–2016
Mladá fronta Dnes (Praha) 1996-
Naša univerzita (Bratislava, UKo) 1990, 2015–2016
Naše snahy (Toronto, exil) 1983–1990
Naše svedectvo (Bratislava, KPVS) 2000-
Nedeľná Pravda (Bratislava, ÚV KSS) 1977, 1988
Nika (Praha, MV ČSOP) 1987–1990
Nová mysl (Praha, ÚV KSČ) 1968 – 1971, 1977, 1986
Nové historické rozhľady (Trnava, FF UCM) 2011, 2014–2016
Nové slovo (Bratislava, ÚV KSS) 1968–1970, 1977–1978
Obrys (Mnichov, exil) 1981–1990
Obsah (Praha, samizdat) 1981–1989
Ochranca prírody (Bratislava, MV SZOPK) 1977–1989
OS – fórum občianskej spoločnosti (Bratislava, Kalligram) 1997, 2004–2005

Otázky žurnalistiky (Bratislava, FF UKo) 2001
Paměť a dějiny (Praha, ÚSTR) 2007-
Paměť národa (Bratislava, ÚPN) 2004-
Pohľady (Montreal, exil) 1988
Poznaj a chráň (Bratislava, SZOPK) 1987–1989
Pravda (Bratislava, ÚV KSS) 1963, 1967–1972, 1977–1978, 1982, 1987–1989
Pravda (Bratislava) 1996-
Romboid (Bratislava, AOSS) 1990–2016
Rudé právo (Praha, ÚV KSČ) 1963–1989
Sborník Archivu ministerstva vnitra (Praha, AMV, OABS) 2004–2007)
Sborník Archivu bezpečnostních složek (Praha, ABS) 2007-
Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie (Praha, NM) 2011
Securitas imperii (Praha, ÚDV) 1994–2006
Securitas imperii (Praha, ÚSTR) 2009-
Slovenka (Bratislava, Výbor čs. žien na Slovensku) 1966
Slovenská literatúra (Bratislava, ÚSL SAV) 1992, 2000, 2016
Slovenské pohľady (Bratislava, ZSS) 1964–2008
Slovenské pohrebníctvo (Bratislava) 2016
Slovenský národopis (Bratislava, Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV) 1997
SME (Bratislava) 1996-
Soudobé dějiny (Praha, ÚSD AV ČR) 1993-
Souvislosti (Praha) 2017
Studentské listy (Praha) 1990–1991
Studia Politica Slovaca (Bratislava, ÚPV SAV) 2008-
Studie (Řím, exil) 1968–1990
Svědectví (Paříž, exil) 1963–1990
Svedectvo (Bratislava, KPVS, resp. ZPKO) 1994-
Světová literatura (Praha, Odeon) 1968, 1990, 1992
Tvorba T (Liptovský Mikuláš, Bratislava) 1991–1992, 2016-
Výber (Nová Dubnica, samizdat) 1986–1987
Zpravodaj Hnutí za občanskou svobodu (Praha, samizdat/oficiálně), 1989–1991

Internetové zdroje

aplikace.mvcr.cz

archiv.sav.sk
archiv.ucl.cas.cz
archive.vaclavhavel-library.org
biblio.hiu.cas.cz
books.google.com
books.google.cz
bratyslawa.msz.gov.pl
cms.crzp.sk
content.time.com
dennikn.sk
diepresse.com
digitalna.kniznica.info
dikda.snk.sk
en.karsan.com.tr
fineartamerica.com
forumhistoriae.sk
frg.sk
gunagu.sk
history.sav.sk
hnonline.sk
husav.portaro.eu
is.cuni.cz
is.muni.cz
kadlecik.sk
kramerus.nkp.cz
kritika.sk
magnificat.sk
monsignore.sk
old.sdb.sk
palackhi.blogspot.com
patents.google.com
pravda.sk
sme.sk
stari.saleziani.sk

theses.cz
trencplice.sk
uniba.sk
vtedy.sk
www.68.usd.cas.cz
www.89.usd.cas.cz
www.abscr.cz
www.aepress.sk
www.anopress.cz
www.archivistorico.unibo.it
www.badatelna.eu
www.budkovce.sk
www.burv.sk
www.ceskatelevize.cz
www.ceskenoviny.cz
www.cintoriny.sk
www.csds.cz
www.dejinyksc.usd.cas.cz
www.discogs.com
www.divadloarena.sk
www.ebadatelna.cz
www.facebook.com
www.galeria-z.sk
www.frantiskani.sk
www.hokej.cz
www.hrad.cz
www.ibadatelna.cz
www.ieg-mainz.de
www.ikv.sk
http://www.impulzrevue.sk
www.janpalach.cz
www.kapucini.sk
www.katolickenoviny.sk
www.ke-arcidieceza.sk

www.kfsabinov.estranky.sk
www.kreisky.org
www.kultura-fb.sk
www.libpro.cz
www.litcentrum.sk
www.mamateyka.sk
www.milansimecka.sk
www.minv.sk
www.mniseknadpopradom.sk
www.mvcr.cz
www.nacr.cz
www.nadaciamilanasimecku.sk
www.nationalarchives.gov.uk
www.ncsml.org
www.newtonmedia.cz
www.nm.cz
www.noveaspi.cz
www.nrsr.sk
www.nytimes.com
www.obecradoma.sk
www.osaarchivum.org
www.pametnaroda.cz
www.phil.muni.cz
www.piwniczna.pl
www.pohrebnictvo.sk
www.postbellum.sk
www.presidency.ucsb.edu
www.psp.cz
www.public.asu.edu
www.reagan.utexas.edu
www.reaganfoundation.org
www.reaganlibrary.gov
www.rozhlas.cz
www.rtv.sr

www.samizdat.sk
www.sbirkazakonu.cz
www.scriptum.cz
www.sdb.sk
www.sfu.sk
www.skcinema.sk
www.skolskesestryosf.rehola.sk
www.slov-lex.sk/ezz
www.slovníkceskeliteratury.cz
www.snk.sk
www.svieckovamanifestacia.sk
www.sw.gov.pl
www.teraz.sk
www.tkkbs.sk
www.tyzden.sk
www.upn.gov.sk
www.upv.sav.sk
www.usd.cas.cz
www.ustrcr.cz
www.vons.cz
www.vaclavhavel-library.org
www.vutbr.cz
www.vydavatelstvoartforum.sk
www.webumenia.sk
www.xantypa.cz
www.youtube.com
www.zvjs.sk